МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Архів кримінології та судових наук

Науковий журнал
№ 1 (11) 2025

Виходить друком 2 рази на рік

Заснований у грудні 2019 року

Харків
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
2025

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025
УДК: 343.98

ISSN 2709–099X
e-ISSN 2709–1007

Журнал внесено до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600)

Засновник і видавець: Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (протокол № 17 від 24 червня 2025 р.)

Архів кримінології та судових наук : наук. журн. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. №. 1 (11) 2025. 212 с. з іл.

Видання «Архів кримінології та судових наук» є відновленням заснованого в 1926 році Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокаріусом наукового журналу «Архив криминологии и судебной медицину». За задумом М. С. Бокаріуса, видання охоплювало широке коло актуальних питань у сфері кримінології, криміналістики та судової медицини. Авторами матеріалів були видатні вчені України, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн світу. Таким чином М. С. Бокаріус установлював зв'язки з ученими різних держав. Журнал розсилався в різні країни світу, де користувався особливою популярністю серед науковців. Микола Сергійович здійснив значний внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнюючи її авторитет за кордоном.

У науковому журналі увазі читачів запропановано цікаві наукові статті, новини наукового життя науково-дослідних судово-експертних установ України та зарубіжжя, інформацію про підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, нове галузеве законодавство тощо. У підготовці наукових статей для наукового журналу взяли участь представники судово-експертних установ, закладів вищої освіти тощо не лише України, а й зарубіжних країн.

Висловлюємо щиру вдячність усім авторам, які надали матеріали для оприлюднення в науковому журналі, а також фахівцям, які долучилися до його видання.

Запрошуємо вчених і практиків до підготовки наукових статей у наступному номері.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.
Редакційна колегія наукового журналу не завжди поділяє думки авторів.
Відповідальність за точність поданих термінів, фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.
Розсилається до державних установ та наукових бібліотек України й зарубіжжя.
Електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі
на власному сайті за адресою: **https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal**
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України в розділі «Наукова періодика України»
Ідентифікатор медіа R30-02417(рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835)

© Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025

MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»

Archives of Criminology and Forensic Sciences

Scientific Journal
№ 1 (11) 2025
Parallel Edition
Founded in December 2019

Kharkiv
NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI»
2025

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025
UDC: 343. 98

ISSN 2709–099X
e-ISSN 2709–1007

Journal is included in the «Б» category (Order №420 dated on 15.04.21) of the list of Ukrainian scientific editions where results of PhD and Doctoral dissertations can be published (according to the Procedure for forming the List of scientific professional editions of Ukraine approved under the order № 32 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated on January 15, 2018),
approved by the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018 under the № 148/21600)

Founder: Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations
(Nowadays: National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»)

Recommended for publication by the Academic Council of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» (Minutes № 17 June 24, 2025)

Archives of Criminology and Forensic Sciences: Scientific Journal. Kharkiv: NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» № 1(11) 2025. 212 p. illustrated.

Edition of Archives of Criminology and Forensic Sciences is a restoration of Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften scientific journal founded by Mykola Serhiyovych Bokarius in 1926. According to M. S. Bokarius, the edition covered a wide range of topical issues in the field of criminology, criminalistics and forensic medicine. The authors were prominent scientists from Ukraine, Germany, France, Italy, Spain, Belgium, Bulgaria, Finland and other countries. In this way, M. S. Bokarius established contacts with scientists from different countries. The journal was sent to various countries around the world, where it was especially popular among scientists. Mykola Serhiyovych made a significant contribution to development of domestic science strengthening its authority abroad.

The scientific journal offers readers interesting research papers, scientific news from forensic science institutions of Ukraine and abroad, information on training of highly qualified scientific staff, new industry legislation and more. Representatives of forensic science institutions, higher education institutions, etc. from Ukraine and foreign countries took part in preparation of scientific articles for scientific journal.

We express our sincere gratitude to all authors who provided content for publication in the journal, as well as to professionals joined its edition.
We invite scientists and practitioners to prepare research papers for the next issue.

Articles were reviewed internally and externally.
Editorial board of the journal does not always share the author opinions.
The authors are responsible for the accuracy of presented facts, quotations, figures and surnames.
The journal is sent to state institutions and scientific libraries of Ukraine and abroad.
Scientific journal electronic copy is free of charge and made available on its own website at:
https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal
of NAS OF Ukraine V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine of NASU in the section: "Scientific Periodicals of Ukraine"
Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

© NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI», 2025

Редакційна колегія / Editorial Board / Redaktionskollegium / Comité de rédaction

Голова редакційної колегії / Editorial Board Chairman /Chef des Redaktionskollegiums / Président du comité de rédaction

Ганна Спіцина (Hanna Spitsyna), перший заступник директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», докторка юридичних наук, професорка.

First Deputy Director of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Doctor of Law, Professor.

Erster stellvertretender Direktor des Nationales Wissenschaftliches Zentrum «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», Doktor der Rechte, Professor.

Premier Adjoint au Directeur de Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius», Docteur en droit, Professeur.

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9131-0642

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?user=H8fgJfYAAAAJ&hl=ru

Scopus Author ID: 57222739663

Web of Science Researcher ID ABC -5020-2021

e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net; Spitsyna.Hanna @nncise.org.ua

Заступник голови редакційної колегії / Deputy of Editorial Board Chairman / Stellvertreterin vom Chef des Redaktionskollegiums / Vice-président du Comité de rédaction

Владислава Батиргареєва (Vladislava Batyrgareieva), директорка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, докторка юридичних наук, професорка.

Director of Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Professor.

Direktorin des Akademiemitglied-Stashis Wissenschaftlichen Forschungsinstituts für Untersuchung von Kriminalitätsproblemen der Nationalen Akademie für Rechtswissenschaften der Ukraine, Doktor der Rechte, Professor.

Directeur de l'Institut de recherche pour l'étude des problèmes criminels nommé d'après l'Académicien V. V. Stashys de l'Académie nationale des sciences juridiques de l'Ukraine, Docteur en droit, Professeur.

ORCID: http://orcid.org/0000-0003-3879-2237

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=WcdnyRsAAAAJ&hl=ru

e-mail:ivpz@aprnu.rol.ua

Відповідальний секретар / Executive secretary / Redaktionssekretärin / Secrétaire Responsable

Ірина Петрова (Petrova Iryna), головна наукова співробітниця лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», докторка юридичних наук, професорка.

Principal Researcher at R&D and Publishing, International Cooperation Laboratory at National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Doctor of Law, Professor.

Wissenschaftliche Hauptmitarbeiterin des Labors für theoretische Forschung, internationaler, redaktioneller und verlegerischer sowie wissenschaftlich-methodischer Tätigkeit des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», Doktor der Rechte, Professor.

Directeur de recherche du laboratoire de R&D, d'activités internationales et éditoriales du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire, Professeur Émérite M. S. Bokarius», Docteur en droit, Professeur.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1652-6715

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=ZcBOoJwAAAAJ

e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Члени редакційної колегії / Editorial board members / Redaktionskollegiumsmitglieder / Membres du Comité de rédaction

Інга Кудейкіна (Inga Kudeikina), доцентка юридичного факультету Рижського університету ім. Страдіня, докторка юридичних наук (Латвійська Республіка).

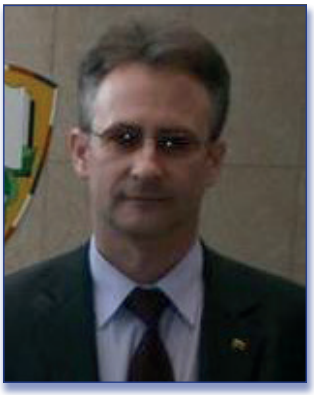
Assistant Professor, Riga Stadiņš University Faculty of Law, Doctor of Law (Republic of Latvia).

Dozentin an der Rechtsfakultät der Stradiņš-Universität Riga, Doktor der Rechte (Republik Lettland).

Maître de conférences de la Faculté de droit à Riga Stadiņš University, Docteur en droit (République de Lettonie).

ORCID: http://orcid.org/0000-0002-7895-4264

e-mail: Inga.Kudeikina@rsu.lv

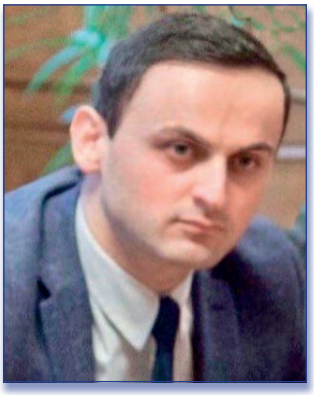
Владас Тумалавічіус (Vladas Tumalavicius), професор, Ph.D., Литовська військова академія імені генерала Йонаса Жямайтіса, бакалавр з права та поліцейської діяльності (Університет Миколаса Ромеріса, Литва), магістр з права та судового розслідування (Університет Миколаса Ромеріса, Литва), доктор юридичних наук, (Університет Turiba, Латвія), лектор у Дослідницькій групі з управління інститутами безпеки в Литовській військовій академії імені генерала Йонаса Жямайтіса.

Professor, Ph.D., General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania (Lithuania), Bachelor in Law and Police Activity (MRU, Lithuania), Master in Law and Forensic Investigation (MRU, Lithuania), Doctor of Law (Subfield — State Law) (Turiba University, Latvija), Lecturer at the Research Group for Security Institution Management at the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

Professor, Ph.D., Generaal Jonas Žemaitis Litouwse Militaire Academie, Bachelor in Recht en Politie (Nikolas Romeris University, Litouwen), Master in Rechten en Gerechtelijk Onderzoek (Nikolas Romeris University, Litouwen), Doctor in de Rechten, Letland), Docent in de onderzoeksgroep voor het beheer van veiligheidsinstellingen aan de Litouwse militaire academie, genoemd naar generaal Jonas Žemaitis.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0811-0074

e-mail:vladas.tumalavicius@lka.lt

Гига Абусерідзе (Giga Abuseridze), кандидат юридичних наук, науковий співробітник та лектор у Ризькому університеті ім. Страдиня.

Riga Stradins University, Faculty of Law, Faculty Member. Ph.D in Law, researcher and lecturer at Riga Staradins University.

Kandidaat in de rechtenwetenschappen, onderzoeker en docent aan de Universiteit van Riga Stradin.

Candidat en sciences du droit, chercheur et chargé de cours à l'Université de Riga. Stradin.

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2868-8719

e-mail: giga.abuseridze@rsu.lv

Хосе Мануель Колодрас (José Manuel Colodrás), Національна поліція Іспанії, координатор проєкту «ДІЯ — ЄС».
Spanish National Police, ACTION-EU Project Coordinator.
Spanische Nationalpolizei, ACTION-EU-Projektkoordinator.
Inspecteur en chef de la police nationale espagnole, coordinateur régional du projet : EU-ACT.
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6225-9534
e-mail: colodras@gmail.com

Марія Александра Перотті (Maria Alejandra Perotti), доцентка кафедри біології безхребетних, Голова комітету з етичних досліджень, Керівниця аспірантів у Великій Британії та за кордоном, голова секції екології та еволюційної біології Школи біологічних наук, Університет Редінг (Редінг, Великобританія).
Associate Professor in Invertebrate Biology, Chair of the Ethics Research Committee, Supervisor of PhD students, UK and abroad Ecology and Evolutionary Biology Section, School of Biological Sciences, University of Reading, Reading, UK.
Außerordentlicher Professor für Biologie der Wirbellosen, Vorsitzender des Ethik-Forschungsausschusses, Leiter des Postgraduiertenstudiums im Vereinigten Königreich und im Ausland, Leiter der Abteilung für Ökologie und Evolutionsbiologie der School of Biological Sciences, University of Reading (Reading, Vereinigtes Königreich).
Professeur agrégé de biologie des invertébrés, président du comité de recherche éthique, responsable des études de troisième cycle au Royaume-Uni et à l'étranger, responsable de la section d'écologie et de biologie évolutive de l'École des sciences biologiques, Université de Reading (Reading, Royaume-Uni).
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3769-7126
e-mail: m.a.perotti@reading.ac.uk

Снієголе Матуліене (Snieguolė Matulienė), декан Академії громадської безпеки, профе-сор, докторка наук, Університет Миколаса Ромеріса (Литва).
Dean of the Academy of Public Safety, Professor, Doctor of Science, Mykola Romeris University (Lithuania).
Dekan der Akademie für öffentliche Sicherheit, Professor, Doktor der Naturwissenschaften, Universität Mykola Romeris (Litauen).
Doyen de l'Académie de sécurité publique, Professeur, Docteur en droit, Université Mykola Romeris (Lituanie).
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5379-4412
e-mail: m.sniega@mruni.eu

Павлос Кіпоурас (Pavlos Kipouras), професор «Школи судової графології», професор «Школи судової графопатології», професор «Scuola Superiore di Perize», Прато, Італія.
Prof "Scuola Forense di Grafologia", Prof "Scuola di Grafopatologia Forense", Prof of "Scuola Superiore di Perize", Prato, Italy.
Professor der School of Forensic Graphology, Professor der School of Forensic Graphopathology, Professor der Scuola Superiore di Perize, Prato, Italien.
Professeur de l'École de graphologie médico-légale, Professeur de l'École de graphopathologie médico-légale, Professeur de la Scuola Superiore di Perize, Prato, Italie.
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4021-7584
e-mail: kippaolo@gmail.com

Наукова рада / Scientific council / Wissenschaftlicher Rat / Conseil scientifique

Сергій Тюлєнєв (Serhii Tiulieniev), директор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат економічних наук.

Director of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», PhD of Economic.

Direktor des Nationales Wissenschaftliches Zentrum «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», Kandidat für Ekonomik.

Directeur de Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius», PhD en sciences economicues

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9685-1536

e-mail: tiuleniev1976@gmail.com

Елла Сімакова-Єфремян (Ella Simakova-Yefremian), заступниця директора з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», докторка юридичних наук, професорка, заслужена діячка науки і техніки України.

Deputy Director for Academic Affairs of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Doctor of Law, Professor, Honored Figure of Science and Technology of Ukraine.

Stellvertretende Direktorin für wissenschaftliche Arbeit des Nationales Wissenschaftliches Zentrum «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», Doktor der Rechte, Professor, Verdienter Arbeiter der Wissenschaft und Technologie der Ukraine.

Adjoint de la recherche au Directeur de Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius», Docteur en droit, Professeur, Travailleur honoré des sciences et technologies de l'Ukraine.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8246-7688

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?user=YswB34EAAAAJ&hl=ru&oi=ao

Scopus Author ID: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211298051

e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Андрій Лубенцов (Andrii Lubentcov) заступник директора Науково-дослідного центру судової екпертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук.

Deputy Director of the Research Center of Forensic Expertise in the field of information technologies and intellectual property, PhD in Law.

Stellvertretender stellvertretender Direktor des Forschungszentrums für forensische Expertise im Bereich Informationstechnologien und geistiges Eigentum, PhD in Rechtswissenschaften.

Adjoint d'expertise judiciaire au Directeur directeur adjoint du Centre de recherche en expertise médico-légale dans le domaine des technologies de l'information et de la propriété intellectuelle, PhD en droit.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1419-6433

e-mail: Lubencov_av@ukr.net

Олексій Литвинов (Oleksii Lytvynov), виконуючий обов`язки ректора Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України.

Acting Rector of the National Aerospace University named after M. E. Zhukovsky «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine.

Stellvertretender Rektor der nach M. E. Zhukovsky benannten Nationalen Luft- und Raumfahrtuniversität „Kharkiv Aviation Institute“, Charkiw, Ukraine, Doktor der Rechte, Professor, Verdienter Bildungsarbeiter der Ukraine.

Recteur par intérim de l'Université nationale aérospatiale du nom de M. E. Zhukovsky «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine, Docteur en droit, Professeur, Travailleur émérite de l'éducation d'Ukraine.

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2952-8258
Web of Science Researcher ID: AAC-3677-2022
профіль Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=UOOkfcUAAAAJ&hl=ru
e-mail: lytvynovalex@gmail.com

Євген Попович (Evgen Popovich), головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Principal Researcher at R&D, international, and Publishing Laboratory of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine.

Wissenschaftlicher Hauptmitarbeiter des Labors für theoretische Erforschungen, internationale, Redaktion- und Herausgabetätigkeit, Wissenschaft und Methodik des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», Doktor der Rechte, Professor, Verdienter Jurist der Ukraine.

Directeur de recherche du laboratoire de recherche théorique, théorique, activités éditoriales, scientifiques et méthodologiques de Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius», Docteur en droit, Professeur, Juriste émérite de l'Ukraine.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7167-6855
e-mail: E.Popovich@i.ua

Олег Угровецький (Oleh Uhrovetsky), головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Principal Researcher at R&D, international, and Publishing Laboratory of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine.

Wissenschaftliche Hauptmitarbeiterin des Labors für theoretische Erforschungen, internationale, Redaktion- und Herausgabetätigkeit, Wissenschaft und Methodik des Nationales Wissenschaftliches Zentrum «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», Doktor der Rechte, Professor, Verdienter Jurist der Ukraine.

Directeur de recherche du laboratoire de recherche théorique, théorique, activités éditoriales, scientifiques et méthodologiques de Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius», Docteur en droit, Professeur, Juriste émérite de l'Ukraine.

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8993-6558
Scopus Author ID: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211295145
e-mail: oleg0023@i.ua

Михайло Шепітько (Mykhaylo Shepitko), професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ проблем злочинності імені академіка Сташиса, доктор юридичних наук, професор.

Professor of Criminal Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Leading Staff Researcher of the Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, Doctor of Law, Professor.

Professor für Strafrecht an der Jaroslaw-Mudryi-Nationalrechtsuniversität, leitender wissenschaftlicher Mitarbeiter des Akademiker-Stashis-Wissenschaftlichen Forschungsinstituts für die Erforschung von Kriminalitätsproblemen, Doktor der Rechte, Professor.

Professeur du Département de droit pénal de l'Université nationale de droit Yaroslav Mudryi, chercheur principal de l'Institut de recherche scientifique de l'académicien Stashis pour l'étude des problèmes criminels, Docteur en droit, Professeur.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7164-8037
профіль Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=9UhgrwUAAAAJ&hl=ru
e-mail: shepitko.michael@gmail.com

Євгенія Гладкова (Yevheniia Hladkova), старша наукова співробітниця науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, докторка юридичних наук, старша дослідниця.

Senior Researcher at Research Laboratory on Counteraction to Crime of Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Law, Senior Researcher.

Wissenschaftliche Obermitarbeiterin des wissenschaftlichen Forschungslabors für Kriminalitätsbekämpfung der Nationalen Universität für Innere Angelegenheiten Kharkiv, Doktor der Rechte, leitender Forscher.

Chercheur sénior de laboratoire de recherche sur la prévention du crime à l'Université nationale des affaires intérieures de Kharkiv, Docteur en droit, Chargé de recherche.

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4621-1738

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=L9Tboz4AAAAJ&hl=ru

e-mail: jenyagladkova27@gmail.com

Андрій Бабенко (Andriy Babenko), професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Professor of the Department of Criminal Law and Criminology of the Odessa State University of Internal Affairs, Doctor of Law, Professor.

Professor des Lehrstuhls für Strafrecht und Kriminologie der Staatlichen Universität für Innere Angelegenheiten Odessa, Doktor der Rechte, Professor.

Professeur du Département de droit pénal et de criminologie à l'Université d'État d'Odessa, Docteur en droit, Professeur.

ORCID: http://orcid.org/ 0000-0002-9498-2484

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=8t_qU34AAAAJ&hl=ru

e-mail: an.babenko@ukr.net

Василь Ольховський (Vasyl Olkhovskyi), професор кафедри судової медицини, медичного правознавства ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса Харківського національного медичного університету, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інтегративної антропології.

Professor of the Department of Forensic Medicine, Medical Law named after prof. M. S. Bokarius at the Kharkiv National Medical University, Doctor of Medicine, Professor, Corresponding Member of the International Academy of Integrative Anthropology.

Professor des Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius Lehrstuhls für Forensische Medizin, Medizinrecht der Nationalen Medizinischen Universität Kharkiv, Doktor der Medizin, Professor, korrespondierendes Mitglied der Internationalen Akademie für integrative Anthropologie.

Professeur du Département de médecine légale, droit médical M. S. Bokarius de l'Université nationale de médecine de Kharkiv, Docteur en médecine, Professeur, Membre correspondant de l'Académie internationale d'anthropologie intégrative.

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2843-2692

профіль Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=bJGdCmEAAAAJ

e-mail: prof_olkhovsky@ukr.net

Олександр Свідерський (Oleksandr Sviderskyi), завідувач лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук, старший дослідник.

Head of the Laboratory for Theoretical Research, Editorial and Publishing Activities, Science and Methodology of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», PhD in Law, Senior Researcher.

Leiter des Labors für theoretische Erforschungen, Redaktion- und Herausgabetätigkeit, Wissenschaft und Methodik des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik», PhD in Rechtswissenschaften, leitender Forscher.

Chef du laboratoire de recherche théorique, activités éditoriales, scientifiques et méthodologiques de Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius», PhD en droit, Chargé de recherche.

ORCID: https://orcid.org/0009-0006-2164-8756

e-mail: sviderskiy.a@ukr.net

Влада Гусєва (Vlada Husieva), завідувачка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту №1 (підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Харківського національного університету внутрішніх справ, докторка юридичних наук, професорка.

Head of the Department of Criminalistics and Forensic Science at the Educational and Research Institute No. 1 (Training of Specialists for Pre-trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine) of the Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Law, Professor.

Leiter der Abteilung für Kriminalistik und Forensik am Bildungs- und Forschungsinstitut Nr. 1 (Ausbildung von Spezialisten für Ermittlungsbehörden der Nationalen Polizei der Ukraine) der Nationalen Universität für Innere Angelegenheiten in Kharkiv, Doktor der Rechtswissenschaften, Professor.

Chef du département de criminalistique et de médecine légale à l'institut d'enseignement et de recherche n° 1 (formation de spécialistes pour les organes d'enquête préliminaire de la police nationale ukrainienne) de L'université Nationale des Affaires Intérieures de Kharkiv, Docteur en droit, Professeur.

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8614-1573

профіль Google Scholar https://scholar.google.com/citations?user=aQE0MiUAAAAJ&hl=ru&authuser=2

Scopus Author ID 57210261620

Web of Science Researcher ID AAH-3724-2019

e-mail: vaguseva2007@ukr.net

Василь Стратонов (Vasyl Stratonov), професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Professor of the Department of National, International Law and Law Enforcement, Kherson State University, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine.

Professor am Institut für Nationales, Völkerrecht und Strafverfolgung an der Staatlichen Universität Cherson, Doktor der Rechtswissenschaften, Professor, Verdienter Jurist der Ukraine.

Professeur au Département de droit national, international et de maintien de l'ordre, Université d'État de Kherson, Docteur en droit, Professeur, Juriste émérite de l'Ukraine.

Scopus Author ID https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57208740189

Web of Science ResearcherID https://www.webofscience.com/wos/author/record/2227380

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7548-0630

e-mail: Stratonov@ksu.ks.ua

Анстасія Купріянова (Anastasiia Kupriianova), директорка Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидатка юридичних наук.

Director of scientific research institute of forensic sciences, Dnipropetrovsk, of Ministry of Justice of Ukraine, PhD in Law

Direktor des wissenschaftlichen Forschungsinstituts Dnipro für forensische Gutachten des Justizministeriums der Ukraine, PhD in Rechtswissenschaften.

Directeur de l'Institut de recherche d'expertise criminalistique de Dnipropetrovsk du ministère de la Justice de l'Ukraine, PhD en droit

ORCID: https://orcid.org/0009-0008-7874-8875

Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?user=7um32HIAAAAJ&hl=ua

e-mail: anastasiya.k_ust@ukr.net

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України запускає пілотний проєкт «Гаряча лінія» судово-експертної підтримки (0 800 30 1923)

Із 26 по 30 травня 2025 року делегація Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України взяла активну участь в щорічних зборах ENFSI та в найбільшій міжнародній конференції з криміналістики та судової експертизи — EAFS 2025, яка цьогоріч відбулася в Convention Centre Dublin, Ірландія.

Актуальна інформація для авторів та читачів

Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» інформує про вихід у світ чергового номера журналу.

Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» повідомляє про внесення журналу до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600). Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835)

Електронна копія безоплатно розміщується у відкритому доступі на вебсайті видання, на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Національної академії наук України в розділі «Наукова періодика України», у репозиторії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Редакційна колегія наукового журналу співпрацює з Агенством Crossref, усім опублікованим науковим статтям присвоюється ідентифікатор DOI.

Більш детальну інформацію про науковий журнал «Архів кримінології та судових наук» Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» дивіться на офіційному сайті видання за електронною адресою: https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, відповідальність несуть автори (співавтори) наукових статей.

Думки та наукові роздуми авторів (співавторів) наукових статей можуть не збігатися з позицією редакційної колегії наукового журналу.

При передруку посилання на науковий журнал «Архів кримінології та судових наук» є обов'язковим.

Topical infromation for authors and readers

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal informs on releasing the 10th issue of the Journal.

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is pleased to inform on including the Journal to Category "B" (Order №420, dated on 15.04.21) of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which may publish the results of dissertations aimed at obtaining the Scientific Degrees of Doctors, PhDs and Doctor of Philosophy (in accordance with the Procedure for forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 32 dated on 15.02.2018, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018, under № 148/21600). Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

The Scientific Journal electronic copy is free and publicly exposed on the publication website, on the site of the Vernadsky National Library of Ukraine of the NASU in the section Scientific Periodicals of Ukraine, and in the repository of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» Scientific Journal Editorial Board cooperates with Crossref Agency, all published material is provided with DOI identifier.

More details about the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius

INFORMATIONS À JOUR POUR LES AUTEURS ET LES LECTEURS

Le comité de rédaction de la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires informe de la publication du 10 numéro de la revue. Identifiant média R30-02417 (décision du Conseil national ukrainien de la radiodiffusion télévisuelle et radiophonique du 21 décembre 2023 n° 1835).

La copie électronique est placée gratuitement sur le site Web de la publication, sur le site Web de la Bibliothèque nationale V. I. Vernadsky d'Ukraine de l'Académie nationale des sciences d'Ukraine dans la section Périodiques scientifiques d'Ukraine, dans le dépôt du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius»

Le comité de rédaction de la revue scientifique coopère avec l'agence Crossref, tous les articles scientifiques publiés se voient attribuer l'identifiant DOI.

Des informations plus détaillées sur la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» voir sur le site Web de la publication : https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal

Les auteurs (co-auteurs) d'articles scientifiques sont responsables de l'exactitude du matériel scientifique, du libellé professionnel, des données factuelles, des citations, des noms propres, des noms géographiques, ainsi que de la divulgation des faits qui ne font pas l'objet d'une publication ouverte.

Les opinions et réflexions scientifiques des auteurs (co-auteurs) d'articles scientifiques peuvent ne pas coïncider avec la position du comité de rédaction de la revue scientifique.

Lors de la réimpression, une référence à la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires est requise.

Forensic Science Institute» you can see at edition website at: https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal

Authors (co-authors) are responsible for scientific content reliability, professional formulation, actual data, quotations, proper names, place names, disclosure of information that is not subject to exposed printing.

Authors'(co-authors) opinions and scientific views may not coincide with Editorial Board opinion.

In case of reprinting the reference to the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is obligatory.

Aktuelle Informationen für Autoren und Leser

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» informiert über die Veröffentlichung der 10 Nummer der Zeitschrift.

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» freut sich, über die Aufnahme der Zeitschrift in die Kategorie «B» (Verordnung von 15.04.21 №420) der Liste der wissenschaftlichen Fachausgaben der Ukraine zu berichten, in denen die Ergebnisse von Dissertationen zum Doktor der Wissenschaften, zum Kandidaten der Wissenschaften und zum PhD (gemäß dem Verfahren zur Formierung der Liste der wissenschaftlichen Fachausgaben der Ukraine, das durch die Verordnung des Ministeriums für Bildung und Wissenschaft der Ukraine vom 15. Januar 2018 № 32 verabschiedet und am 06. Februar 2018 für № 148/21600 beim Justizministerium der Ukraine registriert wurde) veröffentlicht werden können.

Die elektronische Kopie wird kostenlos öffentlich auf der Webseite der Ausgabe, auf der Webseite der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine im Abschnitt «Wissenschaftliche Periodik der Ukraine», im Repositorium des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» bekanntgegeben.

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift arbeitet mit dem Crossref Agentur zusammen, der DOI-Identifikator wird allen veröffentlichten wissenschaftlichen Artikeln zugewiesen.

Mehr Detailinformationen zur wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» können Sie auf der offiziellen Webseite der Ausgabe sehen: https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal

Die Verfasser (die Mitverfasser) der wissenschaftlichen Artikel sind verantwortlich für die Richtigkeit des wissenschaftlichen Materials, der professionellen Formulierung, der tatsächlichen Daten, der Namen, der geographischen Namen und auch für die Offenlegung der Tatsachen, die nicht offen veröffentlicht werden müssen.

Die Meinungen und die wissenschaftlichen Überlegungen der Verfasser (der Mitverfasser) wissenschaftlicher Artikel können mit der Position vom Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift nicht übereinstimmen.

Beim Nachdruck ist der Verweis auf die wissenschaftliche Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» erforderlich.

ВСТУПНЕ СЛОВО
ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

OPENING SPEECH EDITORIAL BOARD CHAIRMAN
DIE ERÖFFNUNGSREDE VOM CHEF DES REDAKTIONSKOLLEGIUMS
DISCOURS D'OUVERTURE DU PRÉSIDENT DU COMITÉ DE RÉDACTION
WPROWADZENIE PRZEWODNICZĄCEGO RADY REDAKCYJNEJ

УДК 343.98

Вступне слово голови редакційної колегії

Ганна Спіцина

Шановні читачі, науковці, колеги!

Українці кожного дня продовжують захищати свою країну від російської агресії. Держава демонструє надзвичайну стійкість та рішучість у захисті своєї свободи та незалежності, а весь український народ об'єднався у боротьбі, виборюючи її на всіх фронтах: військовому, політичному, економічному та інформаційному. Боротьба триває, і вона вимагає від усіх нас великої стійкості, мужності та єдності. Важливо пам'ятати, що ця війна – це не лише боротьба за територіальну цілісність, але й боротьба за свободу, демократію та цінності цивілізованого світу.

Співробітники ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» не зупиняли роботу ні на годину, героїчно виконували та продовжують виконувати свої обов'язки в дуже складних умовах.

До Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» 23 квітня 2025 року з офіційним робочим візитом завітала пані *Мадара Сіліня*, заступниця голови Місії з питань реформ і реконструкції (Посольство Латвійської Республіки в Україні). Візит відбувся в межах продовження партнерських відносин і зміцнення міжнародної співпраці: свого часу вона брала участь у реалізації тристороннього проєкту «Підтримка українських судових експертів у питаннях документування воєнних злочинів, скоєних російською федерацією», співфінансованого Міністерством закордонних справ Латвійської Республіки.

У травні проведена Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики», присвячена 150-річчю від дня народження відомого вченого-криміналіста, доктора наук, професора Рудольфа Арчибальда Рейса — видатного криміналіста, науковця і практика, який зробив вагомий внесок у розвиток криміналістики, судової експертизи та правоохоронної діяльності. Його наукові досягнення стали підгрунтям для сучасних методів розслідування злочинів і впровадження експертних технологій.

Делегація Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України взяла участь у ключовій європейській події у сфері криміналістики та судової експертизи — щорічних зборах ENFSI та в найбільшій міжнародній конференції з криміналістики та судової експертизи — EAFS 2025, яка цьогоріч відбулася в Convention Centre Dublin, Ірландія.

Цьогорічна подія об'єднала одразу дві визначні для європейської судово-експертної спільноти події: 30-річчя Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) та 10-річчя Європейської академії судових наук.

У конференції взяли участь понад 1000 представників європейських та міжнародних експертних установ, наукових центрів, профільних агентств ЄС, промислових партнерів та міжнародних організацій.

Делегатами від Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України установлено нові професійні контакти та партнерські відносини з європейськими та міжнародними коллегами; визначено перспективні напрями спільних досліджень і впровадження сучасних методик; досягнуто попередні домовленості щодо участі українських експертів у міжнародних проєктах та ініціативах; підтверджено активну роль ННЦ ІСЕ в європейській експертній спільноті та стратегічну орієнтацію на впровадження найкращих світових практик в Україні.

Не дивлячись на тяжкі умови, автори, редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» продовжує плідно працювати. Вашій увазі надається одинадцятий номер журналу «Архів кимінології та судових наук».

Наталя Філіпенко та чорногорець *Александар Іванович* у статті «Освітні інновації під час війни: роль керівника закладу вищої освіти у модифікації системи» розглядають роль керівника закладу вищої освіти у впровадженні освітніх інновацій в умовах війни. Визначено основні виклики, з якими стикається освітня система, зокрема, руйнування інфраструктури, необхідність цифровізації навчального процесу, психологічна підтримка здобувачів вищої освіти і викладa-

© Г. Спіцина, 2024

чів, залучення міжнародних ресурсів. Піддані аналізові інноваційні управлінські підходи, що дозволяють адаптувати освітній процес до кризових умов, включаючи цифрове управління, інтерактивні методики навчання, гейміфікацію освітніх програм, стратегічне планування та розширення міжнародної співпраці. Автори висвітлюють механізми інтеграції технологій у навчальні процеси, роль керівника як лідера змін, а також перспективи подальшої модернізації освітньої системи. Метою статті є дослідження інноваційної діяльності керівника закладу вищої освіти, що відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу, адаптації до сучасних викликів та формуванні конкурентоспроможної освітньої системи. Керівник закладу вищої освіти має не лише виконувати адміністративні функції, а й бути стратегом змін, здатним впроваджувати передові управлінські технології, цифрові рішення та гнучкі моделі навчання. Інноваційні управлінські моделі включають гнучкі стратегії самоврядування закладу, де керівник не просто контролює виконання регламентів, а створює умови для інтеграції передових методик, стратегічного прогнозування та використання альтернативних форм фінансування.

У сумісній статті з *Юрієм Ковальовим* ми розглядаєм форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою. Залежно від способу вчинення правопорушення, характеру предмета контрабанди, а також інших чинників (час, місце, знаряддя, особливості суб'єкта), форми спеціальних знань відрізняються як за змістом, так і за функціональним навантаженням. Відсутність комплексних напрацювань у межах цієї проблематики, актуалізує завдання щодо визначення типових форм спеціальних знань. Мета статті – визначити й узагальнити типові форми застосування спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою. З'ясовано, що форми використання спеціальних знань під час розслідування контрабандних кримінальних правопорушень залежать від змісту злочинної діяльності, властивостей об'єкта контрабанди, способів його переміщення, залучених технічних засобів та інших обставин. Вони охоплюють процесуальні, непроцесуальні та змішані форми, які можуть мати як доказове, так і орієнтуюче значення. Наголошено, що раціональне застосування спеціальних знань у відповідній формі істотно впливає на якість досудового розслідування, повноту встановлення обставин учинення кримінального правопорушення та формування належної доказової бази.

Доктор юридичних наук, професор *Влада Гусєва* та докторант *Володимир Попов* аналізують взаємодію під час розслідування втручання в діяльність працівників органів державної влади. Представники органів досудового розслідування для вирішення завдань кримінального провадження найчастіше вдаються до взаємодії з працівниками оперативних підрозділів, представниками державних інституцій, а за необхідності вирішення спеціальних питань, що перебувають поза межами їх професійної компетенції – вступають у взаємодію зі спеціалістами й експертами. Мету статті визначено як дослідження особливостей та етапів взаємодії, до якої вдаються представники органів досудового розслідування під час процесуального пізнання події втручання у діяльність представників органів державної влади, з'ясування її складових і специфічних ознак. Установлено, що взаємодія, котра відбувається під час розслідування характеризується такими ознаками: 1) наявністю мінімум двох суб'єктів; 2) спільною метою, на реалізацію якої вона спрямована; 3) заходами, у яких вона знаходить свій зовнішній вираз; 4) узгодженість та координацією в їх проведенні; 5) певними правовими рамками, зумовленими межами службових повноважень, взаємодіючих суб'єктів, особливостями їхніх професійних статусів тощо.

Доктор юридичних наук, професор *Олександр Юхно* та доцент *Дар'я Туренко* у статті «Проблемні питання використання поліграфу при викритті, розкритті та досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень» на ретроспективному рівні здійснюють дослідження генезису появи і удосконалення правових норм з питань підстав, необхідності та можливості, а також теорії і практики застосування поліграфу в Україні в різних сферах управлінської і кадрової роботи, в цивільному, господарчому, адміністративному законодавстві та процесі, а також зокрема й у комерційній діяльності, умов появи і створення ринку його виробництва, імпорту і системи виконання замовлень щодо його застосування при психофізіологічних дослідженнях. Встановлені національні нормативно-правові та ліцензійні вимоги до використання і заборони застосування поліграфу до певних суб'єктів, часових питань застосування, а також до кваліфікаційних вимог відносно посад, прав, обов'язків і повноважень психологів-поліграфологів, які мають право здійснювати психофізіологічні дослідження і проведення судово-психологічних експертиз у кримінальному процесі та з'ясовано держав-

ні стандарти щодо підстав, вимог та алгоритму їхніх дій при проведенні вказаних досліджень. За результатами дослідження напрацьовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення, теорії криміналістики, кримінального процесу, судової експертології, психології та інших галузей знань з дослідженого напряму, а також правової бази. Зокрема, акцентовано увагу на концептуальній зміні тексту Закону України «Про судову експертизу» (від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII), який не відповідає сучасним вимогам судової експертології, кримінального права і процесу, правозастосовній діяльності у протидії кримінальним правопорушенням і роботі експертних установ, враховуючи новітні досягнення науки і техніки, та зокрема застосування поліграфу, надані пропозиції щодо внесення відповідних доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України.

У статті доктора юридичних наук, професора *Андрія Вознюка* «Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом: сучасні виклики та шляхи оптимізації кримінально-правової протидії» досліджено проблему кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак злочинів, пов'язаних із злочинним впливом, у контексті сучасних викликів кримінально-правової протидії організованій злочинності. Метою статті є визначення оптимальних шляхів удосконалення чинного кримінального законодавства України. На основі порівняльного аналізу законодавства Вірменії та Грузії обґрунтовано доцільність розширення переліку кваліфікуючих ознак у статтях 255-1, 255-2 і 255-3 КК України. Запропоновано передбачити нові ознаки, зокрема вчинення злочину в місцях несвободи, вчинення його військовослужбовцем або із залученням військовослужбовця чи ветерана. Сформульовані висновки спрямовано на підвищення ефективності, диференційованості та справедливості кримінально-правового регулювання у сфері протидії злочинному впливу.

Кандидат юридичних наук *Галина Авдєєва* у своїй статті аналізує технологічний прорив у криміналістиці і судовій експертизі. Автор визначає новітні криміналістичні методи дослідження доказів, опис яких міститься у відкритих джерелах і які є перспективними для використання в Україні, а саме: дослідження наркотичних матеріалів, вибухових, хімічних і біологічних речовин на рівні атомів і молекул (нанотехнології); ідентифікація осіб та встановлення її віку за повним набором білків, які виробляє організм людини; визначення часу смерті потерпілого за низкою маркерів (pH крові, холестерин, натрій, калій та ін.); визначення характеристик особи (вік, колір шкіри, очей і волосся, вік) за ДНК та ін. Метою статті є сприяння поширенню та популяризації наукових результатів українських дослідників на міжнародному рівні, обміну науково-технічною інформацією з іноземними науковими установами та дослідниками задля інтенсифікації наукової кооперації та проведення спільних досліджень; розширення інфраструктури та ресурсної бази для використання різноманітних біометричних технологій, активізація у розробленні нових методів ДНК-аналізу та дослідження цифрових доказів. Перспективними також є спільна робота криміналістів з ІТ-спеціалістами щодо створення сучасних цифрових систем для дослідження доказів та запровадження систем штучного інтелекту для пошуку необхідної наукової інформації в інтегрованих в єдину систему відкритих колекціях наукових публікацій, для ідентифікації осіб за біометричними даними незалежно від країни, в якій вони проживають.

Доктор філософії *Костянтин Караман* зазначає, що наразі кримінальне процесуальне законодавство України не надає чіткого та вичерпного визначення електронного доказу, не встановлює його характерних ознак, меж допустимого використання та процесуального порядку поводження з ним. Такий нормативний вакуум ускладнює діяльність усіх учасників кримінального провадження, а саме слідчих, прокурорів, захисників, суддів і створює значні перешкоди для ефективного доведення. На практиці це призводить до того, що електронні докази нерідко визнаються недопустимими саме через недотримання процедур їх вилучення, фіксації чи дослідження, що в подальшому негативно впливає на законність та обґрунтованість судових рішень. Метою статті є обґрунтувати доцільність введення електронного доказу до системи об'єктів криміналістичного вчення про сліди злочину, з'ясування його природи, специфічних ознак, місця у системі криміналістичних об'єктів, а також обґрунтування необхідності інтеграції категорії електронного сліду в сучасну слідчу практику та криміналістичну теорію. Автор досліджує проблематику електронного доказу як нового об'єкта криміналістичного вчення про сліди злочину. Обґрунтовано, що цифрові відображення, попри нематеріальну природу, є слідами злочину у криміналістичному розумінні. Проаналізовано сучасні підходи до електронних доказів у правових системах ЄС, окреслено нормативні ініціативи щодо їх регламентації. Учений підкреслює необхідність визнання електронного доказу як окремого процесуального джерела, його інтеграції у криміналістичну теорію та розробки відповідних методик дослідження. Зроблено

також висновок про доцільність гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами цифрової криміналістики.

Докторка філософії з права *Крістіна Романаускас* вивчає зміст криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, потребує системного підходу до розуміння їх сутності, механізму вчинення та кримінально-правових і криміналістичних ознак. Особлива складність розкриття таких злочинів зумовлена тим, що об'єктом посягання є не лише особа правозахисника, а й система правових гарантій його діяльності, зокрема принципи незалежності, недоторканності, конфіденційності та змагальності. Саме тому мету статті визначено як дослідження структури криміналістичної характеристики злочинів, що посягають на сферу надання правничої допомоги, а також обґрунтування доцільності її використання як інструмента для виявлення латентних загроз, формування слідчих версій та удосконалення тактики досудового розслідування. У межах дослідження встановлено, що до основних елементів такої характеристики належать: особа правопорушника, особливості потерпілого, обстановка та способи вчинення злочину, а також матеріальні й ідеальні сліди. Зазначені компоненти у своїй сукупності дозволяють вибудовувати цілісну криміналістичну модель реагування на загрози правничій професії. Підкреслено необхідність подальших досліджень, спрямованих на уточнення ознак нових форм втручання в адвокатську діяльність.

Докторант *Євген Суп* у статті «Обстановка вчинення професійними учасниками судочинства кримінальних правопорушень» піддає науковому осмисленню категорії «обстановка вчинення кримінального правопорушення», що здійснюється в межах кількох галузей знань кримінально-правового профілю. Попри це, ґрунтовну увагу обстановці тих злочинів, що вчиняються професійними учасниками правосуддя в межах наук кримінально-правового циклу поки що не приділено. Метою статті стало з'ясування особливостей обстановки вчинення професійними учасниками судочинства кримінальних правопорушень у сфері забезпечення правосуддя. На підставі проведених наукових пошуків установлено, що обстановка їх учинення охоплює та відображає географічно-просторові характеристики вчинення кримінально-караних діянь, підготовки до їх учинення та/або приховування (у вузькому сенсі). Типовою ознакою обстановки вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень є те, що превалююча їх кількість учиняється в умовах очевидності, тобто в присутності потенційних потерпілих і свідків, і лише деякі в умовах неочевидності – таємно, без потерпілих і свідків тощо. Відтак перспективи подальших досліджень полягають у визначенні особливостей типової слідової картини, що знаходить своє відображення в обстановці вчинення злочинів досліджуваного виду.

Генезу правового регулювання подолання протидії розслідуванню розглядає у статті *Олександр Таркан*, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України. Досліджуваний інститут подолання протидії розслідування поступово трансформувався від фрагментарних заборон у найдавніших джерелах до цілісного комплексного підходу в сучасному кримінальному законодавстві України. Ключовими чинниками цієї еволюції були посилення ролі правосуддя, ускладнення форм незаконного впливу та потреба в ефективному інституційному та процесуальному захисті від нього.

Усвідомлення ролі і значення документів у доказуванні господарських кримінальних правопорушень, зумовило необхідність вирішення такої мети, як визначити правові і тактичні засади огляду документів, наданих суб'єктом господарювання для долучення до матеріалів кримінального провадження. На підставі проведеного аналізу, зробленого докторантом *Віталієм Усатим*, уточнено особливості огляду документів, наданих суб'єктом господарювання, у межах кримінального провадження. Визначено, що огляд документів як самостійна слідча (розшукова) дія має здійснюватися з дотриманням установлених правових засад і відповідних тактичних умов. З урахуванням джерела надходження документів (добровільне надання, витребування тощо) обґрунтовано порядок їх процесуального закріплення, можливість залучення до матеріалів провадження, а також ініціативність сторін щодо їх подання. Наголошено, що огляд сприяє виявленню як змістовних характеристик документів, так і ознак їх фальсифікації. Розглянуто доцільність виготовлення копій електронних документів під час огляду, а також можливість надання їм статусу речового доказу. Уточнено перелік тактичних умов проведення огляду, зокрема місце, обсяг і характер документів, потреба в залученні спеціалістів, виявлення слідів та прийняття рішення про по-

дальше експертне дослідження. Зроблено висновок про комплексний характер огляду як дії, що поєднує процесуальні вимоги та криміналістичну доцільність.

Крім перелічених вище наукових статей, получили схвальні відгуки рецензентів статті молодих учених – *Кристини Дікевич* «Деякі особливості дослідження обвуглених документів: зарубіжний досвід»; *Дмитра Бученка* «Збирання доказів під час розслідування насильницького зникнення людини»; *Сергія Міхальова* «Криміналістична характеристика фінансування тероризму»; *Богдана Чалого* «Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством».

Завершує дослідницьку частину змісту видання рецензія доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України *Елли Сімакової-Єфремян* на монографію С. А. Тюлєнєва та В. Г. Нікітюка «Ратищна холодна зброя, утворена з сільськогосподарського знаряддя. Книга друга. Видання друге, перероблене і доповнене. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2025. 216 с.»». Вчена стверджує, що книга являє собою цінне та своєчасне дослідження у галузі зброєзнавства, що вирізняється глибоким аналізом маловідомих аспектів історії зброї. Видання є логічним продовженням першої книги авторів, присвяченої бойовим сокирам, і фокусується на різноманітті ратищної зброї, яка історично виникла внаслідок трансформації звичайних сільськогосподарських інструментів. Варто зазначити, що видання доповнене розділом 8 «Сільськогосподарські ціпи», який містить додаткові матеріали щодо бойових ціпів, їх символізації в геральдиці, живопису, рельєфній скульптурі, боністиці; подана класифікація ціпів. Це дозволяє ще детальніше розглянути історію та розвиток ратищної зброї, що виникла із сільськогосподарського знаряддя, а також розширить розуміння її ролі в культурному та військовому контексті. Оновлене видання стане ще більш цінним ресурсом для дослідників і всіх зацікавлених у тематиці історії зброї. Наголосимо, що книга отримала Диплом за перше місце у номінації «монографія» на Всеукраїнському (національному) конкурсі наукових та навчально-методичних видань з аграрної історії «Сіяч».

З щирою повагою та сподіваннями на подальшу плідну працю!
Разом ми переможемо! Слава нашим Героям!

Голова редакційної колегії,
докторка юридичних наук, професорка

Ганна Спіцина

UDK 343.98

Opening Speech Of Editorial Board Chairman

Dear readers, scientists, colleagues!

Ukrainians continue to defend their country from Russian aggression every day. The State demonstrates extraordinary resilience and determination in defending its freedom and independence, and the entire Ukrainian people have united in the struggle, fighting it on all fronts: military, political, economic and informational. The struggle continues and requires great resilience, courage and unity from all of us. It is important to remember that this war is not only a struggle for territorial integrity, but also a struggle for freedom, democracy and values of the civilized world.

Collaborators of NSC « Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» did not stop work for an hour, heroically performed their duties in very difficult conditions.

On April 23, 2025, Ms. *Madara Silinia*, Deputy Head of the Mission for Reforms and Reconstruction (Embassy of the Republic of Latvia in Ukraine) paid an official working visit to National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute». The visit took place as part of the continuation of partnerships and strengthening of international cooperation: she once participated in the implementation of the trilateral project: Support to Ukrainian forensic experts in documenting war crimes committed by the Russian Federation, co-funded by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia.

In May, International Scientific and Practical Conference: Topical Issues of Forensic Science and Criminalistics was held to mark the 150th anniversary of the birth of Rudolf Archibald Reis, a renowned criminalist, doctor of science, professor, a prominent criminalist, scientist and practitioner who made a significant contribution to the development of criminalistics, forensic science and law enforcement. His scientific achievements have become the basis for modern methods of crime investigation and introduction of forensic science technologies.

Delegation of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine took part in the key European event in the field of criminalistics and forensic science - the ENFSI Annual Meeting and the largest international conference on criminalistics and forensic science: EAFS 2025, which was held this year at the Convention Center Dublin, Ireland.

This year event combined two significant events for the European forensic community: The 30th anniversary of the European Network of Forensic Science Institutions (ENFSI) and the 10th anniversary of the European Academy of Forensic Sciences.

The conference was attended by more than 1,000 representatives of European and international expert institutions, scientific centers, relevant EU agencies, industrial partners and international organizations.

The delegates from NSC « Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» established new professional contacts and partnerships with European and international colleagues; identified promising areas for joint research and implementation of modern methods; reached preliminary agreements on the participation of Ukrainian experts in international projects and initiatives; confirmed the active role of NSC « Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» in the European expert community and strategic orientation towards the implementation of the best international practices in Ukraine.

Despite the difficult conditions, the authors, the editorial board of the scientific journal: Archive of Criminology and Forensic Sciences continues to work fruitfully. Please find attached the eleventh issue of the journal: Archives of Criminology and Forensic Sciences.

Nataliia Filipenko and Montenegrin *Aleksandar Ivanović* in the article: Educational Innovations During Wartime: The Role of the Head of a Higher Education Institution in Modifying the System consider the role of the head of a higher education institution in implementing educational innovations in wartime. The main challenges facing education system are identified, in particular, the destruction of infrastructure, the need to digitalize educational procedure, psychological support for higher education students and teachers, and the involvement of international resources. Innovative management approaches that allow adapting the educational process to crisis conditions are analyzed, including digital management, interactive teaching methods, gamification of educational programs, strategic planning, and expansion of international cooperation. The authors highlight mechanisms of integrating technologies into educational procedures, role of the Head as a leader of change, as well as the prospects for further modernization of the education system. The

purpose of the article is to study the innovative activities of the head of a higher education institution, which play a key role in ensuring the effectiveness of the educational process, adapting to modern challenges and forming a competitive education system. The head of a higher education institution must not only perform administrative functions, but change strategist capable of implementing advanced management technologies, digital solutions and flexible learning models. Innovative management models include flexible strategies for self-governance of the institution, where the head does not simply control implementation of regulations, but creates conditions for the integration of advanced methods, strategic forecasting and the use of alternative forms of financing.

In a joint article with *Yurii Kovalov*, we consider the forms of using special knowledge during the investigation of criminal offenses related to smuggling. Depending on the method of committing the offense, the nature of the object of smuggling, as well as other factors (time, place, instrument, characteristics of the subject), the forms of special knowledge differ both in content and functional load. The lack of comprehensive developments within this issue makes the task of determining typical forms of special knowledge relevant. The purpose of this article is to identify and generalize typical forms of using special knowledge that are implemented during investigation of criminal offenses related to smuggling. It was found that the forms of using special knowledge during the investigation of smuggling criminal offenses depend on the content of the criminal activity, the properties of the object of smuggling, the methods of its movement, the technical means involved and other circumstances. They include procedural, non-procedural and mixed forms, which can have both evidentiary and indicative value. It is emphasized that the rational application of specialized knowledge in an appropriate form significantly affects the quality of the pre-trial investigation, the completeness of establishing the circumstances of the commission of a criminal offense, and the formation of an adequate evidence base.

Doctor of Law, Professor *Vlada Husieva* and doctoral student *Volodymyr Popov* analyze interaction during investigation of interference in the activities of state authorities. Representatives of pre-trial investigation bodies most often resort to interaction with employees of operational units, representatives of state institutions to solve the tasks of criminal proceedings, and if necessary, they enter into interaction with specialists and experts. The purpose of the article is defined as a study of the features and stages of interaction that representatives of pre-trial investigation bodies resort to during the procedural knowledge of the event of interference in the activities of representatives of state authorities, and to clarify its components and specific features. It was established that the interaction that occurs during the investigation is characterized by the following signs: 1) availability of at least two subjects; 2) a common goal, the implementation of which it is aimed at; 3) measures in which it finds its external expression; 4) consistency and coordination in their implementation; 5) certain legal frameworks determined by the limits of official powers, interacting entities, the peculiarities of their professional statuses, etc.

Oleksandr Ukhno, Doctor of Law, Professor and Associate *Dariia Turenko*, Docent, Professor in the article: Problematic Issues of Using the Polygraph in the Detection, Disclosure and Pre-Trial Investigation of Criminal Offenses conduct a retrospective study of the genesis of the emergence and improvement of legal norms on the grounds, necessity and possibility, as well as the theory and practice of using the polygraph in Ukraine in various areas of management and personnel work, in civil, economic, administrative legislation and process, as well as in commercial activities, the conditions for the emergence and creation of a market for its production, import and the system of fulfilling orders for its use in psychophysiological research. National regulatory and licensing requirements for the use and prohibition of the use of the polygraph for certain subjects, time issues of application, as well as qualification requirements for the positions, rights, duties and powers of psychologists-polygraph examiners who have the right to conduct psychophysiological studies and conduct forensic psychological examinations in criminal proceedings have been established, and state standards regarding the grounds, requirements and algorithm of their actions when conducting the specified studies have been clarified. Based on research results, proposals and recommendations have been developed for improvement of the theory of forensics, criminal process, forensic expertise, psychology and other branches of knowledge in the researched area, as well as the legal framework. In particular, attention is focused on the conceptual change in the text of the Law of Ukraine: On Judicial Examination (№ 4038-XII dated on February 25, 1994) that does not meet the modern forensic science requirements, criminal law and procedure, law enforcement activities in combating criminal offenses and the work of expert institutions, taking into account the latest achievements of science and technology, and in particular the use of the polygraph, and proposals are made to make relevant amendments to the current Criminal Procedural Code of Ukraine.

The article by Doctor of Law, Professor *Andrii Vozniuk* : Qualifying (especially qualifying) features of crimes associated with criminal influence: modern challenges

and ways to optimize criminal law counteraction examines the problem of qualifying (especially qualifying) features of crimes associated with criminal influence in the context of modern challenges of criminal law counteraction to organized crime. The purpose of the article is to determine the optimal ways to improve the current criminal legislation of Ukraine. Based on a comparative analysis of the legislation of Armenia and Georgia, the expediency of expanding the list of qualifying signs in Articles 255-1, 255-2 and 255-3 of the Criminal Code of Ukraine is substantiated. It is proposed to provide for new signs, in particular, commission of a crime in places of deprivation of liberty, its commission by a serviceman or with the involvement of a serviceman or veteran. The formulated conclusions are aimed at increasing the efficiency, differentiation, and fairness of criminal law regulation in the field of countering criminal influence.

Galyna Avdeeva, PhD in Law in her article analyzes the technological breakthrough in forensics and forensic examination. The author identifies the latest forensic methods of evidence research, the description of which is contained in open sources and which are promising for use in Ukraine, namely: research of narcotic materials, explosives, chemical and biological substances at the level of atoms and molecules (nanotechnology); identification of individuals and determination of their age based on the full set of proteins produced by the human body; determination of the time of death of the victim based on a number of markers (blood pH, cholesterol, sodium, potassium, etc.); determination of the characteristics of a person (age, skin color, eyes and hair, age) based on DNA, etc. The purpose of the article is to promote the dissemination and popularization of scientific results of Ukrainian researchers at the international level, the exchange of scientific and technical information with foreign scientific institutions and researchers in order to intensify scientific cooperation and conduct joint research; expanding the infrastructure and resource base for the use of various biometric technologies, increasing the development of new methods of DNA analysis and research of digital evidence. Promising is joint work of forensic scientists with IT specialists to create modern digital systems for researching evidence and introducing artificial intelligence systems to search for the necessary scientific information in open collections of scientific publications integrated into a single system, to identify individuals by biometric data regardless of the country in which they reside.

Kostiantyn Karaman, notes that currently the criminal procedural legislation of Ukraine does not provide a clear and comprehensive definition of electronic evidence, does not establish its characteristic features, the limits of permissible use and the procedural procedure for dealing with it. Such a regulatory vacuum complicates the activities of all participants in criminal proceedings, namely investigators, prosecutors, defense attorneys, judges and creates significant obstacles to effective proof. In practice, this leads to the fact that electronic evidence is often recognized as inadmissible precisely due to non-compliance with the procedures for its removal, fixation or examination, which subsequently negatively affects the legality and validity of court decisions. The purpose of the article is to substantiate the feasibility of introducing electronic evidence into the system of objects of forensic science on traces of crime, to clarify its nature, specific features, place in the system of forensic objects, as well as to substantiate the need to integrate the category of electronic trace into modern investigative practice and forensic theory. The author investigates the issue of electronic evidence as a new object of forensic science on traces of crime. It is substantiated that digital images, despite their intangible nature, are traces of crime in the forensic sense. Modern approaches to electronic evidence in the EU legal systems are analyzed, and regulatory initiatives for their regulation are outlined. The scientist emphasizes the need to recognize electronic evidence as a separate procedural source, its integration into forensic theory and development of appropriate research methods. The conclusion is also made about the expediency of harmonizing national legislation with European standards of digital forensics.

Kristina Romanauskas, PhD in Law studies the content of forensic characterization of criminal offenses committed in the field of professional legal aid. Effective investigation of criminal offenses committed in the field of professional legal aid requires a systematic approach to understanding their essence, the mechanism of commission, and criminal-legal and forensic signs. The particular complexity of revealing such crimes is due to the fact that the object of the encroachment is not only the person of the human rights defender, but the system of legal guarantees of his activities, in particular the principles of independence, inviolability, confidentiality, and adversarial nature. Thereby, the article purpose is defined as a study of the structure of the forensic characterization of crimes that encroach on the field of legal aid, as well as substantiation of the expediency of its use as a tool for identifying latent threats, forming investigative versions, and improving pre-trial investigation tactics. The Research found that main elements of such a characteristic include: identity of the offender, characteristics of the victim, circumstances and methods

of committing crime, as well as material and ideal traces. These components in their entirety allow building a holistic forensic model of responding to threats to the legal profession. The need for further research aimed at clarifying the signs of new forms of interference in the legal profession is emphasized.

Yevhen Sup, Doctoral student, in his article: Circumstances of the commission of criminal offenses by professional participants in judicial proceedings, scientifically analyzes the category of "circumstances of the commission of a criminal offense," which is carried out within several branches of knowledge of the criminal law profile. Despite this, thorough attention has not yet been paid to the circumstances of those crimes committed by professional participants in legal proceedings within the sciences of the criminal law cycle. The aim of the article was to clarify the features of the circumstances of the commission of criminal offenses by professional participants in judicial proceedings in the field of justice provision. Based on the scientific research conducted, it was established that the circumstances of their commission encompass and reflect the geographical and spatial characteristics of the commission of criminally punishable acts, preparation for their commission and/or concealment (in the narrow sense). A typical feature of the circumstances of the commission of the criminal offenses under investigation is that the majority of them are committed in conditions of obviousness, that is, in the presence of potential victims and witnesses, and only some in conditions of non-obviousness secretly, without victims and witnesses, etc. Therefore, the prospects for further research lie in determining the features of a typical trace pattern, which is reflected in the circumstances of the commission of crimes of the type under investigation.

Genesis of legal regulation of overcoming resistance to investigation is examined in the article by *Oleksandr Tarkan*, doctoral student at National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine. The studied institute of overcoming resistance to investigation gradually transformed from fragmentary prohibitions in the most ancient sources to a holistic comprehensive approach in modern criminal legislation of Ukraine. The key factors of this evolution were the strengthening of the role of justice, the complication of forms of illegal influence and the need for effective institutional and procedural protection against.

Awareness of the role and importance of documents in proving economic criminal offenses has necessitated the solution of such a goal as determining the legal and tactical principles of reviewing documents provided by a business entity for inclusion in the materials of criminal proceedings. Based on the analysis conducted by doctoral student *Vitalii Usatii,* the features of reviewing documents provided by a business entity within the framework of criminal proceedings have been clarified. It has been determined that reviewing documents as an independent investigative (search) action must be carried out in compliance with the established legal principles and relevant tactical conditions. Taking into account the source of receipt of documents (voluntary provision, requisition, etc.), the procedure for their procedural consolidation, the possibility of their inclusion in the materials of the proceedings, as well as the initiative of the parties in submitting them, has been substantiated. It has been emphasized that the review contributes to the identification of both the substantive characteristics of documents and signs of their falsification. Feasibility of making copies of electronic documents during the review has been considered, as well as the possibility of granting them the status of physical evidence. The list of tactical conditions for conducting inspection has been specified, including the location, volume and nature of documents, the need to involve specialists, identifying traces and making a decision on further expert research. A conclusion has been made about the complex nature of the inspection as an action that combines procedural requirements and forensic expediency.

In addition to the scientific articles listed above, the following articles by young scientists received favorable reviews from reviewers: *Kristyna Dikevych,* Some Specifics of Research on of Carbonized Documents: Foreign Experience; *Dmytro Buchenko*: Collecting Evidence During the Investigation of a Forced Disappearance of a Person; *Serhii Mikhalov*: Forensic Characteristics of Terrorism Financing; *Bohdan Chalyi*: Concepts and Forms of Special Knowledge Implemented During the Investigation of Criminal Offenses Related to Raiding.

The research part of the publication is completed by Review of the monograph by Serhii Tiulieniev and Vitalii Nikitiuk: Pole Cold Weapons Formed from Agricultural Tools. Book Two. Second edition, revised and supplemented. Kharkiv: NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» 2025. 216 p. by *Ella Simakova-Yefremian*, Deputy Director for Academic Affairs of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» , Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine. The scientist claims that the book is a valuable and timely study in the field of weapons science, distinguished by a deep analysis of little-known aspects of the history of weapons. The

publication is a logical continuation of the authors' first book dedicated to battle axes, and focuses on the variety of cold-bladed weapons, which historically arose as a result of the transformation of ordinary agricultural tools. It is worth noting that the publication has been supplemented with Chapter 8: Agricultural Chains, which contains additional materials on combat flails, their symbolization in heraldry, painting, relief sculpture, bonistics; a classification of flails is presented. This allows us to consider in more detail the history and development of the field weapon, which arose from agricultural tools, and will also expand the understanding of its role in the cultural and military context. The updated edition will become an even more valuable resource for researchers and all those interested in the history of weapons. It should be noted that the book received a Diploma for first place in the Monograph nomination at the All-Ukrainian (national) competition of scientific and educational and methodological publications on agrarian history "Сіяч".

We are looking forward for further fruitful cooperation. Sincerely yours,
Together we will win! Glory to our Heroes!

Chairman of the Editorial Board,
Doctor of Law, Professor

Hanna Spitsyna

UDK 343.98

Einleitende Worte des Vorsitzenden des Redaktionsrats

Sehr geehrte Leserinnen und Leser, liebe Kolleginnen und Kollegen, liebe Freunde!

Die Ukrainer verteidigen ihr Land weiterhin gegen die russische Aggression, und dieser Kampf erfordert außerordentliche Anstrengungen von allen – den Streitkräften, der Zivilbevölkerung, den Wissenschaftlern und den Arbeitern. Der Staat zeigt außerordentliche Standhaftigkeit und Entschlossenheit bei der Verteidigung seiner Freiheit und Unabhängigkeit.

Das ukrainische Volk hat sich im Kampf für seine Freiheit und Unabhängigkeit vereint und kämpft an allen Fronten: militärisch, politisch, wirtschaftlich und informativ. Der Kampf geht weiter und erfordert von uns allen große Standhaftigkeit, Mut und Einheit. Es ist wichtig, sich daran zu erinnern, dass dieser Krieg nicht nur ein Kampf um territoriale Integrität ist, sondern auch ein Kampf für Freiheit, Demokratie und die Werte der zivilisierten Welt.

Das Nationale Wissenschaftliche Zentrum „Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertisen“ (NWZ IFE) hat seine Arbeit keine Stunde lang unterbrochen. Die Mitarbeiter erfüllten ihre Pflichten unter dem Lärm von Luftalarmen und Granatenexplosionen auf heldenhafte Weise.

Am 23. April 2025 stattete Frau *Madara Silina*, stellvertretende Leiterin der Mission für Reformen und Wiederaufbau (Botschaft der Republik Lettland in der Ukraine), dem Nationalen Wissenschaftlichen Zentrum „Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertisen“ (NWZ IFE) einen offiziellen Arbeitsbesuch ab.

Der Besuch fand im Rahmen der Fortsetzung der partnerschaftlichen Beziehungen und der Stärkung der internationalen Zusammenarbeit statt: Zu einem früheren Zeitpunkt war sie an der Umsetzung des trilateralen Projekts „Unterstützung ukrainischer Gerichtsgutachter bei der Dokumentation von Kriegsverbrechen der Russischen Föderation“ beteiligt, das vom Außenministerium der Republik Lettland mitfinanziert wurde.

Im Mai fand die internationale wissenschaftlich-praktische Konferenz „Aktuelle Fragen der Gerichtsmedizin und Kriminalistik“ statt, die dem 150. Geburtstag des bekannten Kriminalwissenschaftlers, Doktors der Wissenschaften und Professors Rudolf Archibald Reis gewidmet war – einem herausragenden Kriminalisten, Wissenschaftler und Praktiker, der einen bedeutenden Beitrag zur Entwicklung der Kriminalistik, der Gerichtsmedizin und der Strafverfolgung geleistet hat. Seine wissenschaftlichen Errungenschaften bildeten die Grundlage für moderne Methoden der Kriminalermittlung und die Einführung von Expertentechnologien.

Eine Delegation des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrum „Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertisen“ (NWZ IFE) des Justizministeriums der Ukraine nahm an einer wichtigen europäischen Veranstaltung im Bereich der Kriminalistik und Forensik teil – der jährlichen Versammlung des ENFSI und der größten internationalen Konferenz für Kriminalistik und Forensik – der EAFS 2025, die dieses Jahr im Convention Centre Dublin, Irland, stattfand.

Die diesjährige Veranstaltung vereinte gleich zwei für die europäische forensische Gemeinschaft bedeutende Ereignisse: das 30-jährige Bestehen des ENFSI und das 10-jährige Bestehen der Europäischen Akademie für Rechtswissenschaften.

An der Konferenz nahmen über 1000 Vertreter europäischer und internationaler Fachinstitutionen, wissenschaftlicher Zentren, einschlägiger EU-Agenturen, Industriepartner und internationaler Organisationen teil.

Die Delegierten des NWZ IFE knüpften neue berufliche Kontakte und partnerschaftliche Beziehungen zu europäischen und internationalen Kollegen, legten vielversprechende Bereiche für gemeinsame Forschungen und die Einführung moderner Methoden fest und erzielten vorläufige Vereinbarungen über die Teilnahme ukrainischer Experten an internationalen Projekten und Initiativen.

Es wurden vorläufige Vereinbarungen über die Teilnahme ukrainischer Experten an internationalen Projekten und Initiativen getroffen. Die aktive Rolle des NWZ IFE in der europäischen Expertengemeinschaft und die strategische Ausrichtung auf die Einführung der weltweit besten Praktiken in der Ukraine wurden bestätigt.

Trotz der schwierigen Bedingungen setzen die Autoren und die Redaktion der wissenschaftlichen Zeitschrift „Archiv für Kriminologie und Rechtswissenschaften“ ihre fruchtbare Arbeit fort. Wir freuen uns, Ihnen die elfte Ausgabe der Zeitschrift „Archiv für Kriminologie und Rechtswissenschaften“ präsentieren zu dürfen.

Nataliia Filipenko und *Aleksandar Ivanovich* aus Montenegro untersuchen in ihrem Artikel „Bildungsinnovationen während des Krieges: Die Rolle der Leiter von Hochschuleinrichtungen bei der Modifizierung des Systems" die Rolle der Leiter von Hochschuleinrichtungen bei der Einführung von Bildungsinnovationen unter Kriegsbedingungen. Es werden die wichtigsten Herausforderungen für das Bildungssystem identifiziert, darunter die Zerstörung der Infrastruktur, die Notwendigkeit der Digitalisierung des Bildungsprozesses, die psychologische Unterstützung von Studierenden und Lehrenden sowie die Einbindung internationaler Ressourcen. Es werden innovative Managementansätze analysiert, die eine Anpassung des Bildungsprozesses an Krisenbedingungen ermöglichen, darunter digitales Management, interaktive Lehrmethoden, Gamifizierung von Bildungsprogrammen, strategische Planung und Ausbau der internationalen Zusammenarbeit. Die Autoren beleuchten Mechanismen zur Integration von Technologien in Bildungsprozesse, die Rolle der Führungskraft als Change Leader sowie Perspektiven für die weitere Modernisierung des Bildungssystems. Ziel des Artikels ist es, die innovativen Aktivitäten von Führungskräften in der Hochschulbildung zu untersuchen, die eine Schlüsselrolle bei der Gewährleistung der Effizienz des Bildungsprozesses, der Anpassung an aktuelle Herausforderungen und der Schaffung eines wettbewerbsfähigen Bildungssystems spielen. Der Leiter einer Hochschule hat nicht nur administrative Aufgaben zu erfüllen, sondern muss auch als Stratege des Wandels in der Lage sein, fortschrittliche Managementtechnologien, digitale Lösungen und flexible Lernmodelle einzuführen. Innovative Managementmodelle umfassen flexible Strategien zur Selbstverwaltung der Einrichtung, bei denen der Leiter nicht nur die Einhaltung von Vorschriften kontrolliert, sondern auch Bedingungen für die Integration fortschrittlicher Methoden, strategischer Prognosen und der Nutzung alternativer Finanzierungsformen schafft.

In einem gemeinsamen Artikel mit *Yurii Kovalyov* untersuchen wir Formen der Nutzung von Spezialwissen bei der Untersuchung von Straftaten im Zusammenhang mit Schmuggel. Je nach Art der Straftat, der Art des Schmuggelguts sowie anderen Faktoren (Zeit, Ort, Tatwerkzeug, Besonderheiten des Täters) unterscheiden sich die Formen des Spezialwissens sowohl inhaltlich als auch in ihrer funktionalen Ausrichtung. Das Fehlen umfassender Arbeiten zu diesem Thema macht die Bestimmung typischer Formen von Spezialwissen zu einer aktuellen Aufgabe. Ziel des Artikels ist es, typische Formen der Anwendung von Spezialwissen zu bestimmen und zu verallgemeinern, die bei der Untersuchung von Straftaten im Zusammenhang mit Schmuggel zum Einsatz kommen. Es wurde festgestellt, dass die Formen der Nutzung von Spezialwissen bei der Untersuchung von Schmuggelstraftaten vom Inhalt der kriminellen Handlung, den Eigenschaften des Schmuggelguts, den Transportwegen, den eingesetzten technischen Mitteln und anderen Umständen abhängen. Sie umfassen prozessuale, nicht prozessuale und gemischte Formen, die sowohl beweisende als auch orientierende Bedeutung haben können. Es wird betont, dass die rationelle Anwendung von Spezialwissen in geeigneter Form einen wesentlichen Einfluss auf die Qualität der vorgerichtlichen Ermittlungen, die Vollständigkeit der Feststellung der Umstände der Begehung einer Straftat und die Bildung einer angemessenen Beweisgrundlage hat.

Dr. iur. *Vlada Gusieva* und Doktorand *Vladimir Popov* analysieren die Zusammenarbeit bei der Untersuchung von Eingriffen in die Tätigkeit von Mitarbeitern staatlicher Behörden. Vertreter der Ermittlungsbehörden greifen zur Lösung von Aufgaben im Strafverfahren meist auf die Zusammenarbeit mit Mitarbeitern operativer Einheiten und Vertretern staatlicher Institutionen zurück und ziehen bei Bedarf, wenn spezielle Fragen zu klären sind, die außerhalb ihrer beruflichen Kompetenz liegen, Fachleute und Experten hinzu. Das Ziel des Artikels ist es, die Besonderheiten und Phasen der Zusammenarbeit zu untersuchen, auf die Vertreter der Ermittlungsbehörden während der prozessualen Aufklärung von Eingriffen in die Tätigkeit von Vertretern staatlicher Behörden zurückgreifen, sowie deren Bestandteile und spezifische Merkmale zu ermitteln. Es wurde festgestellt, dass die Zusammenarbeit während der Ermittlungen durch folgende Merkmale gekennzeichnet ist: 1) das Vorhandensein von mindestens zwei Akteuren; 2) ein gemeinsames Ziel, auf dessen Verwirklichung sie ausgerichtet ist; 3) Maßnahmen, in denen sie ihren äußeren Ausdruck findet; 4) Abstimmung und Koordinierung bei ihrer Durchführung; 5) bestimmten rechtlichen Rahmenbedingungen, die durch die Grenzen der Dienstbefugnisse der interagierenden Subjekte, die Besonderheiten ihres beruflichen Status usw. bedingt sind.

Professor *Oleksandr Yukhno* und Dozentin *Dariia Turenko* untersuchen in ihrem Artikel „Problematische Fragen der Verwendung des Polygrafen bei der Aufdeckung, Aufklärung und vorgerichtlichen Untersuchung von Straftaten" retrospektiv die Entstehung und Weiterentwicklung der Rechtsnormen zu den Grundlagen, der Notwendigkeit und der Möglichkeit sowie der Theorie und Praxis der Anwendung des Polygrafen in der Ukraine in verschiedenen Bereichen der Verwaltungs- und Personalarbeit, im Zivil-, Wirtschafts- und Verwaltungsrecht und -prozess sowie insbesondere in der kommerziellen Tätigkeit, der Bedingungen für das Entstehen und die Schaffung eines Marktes für seine Herstellung, den Import und das System der Ausführung von Aufträgen für seine Anwendung bei psychophysiologischen Unter-

suchungen. Es wurden nationale normative und rechtliche Anforderungen sowie Lizenzanforderungen für die Verwendung und das Verbot der Anwendung des Polygrafen für bestimmte Personen, zeitliche Fragen der Anwendung sowie Qualifikationsanforderungen für die Positionen, Rechte, Pflichten und Befugnisse von Psychologen-Polygrafen festgelegt, die zur Durchführung psychophysiologischer Untersuchungen und forensisch-psychologischer Gutachten im Strafverfahren berechtigt sind, und es wurden staatliche Standards für die Grundlagen, Anforderungen und Vorgehensweisen bei der Durchführung dieser Untersuchungen festgelegt. Auf der Grundlage der Forschungsergebnisse wurden Vorschläge und Empfehlungen zur Verbesserung der Theorie der Kriminalistik, des Strafverfahrens, der gerichtlichen Begutachtung, der Psychologie und anderer Wissensgebiete des untersuchten Bereichs sowie der Rechtsgrundlagen ausgearbeitet. Vornehmlich wurde der Schwerpunkt auf die konzeptionelle Änderung des Textes des Gesetzes der Ukraine „Über die gerichtliche Begutachtung" (vom 25. Februar 1994 Nr. 4038-XII) gelegt, der nicht den modernen Anforderungen der gerichtlichen Begutachtung, des Strafrechts und -prozesses, der Rechtsdurchsetzung bei der Bekämpfung von Straftaten und der Arbeit von Begutachtungsinstitutionen entspricht. Unter Berücksichtigung der neuesten wissenschaftlichen und technischen Errungenschaften, insbesondere der Verwendung des Polygrafen, Vorschläge für entsprechende Ergänzungen zum geltenden Strafprozessrecht der Ukraine unterbreitet.

Über den technologischen Durchbruch in der Kriminalistik und Gerichtsgutachten schreibt die Doktorin der Rechtswissenschaften *Galyna Avdeeva*. Die Autorin definiert die neuesten kriminalistischen Methoden der Beweisermittlung, die in öffentlichen Quellen beschrieben sind und für den Einsatz in der Ukraine vielversprechend sind, nämlich: Untersuchung von Betäubungsmitteln, Sprengstoffen, chemischen und biologischen Stoffen auf atomarer und molekularer Ebene (Nanotechnologie); Identifizierung von Personen und Feststellung ihres Alters anhand eines vollständigen Satzes von Proteinen, die vom menschlichen Körper produziert werden; Bestimmung des Todeszeitpunkts des Opfers anhand einer Reihe von Markern (Blut-pH-Wert, Cholesterin, Natrium, Kalium usw.); Bestimmung der Merkmale einer Person (Alter, Haut-, Augen- und Haarfarbe, Alter) anhand der DNA usw. Ziel des Artikels ist es, die Verbreitung und Popularisierung der wissenschaftlichen Ergebnisse ukrainischer Forscher auf internationaler Ebene zu fördern, den wissenschaftlich-technischen Informationsaustausch mit ausländischen wissenschaftlichen Einrichtungen und Forschern zu intensivieren, um die wissenschaftliche Zusammenarbeit und gemeinsame Forschungsprojekte zu fördern, die Infrastruktur und die Ressourcenbasis für den Einsatz verschiedener biometrischer Technologien zu erweitern und die Entwicklung neuer Methoden der DNA-Analyse und der Untersuchung digitaler Beweise zu aktivieren. Vielversprechend ist auch die Zusammenarbeit von Kriminalisten und IT-Spezialisten bei der Schaffung moderner digitaler Systeme zur Untersuchung von Beweismitteln und der Einführung von Systemen künstlicher Intelligenz zur Suche nach erforderlichen wissenschaftlichen Informationen in einem einheitlichen System integrierter offener Sammlungen wissenschaftlicher Publikationen, um Personen anhand biometrischer Daten unabhängig von ihrem Wohnsitzland zu identifizieren.

Dr. *Konstantin Karaman* weist darauf hin, dass das Strafprozessrecht der Ukraine derzeit keine klare und umfassende Definition des elektronischen Beweismittels enthält, seine charakteristischen Merkmale, die Grenzen seiner zulässigen Verwendung und die verfahrensrechtlichen Vorschriften für seinen Umgang nicht festlegt. Dieses normative Vakuum erschwert die Arbeit aller an Strafverfahren Beteiligten – Ermittler, Staatsanwälte, Verteidiger, Richter – und schafft erhebliche Hindernisse für eine wirksame Beweisführung. In der Praxis führt dies dazu, dass elektronische Beweismittel häufig aufgrund der Nichteinhaltung der Verfahren zu ihrer Beschlagnahme, Sicherung oder Untersuchung als unzulässig anerkannt werden, was sich wiederum negativ auf die Rechtmäßigkeit und Begründetheit von Gerichtsentscheidungen auswirkt. Ziel des Artikels ist es, die Zweckmäßigkeit der Einführung elektronischer Beweismittel in das System der kriminalistischen Lehre über Spuren von Straftaten zu begründen, ihre Natur, ihre spezifischen Merkmale und ihren Platz im System der kriminalistischen Objekte zu klären sowie die Notwendigkeit der Integration der Kategorie der elektronischen Spuren in die moderne Ermittlungspraxis und die kriminalistische Theorie zu begründen. Der Autor untersucht die Problematik elektronischer Beweismittel als neues Objekt der kriminalistischen Lehre über Spuren von Straftaten. Es wird begründet, dass digitale Abbildungen trotz ihrer immateriellen Natur im kriminalistischen Sinne Spuren von Straftaten sind. Es werden moderne Ansätze zu elektronischen Beweisen in den Rechtssystemen der EU analysiert und normative Initiativen zu ihrer Regulierung skizziert. Der Wissenschaftler betont die Notwendigkeit, elektronische Beweise als separate Verfahrensquelle anzuerkennen, sie in die kriminalistische Theorie zu integrieren und entsprechende Untersuchungsmethoden zu entwickeln. Es wird auch die Schlussfolgerung gezogen, dass eine Harmonisierung der nationalen Gesetzgebung mit den europäischen Standards der digitalen Kriminalistik sinnvoll ist.

Dr. phil. iur. *Kristina Romanauskas* untersucht den Inhalt der kriminalistischen Charakteristik von Straftaten, die im Bereich der beruflichen Rechtshilfe begangen werden. Die wirksame Untersuchung von Straftaten im Bereich der beruflichen Rechtshilfe erfordert einen systematischen Ansatz zum Verständnis ihres Wesens, ihrer Begehungsmechanismen sowie ihrer strafrechtlichen und kriminalistischen Merkmale. Die besondere Schwierigkeit bei der Aufdeckung solcher Straftaten liegt darin, dass nicht nur die Person des Rechtsverteidigers, sondern auch das System der rechtlichen Garantien für seine Tätigkeit, insbesondere die Grundsätze der Unabhängigkeit, Unverletzbarkeit, Vertraulichkeit und Kontradiktorik, Gegenstand der Straftat sind. Aus diesem Grund wurde das Ziel des Artikels definiert als Untersuchung der Struktur der kriminalistischen Charakteristik von Straftaten, die den Bereich der Rechtshilfe betreffen, sowie als Begründung für die Zweckmäßigkeit ihrer Verwendung als Instrument zur Aufdeckung latenter Gefahren, zur Bildung von Ermittlungsversionen und zur Verbesserung der Taktik der vorgerichtlichen Ermittlungen. Im Rahmen der Untersuchung wurde festgestellt, dass zu den wesentlichen Elementen einer solchen Charakterisierung die Person des Täters, die Besonderheiten des Opfers, die Umstände und die Begehungsweise der Straftat sowie materielle und ideelle Spuren gehören. Diese Komponenten ermöglichen es in ihrer Gesamtheit, ein ganzheitliches kriminalistisches Modell für die Reaktion auf Bedrohungen der Rechtsberufe zu entwickeln. Es wird die Notwendigkeit weiterer Untersuchungen betont, die darauf abzielen, die Merkmale neuer Formen der Einmischung in die Anwaltstätigkeit zu präzisieren.

Der Doktor der Rechtswissenschaften *Yevhen Sup* unterzieht in seinem Aufsatz „Die Umstände der Begehung von Straftaten durch Angehörige der Justiz“ die Kategorie „Umstände der Begehung einer Straftat“ einer wissenschaftlichen Betrachtung, die sich auf mehrere Bereiche des Strafrechts erstreckt. Dennoch wurde der Situation dieser Straftaten, die von professionellen Justizteilnehmern im Rahmen der Strafrechtswissenschaften begangen werden, bislang keine gründliche Aufmerksamkeit gewidmet. Ziel des Artikels ist es, die Besonderheiten der Situation der Begehung von Straftaten durch professionelle Justizteilnehmer im Bereich der Rechtspflege zu klären. Auf der Grundlage wissenschaftlicher Untersuchungen wurde festgestellt, dass die Umstände ihrer Begehung die geografisch-räumlichen Merkmale der Begehung strafbarer Handlungen, der Vorbereitung zu ihrer Begehung und/oder der Verschleierung (im engeren Sinne) umfassen und widerspiegeln. Ein typisches Merkmal der Umstände der Begehung der untersuchten Straftaten ist, dass die überwiegende Mehrheit davon unter offensichtlichen Umständen begangen wird, d. h. in Anwesenheit potenzieller Opfer und Zeugen, und nur wenige unter nicht offensichtlichen Umständen – heimlich, ohne Opfer und Zeugen usw. Die Perspektiven für weitere Untersuchungen liegen daher in der Ermittlung der Besonderheiten eines typischen Tatbildes, das sich in den Umständen der Begehung der untersuchten Straftaten widerspiegelt.

Die Entstehung der rechtlichen Regelung zur Überwindung von Ermittlungsbehinderungen untersucht *Oleksandr Tarkan*, Doktor der Rechtswissenschaften, Doktorand am Nationalen Wissenschaftlichen Zentrum „Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensischen Expertisen namens Prof. M. S. Bokarius” des Justizministeriums der Ukraine. Diese Institution hat sich schrittweise von fragmentarischen Verboten in den ältesten Quellen zu einem ganzheitlichen, komplexen Ansatz in der modernen Strafgesetzgebung der Ukraine entwickelt. Wesentliche Faktoren dieser Entwicklung waren die Stärkung der Rolle der Justiz, die Komplexität der Formen der illegalen Einflussnahme und die Notwendigkeit eines wirksamen institutionellen und verfahrensrechtlichen Schutzes davor.

Das Bewusstsein für die Rolle und Bedeutung von Dokumenten bei der Beweisführung in Wirtschaftsstrafsachen machte es erforderlich, die rechtlichen und taktischen Grundlagen für die Prüfung von Dokumenten festzulegen, die von einem Wirtschaftssubjekt zur Aufnahme in die Strafverfahren vorgelegt werden. Auf der Grundlage einer Analyse des Kandidaten der Rechtswissenschaften *Vitalii Usatyi* wurden die Besonderheiten der Prüfung von Dokumenten, die von einem Wirtschaftssubjekt im Rahmen eines Strafverfahrens vorgelegt wurden, präzisiert. Es wurde festgestellt, dass die Prüfung von Dokumenten als eigenständige Ermittlungshandlung unter Einhaltung der festgelegten rechtlichen Grundlagen und entsprechenden taktischen Bedingungen durchgeführt werden muss. Unter Berücksichtigung der Herkunft der Dokumente (freiwillige Vorlage, Anforderung usw.) wurden das Verfahren zu ihrer prozessualen Sicherung, die Möglichkeit ihrer Aufnahme in die Verfahrensunterlagen sowie die Initiative der Parteien zu ihrer Vorlage begründet. Es wurde betont, dass die Prüfung sowohl zur Feststellung der inhaltlichen Merkmale der Dokumente als auch der Anzeichen ihrer Fälschung beiträgt. Die Zweckmäßigkeit der Anfertigung von Kopien elektronischer Dokumente während der Prüfung sowie die Möglichkeit, ihnen den Status eines Sachbeweises zu verleihen, werden geprüft. Die Liste der taktischen Bedingungen für die Durchführung der Prüfung wird präzisiert, insbesondere der Ort, der Umfang und die Art der Dokumente, die Notwendigkeit der Hinzuziehung von Sachverständigen, die Feststellung von Spuren und die Entscheidung über die weitere Begutach-

tung. Es wird der Schluss gezogen, dass die Untersuchung als Maßnahme, die prozessuale Anforderungen und kriminalistische Zweckmäßigkeit vereint, komplexer Natur ist.

Neben den oben genannten Artikeln erhielten auch die Artikel der jungen Wissenschaftlerinnen *Kristina Dikevich* „Einige Besonderheiten der Untersuchung von verbrannten Dokumenten: Ausländische Erfahrungen", *Dmitri Buchenko* „Beweissicherung bei der Untersuchung des gewaltsamen Verschwindens einer Person", *Sergei Michailow* „Kriminalistische Merkmale der Terrorismusfinanzierung" und *Bohdan Chalyi,* „Begriffe und Formen von Spezialwissen, das bei der Untersuchung von Straftaten im Zusammenhang mit Raubüberfällen zum Einsatz kommt".

Den Abschluss des wissenschaftlichen Teils der Publikation bildet die Rezension der Doktorin der Rechtswissenschaften, Professorin und verdienten Wissenschaftlerin und Technikerin der Ukraine *Ella Simakova-Yefremian* zur Monografie von S. A. Tiulieniev und V. G. Nikitiuk „Stangenwaffe aus landwirtschaftlichem Gerät. Zweite, überarbeitete und ergänzte Auflage". Charkiw: NWZ IFE. 2025. 216 S. Die Wissenschaftlerin bestätigt, dass das Buch eine wertvolle und zeitgemäße Untersuchung im Bereich der Waffenkunde darstellt, die sich durch eine gründliche Analyse wenig bekannter Aspekte der Waffengeschichte auszeichnet. Die Publikation ist eine logische Fortsetzung des ersten Buches der Autoren, das sich mit Kampfaxt befasst, und konzentriert sich auf die Vielfalt der Stangenwaffen, die historisch aus der Umwandlung gewöhnlicher landwirtschaftlicher Werkzeuge entstanden sind. Es ist anzumerken, dass die Publikation durch Kapitel 8 „Landwirtschaftliche Keulen" ergänzt wurde, das zusätzliche Informationen zu Kampfkeulen, ihrer Symbolik in der Heraldik, Malerei, Reliefskulptur und Bonistik enthält; außerdem wird eine Klassifizierung der Keulen vorgestellt. Dies ermöglicht eine noch detailliertere Betrachtung der Geschichte und Entwicklung der Stangenwaffen, die aus landwirtschaftlichen Geräten entstanden sind, und erweitert das Verständnis ihrer Rolle im kulturellen und militärischen Kontext. Die aktualisierte Ausgabe wird zu einer noch wertvolleren Quelle für Forscher und alle, die sich für die Geschichte der Waffen interessieren. Wir möchten darauf hinweisen, dass das Buch den ersten Platz in der Kategorie „Monografie" beim Allukrainischen (nationalen) Wettbewerb für wissenschaftliche und pädagogisch-methodische Veröffentlichungen zur Agrargeschichte „Siiach" erhalten hat.

Mit freundlichen Grüßen und in der Hoffnung auf eine weiterhin fruchtbare Zusammenarbeit!

Gemeinsam werden wir siegen! Ehre unseren Helden!
Vorsitzende des Redaktionsrats,

Doktor der Rechtswissenschaften, Professorin
Hanna Spitsyna

UDK 343.98

Discours D'ouverture Du Président Du Comité De Rédaction

Chers lecteurs, scientifiques, collègues !

Les Ukrainiens continuent de défendre leur pays contre l'agression russe tous les jours. L'État fait preuve d'une résilience et d'une détermination extraordinaires dans la défense de sa liberté et de son indépendance, et l'ensemble du peuple ukrainien s'est uni dans la lutte, la combattant sur tous les fronts : militaire, politique, économique et informationnel. La lutte se poursuit et exige une grande résilience, du courage et de l'unité de notre part à tous. Il est important garder à l'esprit que cette guerre n'est pas seulement une lutte pour l'intégrité territoriale, mais aussi une lutte pour la liberté, la démocratie et les valeurs du monde civilisé.

Collaborateurs du M. S. Bokarius CNREJ n'a pas arrêté de travailler pendant une heure, a héroïquement exercé ses fonctions dans des conditions très difficiles.

Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» le 23 avril 2025, *Madara Silina*, Chef Adjoint de la Mission pour les Réformes et la Reconstruction (Ambassade de la République de Lettonie en Ukraine), a effectué une visite de travail officielle. La visite a eu lieu dans le cadre de partenariats continus et du renforcement de la coopération internationale : à un moment donné, elle a participé à la mise en œuvre du projet tripartite : Soutien aux experts judiciaires ukrainiens dans la documentation des crimes de guerre commis par la Fédération de Russie, cofinancé par le ministère des Affaires étrangères de la République de Lettonie.

En mai, s'est tenue la Conférence scientifique et pratique internationale : Questions actuelles de la criminalistique et de l'analyse scientifique, consacrée au 150e anniversaire de la naissance du célèbre médecin légiste, docteur en sciences, le professeur Rudolf Archibald Reis un criminaliste, scientifique et praticien exceptionnel qui a contribué de manière significative au développement de la criminalistique, de l'analyse scientifique et de l'application de la loi. Ses réalisations scientifiques sont devenues la base des méthodes modernes d'enquête sur les crimes et l'introduction de technologies expertes.

Délégation du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» du ministère de la Justice de l'Ukraine a participé à l'événement européen clé dans le domaine de la science criminalistique et de l'analyse scientifique— la réunion annuelle de l'ENFSI et à la plus grande conférence internationale sur la science médico-légale et l'examen médico-légal — EAFS 2025, qui s'est tenue cette année au Convention Centre de Dublin, en Irlande.

L'événement de cette année a réuni deux événements importants pour la communauté médico-légale européenne : le 30e anniversaire du Réseau européen des institutions criminalistiques (ENFSI) et le 10e anniversaire de l'Académie européenne des sciences légales.

La conférence a réuni plus de 1 000 représentants d'institutions d'experts européennes et internationales, de centres scientifiques, d'agences compétentes de l'UE, de partenaires industriels et d'organisations internationales.

Les délégués du M. S. Bokarius CNREJ ont établi de nouveaux contacts professionnels et partenariats avec des collègues européens et internationaux ; identifié des domaines prometteurs de recherche conjointe et de mise en œuvre de méthodes modernes ; conclu des accords préliminaires sur la participation d'experts ukrainiens à des projets et initiatives internationaux ; confirmé le rôle actif du M. S. Bokarius CNREJ dans la communauté des experts européens et l'accent stratégique mis sur la mise en œuvre des meilleures pratiques mondiales en Ukraine.

Malgré les conditions difficiles, les auteurs, le comité de rédaction de la revue scientifique : Archives de criminologie et de sciences judiciaires continue de travailler fructueusement. Veuillez trouver ci-joint le onzième numéro de la revue : Archives de criminologie et de sciences judiciaires

Dans leur article «Innovations éducatives en temps de guerre : le rôle du chef d'établissement d'enseignement supérieur dans la modification du système», *Nataliia Filipenko* et le Monténégrin *Aleksandar Ivanović* examinent le rôle du chef d'établissement dans la mise en œuvre des innovations éducatives en temps de guerre.

Les principaux défis auxquels le système éducatif est confronté sont identifiés, notamment la destruction des infrastructures, la nécessité de numériser le processus éducatif, le soutien psychologique des étudiants et des enseignants de l'enseignement supérieur, et l'implication de ressources internationales. Les approches de gestion innovantes permettant d'adapter le processus éducatif aux situations de crise sont analysées, notamment la gestion numérique, les méthodes d'enseignement interactives, la ludification des programmes éducatifs, la planification stratégique et le développement de la coopération internationale. Les auteurs mettent en évidence les mécanismes d'intégration des technologies dans les processus éducatifs, le rôle du chef d'établissement comme acteur du changement, ainsi que les perspectives de modernisation du système éducatif. L'objectif de cet article est d'étudier les activités innovantes du chef d'établissement d'enseignement supérieur, qui jouent un rôle essentiel pour garantir l'efficacité du processus éducatif, s'adapter aux défis modernes et former un système éducatif compétitif. Le directeur d'un établissement d'enseignement supérieur doit non seulement exercer des fonctions administratives, mais aussi être un stratège du changement capable de mettre en œuvre des technologies de gestion avancées, des solutions numériques et des modèles d'apprentissage flexibles. Ces modèles de gestion innovants incluent des stratégies flexibles d'autogestion de l'établissement, où le directeur ne se contente pas de contrôler l'application des réglementations, mais crée également les conditions propices à l'intégration de méthodes avancées, à la prospective stratégique et au recours à des formes alternatives de financement.

Dans un article conjoint avec *Yurii Kovalov*, nous examinons les formes d'utilisation des connaissances spécialisées lors des enquêtes sur les infractions pénales liées à la contrebande. Selon le mode de commission de l'infraction, la nature de l'objet de la contrebande, ainsi que d'autres facteurs (temps, lieu, instrument, caractéristiques du sujet), les formes de connaissances spécialisées diffèrent tant par leur contenu que par leur portée fonctionnelle. L'absence de développements exhaustifs dans ce domaine rend pertinente la détermination des formes typiques de connaissances spécialisées. L'objectif de cet article est d'identifier et de généraliser les formes typiques d'utilisation des connaissances spécialisées mises en œuvre lors des enquêtes sur les infractions pénales liées à la contrebande. Il a été constaté que les formes d'utilisation des connaissances spécialisées lors des enquêtes sur les infractions pénales de contrebande dépendent du contenu de l'activité criminelle, des caractéristiques de l'objet de la contrebande, de ses modalités de déplacement, des moyens techniques utilisés et d'autres circonstances. Elles comprennent des formes procédurales, non procédurales et mixtes, qui peuvent avoir une valeur à la fois probante et indicative. Il est souligné que l'application rationnelle des connaissances spécialisées sous une forme appropriée affecte de manière significative la qualité de l'enquête préliminaire, l'exhaustivité de l'établissement des circonstances de la commission d'une infraction pénale et la constitution d'une base de preuves adéquate.

Docteur en droit, la professeure *Vlada Husieva* et le doctorant *Volodymyr Popov* analysent l'interaction lors d'une enquête sur une ingérence dans les activités des autorités de l'État. Les représentants des organes d'enquête préliminaire interagissent le plus souvent avec les employés des unités opérationnelles et les représentants des institutions de l'État pour résoudre les problèmes liés aux procédures pénales et, si nécessaire, avec des spécialistes et des experts. L'objectif de cet article est d'étudier les caractéristiques et les étapes de l'interaction utilisée par les représentants des organes d'enquête préliminaire lors de l'examen procédural d'un cas d'ingérence dans les activités des représentants des autorités de l'État, et d'en clarifier les composantes et les spécificités. Il a été établi que l'interaction au cours de l'enquête se caractérise par les caractéristiques suivantes : 1) la présence d'au moins deux sujets ; 2) un objectif commun à atteindre ; 3) les mesures qui la traduisent ; 4) la cohérence et la coordination de leur mise en œuvre ; 5) un cadre juridique précis, déterminé par les limites des pouvoirs officiels des entités en interaction.

Docteur en droit, professeur *Oleksandr Yukhno* et professeur associé *Dariia Turenko* dans l'article: Problèmes liés à l'utilisation d'un polygraphe dans l'exposition, la divulgation et l'enquête préliminaire des infractions pénales mènent une étude rétrospective de la genèse de l'émergence et de l'amélioration des normes juridiques sur les fondements, la nécessité et la possibilité, ainsi que la théorie et la pratique de l'utilisation du polygraphe en Ukraine dans divers domaines de la gestion et du travail du personnel, dans la législation et les processus civils, économiques et administratifs, ainsi que dans les activités commerciales, les conditions d'émergence et de création d'un marché pour sa production, son importation et le système d'exécution des commandes pour son utilisation dans la recherche psychophysiologique. Les exigences réglementaires et d'autorisation nationales relatives à l'utilisation et à l'interdiction du polygraphe pour certains sujets, les délais d'application, ainsi que les exigences de qualification pour les postes, les droits, les devoirs et les pouvoirs des psychologues-polygraphistes habilités à réaliser des études psychophysiologiques et des examens psychologiques médico-légaux dans le cadre de procédures pénales, ont été

établies. Les normes nationales concernant les fondements, les exigences et l'algorithme de leurs actions lors de la réalisation de ces études ont également été précisées. Sur la base des résultats de l'étude, des propositions et des recommandations ont été élaborées pour améliorer la théorie de la médecine légale, la procédure pénale, l'analyse scientifique, la psychologie et d'autres domaines de connaissances dans le domaine étudié, ainsi que le cadre juridique. En particulier, l'attention est portée sur le changement conceptuel dans le texte de la loi ukrainienne «sur l'expertise médico-légale» (n° 4038-XII du 25 février 1994), qui ne répond pas aux exigences modernes de l''analyse scientifique, du droit pénal et de la procédure pénale, des activités d'application de la loi dans la lutte contre les infractions pénales et du travail des institutions d'experts, en tenant compte des dernières avancées de la science et de la technologie, et en particulier de l'utilisation du polygraphe, et des propositions sont faites pour apporter des modifications pertinentes au Code de procédure pénale actuel de l'Ukraine.

L'article du professeur *Andrii Vozniuk* , Docteur en droit, intitulé : Caractéristiques qualificatives (en particulier qualificatives) des crimes associés à l'influence criminelle : défis modernes et moyens d'optimiser les contre-mesures juridiques pénales examine la problématique de la qualification des caractéristiques des crimes liés à l'influence criminelle dans le contexte des défis contemporains de la lutte pénale contre le crime organisé. L'objectif de cet article est de déterminer les meilleures pistes pour améliorer la législation pénale ukrainienne actuelle. Une analyse comparative des législations arménienne et géorgienne justifie l'opportunité d'élargir la liste des caractéristiques qualificatives prévues aux articles 255-1, 255-2 et 255-3 du Code pénal ukrainien. Il est proposé d'y ajouter de nouvelles caractéristiques, notamment la commission d'une infraction dans des lieux de privation de liberté, sa commission par un militaire ou avec la participation d'un militaire ou d'un vétéran. Les conclusions formulées visent à accroître l'efficacité, la différenciation et l'équité de la réglementation pénale dans le domaine de la lutte contre l'influence criminelle.

Galina Avdeeva, PhD à la faculté de droit, analyse dans son article les avancées technologiques en criminalistique et en analyse scientifique. L'auteure identifie les méthodes criminalistiques les plus récentes de recherche de preuves, décrites dans des sources ouvertes et prometteuses pour l'Ukraine, à savoir : la recherche de substances narcotiques, d'explosifs, de substances chimiques et biologiques au niveau atomique et moléculaire (nanotechnologie) ; l'identification d'individus et la détermination de leur âge à partir de l'ensemble des protéines produites par le corps humain ; la détermination de l'heure du décès d'une victime à partir de plusieurs marqueurs (pH sanguin, cholestérol, sodium, potassium, etc.) ; la détermination des caractéristiques d'une personne (âge, couleur de peau, yeux et cheveux, âge) à partir de l'ADN, etc. L'objectif de cet article est de promouvoir la diffusion et la vulgarisation des résultats scientifiques des chercheurs ukrainiens au niveau international, ainsi que l'échange d'informations scientifiques et techniques avec des institutions scientifiques et des chercheurs étrangers afin d'intensifier la coopération scientifique et de mener des recherches conjointes ; Développer l'infrastructure et les ressources nécessaires à l'utilisation de diverses technologies biométriques, accélérer le développement de nouvelles méthodes d'analyse ADN et de recherche de preuves numériques. La collaboration entre les experts médico-légaux et les informaticiens pour créer des systèmes numériques modernes de recherche de preuves et introduire des systèmes d'intelligence artificielle pour rechercher les informations scientifiques nécessaires dans des collections ouvertes de publications scientifiques intégrées dans un système unique, afin d'identifier les individus grâce à leurs données biométriques, quel que soit leur pays de résidence, est également prometteuse.

Le docteur en philosophie *Konstantin Karaman* constate qu'actuellement, la législation ukrainienne relative à la procédure pénale ne fournit pas de définition claire et exhaustive de la preuve électronique, ne définit pas ses caractéristiques, les limites de son utilisation autorisée et la procédure à suivre pour la traiter. Un tel vide réglementaire complique les activités de tous les acteurs de la procédure pénale, à savoir les enquêteurs, les procureurs, les avocats de la défense et les juges, et crée des obstacles importants à l'efficacité de la preuve. En pratique, cela conduit souvent à ce que les preuves électroniques soient jugées irrecevables précisément en raison du non-respect des procédures de retrait, de fixation ou d'examen, ce qui nuit ensuite à la légalité et à la validité des décisions de justice. L'objectif de cet article est de justifier la faisabilité de l'introduction de preuves électroniques dans le système des objets de la science forensique sur les traces d'infractions, de clarifier sa nature, ses caractéristiques spécifiques, sa place dans le système des objets forensiques, ainsi que de justifier la nécessité d'intégrer la catégorie de trace électronique dans la pratique d'enquête moderne et la théorie forensique. L'auteur étudie la question des preuves électroniques comme nouvel objet de la criminalistique pour les traces d'infractions. Il démontre que les images numériques, malgré leur nature intangible, constituent des traces d'infractions au sens criminalistique. Les approches modernes de la preuve électronique

dans les systèmes juridiques de l'UE sont analysées et les initiatives réglementaires pour leur réglementation sont présentées. Le scientifique souligne la nécessité de reconnaître les preuves électroniques comme une source procédurale distincte, de les intégrer à la théorie criminalistique et de développer des méthodes de recherche appropriées. Il conclut également sur l'opportunité d'harmoniser les législations nationales avec les normes européennes de criminalistique numérique.

Kristina Romanauskas, Docteure en droit, étudie le contenu de la caractérisation médico-légale des infractions pénales commises dans le cadre de l'aide juridictionnelle professionnelle. Une enquête efficace sur les infractions pénales commises dans le cadre de l'aide juridictionnelle professionnelle nécessite une approche systématique visant à comprendre leur nature, leur mécanisme de commission et leurs indices criminalistiques. La complexité particulière de la révélation de ces crimes tient au fait que l'atteinte à la dignité humaine ne vise pas seulement la personne du défenseur des droits humains, mais aussi le système de garanties juridiques de ses activités, notamment les principes d'indépendance, d'inviolabilité, de confidentialité et de caractère contradictoire. C'est pourquoi cet article vise à étudier la structure de la caractérisation médico-légale des infractions relevant de l'aide juridictionnelle, ainsi qu'à justifier l'opportunité de son utilisation comme outil d'identification des menaces latentes, d'élaboration de versions d'enquête et d'amélioration des tactiques d'enquête préliminaire. L'étude a révélé que les principaux éléments d'une telle caractéristique comprennent : l'identité de l'auteur, les caractéristiques de la victime, les circonstances et les méthodes de commission du crime, ainsi que les traces matérielles et imaginaires. L'ensemble de ces éléments permet de construire un modèle médico-légal holistique de réponse aux menaces pesant sur la profession juridique. La nécessité de recherches complémentaires visant à clarifier les signes de nouvelles formes d'ingérence dans la profession juridique est faite remarquée.

Dans son article: Situation des infractions pénales commises par les participants professionnels à la procédure, le doctorant *Yevhen Sup* analyse scientifiquement la catégorie des «Circonstances de la commission d'une infraction pénale», une catégorie qui s'inscrit dans plusieurs domaines du droit pénal. Malgré cela, les circonstances des infractions commises par les intervenants professionnels dans les procédures judiciaires n'ont pas encore fait l'objet d'une attention approfondie dans le cadre des sciences du cycle du droit pénal. L'objectif de cet article était de clarifier les caractéristiques des circonstances de la commission d'infractions pénales par les intervenants professionnels dans les procédures judiciaires dans le domaine de la justice. Sur la base des recherches scientifiques menées, il a été établi que les circonstances de leur commission englobent et reflètent les caractéristiques géographiques et spatiales de la commission d'actes pénalement punissables, de leur préparation et/ou de leur dissimulation (au sens strict). Une caractéristique typique des circonstances de la commission des infractions pénales faisant l'objet de l'enquête est que la majorité d'entre elles sont commises dans des conditions d'évidence, c'est-à-dire en présence de victimes et de témoins potentiels, et seulement certaines dans des conditions de non-évidence - secrètement, sans victimes ni témoins, etc. Par conséquent, les perspectives de recherches ultérieures résident dans la détermination des caractéristiques d'un modèle de trace typique, qui se reflète dans les circonstances de la commission des crimes du type faisant l'objet de l'enquête.

La genèse de la réglementation juridique visant à surmonter la résistance aux enquêtes est examinée dans l'article *d'Oleksandr Tarkan*, doctorant Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» du ministère de la Justice ukrainien. L'institution étudiée pour surmonter la résistance aux enquêtes s'est progressivement transformée, passant d'interdictions fragmentaires issues des sources les plus anciennes à une approche globale et globale dans la législation pénale ukrainienne moderne. Les facteurs clés de cette évolution ont été le renforcement du rôle de la justice, la complexité des formes d'influence illégale et la nécessité d'une protection institutionnelle et procédurale efficace contre celles-ci.

La prise de conscience du rôle et de l'importance des documents dans la preuve des infractions économiques a nécessité la définition des principes juridiques et tactiques d'examen des documents fournis par une entreprise en vue de leur inclusion dans les pièces de la procédure pénale. L'analyse menée par le doctorant *Vitalii Usatyi* a permis de clarifier les caractéristiques de l'examen des documents fournis par une entreprise dans le cadre d'une procédure pénale. Il a été établi que l'examen des documents, en tant qu'acte d'enquête indépendant (perquisition), doit être effectué dans le respect des principes juridiques établis et des conditions tactiques pertinentes. La prise en compte de la source de réception des documents (mise à disposition volontaire, réquisition, etc.), de la procédure de consolidation procédurale, de la possibilité de leur inclusion dans les pièces de la procédure, ainsi que de l'initiative des parties pour leur soumission, a été justifiée. Il a été souligné que l'examen contribue à l'identification des caractéristiques substantielles

des documents et des indices de leur falsification. La possibilité de réaliser des copies de documents électroniques lors de l'examen a été étudiée, ainsi que la possibilité de leur accorder le statut de preuve matérielle. La liste des conditions tactiques de conduite de l'inspection a été précisée, notamment la localisation, le volume et la nature des documents, la nécessité de faire appel à des spécialistes, l'identification des traces et la décision de procéder à des expertises complémentaires. Il a été conclu que l'inspection était complexe, alliant exigences procédurales et opportunité criminalistique.

Outre les articles scientifiques susmentionnés, les articles suivants, rédigés par de jeunes scientifiques, ont reçu un accueil favorable de la part des évaluateurs : *Kristyna Dikevych*: Quelques caractéristiques de l'étude des documents carbonisés : expérience à l'étranger ; *Dmitri Buchenko* Collecte de preuves lors d'une enquête sur la disparition forcée d'une personne ; *Sergei Michailow* Caractéristiques criminelles du financement du terrorisme ; *Богдана Чалого*: Concepts et formes de connaissances spéciales mis en œuvre lors de l'enquête sur les infractions pénales liées aux raid.

La partie recherche du contenu de la publication est complétée par un compte rendu du Docteur en droit, professeur, travailleur honoré de la science et de la technologie de l'Ukraine, *Ella Simakova-Yefremian*, de la monographie de Serhii Tiulieniev et Vitalii Nikitiuk: Arme blanche à cliquet formée à partir d'un outil agricole. Deuxième édition, révisée et complétée. Kharkiv : M. S. Bokarius CNREJ , 2025. 216 p. Le scientifique affirme que le livre est une étude précieuse et opportune dans le domaine des études sur les armes, qui se distingue par une analyse approfondie d'aspects peu connus de l'histoire des armes. La publication est la suite logique du premier livre des auteurs sur les haches de combat et se concentre sur la variété des armes à canon rayé qui sont nées historiquement de la transformation d'outils agricoles ordinaires. Il convient de noter que la publication est complétée par le chapitre 8, «Chaînes agricoles», qui contient des informations supplémentaires sur les chaînes de combat, leur symbolisme dans l'héraldique, la peinture, la sculpture en relief et la balistique ; une classification des chaînes est présentée. Cela permet d'examiner de manière encore plus détaillée l'histoire et le développement de l'arme à chaîne, qui a évolué à partir d'un outil agricole, et de mieux comprendre son rôle dans le contexte culturel et militaire. L'édition mise à jour deviendra une ressource encore plus précieuse pour les chercheurs et tous ceux qui s'intéressent à l'histoire des armes. Il convient de noter que le livre a reçu un diplôme pour la première place dans la catégorie des monographies lors du concours national de publications scientifiques et éducatives sur l'histoire de l'agriculture «Сіяч», qui s'est tenu en Ukraine.

Avec un respect sincère et l'espoir de poursuivre un travail fructueux !
Ensemble, nous gagnerons ! Gloire à nos héros !

Président du Comité de rédaction,
Docteur en droit, Professeur

Hanna Spitsyna

UDK 343.98

Przemówienie otwierające

Drodzy czytelnicy, naukowcy, koledzy!

Ukraińcy nadal bronią swojego kraju przed rosyjską agresją, a ta walka wymaga niezwykłych wysiłków wszystkich - sił zbrojnych i cywilów, naukowców i pracowników. Państwo wykazuje niezwykłą stabilność i determinację w ochronie jego wolności i niezależności. Naród ukraiński zjednoczył się w walce o wolność i niezależność, wybierając ją na wszystkich frontach: wojskowe, polityczne, gospodarcze i informacyjne. Walka trwa i wymaga nas wszystkich o wielkiej stabilności, odwagi i jedności. Ważne jest, aby pamiętać, że wojna ta jest nie tylko walką o integralność terytorialną, ale także walkę o wolność, demokrację i wartości cywilizowanego świata.

Narodowe centrum naukowe „Institute of Forensic Fugile. Wygnanie. Prof. Bokarius" Ministerstwa Sprawiedliwości nie powstrzymało pracy przez godzinę. Pracownicy heroicznie dokonali swoich obowiązków na dźwięki alarmu lotniczego i pęknięć skorupy.

Do krajowego centrum naukowego „Institute of Forensic Fugile. Wygnanie. Prof. Bokarius" Ms. *Madar Silin*, zastępca szefa misji w sprawie reformy i odbudowy (ambasada Republiki Łotewskiej na Ukrainie), przybył na oficjalną wizytę roboczą 23 kwietnia 2025 r.

Wizyta była częścią kontynuacji partnerstwa i wzmocnienia współpracy międzynarodowej: uczestniczyła w trójstronnym projekcie „Wsparcie ukraińskich ekspertów kryminalistyki w dokumentowaniu zbrodni wojennych popełnionych przez Federację Rosyjską", współfinansowanym przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Łotewskiej.

W maju odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Praktyczna „Aktualne zagadnienia ekspertyzy kryminalistycznej i kryminalistyki" z okazji 150. rocznicy urodzin Rudolfa Archibalda Reisa, znanego kryminalistyka, doktora nauk, profesora, wybitnego kryminalistyka, naukowca i praktyka, który wniósł znaczący wkład w rozwój kryminalistyki, kryminalistyki i organów ścigania. Jego osiągnięcia naukowe stały się podstawą nowoczesnych metod badania przestępstw i wprowadzania technologii eksperckich.

Delegacja Narodowego Centrum Naukowego „Bokarius Institute of Forensic Expertise" Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy wzięła udział w kluczowym europejskim wydarzeniu w dziedzinie kryminalistyki i badań kryminalistycznych - dorocznym spotkaniu ENFSI i największej międzynarodowej konferencji poświęconej kryminalistyce i badaniom kryminalistycznym - EAFS 2025, która odbyła się w tym roku w Convention Centre Dublin w Irlandii.

Tegoroczne wydarzenie połączyło dwa ważne wydarzenia dla europejskiej społeczności kryminalistycznej: 30. rocznicę powstania Europejskiej Sieci Instytucji Nauk Sądowych (ENFSI) oraz 10. rocznicę powstania Europejskiej Akademii Nauk Sądowych.

W konferencji wzięło udział ponad 1000 przedstawicieli europejskich i międzynarodowych instytucji eksperckich, ośrodków badawczych, agencji UE, partnerów przemysłowych i organizacji międzynarodowych.

Delegaci IJS nawiązali nowe kontakty zawodowe i partnerstwa z europejskimi i międzynarodowymi kolegami; zidentyfikowali obiecujące obszary wspólnych badań i wdrażania nowoczesnych metod; osiągnęli wstępne porozumienia w sprawie udziału ukraińskich ekspertów w międzynarodowych projektach i inicjatywach; potwierdzili aktywną rolę IJS w europejskiej społeczności ekspertów i strategiczną orientację na wdrażanie najlepszych międzynarodowych praktyk w Ukrainie.

Pomimo trudnych warunków, autorzy i redakcja czasopisma naukowego „Archives of Criminology and Forensic Sciences" kontynuują owocną pracę. Z przyjemnością prezentujemy jedenasty numer czasopisma „Archives of Criminology and Forensic Sciences".

Nataliia Filipenko i Aleksandar Ivanovic Montenegro w artykule „Educational Innovations in Time of War: The Role of the Head of a Higher Education Institution in Modifying the System" analizują rolę dyrektora instytucji szkolnictwa wyższego we wdrażaniu innowacji edukacyjnych w czasach wojny. Zidentyfikowano główne wyzwania stojące przed systemem edukacji, w tym zniszczenie infrastruktury, potrzebę cyfryzacji procesu edukacyjnego, wsparcie psychologiczne dla studentów i nauczycieli

oraz przyciąganie zasobów międzynarodowych. Autorzy analizują innowacyjne podejścia do zarządzania, które pozwalają dostosować proces edukacyjny do warunków kryzysowych, w tym zarządzanie cyfrowe, interaktywne metody nauczania, grywalizację programów edukacyjnych, planowanie strategiczne i rozszerzanie współpracy międzynarodowej. Autorzy podkreślają mechanizmy integracji technologii z procesami edukacyjnymi, rolę menedżera jako lidera zmian oraz perspektywy dalszej modernizacji systemu edukacji. Celem artykułu jest zbadanie innowacyjnych działań dyrektora instytucji szkolnictwa wyższego, które odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu skuteczności procesu edukacyjnego, adaptacji do współczesnych wyzwań i tworzeniu konkurencyjnego systemu edukacyjnego. Dyrektor instytucji szkolnictwa wyższego powinien nie tylko pełnić funkcje administracyjne, ale także być strategiem zmian zdolnym do wdrażania zaawansowanych technologii zarządzania, rozwiązań cyfrowych i elastycznych modeli uczenia się. Innowacyjne modele zarządzania obejmują elastyczne strategie samorządności instytucjonalnej, w których lider nie tylko kontroluje wdrażanie przepisów, ale tworzy warunki do integracji zaawansowanych metod, prognozowania strategicznego i wykorzystania alternatywnych form finansowania.

We wspólnym artykule z *Yuriyem Kovalevem* rozważamy formy specjalistycznej wiedzy w dochodzeniach w sprawie przestępstw związanych z przemytem. W zależności od sposobu popełnienia przestępstwa, charakteru przemycanych towarów, a także innych czynników (czasu, miejsca, narzędzi i cech podmiotu), formy specjalistycznej wiedzy różnią się zarówno pod względem treści, jak i obciążenia funkcjonalnego. Brak kompleksowych opracowań w tej dziedzinie sprawia, że zadanie zdefiniowania typowych form wiedzy specjalistycznej jest istotne. Celem artykułu jest zdefiniowanie i podsumowanie typowych form zastosowania wiedzy specjalistycznej wykorzystywanej w toku ścigania przestępstw związanych z przemytem. Ustalono, że formy wykorzystania wiedzy specjalistycznej w dochodzeniu w sprawie przestępstw związanych z przemytem zależą od treści działalności przestępczej, właściwości przemycanego przedmiotu, metod jego przemieszczania, zaangażowanych środków technicznych i innych okoliczności. Obejmują one formy proceduralne, nieproceduralne i mieszane, które mogą mieć zarówno wartość dowodową, jak i orientacyjną. Zauważa się, że racjonalne wykorzystanie specjalistycznej wiedzy w odpowiedniej formie znacząco wpływa na jakość postępowania przygotowawczego, kompletność ustalenia okoliczności przestępstwa i stworzenie odpowiedniej bazy dowodowej.

Doktor nauk prawnych *Vlada Guseva* i doktorant *Volodymyr Popov* analizują interakcję podczas dochodzenia w sprawie ingerencji w działalność organów publicznych. W celu rozwiązania zadań postępowania karnego przedstawiciele organów postępowania przygotowawczego najczęściej współdziałają z pracownikami jednostek operacyjnych, przedstawicielami instytucji państwowych, a w razie potrzeby, w celu rozwiązania szczególnych kwestii wykraczających poza ich kompetencje zawodowe, współdziałają ze specjalistami i ekspertami. Celem artykułu jest zbadanie specyfiki i etapów interakcji wykorzystywanych przez przedstawicieli organów postępowania przygotowawczego podczas proceduralnego poznania zdarzenia ingerencji w działania przedstawicieli władz publicznych oraz wyjaśnienie jego elementów i specyficznych cech. Ustalono, że interakcja, która ma miejsce podczas dochodzenia, charakteryzuje się następującymi cechami: 1) obecnością co najmniej dwóch podmiotów; 2) wspólnym celem, do którego zmierza; 3) środkami, w których znajduje swój zewnętrzny wyraz; 4) spójnością i koordynacją w ich postępowaniu; 5) pewnymi ramami prawnymi wyznaczonymi przez granice uprawnień służbowych, współdziałające podmioty, osobliwości ich statusów zawodowych itp.

Profesor *Oleksandr Yukhno* i docent *Daria Turenko* w artykule „Problematyczne kwestie wykorzystania poligrafu w wykrywaniu, ujawnianiu i przedprocesowym badaniu przestępstw" retrospektywnie badają genezę pojawienia się i doskonalenia przepisów prawnych dotyczących podstaw, konieczności i możliwości, a także teorii i praktyki stosowania poligrafu w Ukrainie w różnych obszarach zarządzania i pracy personelu, w cywilnym, gospodarczym, administracyjnym ustawodawstwie i procedurze, a także w działalności komercyjnej, w warunkach, w których poligraf jest wykorzystywany. Ustanowiono krajowe wymogi regulacyjne i licencyjne dotyczące stosowania i zakazu stosowania poligrafu wobec niektórych podmiotów, ograniczenia czasowe jego stosowania, a także wymagania kwalifikacyjne dotyczące stanowisk, praw, obowiązków i uprawnień psychologów-badaczy poligraficznych, którzy mają prawo do prowadzenia badań psychofizjologicznych i kryminalistycznych badań psychologicznych w postępowaniu karnym, a także państwowe standardy dotyczące podstaw, wymagań i algorytmu ich działań w zakresie prowadzenia

tych badań. Na podstawie wyników badania autor opracował propozycje i zalecenia dotyczące poprawy teorii kryminalistyki, postępowania karnego, kryminalistyki, psychologii i innych gałęzi wiedzy w badanym obszarze, a także ram prawnych. W szczególności autor koncentruje się na zmianie koncepcyjnej w tekście Ustawy Ukrainy „O badaniu kryminalistycznym" (nr 4038-XII z dnia 25 lutego 1994 r.), która nie spełnia współczesnych wymagań kryminalistyki, prawa karnego i postępowania karnego, działań organów ścigania w zwalczaniu przestępstw kryminalnych i pracy instytucji eksperckich, biorąc pod uwagę najnowsze osiągnięcia nauki i technologii, w szczególności wykorzystanie poligrafu, oraz przedstawia propozycje wprowadzenia odpowiednich poprawek do obowiązującego Kodeksu postępowania karnego Ukrainy.

Artykuł doktora nauk prawnych, profesora *Andrija Vozniuka* „Kwalifikacyjne (zwłaszcza kwalifikacyjne) cechy przestępstw związanych z wpływem przestępczym: aktualne wyzwania i sposoby optymalizacji przeciwdziałania prawnokarnego" analizuje kwestię kwalifikacyjnych (zwłaszcza kwalifikacyjnych) cech przestępstw związanych z wpływem przestępczym w kontekście aktualnych wyzwań związanych z przeciwdziałaniem przestępczości zorganizowanej. Celem artykułu jest identyfikacja optymalnych sposobów poprawy obecnego ustawodawstwa karnego Ukrainy. Na podstawie analizy porównawczej ustawodawstwa Armenii i Gruzji, autor uzasadnia celowość rozszerzenia listy znamion kwalifikowanych w art. 255-1, 255-2 i 255-3 Kodeksu karnego Ukrainy. Proponuje się wprowadzenie nowych znamion, w szczególności popełnienie przestępstwa w miejscach pozbawienia wolności lub popełnionego przez oficera wojskowego lub z udziałem oficera wojskowego lub weterana. Sformułowane wnioski mają na celu poprawę skuteczności, zróżnicowania i sprawiedliwości regulacji prawa karnego w zakresie zwalczania wpływów przestępczych.

Galyna Avdeeva, doktor nauk prawnych, pisze o przełomach technologicznych w kryminalistyce i medycynie sądowej. Autorka identyfikuje najnowsze kryminalistyczne metody badania dowodów, które są opisane w otwartych źródłach i są obiecujące do wykorzystania w Ukrainie, a mianowicie: badanie materiałów narkotycznych, materiałów wybuchowych, substancji chemicznych i biologicznych na poziomie atomów i cząsteczek (nanotechnologia); identyfikacja osób i ustalenie ich wieku na podstawie pełnego zestawu białek wytwarzanych przez organizm ludzki; określenie czasu śmierci ofiary za pomocą szeregu markerów (pH krwi, cholesterol, sód, potas itp.).); określanie cech danej osoby (wiek, kolor skóry, oczu i włosów, wiek) na podstawie DNA itp. Celem artykułu jest promowanie rozpowszechniania i popularyzacji wyników naukowych ukraińskich naukowców na poziomie międzynarodowym, wymiana informacji naukowych i technicznych z zagranicznymi instytucjami naukowymi i naukowcami w celu intensyfikacji współpracy naukowej i wspólnych badań; rozbudowa infrastruktury i bazy zasobów do wykorzystania różnych technologii biometrycznych, intensyfikacja rozwoju nowych metod analizy DNA i badań nad dowodami cyfrowymi. Obiecująco zapowiadają się również wspólne prace kryminalistyków i informatyków nad stworzeniem nowoczesnych systemów cyfrowych do badania dowodów oraz wprowadzeniem systemów sztucznej inteligencji do wyszukiwania niezbędnych informacji naukowych w otwartych zbiorach publikacji naukowych zintegrowanych w jeden system, w celu identyfikacji osób na podstawie danych biometrycznych, niezależnie od kraju, w którym mieszkają.

Doktor filozofii *Kostiantyn Karaman* zauważa, że obecnie ustawodawstwo Ukrainy w zakresie postępowania karnego nie zawiera jasnej i wyczerpującej definicji dowodów elektronicznych, nie określa ich charakterystycznych cech, granic ich dopuszczalnego wykorzystania oraz procedury ich przetwarzania. Taka próżnia regulacyjna komplikuje działania wszystkich uczestników postępowania karnego - śledczych, prokuratorów, obrońców, sędziów - i stwarza poważne przeszkody dla skutecznego przeprowadzenia dowodu. W praktyce prowadzi to do tego, że dowody elektroniczne są często uznawane za niedopuszczalne właśnie z powodu nieprzestrzegania procedur ich zatrzymywania, utrwalania lub badania, co dodatkowo negatywnie wpływa na legalność i ważność orzeczeń sądowych. Celem artykułu jest uzasadnienie celowości wprowadzenia dowodów elektronicznych do systemu przedmiotów doktryny kryminalistycznej śladów przestępstw, wyjaśnienie ich natury, specyfiki i miejsca w systemie przedmiotów kryminalistycznych, a także uzasadnienie potrzeby włączenia kategorii śladu elektronicznego do nowoczesnej praktyki śledczej i teorii kryminalistyki. Autor analizuje problematykę dowodu elektronicznego jako nowego przedmiotu kryminalistycznej doktryny śladów przestępstwa. Autor dowodzi, że odbicia cyfrowe, mimo ich niematerialnego charakteru, są śladami przestępstwa w znaczeniu kryminalistycznym. Autor analizuje obecne podejście do dowodów elektronicznych w systemach prawnych UE i przedstawia inicjatywy regulacyjne w zakresie ich regulacji. Autor podkreśla potrzebę uznania dowodów elektronicznych za odrębne źródło

procesowe, zintegrowania ich z teorią kryminalistyki oraz opracowania odpowiednich metod badawczych. Autor stwierdza również, że wskazane jest zharmonizowanie ustawodawstwa krajowego z europejskimi standardami kryminalistyki cyfrowej.

Kristina Romanauskas, doktor filozofii w dziedzinie prawa, bada treść kryminalistycznej charakterystyki przestępstw popełnionych w dziedzinie profesjonalnej pomocy prawnej. Skuteczne dochodzenie w sprawie przestępstw popełnionych w ramach profesjonalnej pomocy prawnej wymaga systematycznego podejścia do zrozumienia ich istoty, mechanizmu popełnienia, prawa karnego i cech kryminalistycznych. Szczególna złożoność rozwiązywania takich przestępstw wynika z faktu, że przedmiotem ataku jest nie tylko osoba obrońcy praw człowieka, ale także system prawnych gwarancji jego działalności, w szczególności zasady niezależności, nietykalności, poufności i konkurencji. Z tego powodu celem artykułu jest zbadanie struktury kryminalistycznej charakterystyki przestępstw, które wkraczają w świadczenie pomocy prawnej, a także uzasadnienie celowości jej wykorzystania jako narzędzia do identyfikacji ukrytych zagrożeń, tworzenia wersji śledczych i doskonalenia taktyki postępowania przygotowawczego. W wyniku przeprowadzonych badań ustalono, że głównymi elementami takiej charakterystyki są: tożsamość sprawcy, cechy ofiary, miejsce i sposób popełnienia przestępstwa, a także ślady materialne i idealne. Komponenty te w całości pozwalają na zbudowanie holistycznego kryminalistycznego modelu reagowania na zagrożenia dla zawodów prawniczych. Autor podkreśla potrzebę dalszych badań mających na celu wyjaśnienie cech nowych form ingerencji w zawody prawnicze.

Kandydat prawa *Jewhen Sup* w swoim eseju „Sytuacja przestępstw popełnionych przez profesjonalnych uczestników postępowania" poddał kategorię „sytuacji przestępstwa" naukowemu zrozumieniu w ramach kilku gałęzi wiedzy o profilu prawa karnego. Niemniej jednak do tej pory w nauce prawa karnego nie poświęcono istotnej uwagi sytuacji przestępstw popełnionych przez profesjonalnych uczestników postępowania. Celem artykułu jest wyjaśnienie specyfiki okoliczności przestępstw popełnianych przez profesjonalnych uczestników procesu sądowego w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości. Na podstawie badań naukowych ustalono, że środowisko ich popełniania obejmuje i odzwierciedla geograficzne i przestrzenne cechy przestępstw, przygotowanie do ich popełnienia i/lub ukrycia (w wąskim znaczeniu). Typową cechą sytuacji, w której popełniane są badane przestępstwa, jest to, że przeważająca ich liczba jest popełniana w warunkach oczywistości, tj. w obecności potencjalnych ofiar i świadków, a tylko niektóre są popełniane w warunkach nieoczywistości - potajemnie, bez ofiar i świadków itp. Perspektywą dalszych badań jest zatem określenie cech typowego wzorca śladu, który znajduje odzwierciedlenie w otoczeniu przestępstw badanego typu.

Genezę regulacji prawnych dotyczących przezwyciężania przeciwdziałania dochodzeniom bada *Oleksandr Tarkan*, doktor nauk prawnych, doktorant w Narodowym Centrum Naukowym „Bokarius Institute of Forensic Expertise" Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy. Instytut ten stopniowo przekształcił się z fragmentarycznych zakazów w najstarszych źródłach w holistyczne zintegrowane podejście we współczesnym ustawodawstwie karnym Ukrainy. Kluczowymi czynnikami tej ewolucji było wzmocnienie roli wymiaru sprawiedliwości, złożoność form nielegalnego wpływu oraz potrzeba skutecznej instytucjonalnej i proceduralnej ochrony przed nim.

Świadomość roli i znaczenia dokumentów w udowadnianiu przestępstw gospodarczych doprowadziła do potrzeby określenia prawnych i taktycznych zasad weryfikacji dokumentów dostarczonych przez podmiot gospodarczy w celu ich dołączenia do postępowania karnego. Na podstawie analizy przeprowadzonej przez *Vitalii Usatyi*, doktora nauk prawnych, autor wyjaśnia specyfikę kontroli dokumentów dostarczonych przez podmiot gospodarczy w ramach postępowania karnego. Ustalono, że przegląd dokumentów jako niezależna czynność dochodzeniowa (detektywistyczna) powinien być przeprowadzany zgodnie z ustalonymi zasadami prawnymi i odpowiednimi warunkami taktycznymi. Biorąc pod uwagę źródło dokumentów (dobrowolne dostarczenie, ujawnienie itp.), Autor uzasadnia procedurę ich utrwalania procesowego, możliwość ich włączenia do postępowania oraz inicjatywę stron do ich przedłożenia. Podkreśla się, że przegląd pozwala zidentyfikować zarówno cechy merytoryczne dokumentów, jak i oznaki ich sfałszowania. Autor rozważa celowość sporządzania kopii dokumentów elektronicznych w trakcie przeglądu, a także możliwość nadania im statusu dowodów rzeczowych. Autor określa listę taktycznych warunków przeprowadzenia badania, w tym miejsce, objętość i charakter dokumentów, potrzebę zaangażowania specjalistów, wykrycia śladów i podjęcia decyzji o dalszym badaniu eksperckim. Autor formułuje wniosek o złożonym charakterze oględzin jako czynności łączącej wymogi procesowe i celowość kryminalistyczną.

Oprócz powyższego, pozytywne recenzje otrzymały następujące artykuły młodych naukowców: *Krystyna Dikevych* „Niektóre osobliwości badania zwęglonych dokumentów: doświadczenie zagraniczne"; *Dmytro Buchenko* „Zbieranie dowodów podczas śledztwa w sprawie wymuszonego zaginięcia osoby"; *Serhii Mikhalov* „Charakterystyka kryminalistyczna finansowania terroryzmu"; *Bohdan Chalyi* „Pojęcie i formy wiedzy specjalnej wykorzystywanej w śledztwach dotyczących przestępstw związanych z nalotami".

Część naukową publikacji uzupełnia recenzja *Elli Simakovej-Yefremian*, doktora nauk prawnych, profesora, honorowego pracownika nauki i techniki Ukrainy, dotycząca monografii S. A. Tyuleneva i V. G. Nikitiuka „Ratyshchev's Cold Weapon Formed from Agricultural Implements. Księga druga. Wydanie drugie, poprawione i uzupełnione. Charków: ICE im. honorowego profesora M.S. Bokariusa, 2025. 216 c.„". Naukowiec twierdzi, że książka jest cennym i aktualnym opracowaniem z zakresu bronioznawstwa, które wyróżnia się dogłębną analizą mało znanych aspektów historii broni. Publikacja jest logiczną kontynuacją pierwszej książki autorów na temat toporów bojowych i skupia się na różnorodności broni siecznej, która historycznie powstała z przekształcenia zwykłych narzędzi rolniczych. Warto zauważyć, że publikacja została uzupełniona o rozdział 8 „Łańcuchy rolnicze", który zawiera dodatkowe materiały na temat łańcuchów bojowych, ich symboliki w heraldyce, malarstwie, rzeźbie reliefowej i bonistyce; przedstawiono klasyfikację łańcuchów. Pozwala to na jeszcze bardziej szczegółowe spojrzenie na historię i rozwój broni łańcuchowej, która wyewoluowała z narzędzia rolniczego i poszerzy zrozumienie jej roli w kontekście kulturowym i wojskowym. Zaktualizowane wydanie stanie się jeszcze cenniejszym źródłem dla badaczy i wszystkich zainteresowanych historią broni. Należy zauważyć, że książka otrzymała dyplom za pierwsze miejsce w nominacji do monografii w ogólnoukraińskim (krajowym) konkursie publikacji naukowych i edukacyjnych na temat historii rolnictwa „Siyach".

Ze szczerym szacunkiem i nadzieją na dalszą owocną pracę!
Razem zwyciężymy! Chwała naszym Bohaterom!

Przewodnicząca Rady Redakcyjnej,
Doktor nauk prawnych, profesor

Hanna Spitsyna

Geography of the authors of the issue

НАУКОВІ СТАТТІ

SCIENCE ARTICLES

WISSENSCHAFTSARTIKE

ARTICLES SCIENTIFIQUES

ARTYKUŁY NAUKOWE

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.01
UDC 343.98 (477)

Nataliia Filipenko
Doctor of Law, Professor, Professor of the Law Department of National Aerospace University of National Aerospace University – "Kharkiv Aviation Institute" NAU "KhAI", Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9469-3650
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Aleksandar Ivanović
Doctor of Science, regular university professor, adviser, Police Administration of Montenegro,
e-mail: ialeksandar@t-com-me

Освітні інновації під час війни: роль керівника закладу вищої освіти у модифікації системи

У статті розглядається роль керівника закладу вищої освіти у впровадженні освітніх інновацій в умовах війни. Визначено основні виклики, з якими стикається освітня система, зокрема руйнування інфраструктури, необхідність цифровізації навчального процесу, психологічна підтримка студентів і викладачів та залучення міжнародних ресурсів. Проаналізовано інноваційні управлінські підходи, що дозволяють адаптувати освітній процес до кризових умов, включаючи цифрове управління, інтерактивні методики навчання, гейміфікацію освітніх програм, стратегічне планування та розширення міжнародної співпраці. Висвітлено механізми інтеграції технологій у навчальні процеси, роль керівника як лідера змін, а також перспективи подальшої модернізації освітньої системи. Метою статті дослідження інноваційної діяльності керівника закладу вищої освіти, що відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу, адаптації до сучасних викликів та формуванні конкурентоспроможної освітньої системи. Керівник закладу вищої освіти має не лише виконувати адміністративні функції, а й бути стратегом змін, здатним впроваджувати передові управлінські технології, цифрові рішення та гнучкі моделі навчання. Інноваційні управлінські моделі включають гнучкі стратегії самоврядування закладу, де керівник не просто контролює виконання регламентів, а створює умови для інтеграції передових методик, стратегічного прогнозування та використання альтернативних форм фінансування.

Ключові слова: освітні інновації, керівник закладу вищої освіти, цифровізація освіти, управління освітою, кризове управління, дистанційне навчання, гейміфікація, міжнародна співпраця, адаптація освіти, стратегічне планування, модернізація освітньої системи, інтеграція технологій, воєнні виклики, інноваційне управління.

Постановка наукової проблеми. Інноваційна діяльність є фундаментальним аспектом людської культури, оскільки вона забезпечує динаміку суспільного розвитку, адаптацію до змін та постійне вдосконалення життєвих процесів. Вона охоплює широкий спектр сфер – від технологій і науки до мистецтва та соціальних практик, впливаючи на всі аспекти життя людини. Інновації є не лише способом оптимізації існуючих методів і підходів, а й інструментом формування нових моделей мислення, комунікації та співпраці.

Завдяки активному впровадженню нових ідей суспільство отримує можливість не лише вирішувати поточні проблеми, але й передбачати майбутні виклики, створюючи стратегії розвитку, що враховують глобальні тенденції. Цей процес сприяє більшій інтеграції людей у соціальну, економічну та культурну сфери, розширюючи їхні можливості для самореалізації та творчого пошуку.

Метою статті дослідження інноваційної діяльності керівника закладу вищої освіти, що відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу, адаптації до сучасних викликів та формуванні конкурентоспроможної освітньої системи. Керівник закладу вищої осві-

Nataliia Filipenko

Aleksandar Ivanović

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© N. Filipenko, A. Ivanović, 2025

Nataliia FILIPENKO,
Aleksandar IVANOVIĆ

EDUCATIONAL INNOVATIONS DURING THE WAR: THE ROLE OF THE HEAD OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN MODIFYING THE SYSTEM

This article provides a comprehensive analysis of the role of higher education institution leaders in driving educational innovations during wartime, emphasizing their strategic importance in maintaining academic stability and fostering adaptation to crisis conditions. The study explores the multifaceted challenges faced by the educational system, including the large-scale destruction of infrastructure, disruptions in the learning environment, the urgent need for digital transformation, and the psychological toll on students and faculty. Additionally, it examines the critical role of international collaboration in sustaining academic activities and ensuring access to global educational resources.

Recognizing the leadership imperative in times of crisis, the article delves into innovative management approaches that facilitate the transformation of higher education institutions to align with evolving societal needs. Key areas of innovation include the implementation of digital administration systems to streamline operational efficiency, the integration of interactive learning methodologies to enhance student engagement, and the gamification of academic programs to foster motivation and knowledge retention. Furthermore, strategic planning emerges as a fundamental tool in crisis management, enabling leaders to develop adaptive frameworks that support institutional resilience.

The discussion also underscores the necessity of expanding international cooperation, leveraging partnerships with global academic networks to secure funding, share best practices, and facilitate cross-border educational exchange programs. A focal point of the study is the evolving role of higher education leaders as agents of change, driving the modernization of academic policies, curricula, and technological infrastructures to meet contemporary educational demands. Through the synthesis of innovative strategies and leadership-driven initiatives, the article presents a roadmap for

ти має не лише виконувати адміністративні функції, а й бути стратегом змін, здатним впроваджувати передові управлінські технології, цифрові рішення та гнучкі моделі навчання. Інноваційні управлінські моделі включають гнучкі стратегії самоврядування закладу, де керівник не просто контролює виконання регламентів, а створює умови для інтеграції передових методик, стратегічного прогнозування та використання альтернативних форм фінансування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Розгляд ролі керівника закладу вищої освіти у впровадженні освітніх інновацій, у тому числі й в умовах війни, були предметом дослідження вітчизняних науковців. Це, наприклад, Ю. Бойчук, А. Боярська-Хоменко, Н. Глушакова, В. Демченко, О. Загнітко, О. Литвинов, В. Мельник, О. Поляк, В. Ткаченко, О. Темченко, О. Трубіцина, Н. Філіпенко, I. Zhyhora, V. Vdovenko, I. Baraniuk, N. Kotelianets, O. Nikitina, S. Salha, A. Tlili, B. Shehata, X. Zhang та ін.[1] Однак дослідження проблем інноваційної діяльності в освітньому процесі потребують подальших глибоких теоретичних напрацювань і системного впровадження у практичну діяльність закладів вищої освіти. В сучасних реаліях, особливо в умовах військових конфліктів та соціально-економічної нестабільності, питання розробки ефективних механізмів освітніх інновацій стає надзвичайно важливим. Здатність до стратегічного планування, інтеграції сучасних методик управління та використання інноваційних навчальних платформ визначає успішність керівника у трансформації освітньої системи. Він повинен не лише реагувати на кризові ситуації, а й проактивно створювати моделі розвитку, що забезпечують гнучкість навчального процесу, його доступність та відповідність сучасним викликам. Таким чином, дослідження проблем інноваційної діяльності в освітньому процесі потребують подальшого розширення наукових підходів, розробки адаптивних освітніх стратегій та активної участі керівників закладів освіти у їхньому практичному впровадженні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність також відіграє ключову роль у побудові стійких зв'язків між поколіннями, збереженні культурної спадщини та переосмисленні традицій через призму сучасних технологій і методологій. Вона стимулює не лише прогрес, а й усвідомлення важливості балансу між збереженням і розвитком, що є необхідним для гармонійного існування людини у глобальному суспільстві.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що в Україні повинен забезпечуватися прискорений, випереджальний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя[2]. Сьогодні Україна міцно стоїть на шляху масштабних перетворень, що торкнулися практично всіх галузей економічного та соціального розвитку держави. Новий імпульс отримали відновлення, модернізація і подальше ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу нації, широкомасштабні інвестиції не тільки у промисловість, але й у сучасні технології, науку і освіту. Це і є найбільш актуальні сьогодні завдання, ефективне вирішення яких буде сприяти якнайшвидшому входженню України до єдиного економічного та освітнього простору Європи і всього світу. У зв'язку з цим основною метою розвитку і реалізації державної інноваційної політики України зараз є переведення науково-промислового потенціалу

[1] Бойчук, Ю & Боярська-Хоменко, А. (2022). Інноваційна діяльність керівника закладу вищої освіти в системі внутрішнього управління якістю. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 7-16. 10.34142/2312-1548.2022.58.01 ; Трубіцина, О., Демченко, В. (2020). Менеджмент закладів вищої освіти: застосування інновацій. Vol. 7, No. 3. TernopilAberdeen, 2020. pp. 383-393. DOI: 10.25128/2520- 6230.20.3.12. ; Темченко О. В. Інноваційна компетентність керівника закладу освіти як складова його інноваційної культури. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17190/1/17_Temchenko.pdf ; Zhyhora, Iryna & Vdovenko, Viktoriia & Baraniuk, Iryna & Kotelianets, Natalka & Nikitina, Olena. (2024). Innovations in education in times of war: research and evaluation of results. Eduweb. 18. 88-99. 10.46502/issn.1856-7576/2024.18.02.6. ; Salha, S., Tlili, A., Shehata, B., Zhang, X., Endris, A., Arar, K., … Jemni, M. (2024). How to Maintain Education During Wars? An Integrative Approach to Ensure the Right to Education. Open Praxis. 16(2), 160–179. https://doi.org/10.55982/openpraxis.16.2.668.

[2] Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002?find=1&text=інноваці #w1_1

держави на інноваційний шлях розвитку, розбудови економіки, заснованої на наукових знаннях, «економіки знань», яка буде сприяти звільненню країни від експортно-сировинної залежності та забезпечення високої динаміки зростання у інтелектуально–орієнтованих і наукомістких галузях. Як зазначається у положеннях нормативно-правових актів України, головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. При цьому одним із основних принципів державної інноваційної політики є забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності[3].

Сучасній Україні необхідна конкурентоспроможна освітня система, здатна ефективно реагувати на виклики часу. Масштабні соціально-економічні трансформації, які відбуваються в країні, зокрема наслідки військової агресії з боку рф, суттєво вплинули на всі рівні професійної освіти, спричинивши певне відставання від актуальних запитів суспільства. У такій ситуації оновлення освітньої парадигми стає критично важливим – потрібні системні зміни, спрямовані на адаптацію навчальних програм, впровадження інноваційних методик та модернізацію інфраструктури.

Вплив війни на українську освіту ще неможливо оцінити у повному обсязі через відсутність остаточних статистичних даних, проте вже очевидно, що він має глибокий руйнівний характер. Освітня система України стикається з комплексними викликами, що охоплюють структурні, організаційні, психологічні та економічні аспекти.

1. Фізичне руйнування освітньої інфраструктури – один із найсерйозніших викликів, з якими стикається система освіти в умовах війни. Значна кількість навчальних закладів зазнала пошкоджень або була повністю знищена, що суттєво обмежує можливості проведення очного навчання та створює додаткові труднощі для студентів, викладачів і адміністрації.

Відновлення цих установ потребує не лише значних фінансових ресурсів, а й ретельно спланованого стратегічного підходу, який враховує сучасні вимоги до безпеки, доступності та технологічного оснащення освітнього простору. Окрім фізичної реконструкції будівель, важливим аспектом є створення тимчасових навчальних центрів, розширення можливостей дистанційного та змішаного навчання, а також залучення міжнародної допомоги для забезпечення необхідної матеріально-технічної бази[4].

2. Міграція здобувачів освіти і педагогів – масова внутрішня та зовнішня релокація населення призводить до нестабільності навчального процесу. Викладачі змушені адаптуватися до нових умов, а студенти – знаходити альтернативні формати освіти, зокрема дистанційне навчання.

3. Психологічні та емоційні наслідки – тривожність, стрес та посттравматичний синдром впливають на мотивацію до навчання й ефективність засвоєння матеріалу. Важливим стає інтегрування психологічної підтримки в освітні програми.

the progressive transformation of the higher education sector, ensuring its sustainability and long-term relevance amid wartime disruptions.

Keywords: educational innovations, higher education institution leader, digitalization of education, education management, crisis management, distance learning, gamification, international cooperation, educational adaptation, strategic planning, modernization of the educational system, technology integration, wartime challenges, innovative management.

[3] Про інноваційну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 36, ст.266. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15?find=1&text=освіт#w1_2

[4] Філіпенко Н. Є. (2021) Інновації в системі вищої освіти: виклики сьогодення. Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму //Матеріали міжвузівського міського науково-практичного семінару, 17-18 листопада 2021 р. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін.-т», С. 43-45.

Nataliia FILIPENKO,
Aleksandar IVANOVIĆ

BILDUNGSINNOVATIONEN IM KRIEG: DIE ROLLE DER LEITUNG EINER HOCHSCHULE BEI DER MODIFIKATION DES SYSTEMS

Zusammenfassung. Dieser Artikel untersucht die Rolle der Leitung einer Hochschule bei der Implementierung von Bildungsinnovationen unter Kriegsbedingungen. Die wesentlichen Herausforderungen der Bildungsinstitution werden ermittelt, darunter Infrastrukturzerstörungen, die Notwendigkeit der Digitalisierung des Lehrbetriebs, psychologische Unterstützung für Studierende und Lehrende sowie die Einbindung internationaler Ressourcen. Innovative Managementansätze, die eine Anpassung des Bildungsprozesses an Krisensituationen ermöglichen, werden analysiert: digitales Management, interaktive Lehrmethoden, Gamification von Studienprogrammen, strategische Planung und Intensivierung der internationalen Zusammenarbeit. Mechanismen zur Integration von Technologien in Lehrprozesse, die Leitungsrolle als Change-Leader und Perspektiven für die weitere Modernisierung des Bildungssystems werden dargestellt. Ziel der Studie ist es, die innovativen Aktivitäten der Hochschulleitung zu untersuchen, die für die Effektivität des Bildungsprozesses, die Anpassung an aktuelle Herausforderungen und die Schaffung eines wettbewerbsfähigen Bildungssystems von zentraler Bedeutung sind. Die Leitung einer Hochschule soll nicht nur administrative

4. Переформатування навчальних програм – зростає потреба у включенні дисциплін, спрямованих на кризовий менеджмент, національну безпеку, психологічну стійкість та адаптацію до екстремальних умов. Зокрема, навчальні програми мають інтегрувати стратегії управління ризиками, оперативного реагування та відновлення після кризових ситуацій, що є ключовими аспектами кризового менеджменту. Важливим напрямом є розширення модулів, присвячених національній безпеці, з акцентом на захист критичної інфраструктури, інформаційну безпеку та механізми державної стійкості[5].

5. Фінансова нестабільність – скорочення бюджетного фінансування освіти ускладнює впровадження інновацій, придбання необхідних матеріалів та технологічне оновлення навчального процесу.

6. Поглиблення освітньої нерівності – доступ до якісної освіти залежить від місця проживання, технічних можливостей та соціально-економічних факторів. У регіонах, що найбільше постраждали від війни, забезпечення рівного доступу до знань є особливо гострою проблемою.

7. Кібер-загрози – заклади вищої освіти все частіше стикаються з кіберзагрозами, які загрожують їхній інформаційній безпеці та стабільності навчального процесу. В умовах війни ці ризики значно зростають, оскільки навчальні установи можуть ставати об'єктами хакерських атак, спрямованих на викрадення даних, порушення роботи цифрових систем або маніпулювання інформацією. Основними кіберзагрозами для ЗВО є фішингові атаки, що спрямовані на виманювання конфіденційних даних, злом інформаційних баз, DDoS-атаки, які блокують освітні платформи, шкідливе програмне забезпечення та маніпуляції з академічними записами. З огляду на це, керівники закладів освіти повинні активно впроваджувати інноваційні стратегії для протидії цим загрозам. Сучасні рішення в сфері кіберзахисту передбачають багаторівневу аутентифікацію для доступу до освітніх платформ, регулярне оновлення програмного забезпечення, впровадження штучного інтелекту для моніторингу потенційних атак та активне використання блокчейн-технологій для захисту академічної інформації. Крім технологічних заходів, важливим напрямом є освітні ініціативи щодо кібергігієни, які включають внутрішні тренінги для викладачів і студентів, інтеграцію курсів із кібербезпеки в навчальні програми та автоматизовані системи навчання[6] тощо.

Саме тому на сучасному етапі розвитку українського суспільства необхідність системних змін у сфері вищої освіти стала беззаперечною. Головним завданням реформування є суттєве підвищення якості підготовки студентів та приведення їхніх компетенцій у відповідність до вимог ключових стейкхолдерів – державних інституцій, судової системи, правоохоронних органів, бізнес-сектору, громадянського суспільства, міжнародних організацій та академічної спільноти.

Державні установи визначають законодавчі та нормативні стандарти освіти, вимагаючи адаптації навчальних програм до сучасних змін у правовій сфері та міжнародному праві. Судова система та правоохоронні органи потребують підготовки юристів, здатних ефективно працювати у судових процесах, правозахисній діяльності та слідчих органах. Бізнес-сектор очікує фахівців у галузі корпоративного права, інтелектуальної власності та

[5] Наталія Філіпенко, Ганна Спіцина, Сергій Лукашевич (2023) Кейс-технології навчання як окремий засіб інновації в умовах збройної агресії проти України. *Проєктний та логістичний менеджмент: нові знання на базі двох методологій*. Том 6 : збірник наукових праць. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2022. С. 5-8.

[6] Литвинов О., Філіпенко Н., Лукашевич С., Палкова К. (2024) Кібербезпека як фактор ефективності закладів вищої освіти. *Пропілеї права та безпеки:* наук. журнал. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. № 5. С. 15-23. DOI: https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.02.

міжнародного торгового законодавства. Громадянське суспільство та правозахисні організації вимагають підготовки спеціалістів, що працюватимуть у сфері захисту прав людини, антикорупційної діяльності та адвокації демократичних цінностей.

Крім того, міжнародні організації та освітні установи визначають тренди інтеграції правової освіти у глобальний контекст, сприяючи підготовці фахівців, які володіють знаннями міжнародного права та готові працювати у транснаціональних структурах. Академічна спільнота формує дослідницьке середовище, розвиваючи інноваційні підходи до навчання, застосовуючи інтерактивні методики та цифрові технології.

З огляду на ці вимоги, необхідне оновлення освітніх програм, розширення співпраці з практичними юристами та впровадження модульних курсів, які дозволять студентам здобувати спеціалізовані компетенції відповідно до їхнього професійного спрямування. Без удосконалення системи вищої освіти, її адаптації до потреб ринку праці, забезпечення безперервного підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кожного фахівця неможливо гарантувати інноваційний розвиток та конкурентоспроможність країни.

Потреби і специфіка підготовки кадрів для потреб конкретних галузей промисловості, господарства, соціальної сфери, управління, повинні визначатися відповідно до основних тенденцій їх розвитку, грунтуючись на аналізі проблем і перспектив інтеграції в світову економіку, а також з урахуванням впровадження і використання нових інноваційних методів та технологій. Необхідно створити умови для залучення інвестицій, підтримки експорту української продукції і захисту вітчизняних виробників на зовнішньому і внутрішньому ринках, безперебійного функціонування інститутів державного та місцевого управління, соціальних структур, що потребують подальшого розвитку кадрового потенціалу нашої країни.

Будь-який розвиток – економічний, технологічний чи соціальний – завжди пов'язаний із конкретною особистістю, керівником, який через свої дії формує та трансформує систему. Його управлінські рішення, стратегічне бачення та внесення змін у функціонування організації визначають характер інноваційної діяльності. Саме здатність адаптуватися до нових умов, виявляти можливості для вдосконалення та ефективно впроваджувати нововведення є ключовими чинниками успішного розвитку. Інновації, у цьому контексті, виступають не лише як технологічні зміни, а й як комплексний процес оновлення управлінських підходів, структурних реформ і модернізації стратегій, що сприяють довгостроковій конкурентоспроможності системи.

Діяльність керівників закладів вищої освіти має певну дуальну природу, оскільки поєднує традиційні управлінські методи з необхідністю впровадження інноваційних підходів. З одного боку, вона регламентується жорсткими освітніми нормативами, кваліфікаційними вимогами та усталеними алгоритмами, що забезпечують стабільність функціонування системи. З іншого боку, сучасні виклики, такі як цифровізація, зміни в освітніх парадигмах та необхідність інтеграції нових методологій, потребують гнучкості, стратегічного мислення та здатності керівників адаптуватися до динамічних змін. Важливим аспектом є здатність приймати рішення в умовах невизначеності, балансуючи між стандартними управлінськими практиками та пошуком ефективних шляхів розвитку освіти. Вони несуть персональну відповідальність за якість навчальних процесів, стратегію розвитку закладу та його відповідність потребам суспільства й ринку праці. Інноваційний компонент діяльності проявляється через використання сучасних технологій для оптимізації адміністративних процесів,

Funktionen erfüllen, sondern als Strateg:in des Wandels fortschrittliche Managementtechnologien, digitale Lösungen und flexible Lernmodelle implementieren können. Zu den innovativen Managementmodellen zählen adaptive Governance-Strategien, bei denen die Leitung nicht lediglich Regeltreue überwacht, sondern Bedingungen für die Integration fortschrittlicher Lehrmethoden, strategische Prognosen und alternative Finanzierungsformen schafft.

Schlüsselwörter: Bildungsinnovationen. Hochschulleitung. Digitalisierung der Bildung. Bildungsmanagement. Krisenmanagement. Fernlehre. Gamification. Inter-nationale Zusammenarbeit. Bildungsanpassung. Strategische Planung. Modernisierung des Bildung ssystems. Technologieintegration. Kriegsbedingte Herausforderungen. Innovatives Management.

Nataliia FILIPENKO,
Aleksandar IVANOVIĆ

INNOVATIONS PÉDAGOGIQUES PENDANT LA GUERRE : LE ROLE DU DIRECTEUR D'UN ETABLISSEMENT D'ENSEIGNEMENT SUPERIEUR DANS LA MODIFICATION DU SYSTEME

Cet article examine le rôle du directeur d'un établissement d'enseignement supérieur dans la mise en œuvre d'innovations pédagogiques en temps de guerre. Les principaux défis auxquels le système éducatif est confronté sont identifiés, notamment la destruction des infrastructures, la nécessité de numériser le processus éducatif, le soutien psychologique des étudiants et des enseignants, et l'implication de ressources internationales. Les approches de gestion innovantes permettant d'adapter le processus éducatif aux conditions de crise sont analysées, notamment la gestion numérique, les méthodes d'enseignement interactives, la ludification des programmes éducatifs, la planification stratégique et le développement de la coopération internationale. Les mécanismes d'intégration des technologies dans les processus éducatifs, le rôle du directeur comme acteur du changement, ainsi que les perspectives de modernisation du système éducatif sont mis en évidence. L'objectif de cet article est d'étudier les activités innovantes du directeur d'un établissement d'enseignement supérieur, qui jouent un rôle clé pour garantir l'efficacité du processus éducatif, s'adapter aux défis modernes et former un système éducatif compétitif. Le directeur d'un établissement d'enseignement supérieur doit non seulement exercer des fonctions administratives, mais aussi être un stratège du changement capable de mettre en œuvre des technologies de gestion avancées, des solutions numériques et des modèles d'apprentissage flexibles. Les modèles de gestion innovants incluent des stratégies d'auto-gouvernance flexibles de l'institution, où le responsable ne contrôle pas simplement la mise en œuvre des réglementations, mais crée les conditions pour l'intégration de méthodes avancées, de prévisions stratégiques et l'utilisation de formes alternatives de financement.

Mots-clés : innovations pédagogiques, chef d'établissement d'enseignement supérieur, digitalisation de l'éducation, management de l'éducation, gestion de crise, enseignement à distance, ludification, coopération internationale, adaptation d'éducation, planification stratégique, modernisation du système éducatif, intégration des technologies, défis militaires, management innovant.

інтеграцію міждисциплінарних підходів у навчання, розширення міжнародної співпраці та впровадження механізмів фінансової автономії.

Крім того, керівники освітніх установ мають адаптувати освітні програми до глобальних тенденцій, включати в навчання аналітичні моделі, інтерактивні платформи та цифрові інструменти. Це сприяє формуванню конкурентоспроможної системи вищої освіти, яка не тільки відповідає сучасним вимогам, а й забезпечує довгострокову стійкість у міжнародному освітньому середовищі. Таким чином, управлінська діяльність у сфері освіти є процесом, що балансує між професійною регламентацією та інноваційними підходами, формуючи перспективи розвитку всієї освітньої системи.

Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є готовність до інноваційної діяльності. Індивідуальний стиль керівництва – це системна взаємопов'язаних дій особистості керівника закладу освіти, яку він застосовує як управлінець-професіонал для досягнення мети управління[7].

Нажаль, у нашій країні спостерігається істотний розрив між новими умовами і об'єктивними потребами розвитку освіти й «традиціями» старої освітянської школи, спробами проведення нової політики розвитку суспільства і держави старими методами, які вже вичерпали свій ресурс. Але сучасні вимоги, що пред'являються до освітньої діяльності, незмінно пов'язуються з інноваціями, а їх високий рівень – необхідна умова ефективності побудови нової освітньої концепції, що спрямована виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини[8].

Інноваційні зміни у професійній діяльності керівників закладів вищої освіти мають багатовимірний характер, охоплюючи поглиблення наукової основи, розвиток системного мислення, впровадження сучасних управлінських технологій, демократизацію управлінських процесів та розширення мобільності освітніх лідерів. Саме ці аспекти визначають ефективність модернізації освітньої системи та її здатність відповідати сучасним викликам.

Поглиблення наукової основи передбачає інтеграцію сучасних досліджень у сфері управління освітою, формування стратегічних рішень на основі доказової бази та впровадження передових методологій аналізу ефективності освітніх процесів. Важливим компонентом цього напрямку є науково-методичний супровід управлінської діяльності, що дозволяє керівникам закладів вищої освіти використовувати актуальні дослідницькі підходи у стратегічному плануванні.

Розвиток системного мислення забезпечує здатність керівників комплексно оцінювати освітню систему, враховуючи її внутрішні та зовнішні взаємозв'язки. Це допомагає створювати ефективні моделі управління, що інтегрують кращі практики та адаптують заклади освіти до мінливих умов суспільного розвитку. Глибоке розуміння освітніх процесів у міждисциплінарному контексті сприяє впровадженню структурних реформ та оптимізації управлінських рішень.

Сучасні управлінські технології включають цифровізацію освітнього процесу, впровадження автоматизованих систем аналізу ефективності діяльності закладів освіти, розробку механізмів стратегічного прогнозування та інтеграцію інноваційних моделей фінансового управління. Застосування штучного інтелекту, алгоритмічного аналізу та інтелектуальних освітніх платформ дозволяє значно підвищити якість організаційної діяльності та управлінських рішень.

Демократизація управлінських процесів сприяє активному залученню викладачів, студентів та адміністративного персоналу до ухвалення стратегічних рішень, розширюючи можливості самоврядування. Це створює умови для формування відкритого освітнього середовища, орієнтованого на інтеграцію передових педагогічних практик, а також

[7] Литвинов О., Філіпенко Н., Лукашевич С., Палкова К. (2024) Кібербезпека як фактор ефективності закладів вищої освіти. *Пропілеї права та безпеки:* наук. журнал. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. № 5. С. 15-23. DOI: https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.02.

[8] Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola

на підтримку ініціатив, спрямованих на розвиток навчальних програм та організаційної культури закладу.

Розширення мобільності освітніх лідерів передбачає активну взаємодію з міжнародними академічними та управлінськими спільнотами, участь у глобальних освітніх проєктах, інтеграцію міжуніверситетських програм обміну та впровадження механізмів професійного розвитку. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності освітніх установ, адаптації їхніх навчальних моделей до міжнародних стандартів та залученню найкращих освітніх практик.

Таким чином, інноваційні трансформації у сфері управління закладами вищої освіти визначають перспективи розвитку всієї освітньої системи, сприяючи її ефективності, адаптивності та інтеграції у сучасний науковий та технологічний простір. Тільки комплексний підхід до управління освітою здатний забезпечити її конкурентоспроможність та відповідність глобальним тенденціям.

Будь-яка інновація передбачає наявність певного плану реалізації, а також оцінку результатів її здійснення у певних умовах. Тому запровадження інновацій в освітній сфері передбачає розробку «інноваційного проекту» – комплекту документів, що визначають процедуру і комплекс усіх необхідних заходів щодо створення і реалізації інноваційного продукту. «Інноваційним продуктом» у сфері освіти можуть бути – концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми, форми та інше, як в освітній діяльності, так і в забезпеченні освітнього процесу[9] .

Ставлення керівника закладу вищої освіти до інноваційної діяльності є визначальним чинником модернізації освітньої системи та її адаптації до сучасних викликів. Активна зацікавленість у нових знаннях, методах управління, технологічних рішеннях та освітніх стратегіях сприяє формуванню ефективних механізмів розвитку закладу. Водночас існує низка проблем, які ускладнюють реалізацію інноваційного потенціалу керівників, зокрема: консервативність освітніх структур – жорстке нормативне регулювання часто обмежує можливості для впровадження нових управлінських рішень, що гальмує модернізацію закладів освіти; нестача фінансування – відсутність необхідних ресурсів для інвестування в інноваційні проєкти, технологічне оновлення та підготовку управлінських кадрів; недостатній рівень цифрової грамотності – не всі керівники закладів освіти володіють сучасними інструментами цифрового управління та інноваційними технологіями; обмежені можливості міжнародної співпраці – брак ефективної інтеграції закладів вищої освіти у глобальний освітній простір, що знижує конкурентоспроможність української освіти на міжнародному рівні; слабка взаємодія з бізнесом – освітні установи недостатньо активно співпрацюють із приватним сектором, що впливає на рівень практичної підготовки студентів та адаптацію навчальних програм до потреб ринку праці; вплив військової агресії – війна створила масштабні виклики для освітнього сектора, включаючи руйнування інфраструктури, вимушену міграцію викладачів і студентів, обмеження ресурсів для наукових досліджень та психологічний тиск на академічну спільноту. В умовах кризи особливо важливим стає пошук гнучких управлінських рішень, модернізація освітніх стратегій та забезпечення стабільного функціонування закладів освіти.

У цьому зв'язку хочемо запропонувати наступні варіанти вирішення проблеми:

1. Реформа нормативно-правового регулювання – необхідно вдосконалити освітні стандарти, щоб вони дозволяли більш гнучке впровадження інноваційних рішень, зменшити бюрократичні перепони та спростити механізми автономії закладів освіти.

2. Диверсифікація фінансових джерел – залучення грантів, міжнародної допомоги, партнерських проєктів з бізнесом та державного фінансування для підтримки технологічного оновлення та інноваційної трансформації.

3. Підвищення цифрової компетентності – розробка спеціальних програм навчання для керівників закладів освіти, спрямованих на осво-

[9] Сиротинко Г. О. (2005) Інноваційний розвиток освіти: проблеми переходу від теорії до практики. *Управління школою.* № 1. С. 15-18; Стадник В. В., Йохна М. А. (2006) Інноваційний менеджмент. К.: Академвидав. 464 с.

Nataliia FILIPENKO,
Aleksandar IVANOVIĆ

INNOWACJE EDUKACYJNE PODCZAS WOJNY: ROLA SZEFA INSTYTUCJI SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W MODYFIKACJI SYSTEMU

Artykuł uwzględnia rolę szefa instytucji szkolnictwa wyższego we wprowadzaniu innowacji edukacyjnych w wojnie. Zidentyfikowane są główne wyzwania stojące przed systemem edukacyjnym, w tym niszczenie infrastruktury, potrzebę digitalizacji procesu edukacyjnego, psychologiczne wsparcie studentów i nauczycieli oraz przyciąganie zasobów międzynarodowych. Innowacyjne podejścia do zarządzania są analizowane w celu dostosowania procesu edukacyjnego do warunków kryzysowych, w tym zarządzania cyfrowego, interaktywnych metod nauczania, grywalizacji programów edukacyjnych, planowania strategicznego i rozszerzenia współpracy międzynarodowej. Podkreślono mechanizmy integracji technologii z procesami edukacyjnymi, rola lidera jako lidera zmian, a także perspektywy dalszej modernizacji systemu edukacyjnego. Celem artykułu Innowacyjne działanie szefa instytucji szkolnictwa wyższego, które odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu skuteczności procesu edukacyjnego, adaptacji do współczesnych wyzwań i tworzenia konkurencyjnego systemu edukacyjnego. Szef instytucji szkolnictwa wyższego powinien nie tylko wykonywać funkcje administracyjne, ale także być strategiem zmian, które mogą wprowadzić zaawansowane technologie zarządzania, rozwiązania cyfrowe i elastyczne modele szkoleniowe. Innowacyjne modele zarządzania obejmują elastyczne strategie samooceny instytucji, w których menedżer nie tylko kontroluje wdrażanie przepisów, ale tworzy warunki integracji zaawansowanych metod, strategicznego prognozowania i stosowania alternatywnych form finansowania.

Słowa kluczowe: innowacje edukacyjne, szef instytucji szkolnictwa wyższego, Digitalation of Education, Management of Education, Crisis Management, Education, Gamification, Międzynarodowa współpraca, adaptacja edukacji, planowanie strategiczne, modernizacja systemu edukacyjnego, integracja technologii, wyzwania wojskowe, innowacyjne zarządzanie

єння сучасних управлінських технологій, використання штучного інтелекту, цифрових платформ та аналітичних інструментів.

4. Розширення міжнародної співпраці – підписання угод з міжнародними освітніми установами, участь у програмах обміну, впровадження спільних наукових проєктів для інтеграції української освіти у світову академічну спільноту[10].

5. Посилення партнерства з бізнесом – створення спільних дослідницьких центрів, інкубаторів стартапів, стажувань та освітніх програм, орієнтованих на розвиток компетенцій студентів відповідно до актуальних вимог ринку праці.

6. Модернізація ІТ-інфраструктури закладів вищої освіти дозволяє не лише підвищити рівень безпеки, а й оптимізувати управління освітніми процесами. Використання хмарних технологій із розширеними заходами захисту, застосування машинного навчання для аналізу аномалій та міжнародна співпраця у сфері кібербезпеки сприяють створенню стійкої освітньої екосистеми. Керівники навчальних закладів мають відігравати активну роль у формуванні стратегій захисту, працюючи над підвищенням цифрової грамотності освітнього середовища, розширенням партнерства із міжнародними кібербезпековими центрами та розробкою протоколів реагування на кібератаки[11].

І окремим, чи не найголовнішим чинником, який впливає на освітній процес та роботу всього університетського колективу, у тому числі й його очільника, є ВІЙНА. Адаптація освіти до умов війни є складним процесом, що вимагає системного підходу, спрямованого на збереження доступу до якісного навчання, підтримку студентів і викладачів та забезпечення стабільного функціонування закладів освіти. Керівник навчального закладу відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки саме він відповідає за стратегічне управління, координацію екстрених заходів, адаптацію освітніх програм та психологічну підтримку учасників навчального процесу. Руйнування освітньої інфраструктури вимагає від керівників закладів оперативних рішень щодо відновлення приміщень, організації тимчасових освітніх просторів та залучення ресурсів для реконструкції. Крім того, вони повинні координувати фінансування та співпрацю з міжнародними фондами для забезпечення стійкості навчального середовища. Розширення дистанційного навчання значною мірою залежить від управлінської компетентності керівника, який повинен організувати доступ до онлайн-платформ, забезпечити викладачів і студентів необхідними технічними засобами та розробити ефективні цифрові навчальні моделі. Успішність впровадження дистанційної освіти визначається здатністю керівника мобілізувати ресурси, інтегрувати сучасні технології та адаптувати освітній процес до нових умов. Психологічна підтримка студентів і викладачів також є важливим напрямом діяльності керівника, адже саме він координує впровадження програм емоційної стійкості, організовує консультації з психологами, підтримує формування середовища моральної взаємодопомоги та запроваджує системні механізми психологічної допомоги у закладі освіти.

Залучення міжнародних ресурсів – ще один стратегічний напрям, у якому керівник навчального закладу виступає як ініціатор та координатор парт-

[10] Karina Palkova, Vitālijs Rakstiņš, Lidija Juļa, Nataliia Filipenko, Serhii Lukashevych, Olena Andrieieva (2024) Handbook for Academic and Scientific Institutions to Improve Risk Management and Institutional Resilience. Riga Stradins university. 65 p. https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/izdevumi/handbook_security_threats_20241115_2115.pdf

[11] Nataliia Filipenko, (2023). The security for higher educational institutions during military aggression of the Russian federation against Ukraine. *Проєктний та логістичний менеджмент: нові знання на базі двох методологій*. Том 7 : збірник наукових праць. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2023. 198 с. DOI: 10.30888/2616-8936.2023-07. Pp. 52-55.

нерських програм, фінансування освітніх ініціатив, академічних обмінів та інтеграції закладу у світову освітню спільноту. Ефективна взаємодія з міжнародними установами дозволяє не лише забезпечити фінансову підтримку, а й сприяє впровадженню передових методик навчання та підвищенню рівня конкурентоспроможності української освіти.

Висновки. Інновації у діяльності керівника закладу вищої освіти відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу, адаптації до сучасних викликів та формуванні конкурентоспроможної освітньої системи. У сучасних умовах, особливо в умовах війни та соціально-економічних трансформацій, керівник закладу вищої освіти має не лише виконувати адміністративні функції, а й бути стратегом змін, здатним впроваджувати передові управлінські технології, цифрові рішення та гнучкі моделі навчання.

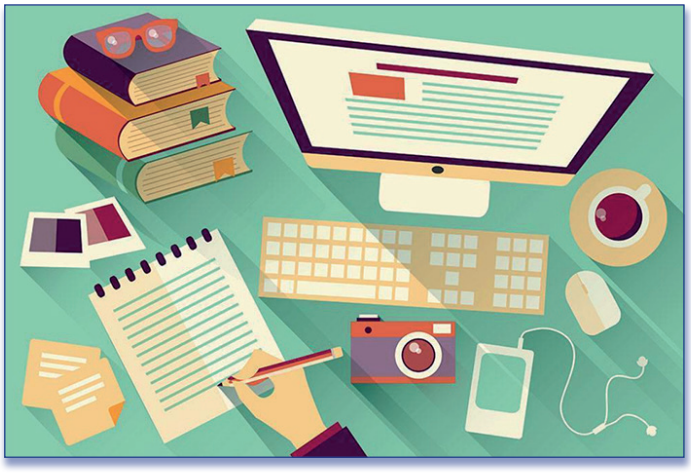
Цифровізація освітнього управління стає одним із найважливіших напрямів інновацій, оскільки дозволяє автоматизувати адміністративні процеси, забезпечити доступ до інтерактивних платформ та персоналізувати навчальний досвід студентів. Використання штучного інтелекту для аналізу ефективності програм, алгоритмічних моделей управління та адаптивних технологій навчання дає змогу значно підвищити рівень організації освітнього процесу.

Інноваційні управлінські моделі включають гнучкі стратегії самоврядування закладу, де керівник не просто контролює виконання регламентів, а створює умови для інтеграції передових методик, стратегічного прогнозування та використання альтернативних форм фінансування. Новітні механізми залучення ресурсів через міжнародні освітні гранти, академічні партнерства та корпоративні програми співпраці дозволяють не лише зберегти освітній потенціал установи, а й розширити її можливості в умовах нестабільності.

Важливим аспектом інновацій у діяльності керівника є розвиток інтерактивних та міждисциплінарних моделей навчання. Впровадження інтегрованих курсів, міжуніверситетських програм обміну, використання віртуальної реальності та гейміфікації у навчальних процесах сприяє підвищенню мотивації студентів та вдосконаленню методологічних підходів.

Застосування інноваційних технологій та управлінських рішень є необхідною умовою для збереження безпеки навчального процесу, захисту академічної автономії та гарантування ефективної роботи освітньої системи в умовах нових викликів. Інтеграція сучасних методів кіберзахисту дозволить закладам вищої освіти не лише протидіяти загрозам, а й сформувати прогресивне та технологічно адаптоване освітнє середовище. Успішна реалізація цих заходів залежить від стратегічного планування, впровадження цифрових інструментів та активної позиції керівників освітніх установ. Таким чином, інновації у сфері кіберзахисту закладів вищої освіти стають ключовим елементом їхньої стійкості, розвитку та інтеграції у сучасний цифровий світ.

Крім того, керівник закладу вищої освіти має бути ініціатором розширення міжнародної співпраці, створення партнерських програм, підписання угод із міжнародними установами та участі у глобальних наукових проєктах. Ця стратегія сприяє інтеграції освіти у міжнародний академічний простір, розширенню можливостей для студентів та викладачів, а також впровадженню інноваційних освітніх стандартів.

Загалом, інноваційна діяльність керівника закладу вищої освіти визначає перспективи розвитку всієї освітньої системи. Здатність до стратегічного мислення, впровадження передових технологій, оптимізація управлінських процесів та мобілізація ресурсів є ключовими факторами ефективності сучасного освітнього лідера. В умовах глобальних змін освітня сфера потре-

бує керівників, здатних не лише реагувати на виклики, а й проактивно формувати траєкторію її інноваційного розвитку.

References

Natsionalna doktryna rozvytku osvity : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17 kvitnia 2002 roku [National Doctrine of Education Development. Decree of the President of Ukraine of April 17, 2002] № 347/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002?find=1&text=innovats#w1_1 [in Ukrainian].

Pro innovatsiinu diialnist : Zakon Ukrainy [On innovation activity. Law of Ukraine] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (VVR), 2002, № 36, st.266. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15?find=1&text=osvit#w1_2 [in Ukrainian].

Filipenko N. Ye. (2021). Innovatsii v systemi vyshchoi osvity: vyklyky sohodennia. Filosofiia v aksiosferi hlobalizuiuchoho sotsiumu [Innovations in the system of higher education: challenges of today. Philosophy in the axiosphere of globalizing society] //Materialy mizhvuzivskoho miskoho naukovo-praktychnoho seminaru, 17-18 lystopada 2021 r. Kharkiv: Nats. aerokosm. un-t im. M. Ye. Zhukovskoho «Kharkiv. aviats. in.-t», S. 43-45 [in Ukrainian].

Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Serhii Lukashevych (2023). Keis-tekhnolohii navchannia yak okremyi zasib innovatsii v umovakh zbroinoi ahresii proty Ukrainy. *Proiektnyi ta lohistychnyi menedzhment: novi znannia na bazi dvokh metodolohii*. Tom 6 : zbirnyk naukovykh prats. [Case-based learning technologies as a separate means of innovation in the context of armed aggression against Ukraine. Project and logistics management: new knowledge based on two methodologies] Odesa: KUPRIIeNKO SV, 2022. S. 5-8 [in Ukrainian].

Lytvynov O., Filipenko N., Lukashevych S., Palkova K. (2024) Kiberbezpeka yak faktor efektyvnosti zakladiv vyshchoi osvity [Cybersecurity as a factor in the efficiency of higher education institutions]. *Propilei prava ta bezpeky*: nauk. zhurnal. Natsionalnyi aerokosmichnyi universytet im. M.Ye. Zhukovskoho «Kharkivskyi aviatsiinyi instytut», 2024. № 5. S. 15-23. DOI: https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.02 [in Ukrainian].

Laktionova H. (2005). Vykhovannia v epokhu hlobalizatsii: novi mozhlyvosti, novi ryzyky [Education in the Age of Globalization: New Opportunities, New Risks]. *Shliakh osvity*. № 4. S. 2-6 [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Nova ukrainska shkola [Ministry of Education and Science of Ukraine. The new Ukrainian school]. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola [in Ukrainian].

Syrotynko H.O. (2005) Innovatsiinyi rozvytok osvity: problemy perekhodu vid teorii do praktyky [Innovative development of education: problems of transition from theory to practice]. *Upravlinnia shkoloiu*. № 1. S. 15-18 [in Ukrainian].

Stadnyk V. V., Yokhna M. A. (2006). Innovatsiinyi menedzhment [Innovation Management]. K. : Akademvydav. 464 s. [in Ukrainian].

Karina Palkova, Vitālijs Rakstiņš, Lidija Juļa, Nataliia Filipenko, Serhii Lukashevych, Olena Andrieieva (2024). Handbook for Academic and Scientific Institutions to Improve Risk Management and Institutional Resilience. Riga Stradins university. 65 p. https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/izdevumi/handbook_security_threats_20241115_2115.pdf [in Ukrainian].

Nataliia Filipenko (2023). The security for higher educational institutions during military aggression of the Russian federation against Ukraine. *Proiektnyi ta lohistychnyi menedzhment: novi znannia na bazi dvokh metodolohii*. Tom 7 : zbirnyk naukovykh prats. – Odesa: KUPRIIeNKO SV, 2023. 198 s.: il., tabl. - (Seriia «Proiektnyi ta lohistychnyi menedzhment: novi znannia na bazi dvokh metodolohii», Tom 7). DOI: 10.30888/2616-8936.2023-07. Rr. 52-55 [in Ukrainian].

Boichuk, Yu & Boiarska-Khomenko, A. (2022). Innovatsiina diialnist kerivnyka zakladu vyshchoi osvity v systemi vnutrishnoho upravlinnia yakistiu. Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty [Innovative activity of the head of a higher education institution in the system of internal quality management. Means of educational and research work]. 7-16. 10.34142/2312-1548.2022.58.01 [in Ukrainian].

Trubitsyna, O., Demchenko, V. (2020). Menedzhment zakladiv vyshchoi osvity: zastosuvannia innovatsii [Management of higher education institutions: application of innovations]. Vol. 7, No. 3. TernopilAberdeen, 2020. pp. 383-393. DOI: 10.25128/2520- 6230.20.3.12 [in Ukrainian].

Temchenko O. V. Innovatsiina kompetentnist kerivnyka zakladu osvity yak skladova yoho innovatsiinoi kultury [Innovative competence of the head of an educational

institution as a component of its innovative culture]. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17190/1/17_Temchenko.pdf [in Ukrainian].

Zhyhora, Iryna & Vdovenko, Viktoriia & Baraniuk, Iryna & Kotelianets, Natalka & Nikitina, Olena. (2024). *Innovations in education in times of war: research and evaluation of results*. Eduweb. 18. 88-99. 10.46502/issn.1856-7576/2024.18.02.6 [in Ukrainian].

Salha, S., Tlili, A., Shehata, B., Zhang, X., Endris, A., Arar, K., … Jemni, M. (2024). How to Maintain Education During Wars? *An Integrative Approach to Ensure the Right to Education*. Open Praxis. 16(2), 160–179. https://doi.org/10.55982/openpraxis.16.2.668 [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 16.03.2025

Suggested Citation:

Філіпенко Н., Івановіч, А. (2025). Освітні інновації під час війни: роль керівника закладу вищої освіти у модифікації системи *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 43-53. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.01

Ганна Спіцина

Юрій Ковальов

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.02
UDC 343.98 (477)

Ганна Спіцина,
доктор юридичних наук, професор,
перший заступник директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9131-0642,
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Юрій Ковальов,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-9159-4499,
e-mail: koval.98819@gmail.com

Форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою

Залежно від способу вчинення правопорушення, характеру предмета контрабанди, а також інших чинників (час, місце, знаряддя, особливості суб'єкта), форми спеціальних знань відрізняються як за змістом, так і за функціональним навантаженням. Відсутність комплексних напрацювань у межах цієї проблематики, актуалізує завдання щодо визначення типових форм спеціальних знань. Мета статті – визначити й узагальнити типові форми застосування спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою. З'ясовано, що форми використання спеціальних знань під час розслідування контрабандних кримінальних правопорушень залежать від змісту злочинної діяльності, властивостей об'єкта контрабанди, способів його переміщення, залучених технічних засобів та інших обставин. Вони охоплюють процесуальні, непроцесуальні та змішані форми, які можуть мати як доказове, так і орієнтуюче значення. Наголошено, що раціональне застосування спеціальних знань у відповідній формі істотно впливає на якість досудового розслідування, повноту встановлення обставин учинення кримінального правопорушення та формування належної доказової бази. Окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: протидія злочинності, досудове розслідування, контрабанда, спеціальні знання, судова експертиза, висновок експерта, висновок спеціаліста.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах пріоритетною сферою діяльності органів безпеки залишається боротьба з контрабандними проявами та подоланням корупційних зловживань у процесі митного контролю та адміністрування митних платежів. З огляду на воєнний стан в Україні, ця проблема набула виняткової ваги, адже економічна стабільність держави, що перебуває у стані збройної агресії, напряму залежить від ефективності захисту її фінансово-господарського потенціалу.

Забезпечення економічної безпеки держави передбачає активне виявлення й припинення протиправної діяльності в митній сфері, зокрема ліквідацію каналів нелегального переміщення товарів, зниження рівня корупційних ризиків та протидію діянням, що порушують засадничі принципи безпеки громадян. Особливу загрозу становлять

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The authors declare that they have no conflict of interest.

© Г. Спіцина,
Ю. Ковальов, 2025

спроби незаконного переміщення предметів, що можуть завдати шкоди життю та здоров'ю населення або мати стратегічне значення — таких як зброя, вибухові речовини, радіоактивні компоненти, наркотики, спиртні напої та тютюнова продукція.

Окрему категорію суспільно небезпечних діянь становить контрабанда об'єктів історико-культурної цінності. В умовах збройного конфлікту підвищується ризик втрати національної спадщини, що вимагає від правоохоронних і митних структур оперативного та цілеспрямованого реагування для попередження її незаконного вивезення та забезпечення її збереження.

Профілактика й ефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням культурних цінностей, зброї, спеціальних технічних засобів збору інформації, дорогоцінних лісоматеріалів та інших стратегічно важливих об'єктів, потребує впровадження цілісного комплексу криміналістичних і правових засобів. У цьому контексті наш науковий інтерес зосереджений на дослідженні правозастосовних механізмів протидії таким злочинам, з особливим акцентом на інструментарії, що забезпечує належний рівень доказування та використання спеціальних знань у різних формах. Відтак, важливим завданням на сьогодні є визначення всіх форм, застосування яких є апробованим під час розслідування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання протидії контрабанді, особливості її розслідування, а також використання спеціальних знань під час розслідування та судового розгляду неодноразово ставали об'єктом дослідницького інтересу з боку українських науковців. Серед авторів, які в різний час робили вагомий внесок у розвиток цієї проблематики, можна згадати таких дослідників, як А. Ю. Буга, І. В. Гора, Л. Ю. Капітанчук, О. С. Кофанова, Х. М. Колодрас, О. В. Кузнецова, Р. В. Малюга, А. М. Падалка, А. М. Полях, І. Л. Рудницький, А. В. Свінцицький, В. В. Топчій, Я. В. Фурман, В. М. Шевчук та інші.

Так, у праці В. М. Шевчука, оприлюдненій ще у 2002 році, обґрунтовано, що судові експертизи, призначувані у справах про контрабанду, мають характерні структурні комплекси. Автор пропонує класифікацію таких комплексів відповідно до категорій кримінальних проваджень, що, на його думку, підвищує ефективність залучення експертного потенціалу у межах кримінального провадження[1].

Я. В. Фурман у 2014 році звернув увагу на специфіку використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із посяганнями на культурну спадщину. Він вказував, що для ідентифікації предметів антикваріату та творів мистецтва доцільно залучати не лише мистецтвознавців і музейних працівників, а й інших фахівців — приватних колекціонерів, працівників антикварних крамниць, представників духовенства та інших осіб із відповідною компетентністю у цій сфері[2]. Р. В. Малюга у тому ж році провів поглиблений аналіз залучення спеціальних знань при розслідуванні правопорушень, пов'язаних із контрабандою наркотичних засобів і психотропних речовин, а також із поширенням фальсифікованих медикаментів[3].

Пізніше, у 2020 році, А. Ю. Буга наголосив на важливості участі спеціалістів у кримінальних провадженнях, що стосуються незаконного обігу лікарських засобів, підкресливши їхнє значення для з'ясування ключових фактів справи4. У дослідженні І. Л. Рудницького (2020 р.) розглянуто актуальну проблему підвищення ефективності діяльності оперативних і слідчих підрозділів Служби безпеки України у протидії контрабанді наркотичних речовин, що здійснюється організованими злочинними угрупованнями. Автор не лише аналізує наявні методи виявлення й припинення

[1] Шевчук В. Використання спеціальних знань під час розслідування контрабанди: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Академії митної служби України*. 2002. №2 (14). С. 30-31.

[2] Фурман Я. В. Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 22 с.

[3] Малюга Р. В. Кримінальне процесуальне доказування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів у досудовому розслідуванні : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 273 с.

[4] Буга А. Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів : дис. … д-ра філософії:081.Одеса, 2020. 258 с.

Hanna SPITSYNA,
Yurii KOVALEV,

FORMS OF SPECIFIC EXPERTISE USE DURING INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO SMUGGLING

In a joint article with Yuriy Kovalev, we consider the forms of using specific expertise during investigation of criminal offenses related to smuggling. Depending on the method of committing offense, object nature of smuggling, as well as other factors (time, place, instrument, characteristics of the subject), forms of specific expertise differ both in content and functional load. The lack of comprehensive developments within this issue makes the task of determining typical forms of specific expertise relevant. The purpose of this article is to identify and generalize typical forms of using special knowledge that are implemented during investigation of criminal offenses related to smuggling. It was found that the forms of using specific expertise during investigation of smuggling criminal offenses depend on the content of the criminal activity, the properties of the object of smuggling, methods of its movement, technical means involved and other circumstances. They include procedural, non-procedural and mixed forms that can have both evidentiary and indicative value. It is emphasized that rational application of specific expertise in an appropriate form significantly affects the quality of the pre-trial investigation, completeness of establishing circumstances of criminal offense commission and formation of an adequate evidence base.

Keywords: crime prevention, pre-trial investigation, smuggling, specific expertise, forensic science, forensic expert conclusion, specialist conclusion.

Hanna SPITSYNA,
Yurii KOVALOV

FORMEN DES EINSATZES SPEZIELLER FACHKENNTNISSE BEI DER ERMITTLUNG VON STRAFTATEN IM ZUSAMMENHANG MIT SCHMUGGEL

Abhängig von Tatart, Schmuggelgüter-Charakter und weiteren Faktoren (Zeit, Ort, Mittel, Tätermerkmale) unterscheiden sich Formen spezieller Fachkenntnisse in Inhalt und Funktion. Das Fehlen umfassender Darstellungen in diesem Bereich macht die Bestimmung typischer Formen solcher Kenntnisse erforderlich. Ziel des Artikels ist die Bestimmung und Systematisierung typischer Formen des Einsatzes spezieller Fachkenntnisse bei der Ermittlung schmuggelbezogener Straftaten. Es wird festgestellt, dass diese Formen von den Merkmalen der kriminellen Handlung, den Eigenschaften des Schmuggelobjekts, den Transportmethoden, den technischen Hilfsmitteln und anderen Umständen abhängen. Sie umfassen prozessuale, außerprozessuale und gemischte Formen mit beweis- oder orientierungsleitender Funktion. Es wird betont, dass der rationale Einsatz spezialisierten Wissens in der jeweils geeigneten Form die Qualität der Voruntersuchung, die Vollständigkeit der Tatsachenermittlung und die Bildungs einer soliden Beweisbasis entscheidend beeinflusst. Perspektiven weiterer Forschung werden umrissen.

Schlüsselwörter: Kriminalitätsbekämpfung. Voruntersuchung. Schmuggel. Spezielle Fachkenntnisse. Forensische Expertise. Gutachten. Expert:innen-Schluss.

такого роду злочинної діяльності, а й обґрунтовує потребу в системному удосконаленні оперативно-розшукової практики, зокрема в аспекті виявлення та руйнування структур організованої наркозлочинності, визначив апробовані підходи до розслідування таких злочинів[5].

У дисертаційному дослідженні О. В. Заверховського (2020 р.) проведено системний аналіз криміналістичних аспектів протидії контрабанді, що дозволило не лише розробити детальну структуру криміналістичної характеристики цього виду злочину, а й запропонувати практичні підходи до удосконалення методики його розслідування. Окрема увага в дисертації приділена проблематиці призначення експертиз у провадженнях про контрабанду. Автор обґрунтовано зазначає, що вибір експерта і виду експертного дослідження має залежати від характеру предмета правопорушення[6].

Таким чином, хоча в науковому дискурсі періодично з'являються розвідки, що мають своїм самостійним предметом окремі аспекти застосування спеціальних знань у сфері розслідування контрабандних злочинів, загальна характеристика типових форм (притаманних саме цим кримінальним правопорушенням) залишається фрагментарною.

Мета статті – визначити й узагальнити типові форми застосування спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою.

Викладення основного матеріалу дослідження. Питання форм застосування спеціальних знань у кримінальному процесі розглядається як спосіб фіксації результатів професійної діяльності осіб, які володіють такими знаннями, що, у свою чергу, визначається метою їх залучення, характером процесуальної ситуації та статусом суб'єкта, який ці знання застосовує[7].

На нормативному рівні не закріплено ані поняття спеціальних знань, ані форм, у яких їх може бути застосовано, відтак це створює підґрунтя для наукових дискусій, полеміки тощо. Розвиток форм застосування спеціальних знань у кримінальному процесі є результатом багаторічної еволюції наукових підходів і практичних трансформацій. Як влучно відзначив Є. Д. Лук'янчиков, спочатку спеціальні знання асоціювалися переважно з єдиною, універсальною формою – судовою експертизою. Однак з часом сформувався більш складний і диференційований підхід, що передбачає поділ форм залежно від того, чи передбачені вони кримінальним процесуальним законом, чи мають вони доказове значення, хто саме є суб'єктом їх реалізації та інших суттєвих ознак[8].

Зосереджуючись на розумінні поняття «форма», О. М. Шрамко запропонував трактувати їх як зовнішнє вираження їх сутності, що проявляється у практичному аспекті під час розслідування злочинів, спираючись при цьому на етимологічне тлумачення терміну «форма»[9]. Проте, на наш погляд, автор дещо звужує обсяг цього поняття, акцентуючи увагу виключно на досудовому етапі їх реалізації. Насправді ж, спеціальні знання активно використовуються також і в судовій стадії розгляду кримінальної справи.

[5] Рудницький І. Л. Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... д-ра філософ: 081 Право. Львів, 2020. 250 с.

[6] Заверховський О. В. Криміналістична характеристика контрабанди та її значення для правозастосовчої діяльності : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 230 с.

[7] Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.

[8] Лук'янчиков Є. Д. Форми використання спеціальних знань за новим КПК України. Київ : КПІ, 2014. С. 206–207.

[9] Шрамко О. М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень : дис. … докт. філософії. 081 Право. Київ, 2021. С. 86.

О. В. Гайдар подає визначення форми спеціальних знань як способу їх реалізації у межах конкретної діяльності експерта, спеціаліста або іншого фахівця. Вона розглядає форму як зовнішнє втілення компетентності та професійної обізнаності таких осіб, що проявляється через різні прийоми, методики та процедури[10].

В. О. Усатий на підставі врахування наведених підходів, вказує, що у науковому обігу паралельно використовуються два поняття — «форма» і «спосіб» застосування спеціальних знань. Якщо термін «спосіб» відображає сукупність прийомів, дій чи технік, необхідних для досягнення певного результату, то «форма» передбачає більш комплексне поняття — вона охоплює структурну організацію і зовнішнє відображення реалізованого змісту. Інакше кажучи, спосіб є змістовним наповненням форми, тоді як форма — це рамка, у межах якої цей зміст виявляється. Таким чином, відповідно до позиції вченого, форма — це спосіб, який набув конкретного зовнішнього прояву, зумовленого низкою процесуальних, організаційних і суб'єктивних чинників [11]. Підтримуючи такий підхід, слід зауважити, що певна дискусійність присутня і в контексті виокремлення форм застосування спеціальних знань.

В. Г. Гончаренко пропонує класифікувати форми застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні, орієнтуючись на критерій суб'єктної належності, тобто залежно від того, хто саме уповноважений реалізовувати такі знання. У межах цього підходу автор виділяє три основні групи форм:

1. Форми, що застосовуються слідчим — йдеться про випадки, коли спеціальні знання використовуються безпосередньо суб'єктом досудового розслідування у межах виконання своїх процесуальних повноважень (наприклад, при аналізі документів, оцінці слідів тощо);

2. Форми, реалізовані фахівцем (спеціалістом) — коли до участі у кримінальному провадженні залучаються обізнані особи з відповідною компетенцією для надання консультацій, допомоги у проведенні слідчих дій або інтерпретації технічних/наукових аспектів;

3. Форми, що використовуються експертом — у цьому випадку спеціальні знання реалізуються через проведення судових експертиз, результати яких оформлюються у вигляді письмового висновку й мають доказове значення[12]. Такий підхід дозволяє систематизувати форми використання спеціальних знань залежно від ролі учасника процесу та ступеня їхнього впливу на доказування.

Стосовно класифікації форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі, доречно навести позицію І. І. Когутича, який наголошує на відсутності єдиної загальновизнаної класифікаційної моделі. Науковець пропонує дотримуватися базового поділу на процесуальні та непроцесуальні форми. До процесуальних форм, відповідно до позиції вченого належать:

- самостійне застосування спеціальних знань уповноваженими суб'єктами (слідчими, прокурорами, суддями) під час оцінки та аналізу доказів;
- участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях з метою технічного чи наукового забезпечення;
- призначення судових експертиз як способу здобуття доказової інформації.

У межах непроцесуальних форм вчений виділяє:

1) консультації та довідки, надані у письмовій або усній формі;

2) проведення ревізій, аудитів та інших попередніх досліджень;

3) використання спеціальних знань в ОРД, зокрема під час оперативних перевірок;

4) інформація з криміналістичних обліків (у вигляді довідок);

[10] Гайдар О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусєвої. Харків : Факт, 2023. С. 169.

[11] Усатий В. О. Форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2025. № 1 (108). Ч. 1. С. 419.

[12] Гончаренко В. И. Использование даннуіх естественнуіх и технических наук в уголовном судопроизводстве. Киев : Вища шк., 1980. С. 112-113.

Hanna Spitsyna,
Yurii Kovalov

FORMES D'UTILISATION DES CONNAISSANCES SPÉCIALISÉES DANS LES ENQUÊTES SUR LES INFRACTIONS PÉNALES LIÉES À LA CONTREBANDE

En fonction de la méthode utilisée pour commettre l'infraction, de la nature des marchandises de contrebande, ainsi que d'autres facteurs (temps, lieu, outils, caractéristiques du sujet), les formes de connaissances spécialisées diffèrent à la fois en termes de contenu et de charge fonctionnelle. L'absence de développements globaux dans ce domaine rend pertinente la tâche de définir des formes typiques de connaissances spécialisées. L'objectif de cet article est de définir et de résumer les formes typiques d'application des connaissances spécialisées utilisées au cours des enquêtes sur les infractions pénales liées à la contrebande. Il est établi que les formes d'utilisation des connaissances spécialisées dans le cadre des enquêtes sur les infractions pénales liées à la contrebande dépendent du contenu de l'activité criminelle, des propriétés de l'objet de contrebande, des méthodes de son déplacement, des moyens techniques utilisés et d'autres circonstances. Il s'agit de formes procédurales, non procédurales et mixtes, qui peuvent avoir une valeur probante et une valeur d'orientation. L'accent est mis sur le fait que l'utilisation rationnelle des connaissances spécialisées sous la forme appropriée affecte de manière significative la qualité de l'enquête préliminaire, l'exhaustivité de l'établissement des circonstances d'une infraction pénale et la formation d'une base de preuves appropriée. Les perspectives de recherche future sont esquissées.

Mots-clés : prévention de la criminalité, enquête préliminaire, contrebande, connaissances spéciales, analyse scientifique, avis d'expert, conclusion de spécialiste.

Hanna SPITSYNA,
Yurii KOVALOV

FORMY WYKORZYSTANIA WIEDZY SPECJALISTYCZNEJ W DOCHODZENIU PRZESTĘPSTW KRYMINALNYCH ZWIĄZANYCH Z PRZEMYTEM

W zależności od sposobu popełnienia przestępstwa, charakteru przemycanych towarów, a także innych czynników (czas, miejsce, środki, cechy podmiotu), formy specjalistycznej wiedzy różnią się zarówno pod względem treści, jak i obciążenia funkcjonalnego. Brak kompleksowych opracowań w tej dziedzinie sprawia, że zadanie zdefiniowania typowych form wiedzy specjalistycznej jest istotne. Celem artykułu jest zdefiniowanie i podsumowanie typowych form zastosowania wiedzy specjalistycznej wykorzystywanej w toku ścigania przestępstw związanych z przemytem. Ustalono, że formy wykorzystania wiedzy specjalistycznej w dochodzeniu w sprawie przestępstw związanych z przemytem zależą od treści działalności przestępczej, właściwości przemycanego przedmiotu, metod jego przemieszczania, zaangażowanych środków technicznych i innych okoliczności. Obejmują one formy proceduralne, nieproceduralne i mieszane, które mogą mieć zarówno wartość dowodową, jak i orientacyjną. Zauważa się, że racjonalne wykorzystanie specjalistycznej wiedzy w odpowiedniej formie znacząco wpływa na jakość postępowania przygotowawczego, kompletność ustalenia okoliczności przestępstwa i stworzenie odpowiedniej bay dowodowej. Nakreślono perspektywy dalszych badań.

Słowa kluczowe: przeciwdziałanie przestępczości, badanie przedprzestrzeniowe, przemyt, specjalna wiedza, wiedza sądowa, opinia ekspertów, opinia specjalisty.

5) створення психологічних чи суб'єктивних портретів правопорушників, у тому числі із застосуванням поліграфа. Водночас, під час проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань можливе виключно у процесуальних формах, оскільки ці дії регламентовані КПК України. Непроцесуальні форми в цьому випадку є неприйнятними, адже відсутні правові підстави для їх застосування у рамках процесуальної діяльності. Крім того, форми використання спеціальних знань можуть бути поділені на основні та допоміжні, а також на традиційні (експертизи, участь спеціаліста) і нетрадиційні (надання висновку спеціаліста, участь у профайлінгу тощо)[13].

М. В. Кривонос і В. С. Бондар запропонували класифікацію форм реалізації спеціальних знань у кримінальному провадженні, яка грунтується на розмежуванні їх за функціональним значенням. У межах цього підходу вчені виділяють процесуальні та допоміжні форми.

До процесуальних форм дослідники відносять:

1. Залучення експерта для проведення судової експертизи — коли спеціальні знання реалізуються у формі експертного висновку, який має доказове значення.

2. Залучення спеціаліста для надання консультацій чи технічної допомоги безпосередньо під час проведення слідчих (розшукових) або процесуальних дій — у таких випадках фахівець не здійснює дослідження, але забезпечує науково-технічний супровід.

У межах допоміжних форм М. В. Кривонос і В. С. Бондар виділяють участь осіб, чия спеціальна обізнаність необхідна не для аналізу доказів, а для забезпечення належної реалізації процесуальних процедур, зокрема:

1. Перекладача або сурдоперекладача — при участі у слідчих, негласних слідчих (розшукових) і судових діях, що передбачено статтями 29, 68, 224 та 376 КПК України;

2. Педагога — під час допитів і судових слухань за участі неповнолітніх або малолітніх осіб (ст. 226, ч. 8 ст. 228, ст. 230, 232 КПК України);

3. Психолога — для психологічного супроводу неповнолітніх, осіб із психоемоційними особливостями або вразливих свідків (ті ж самі процесуальні норми);

4. Лікаря — у випадках, коли необхідна оцінка фізичного або психічного стану особи в ході розслідування (ст. 226, 230, 232, ч. 1 ст. 238, ч. 2 ст. 241 КПК України) [14]. Ця класифікація, безсумнівно, базується не лише на формальних ознаках правового статусу учасника процесу, а й на функціональній ролі спеціаліста у вирішенні конкретних процесуальних завдань. Так, допоміжні форми, згідно з позицією авторів, не передбачають проведення окремих досліджень або надання експертних висновків, а спрямовані на забезпечення ефективності та легітимності самої процедури проведення процесуальних заходів.

Ознака процесуальної регламентації є однією з найпоширеніших підстав для класифікації форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі. Вона протягом понад півстоліття активно застосовується у вітчизняній криміналістичній науці й визнається ключовою у працях багатьох дослідників. Разом із тим, у науковому дискурсі існує альтернативна точка зору, яка критикує застосування терміна «непроцесуальна форма». Так, на думку Н. В. Тимофєєвої, основне застереження полягає не стільки у змісті поняття, скільки в його лексичному навантаженні: словосполучення може породжувати хибні асоціації з незаконними або недопустимими формами діяльності, які не передбачені нормами кримінального процесуального закону[15]. Попри це, більшість опонентів зазначеного підходу вказують на інше ключове заперечення: непроце-

[13] Когутич І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 112-123.

[14] Кривонос М. В,, Бондар В, С. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів : монографія. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 44-46.

[15] Тимофєєва Н. В. Використання спеціальних знань при розслідування злочинів проти безпеки виробництва : дис. …канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. С. 52.

суальні форми не мають правового підгрунтя у чинному КПК України, а відтак — не можуть бути джерелом доказів, що робить їх використання у межах доказування юридично вразливим і потенційно незаконним[16]. Погоджуємося, що непроцесуальні форми використання спеціальних знань можуть бути залучені під час розслідування кримінального правопорушення, зокрема на етапах підготовки, планування або орієнтування у слідчій ситуації. Однак варто підкреслити, що їх результати не мають самостійної доказової сили, доки не будуть відповідним чином процесуально оформлені. У зв'язку з цим на стороні обвинувачення лежить обов'язок вжити комплекс дій, спрямованих на легалізацію отриманої інформації, щоб у подальшому її можна було використовувати у межах кримінального провадження як належний і допустимий доказ. Зазначена правова необхідність обумовлена загальною вимогою кримінального процесу щодо процесуального порядку збирання та закріплення доказів. Інакше кажучи, навіть якщо отримана в непроцесуальній формі інформація є об'єктивною та достовірною, використати її у суді без належної легалізації неможливо, оскільки вона може бути визнана непроцесуальною за формою та недопустимою як доказ. Тому непроцесуальні результати (аналітичні висновки, довідки, попередні дослідження) мають бути підкріплені належними процесуальними діями — наприклад, шляхом призначення судової експертизи, допиту спеціаліста в установленому порядку або оформленням відповідних процесуальних документів[17].

Отже, використання непроцесуальних форм спеціальних знань є допустимим, але лише як проміжний етап, що потребує обов'язкової подальшої процесуалізації для забезпечення юридичної сили зібраної інформації у кримінальному процесі.

Таким чином, хоча класифікація за критерієм процесуальної регламентації має глибоке історичне коріння та значне поширення в науці, її практичне застосування викликає певні суперечності, що потребують подальшого концептуального уточнення й нормативного доопрацювання.

У межах вивчення форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі В. В. Гриценко запропонував одну з найбільш деталізованих класифікацій, засновану на критеріях процесуального оформлення, суб'єктного складу, стадій кримінального провадження, доказового потенціалу та функціонального призначення. На його думку, за ступенем процесуального регулювання спеціальні знання реалізуються в трьох формах — процесуальній, непроцесуальній та змішаній. Прикладом останньої є довідково-консультаційна діяльність спеціаліста, яка може поєднувати як процесуальні, так і непроцесуальні елементи [18].

З урахуванням суб'єкта, що застосовує спеціальні знання, виділяють:

безпосередню форму, коли спеціальні знання використовує сам суб'єкт провадження (наприклад, слідчий, прокурор чи суддя);

опосередковану форму, коли до участі залучаються фахівці або експерти, які мають спеціалізовану компетенцію.

За стадією кримінального процесу, у межах якої відбувається використання спеціальних знань, автор розмежовує:

- форми, що застосовуються на етапі досудового розслідування;
- форми, характерні винятково для судового розгляду;
- універсальні форми, які можуть бути реалізовані на будь-якій стадії провадження.

[16] Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства : навч. посіб. К.: Видавничий Будинок «Аванпост-Прим». 2010. 304 с.

[17] Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. … д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2023. С. 58.

[18] Гриценко В. В. Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусєвої. Харків : Факт, 2025. 204 с.

Класифікуючи форми за доказовим значенням, В. В. Гриценко виокремлює:

- форми, що забезпечують отримання процесуальних джерел доказів;
- форми, спрямовані на отримання орієнтуючої інформації, яка, хоча й не має статусу доказу, відіграє допоміжну роль у формуванні слідчої тактики.

У контексті зв'язку з процесуальними заходами, він пропонує таку типологію:

- форми, що використовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій;
- форми, залучені у виконанні окремих процесуальних процедур, наприклад, переклад матеріалів провадження відповідно до ст. 290 КПК України;
- форми, що реалізуються через судову експертизу;
- форми, застосовувані у межах ревізій, перевірок, аудитів тощо;
- форми, які використовуються поза межами слідчих та процесуальних дій, але в межах офіційної діяльності у досудовому розслідуванні чи судовому розгляді.

Окремим критерієм є процесуальний статус суб'єкта, який реалізує спеціальні знання. У цьому контексті можна виокремити:

- осіб, уповноважених на проведення слідчих чи оперативно-розшукових заходів (слідчі, дізнавачі, оперативні працівники, прокурори, судді);
- осіб зі спеціалізованою обізнаністю (експерти, перекладачі, педагоги, медичні працівники, сурдоперекладачі тощо);
- осіб, чий процесуальний статус формально не вимагає спеціальних знань, але вони залучаються у межах службових функцій (ревізори, інспектори, працівники податкової служби).

Водночас Н. М. Косміна, доповнюючи класифікаційний підхід, виділяє три ключові чинники, що впливають на вибір форми використання спеціальних знань:

1. Процесуальне положення суб'єкта, який ініціює або здійснює використання знань.

2. Мета їх застосування, що може включати як пошук і фіксацію доказів, так і проведення попередніх досліджень.

3. Доказове значення результатів — вони можуть мати як процесуальний статус джерела доказу, так і орієнтуючу функцію, спрямовану на уточнення напрямків слідства[19].

А. М. Тимчишин вказує, що процесуальна та непроцесуальна форми відображають механізми отримання та використання інформації, що має значення у кримінальному провадженні. Залежно від свого змісту та цільового призначення, інформація, здобута за допомогою спеціальних знань, поділяється на доказову й орієнтуючу (організаційно-тактичну). Перша включає фактичні дані, що безпосередньо стосуються обставин, які згідно зі ст. 91 КПК України підлягають доказуванню та входять до предмета доказування. Орієнтуюча інформація, навпаки, слугує допоміжним інструментом для планування розслідування: вона використовується для формування слідчих версій, визначення напрямів кримінального провадження, планування процесуальних дій, а також для прогнозування поведінки учасників процесу. Така інформація може бути здобута як через процесуальні дії, так і в непроцесуальний спосіб — наприклад, шляхом аналітичного узагальнення, консультацій або попередніх

[19] Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. С. 47.

досліджень. Окрім зазначеного поділу, також вказує автор на можливість виділення безпосередньої форми використання спеціальних знань (коли слідчий, прокурор або суддя самостійно застосовує свої знання у відповідній галузі) й опосередковану (коли до участі залучаються спеціалісти, експерти або інші фахівці з відповідною компетенцією)[20].

До допоміжних процесуальних форм реалізації спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій, згідно з позицією А. М. Тимчишина, доцільно віднести залучення осіб, які володіють фаховою підготовкою для забезпечення ефективного комунікативного або психологічного супроводу учасників кримінального провадження. Зокрема, йдеться про:

- перекладачів, які забезпечують мовний супровід у випадках, коли учасник провадження не володіє державною мовою або є особою з порушенням слуху чи мовлення (ст. 68 КПК України);
- спеціалістів, що мають досвід взаємодії з особами, які мають психофізичні порушення, зокрема з німими, глухими або сліпими (ст. 71 КПК України);
- педагогів, присутність яких є обов'язковою під час допиту неповнолітніх або малолітніх осіб, задля забезпечення належного психологічного супроводу та запобігання травматизації дитини (ст. 226 КПК України)[21]. Залучення таких спеціалістів сприяє не лише коректному проведенню слідчих (розшукових) дій, але й підвищенню достовірності отриманої інформації та забезпеченню прав учасників кримінального провадження.

Новелою процесуального законодавства стало запровадження висновку спеціаліста як форми реалізації спеціальних знань. Проте в юридичній науці це нововведення піддається обгрунтованій критиці через відсутність чіткого нормативного регулювання. Зокрема, закон не визначає: хто саме може надавати такий висновок, які вимоги до його оформлення, як його долучати до матеріалів провадження та використовувати в доказуванні[22].

Таким чином, у межах сучасного кримінального процесу спостерігається розширення форм застосування спеціальних знань, що з одного боку підвищує гнучкість і можливості органів досудового розслідування, а з іншого — вимагає ретельного нормативного врегулювання, аби запобігти зловживанням і забезпечити доказову якість отриманих результатів. Рішення про використання тієї чи іншої форми спеціальних знань залежить від конкретної слідчої ситуації, характеру кримінального правопорушення та індивідуальних завдань розслідування. Саме тому класифікації вчених, хоча і є глибокими, проте не є універсальними – їх ефективність залежить від контексту справи.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з контрабандною діяльністю, вирізняються високим ступенем суспільної небезпеки. Попри наявність спільних ознак, ця категорія охоплює широкий спектр злочинної поведінки, що проявляється у різноманітних формах і способах реалізації злочинного умислу, а також у відмінностях об'єктів посягання. Насамперед ідеться про предмети контрабанди та способи вчинення протиправних дій. Під час розслідування кримінальних правопорушень, що стосуються контрабанди зброї, боєприпасів, вибухових чи радіоактивних речовин, а також наркотичних і психотропних речовин, обов'язковим є встановлення того, чи належать виявлені об'єкти до зазначених категорій і чи є вони предметами, забороненими для вільного обігу. Проведення відповідних експертиз необхідне для точного визначення предмета злочину, у межах якого ці об'єкти були застосовані або вилучені. Під час залучення спеціаліста до участі в досудовому розслідуванні злочинів слід підкреслити, що процесуальна форма його участі полягає у наданні технічної, консультаційної та інших видів допомоги під час проведення

[20] Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2021. № 1. С. 195.

[21] Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Кропивницький, 2023. 438 с.

[22] Кувшинов О. Д. Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти) : дис. … д-ра філософії: 081 Право. Кропивницький, 2024. С. 150.

слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Проведений аналіз судової практики дає змогу узагальнити, що спеціалісти переважно залучаються для участі в оглядах місця події та оглядах предметів. Крім того, їх спеціальні знання застосовуються у непроцесуальній формі, зокрема для проведення попередніх криміналістичних досліджень об'єктів, вилучених під час цих оглядів.

Так, при розслідуванні злочинів, учинених шляхом приховування предметів контрабанди від митного контролю, найбільш ефективними виявляються процесуальні форми використання спеціальних знань, насамперед проведення судових експертиз. У такій категорії справ широко застосовуються криміналістичні, зокрема, трасологічні та судово-транспортні експертизи, які дозволяють ідентифікувати знаряддя злочину, виявити конструктивні елементи схованок, визначити спосіб маскування товарів тощо. Крім того, під час огляду або обшуку доцільним є залучення спеціаліста (криміналіста, інженера, технолога, механіка) для надання технічної допомоги. У деяких випадках — коли спеціальні знання потрібні для попереднього дослідження об'єктів, а не для формування доказової бази — застосовуються непроцесуальні форми, за результатами яких складаються довідки, акти або письмові консультації обізнаних осіб.

У випадках учинення контрабандних правопорушень поза межами митного контролю, наприклад через незареєстровані пункти пропуску чи шляхом обходу систем спостереження, основна увага приділяється аналітичному опрацюванню інформації. У таких випадках доцільним є залучення спеціалістів у сфері інформаційної безпеки, фахівців із аналізу відео та ін. Такі знання можуть реалізовуватись як у процесуальній (через участь у слідчих (розшукових) діях або у проведенні експертизи), так і у змішаній формі (письмові висновки, аналітичні довідки, що використовуються як орієнтуюча інформація).

Особливе значення має вибір форм спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, предметом яких є об'єкти, формально дозволені до обігу, але переміщені з порушенням митних правил (наприклад, електроніка, алкоголь, тютюн, брендовані товари). У таких випадках залучаються спеціалісти з товарознавства, сертифікації, зовнішньоекономічної діяльності, які можуть діяти як експерти (у процесуальній формі), так і надавати консультативну підтримку (у змішаній або непроцесуальній формі). Для дослідження документації, що супроводжує вантажі, призначаються судово-економічні або бухгалтерські експертизи.

Коли йдеться про контрабанду предметів, заборонених до обігу або обмежених у ньому (зброя, наркотики, вибухові речовини, культурні цінності), застосування спеціальних знань є обов'язковим. Зокрема, використовуються можливостей біологічних, вибухотехнічних, мистецтвознавчих експертиз, експертизи зброї тощо. У таких провадженнях можуть бути залучені й спеціалісти з музейної справи, історії мистецтва або антикварного ринку для проведення попереднього оцінювання предмета – ці дії, як правило, оформлюються в непроцесуальній або змішаній формі. Також можливе використання висновків спеціалістів для обґрунтування підстав призначення судової експертизи.

Крім того, специфіка контрабандних правопорушень може вимагати застосування спеціальних знань у зв'язку з окремими тактичними умовами: часом і місцем вчинення злочину, особливостями суб'єкта (наприклад, організована злочинна група, використання спеціального обладнання, засобів зв'язку тощо). У таких випадках залучаються спеціалісти відповідного фаху та судові експерти, які досліджують матеріали, складені за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Висновки. Залежно від способу вчинення правопорушення, характеру предмета контрабанди, а також інших чинників (час, місце, знаряддя, особливості суб'єкта), форми спеціальних знань відрізняються як за змістом, так і за функціональним навантаженням. Форми використання спеціальних знань під час розслідування контрабандних кримінальних правопорушень зале-

жать від змісту злочинної діяльності, властивостей об'єкта контрабанди, способів його переміщення, залучених технічних засобів та інших обставин. Вони охоплюють процесуальні, непроцесуальні та змішані форми, які можуть мати як доказове, так і орієнтуюче значення. Раціональне застосування спеціальних знань у відповідній формі істотно впливає на якість досудового розслідування, повноту встановлення обставин учинення кримінального правопорушення та формування належної доказової бази. Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати у визначенні правових та організаційних засад реалізації типових форм застосування спеціальних знань у контексті забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою.

References

Amelina, A. S. (2019). Poniattia ta formy vykorystannia spetsialnykh znan. Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: mater. mizhn. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 5.11.2019 r.), 20–23. Kyiv: KNDISE Miniusta Ukrainy. [in Ukrainian].

Buha, A. Yu. (2020). Metodyka rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z nezakonnym obihom likarskykh zasobiv [Methodology for Investigating Crimes Related to Illegal Trafficking in Medicines]: dys. … d-ra filosofii: 081. Odesa. [in Ukrainian].

Haidar, O. V. (2023). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia taiemnoho vykradennia chuzhoho maina [The use of specialised knowledge in the investigation of secret theft of property]: monohrafiia (V. O. Husieva, Ed.). Kharkiv: Fakt. [in Ukrainian].

Goncharenko, V. I. (1980). Ispol'zovaniye dannykh yestestvennykh i tekhnicheskikh nauk v ugolovnom sudoproizvodstve [Use of data from natural and technical sciences in criminal proceedings]. Kiyev: Vishcha shk.

Hrytsenko, V. V. (2025). Zaluchennia obiznanykh osib pry provedenni obshuku [Involvement of knowledgeable persons during the search]: monohrafiia (V. O. Husieva, Ed.). Kharkiv: Fakt. [in Ukrainian].

Zaverkhovskyi, O. V. (2020). Kryminalistychna kharakterystyka kontrabandy ta yii znachennia dlia pravozastosovchoi diialnosti [Forensic Characterization of Smuggling and Its Importance for Law Enforcement]: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. [in Ukrainian].

Kohutych, I. I. (2015). Okremi pytannia sutnosti ta form vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Certain Issues of the Essence and Forms of Use of Specialized Knowledge in Criminal Proceedings]. Visnyk Akademii advokatury Ukrainy, 12(2), 112–123. [in Ukrainian].

Kosmina, N. M. (2010). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, poviazanykh z nezakonnym obihom narkotykiv [Use of specialized knowledge in the investigation of crimes related to drug trafficking] : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. [in Ukrainian].

Kryvonos, M. V., & Bondar, V. S. (2017). Teoriia ta praktyka vykorystannia spetsialnykh znan v rozsliduvanni zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analohiv ta prekursoriv [Theory and practice of using specialised knowledge in the investigation of crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors]: monohrafiia, 44–46. Sievierodonetsk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka. [in Ukrainian].

Kuvshynov, O. D. (2024). Spetsialist u kryminalnomu provadzhenni (kryminalnyi protsesualnyi ta kryminalistychnyi aspekty) [Specialist in criminal proceedings (criminal procedural and forensic aspects)]: dys. … d-ra filosofii: 081 Pravo. Kropyvnytskyi. [in Ukrainian].

Lukianchykov, Ye. D. (2014). Formy vykorystannia spetsialnykh znan za novym KPK Ukrainy [Forms of use of specialised knowledge under the new CPC of Ukraine]. Kyiv: KPI. [in Ukrainian].

Maliuha, R. V. (2014). Ekspertyzy yak zasoby dokazuvannia v kryminalnomu provadzhenni shchodo kontrabandy narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analohiv chy prekursoriv abo falsyfikovanykh likarskykh zasobiv Forum prava, 4, 210–215. [in Ukrainian].

Maliuha, R. V. (2015). Kryminalne protsesualne dokazuvannia kontrabandy narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analohiv chy prekursoriv abo falsyfikovanykh likarskykh zasobiv u dosudovomu rozsliduvanni [Criminal procedural evidence of smuggling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors or counterfeit medicines in pre-trial investigation]: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. [in Ukrainian].

Romaniuk, B. V. (2002). Suchasni teoretychni ta pravovi problemy vykorystannia spetsialnykh znan u dosudovomu slidstvi [Modern theoretical and legal issues of using specialised

knowledge in pre-trial investigation]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. [in Ukrainian].
Romaniuk, B. V. (2010). Uchast spetsialista na stadii dosudovoho slidstva [Participation of a specialist at the pre-trial investigation stage]: navch. posib. Kyiv: Vydavnychyi Budynok «Avanpost-Prym». [in Ukrainian].
Rudnytskyi, I. L. (2020). Osoblyvosti vyiavlennia ta rozsliduvannia kontrabandy narkotychnykh zasobiv, shcho vchyniaiutsia orhanizovanymy zlochynnymy hrupamy [Peculiarities of detection and investigation of drug smuggling committed by organised criminal groups]: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Pravo. [in Ukrainian].
Tymofieieva, N. V. (2018). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvannia zlochyniv proty bezpeky vyrobnytstva [Use of specialised knowledge in the investigation of crimes against industrial safety]: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. [in Ukrainian].
Tymchyshyn, A. M. (2021). Osoblyvosti vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Peculiarities of the use of special knowledge in criminal proceedings]. Derzhava ta rehiony. Seriia: Pravo, (1), 194–200. [in Ukrainian].
Usatyi, V. O. (2025). Formy spetsialnykh znan, shcho vykorystovuiutsia pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti. [Forms of specialised knowledge used in the investigation of criminal offences in the field of economic activity]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, 1(108), Ch. 1, 416–427. [in Ukrainian].
Furman, Ya. V. (2009). Osnovy metodyky rozsliduvannia kontrabandy kulturnykh tsinnostei [Fundamentals of the methodology for investigating smuggling of cultural property]: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. [in Ukrainian].
Shevchuk, V. M. (2002). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kontrabandy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Use of Specialised Knowledge in Smuggling Investigations: Problems and Solutions]. Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy, (2)14, 29–35. [in Ukrainian].
Shramko, O. M. (2021). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen [Use of specialised knowledge in the investigation of corruption criminal offences]:: dys. … dokt. filosofii. 081 Pravo. Kyiv. [in Ukrainian].
Vuima, A. H. (2023). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia vbyvstv [Use of specialized knowledge in the investigation of murders]: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Kharkiv. 297 s. [in Ukrainian]

Received by Editorial Board: 29.04.2025

Suggested Citation:

Спіцина, Г., Ковальов, Ю. (2025). Форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 54-64. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.02

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.03
УДК 343.1+343.21

Вознюк Андрій,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3352-5626
e-mail: vaa.999999@gmail.com

Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом: сучасні виклики та шляхи оптимізації кримінально-правової протидії

Андрій Вознюк

У статті досліджено проблему кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак злочинів, пов'язаних із злочинним впливом, у контексті сучасних викликів кримінально-правової протидії організованій злочинності. Метою статті є визначення оптимальних шляхів удосконалення чинного кримінального законодавства України. На основі порівняльного аналізу законодавства Вірменії та Грузії обґрунтовано доцільність розширення переліку кваліфікуючих ознак у статтях 255-1, 255-2 і 255-3 КК України. Запропоновано передбачити нові ознаки, зокрема вчинення злочину в місцях несвободи, вчинення його військовослужбовцем або із залученням військовослужбовця чи ветерана. Сформульовані висновки спрямовано на підвищення ефективності, диференційованості та справедливості кримінально-правового регулювання у сфері протидії злочинному впливу.

Ключові слова: злочинний вплив, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, кваліфікуючі ознаки, диференціація, превенція, громадська безпека, зброя, особливий період, надзвичайний стан, воєнний стан, службове становище, військовослужбовець, неповнолітній, криміналізація, авторитет, протидія.

Постановка наукової проблеми. У сучасному кримінальному праві проблема протидії організованій злочинності та злочинному впливу посідає одне з центральних місць, набуваючи стратегічного значення для забезпечення громадської безпеки. Організовані злочинні об'єднання характеризуються високим ступенем адаптивності та здатністю до системного вчинення протиправних діянь, що виходять за межі традиційних кримінальних проявів. Їхня діяльність охоплює не лише загальнокримінальні злочини й формування паралельних систем контролю в пенітенціарному середовищі чи сфері публічного управління, а й поширюється на нові, критично важливі сфери, зокрема військові структури та ветеранське середовище, що є особливо небезпечним в умовах гібридних загроз і повномасштабної збройної агресії.

Сучасні виклики, що постають перед правоохоронною системою, зумовлені не лише ускладненням структури злочинних формувань та диверсифікацією їхніх методів, а й прагненням до інтеграції в легальну економіку й політичні процеси. Ефективна протидія цим загрозам вимагає безперервного вдосконалення кримінально-правових механізмів, зокрема шляхом адекватної криміналізації та диференціації кримінальної відповідальності за дії, пов'язані зі злочинним впливом.

Існуючі кваліфікуючі (зокрема, особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, передбачених статтями 255, 255-1, 255-2 та 255-3 Кримінального кодексу України (далі – КК України), хоча й становлять суттєвий крок у боротьбі з організованою злочинністю, потребують критичного переосмислення й оптимізації. Це зумовлено необхідністю відображення у законодавстві нових форм суспільно небезпечних діянь, що виникають

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The authors declare that they have no conflict of interest.

© А. Вознюк, 2025

Andrii VOZNIUK

QUALIFYING (ESPECIALLY QUALIFYING) FEATURES OF CRIMES ASSOCIATED WITH CRIMINAL INFLUENCE: MODERN CHALLENGES AND WAYS TO OPTIMIZE CRIMINAL LAW COUNTERACTION

The growing role of organized criminal groups – characterized by high adaptability and the ability to exert both violent and corrupt influence on key areas of state functioning, including the penitentiary system, law enforcement agencies, and even military formations – necessitates the improvement of criminal law mechanisms for counteraction. This problem becomes particularly acute under martial law, amid the rise of hybrid threats and the increasing risk of vulnerable social groups (in particular, minors and veterans) being drawn into criminal activity. At the same time, the current criminal legislation of Ukraine – especially the provisions of Articles 255-1, 255-2, and 255-3 of the Criminal Code – remains inconsistent and fragmented in its treatment of qualifying circumstances, which complicates law enforcement and reduces the effectiveness of countering criminal influence.

The purpose of this article is to conduct a comprehensive study of the system of qualifying (especially aggravating) circumstances of crimes related to criminal influence, taking into account contemporary challenges, judicial practice, and foreign experience, and to develop well-grounded proposals for improving the current criminal legislation of Ukraine.

The research applies the comparative legal method (to analyze the legislation of Armenia, Georgia, and the draft Criminal Code of Ukraine), the systemic-structural approach (to classify and assess existing qualifying circumstances), and the legal forecasting method (to justify proposals for legislative amendments). This methodological framework has made it possible to identify systemic flaws in the current regulation and to propose ways to address them.

The study reveals the absence of a coherent approach to defining qualifying circumstances in Articles 255-1 to 255-3 of the Criminal Code of Ukraine. A number of socially dangerous factors are only partially considered or omitted entirely.

під впливом технологічного прогресу, транснаціоналізації злочинності та змін у соціально-політичному контексті країни. Відтак на часі – розроблення обгрунтованих пропозицій щодо вдосконалення формування та розширення переліку таких ознак з метою підвищення ефективності кримінально-правової протидії злочинному впливу.

Ааналіз основних досліджень і публікацій. Питання протидії злочинному впливу в межах організованої злочинності посідають вагоме місце у сучасній доктрині кримінального права, криміналістики та кримінології. Актуальність цих проблем зумовлює постійний науковий інтерес до вивчення феномена злочинного впливу, його кваліфікуючих ознак та шляхів оптимізації кримінально-правової протидії.

В українській науці цій проблематиці присвячено грунтовні праці таких авторів, як О. О. Бахуринська, В. О. Гацелюк, Л. М. Демидова, О. О. Дудоров, О. О. Кваша, І. В. Красницький, С. Г. Киренко, В. В. Малюк, Р. О. Мовчан, А. О. Нікітін, О. В. Околіт, С. О. Павленко, В. Г. Севрук, У. В. Терех, П. Л. Фріс, І. П. Фріс, С. С. Чернявський, Г. З. Яремко та інші. Їхні дослідження формують теоретичну базу для розуміння сутності злочинного впливу та правових аспектів боротьби з ним, висвітлюючи окремі аспекти кваліфікації та доказування.

Проте, незважаючи на наявні наукові напрацювання, системний аналіз кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак злочинів, пов'язаних із злочинним впливом, у контексті сучасних викликів залишається недостатньо висвітленим.

Метою цієї статті є комплексне дослідження кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак злочинів, пов'язаних із злочинним впливом, з урахуванням сучасних викликів та шляхів оптимізації кримінально-правової протидії.

Виклад основного матеріалу. Кваліфікуючі ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом, закріплені у статтях 255–255-3 КК України, відіграють важливу роль у зміцненні кримінально-правового механізму протидії організованій злочинності. Вони забезпечують можливість диференціювання кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння, а також характеристик суб'єкта його вчинення.

Такі ознаки відображають специфіку злочинного середовища – роль кримінальної ієрархії, вплив корумпованих службових осіб, загрози, що виходять з пенітенціарної системи тощо. Їх наявність посилює превентивний потенціал закону про кримінальну відповідальність, створюючи підвищений правовий ризик для суб'єктів злочинного впливу.

Кваліфікуючими ознаками досліджуваних злочинів визнано вчинення їх:

1) службовою особою з використанням службового становища (ч. 3 ст. 255 КК України);

2) повторно (ч. 2 ст. 255-1 КК України);

3) в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань (ч. 2 ст. 255-1 КК України);

Водночас особливо кваліфікуючими ознаками цих деліктів є вчинення їх:

1) особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ч. 5 ст. 255 КК України);

2) особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ч. 3 ст. 255 КК України);

Наявна хаотичність у врахуванні кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак у конструкціях складів злочинів, передбачених статтями 255–255-3 КК України, є очевидною та потребує системного перегляду.

Зокрема, статус суб'єкта злочинного впливу фактично прирівнюється до статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу і використовується як ознака особливо кваліфікованого складу злочину, передбаченого ст. 255 КК України, без чіткого розмежування рівнів суспільної небезпеки відповідних осіб. На цю проблему неодноразово зверталася увага в науковій літературі[1].

[1] Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 2551, 2552, 2553, 256 Кримінального

Крім того, така обставина, як вчинення злочину у місцях несвободи (ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах або установах виконання покарань), враховується лише в ст. 255 КК України, хоча логічно мала б поширюватися на інші суміжні склади.

Усі передбачені законом кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки є несистематизованими: вони відрізняються між собою за змістом і не охоплюють уніфікованими критеріями весь комплекс злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом. У деяких складах такі обставини взагалі відсутні.

Відсутність єдиного підходу до формування й систематизації кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак свідчить про фрагментарність законодавчого регулювання та істотно ускладнює правозастосування.

Звернення до проєкту КК України свідчить про те, що ознаками, які підвищують на два ступеня тяжкість злочинів, передбачених Розділом 7 «Злочини проти безпеки від організованої злочинної діяльності», є вчинення умисного злочину: 1) передбаченого статтями 7.1.4 чи 7.1.8, якщо учасники організованої злочинної групи чи незаконного збройного формування володіють вогнепальною стрілецькою зброєю у кількості 10 чи більше одиниць або артилерійською зброєю, ракетою чи торпедою, радіоактивним матеріалом чи бойовою отруйною речовиною; 2) з використанням службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище; 3) в умовах воєнного стану (ст. 7.1.2.)[2].

Водночас ознаками, які підвищують на один ступінь тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом, є вчинення умисного злочину: 1) передбаченого статтею 7.1.4, якщо хоча б один учасник організованої злочинної групи завідомо для інших її учасників володіє вогнепальною зброєю; 2) з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей; 3) в особливий період чи в умовах надзвичайного стану (ст. 7.1.3.)[3].

У контексті дослідження кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, важливо звернути увагу на досвід інших країн.

У відповідних кримінально-правових заборонах Кримінального кодексу Грузії (далі – КК Грузії) такі ознаки практично відсутні. Винятком є частина третя статті 223-3 КК Грузії (Підтримка діяльності «злодійського світу»), яка охоплює таку обставину як використання службового становища[4].

Натомість у досвіді Вірменії щодо забезпечення кримінально-правової протидії організованій злочинності важливе значення має аналіз кваліфікуючих ознак злочинів, передбачених статтями 323 і 324 КК Вірменії. До таких ознак віднесено вчинення злочину:

1) особою, яка утримується в установі виконання покарань,

2) з використанням державних або службових повноважень чи зумовленого ними впливу,

3) особою, яка проходить службу в Збройних Силах або інших військових формуваннях,

4) із залученням неповнолітнього, або

These include: the commission of a crime in places of deprivation of liberty; its commission by a military serviceman or with the involvement of a serviceman or veteran; and the use of official position. The article analyzes Armenia's approach to systematically codifying such elements and substantiates the need to differentiate criminal liability depending on the status of the subject of criminal influence being addressed.

As a result, it is proposed to amend Articles 255-1, 255-2, and 255-3 of the Criminal Code of Ukraine by introducing new qualifying circumstances; to extend the especially aggravating circumstance of participation by a high-status subject of criminal influence to all related offences; and to provide for differentiated liability under Article 255-3 depending on the status of the person to whom criminal influence is sought.

Keywords: criminal influence, criminal liability, criminal offense, qualifying features, differentiation, prevention, public safety, weapons, special period, state of emergency, martial law, service position, serviceman, minor, criminalization, authority, counteraction.

кодексу України) : наук.-практ. комент. Київ : Норма права, 2021. С. 31–32; Киренко С. Г. Проблеми кримінально-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю. Dictum factum. 2020. № 2. С. 61–62. DOI: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-2-7-59-65; Нікітін А. О. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом : дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2024. 288 с.; Околіт О. В. Особливо кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого статтею 255 Кримінального кодексу України. *European Political and Law Discourse*. 2022. № 9 (2). С. 49. DOI: 10.46340/eppd.2022.9.2.6; Околіт О. В., Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики : монографія / за наук. ред. А. А. Вознюка. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. С. 171–172.

[2] Проєкт Кримінального кодексу України станом на 2 квіт. 2025 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf

[3] Проєкт Кримінального кодексу України станом на 2 квіт. 2025 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf

[4] Кримінальний кодекс Грузії від 22 липня 1999 р. № 2287-нд. (станом на 16 квітня 2025 р.). URL: https://surl.li/pxlfvg

Andrii VOZNIUK

QUALIFIZIERENDE (INSBESONDERE BESONDERS QUALIFIZIERENDE) MERKMALE VON STRAFTATEN IM ZUSAMMENHANG MIT KRIMINELLEM EINFLUSS: AKTUELLE HERAUSFORDERUNGEN UND ANSÄTZE ZUR OPTIMIERUNG DER KRIMINELL-RECHTLICHEN GEGENWEHR

Zusammenfassung. In diesem Artikel wird das Problem der qualifizierenden (insbesondere der besonders qualifizierenden) Merkmale von Straftaten im Zusammenhang mit kriminellem Einfluss vor dem Hintergrund aktueller Herausforderungen der kriminell-rechtlichen Gegenwehr gegen organisierte Kriminalität untersucht. Ziel der Untersuchung ist die Bestimmung optimaler Wege zur Weiterentwicklung des geltenden Strafgesetzbuchs (StGB) der Ukraine. Auf Basis einer vergleichenden Analyse der Gesetzgebungen Armeniens und Georgiens wird die Notwendigkeit einer Erweiterung des Katalogs qualifizierender Merkmale in den Artikeln 255-1, 255-2 und 255-3 des StGB der Ukraine dargelegt. Vorgeschlagen wird, neue Merkmale aufzunehmen, darunter die Begehung der Tat in Einrichtungen der Freiheitsentziehung sowie die Beteiligung von Militärangehörigen beziehungsweise Veteran:innen. Die abgeleiteten Schlussfolgerungen zielen darauf ab, die Effektivität, Differenzierung und Gerechtigkeit der strafrechtlichen Regelungen im Bereich der Bekämpfung kriminellen Einflusses zu erhöhen.

Schlüsselwörter: krimineller Einfluss; strafrechtliche Verantwortlichkeit; Straftat; qualifizierende Merkmale; Differenzierung; Prävention; öffentliche Sicherheit; Waffen; besonderer Zeitraum; Ausnahmezustand; Kriegsrecht; Amtsstellung; Militärangehörige; Minderjährige; Kriminalisierung; Autorität; Gegenwehr.

5) особою з найвищим статусом у кримінальній ієрархії[5].

Ці обставини спрямовані на виявлення соціальних середовищ та факторів, що сприяють збереженню й відтворенню злочинної субкультури, насамперед у пенітенціарній системі, державному апараті, військових структурах, через інститут злочинного авторитету та шляхом залучення неповнолітніх. На відміну від грузинської моделі, яка акцентує переважно на криміналізації статусу «вора в законі», підхід Вірменії видається більш збалансованим, адже спрямований на протидію не тільки окремим лідерам, а й механізмам функціонування та відтворення злочинного впливу загалом.

Аналіз зазначених кваліфікуючих обставин дозволяє сформулювати конкретні напрями вдосконалення українського кримінального законодавства у цій сфері.

1. Однією з важливих кваліфікуючих обставин, передбачених у ч. 2 ст. 323 і 324 КК Вірменії, є вчинення злочину особою, яка утримується в установі виконання покарань. Ця ознака має особливе значення, з огляду на те, що місця несвободи традиційно залишаються осередками збереження та відтворення злочинної субкультури, створюючи реальну загрозу формування паралельної кримінальної юрисдикції в межах пенітенціарної системи. В. С. Батиргареєва та А. М. Бабенко слушно зазначають, що установи кримінально-виконавчої системи та попереднього ув'язнення здійснюють неабиякий вплив на стан злочинності, зокрема й рецидивної, у тих регіонах, де вони розташовані[6].

Частина 2 ст. 255-1 КК України вже передбачає кваліфікований склад злочину у разі його вчинення в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань. Водночас наразі відсутнє аналогічне законодавче положення у статтях 255-2 та 255-3 КК України, які стосуються організації, сприяння у проведенні або участі в злочинному зібранні («сходці»), а також звернення за застосуванням злочинного впливу у місцях несвободи.

Доцільність запровадження такої кваліфікуючої обставини для статей 255-2 і 255-3 є цілком обгрунтованою та відповідає як практичним потребам, так і позитивному досвіду Вірменії:

По-перше, як засвідчує аналіз кримінально-правових підходів Вірменії та України, факт вчинення злочину у місцях несвободи значно підвищує його суспільну небезпеку. У пенітенціарному середовищі формуються специфічні механізми неформального впливу та субкультурного контролю. Обмеження зовнішньої свободи дій компенсується внутрішньою ієрархією злочинного середовища, а ризик утворення паралельної кримінальної юрисдикції стає особливо високим.

По-друге, аналіз чинної практики свідчить, що діяння, передбачені ст. 255-2 КК України (організація або участь у сходці), та ст. 255-3 КК України (звернення за застосуванням злочинного впливу), реалізовуються як на волі, так і у місцях позбавлення волі. Причому саме у пенітенціарних установах такі дії часто набувають особливої загрози – сходки у колоніях або СІЗО виступають ключовим інструментом легітимації злочинного впливу серед ув'язнених.

Такі сходки переслідують конкретні цілі: перерозподіл влади серед засуджених; «призначення» смотрящих; ухвалення «рішень» щодо кримінальних санкцій; контроль за потоками нелегальних коштів і ресурсів у колонії.

По-третє, звернення за застосуванням злочинного впливу у місцях несвободи має підвищену суспільну небезпеку. В умовах ізоляції такі звернення часто набувають стратегічного значення: ув'язнені координують не лише внутрішнє життя колонії, а й діяльність злочинних структур за її межами.

По-четверте, відсутність кваліфікуючої ознаки у ст. 255-2 і 255-3 КК України створює прогалину у правовому регулюванні, що ускладнює

[5] Кримінальний кодекс Республіки Вірменія від 5 травня 2021 р. (станом на 1 квітня 2025 р.). URL: https://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=154256

[6] Батиргареєва В., Бабенко А. Вплив установ виконання покарань і попереднього ув'язнення на криміногенну ситуацію в Україні. *Право України*. 2020. № 2. С. 164. DOI: https://doi.org/10.33498/louu-2020-02-164

належну правову оцінку підвищеної суспільної небезпеки діянь, вчинених у пенітенціарному середовищі.

Запровадження цієї ознаки сприятиме: більш точній диференціації кримінальної відповідальності; підсиленню превентивного ефекту норм, спрямованих на протидію пенітенціарній злочинній субкультурі; гармонізації складів злочинів за ст. 255-1, 255-2 та 255-3 КК України.

З огляду на викладене, доцільно внести зміни до ст. 255-2 і 255-3 КК України шляхом передбачення у відповідних частинах кваліфікуючої обставини: «вчинення злочину у місцях позбавлення волі, слідчих ізоляторах або ізоляторах тимчасового тримання» – за аналогією до ст. 255-1 КК України. Це відповідатиме сучасним тенденціям протидії організованій злочинності та позитивному досвіду правозастосування у Вірменії та Україні.

2. Наступною важливою кваліфікуючою ознакою, передбаченою у ч. 2 ст. 323 і 324 КК Вірменії, є «використання державних або службових повноважень чи зумовленого ними впливу». Ця обставина має особливу актуальність для українського законодавства, оскільки участь посадових осіб у підтримці чи поширенні злочинного впливу створює серйозні ризики для інституційної спроможності держави.

Відповідна конструкція вже закріплена у ч. 3 ст. 255 КК України – «вчинені службовою особою з використанням службового становища». Така модель є доктринально усталеною, відповідає правозастосовній практиці й видається доцільною для розширення на інші норми, що регламентують кримінальну відповідальність за злочинний вплив, насамперед – на ст. 255-1 КК України.

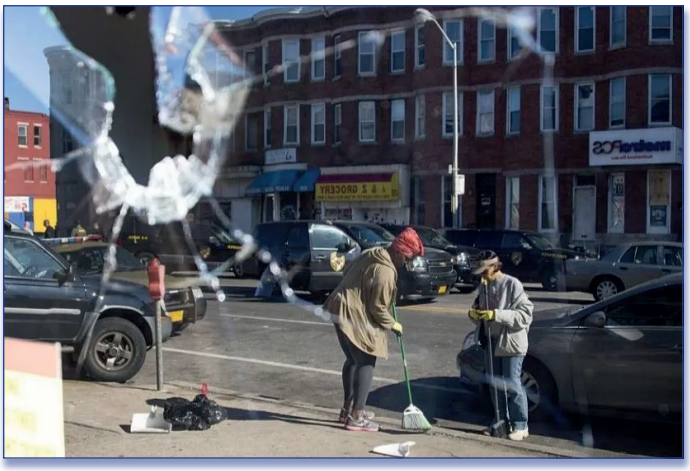
Особлива суспільна небезпека участі службових осіб полягає у таких взаємопов'язаних аспектах: інституційному – коли представник державної влади фактично зраджує своїм функціям і сприяє легалізації злочинного впливу у сфері публічного управління; репутаційному – оскільки підривається довіра громадян до інститутів влади та механізмів правового регулювання.

Аналіз судової практики підтверджує, що саме завдяки сприянню окремих корумпованих посадових осіб, зокрема представників адміністрацій установ виконання покарань або правоохоронних органів, злочинні об'єднання не лише зберігають, а й примножують свій вплив.

Показовим є приклад, коли начальник ДУ «Старобабанівська виправна колонія № 92» ОСОБА_7, усвідомлюючи вимоги кримінально-виконавчого законодавства, вступив у змову з представниками злочинного угруповання та сприяв організації злочинного зібрання (сходки) на території колонії. За його вказівкою було відчинено головні ворота установи, через які на територію було допущено організаторів сходки та інших учасників злочинного середовища. У результаті зібрання було ухвалено рішення щодо розподілу злочинних доходів, встановлено «злодійські» правила та санкції за їх порушення, а також скоординовано подальшу злочинну діяльність. Дії ОСОБА_7 були кваліфіковані за ч. 1 ст. 255-2 КК України – сприяння злочинному зібранню[7].

Цей випадок яскраво демонструє: саме службове становище корумпованої особи уможливлює реалізацію подібних злочинних механізмів.

Більше того, як слушно зазначає У. В. Терех, найпоширенішою причиною збереження та поширення злочинного впливу в Україні є корупційна поведінка представників державної влади – хабарництво та зловживання службовим становищем. У зв'язку з цим автор обґрунтовано пропонує доповнити ч. 3 ст.

[7] Ухвала Маньківського районного суду Черкаської області від 28 квітня 2025 року у справі № 705/1046/25. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127042621

Andrii VOZNIUK

CARACTÉRISTIQUES QUALIFICATIVES (EN PARTICULIER QUALIFICATIVES) DES CRIMES ASSOCIÉS À L'INFLUENCE CRIMINELLE : DÉFIS MODERNES ET MOYENS D'OPTIMISER LES CONTRE-MESURES JURIDIQUES PÉNALES

L'article étudie le problème de la qualification (en particulier la qualification) des signes de crimes liés à l'influence criminelle dans le contexte des défis modernes de la lutte contre le crime organisé en droit pénal. L'objectif de cet article est de déterminer les meilleurs moyens d'améliorer la législation pénale actuelle de l'Ukraine. Sur la base d'une analyse comparative de la législation de l'Arménie et de la Géorgie, l'opportunité d'élargir la liste des caractéristiques qualifiantes dans les articles 255-1, 255-2 et 255-3 du Code pénal de l'Ukraine est justifiée. Il est proposé de prévoir de nouveaux signes, notamment la commission d'un crime dans les lieux de détention, sa commission par un militaire ou avec l'implication d'un militaire ou d'un ancien combattant. Les conclusions formulées visent à améliorer l'efficacité, la différenciation et l'équité de la réglementation pénale dans le domaine de la contre-action.

Mots-clés : influence criminelle, responsabilité pénale, infraction pénale, caractéristiques qualifiantes, différenciation, prévention, sécurité publique, armes, période spéciale, état d'urgence, loi martiale, position officielle, militaire, mineur, criminalisation, autorité, contre-action.

Andrii VOZNIUK

KWALIFIKACYJNE (SZCZEGÓLNIE KWALIFIKACYJNE) ZNAMIONA PRZESTĘPSTW ZWIĄZANYCH Z WYWIERANIEM WPŁYWU: AKTUALNE WYZWANIA I PODEJŚCIA DO OPTYMALIZACJI REAKCJI KARNO-PRAWNEJ

Streszczenie. Niniejszy artykuł analizuje problem kwalifikowania (w szczególności kwalifikowania) znamion przestępstw związanych z wywieraniem wpływu w kontekście aktualnych wyzwań w zakresie reakcji wymiaru sprawiedliwości na przestępczość zorganizowaną. Celem badania jest określenie optymalnych sposobów dalszego rozwoju obecnego Kodeksu karnego (KK) Ukrainy. Na podstawie analizy porównawczej ustawodawstwa Armenii i Gruzji przedstawiono konieczność rozszerzenia katalogu znamion kwalifikowanych w art. 255-1, 255-2 i 255-3 Kodeksu karnego Ukrainy. Proponuje się uwzględnienie nowych cech, w tym popełnienie przestępstwa w instytucjach pozbawienia wolności oraz udział personelu wojskowego lub weteranów. Wyciągnięte wnioski mają na celu zwiększenie skuteczności, zróżnicowania i sprawiedliwości przepisów prawa karnego w zakresie zwalczania wpływu przestępczego.

Słowa kluczowe: wpływ przestępczy; odpowiedzialność karna; przestępstwo; znamiona kwalifikujące; zróżnicowanie; zapobieganie; bezpieczeństwo publiczne; broń; okres szczególny; stan wyjątkowy; stan wojenny; stanowisko służbowe; personel wojskowy; nieletni; kryminalizacja; władza; opór.

255-1 КК України окремою кваліфікуючою ознакою – «вчинення таких дій службовою особою з використанням службового становища»[8].

Запровадження такої ознаки має важливе значення і в міжнародному контексті – воно відповідає положенням Конвенції ООН проти корупції (2003 р.) та рекомендаціям Групи держав проти корупції (GRECO), сприяє формуванню додаткових превентивних бар'єрів для корупційної взаємодії між злочинним середовищем і державними структурами.

З огляду на викладене, конструкція, вже наявна у ч. 3 ст. 255 КК України («службовою особою з використанням службового становища»), є ефективною й виправданою для подальшого застосування – зокрема у ст. 255-1 і, за необхідності, у ст. 255-2 КК України. Її поширення дозволить: забезпечити узгодженість кримінально-правового регулювання у сфері протидії злочинному впливу; підвищити ефективність протидії організованій злочинності у випадках її проникнення у владні структури; посилити репресивний і превентивний потенціал кримінального закону щодо службових осіб, які зраджують функціям держави, сприяючи діяльності злочинних угруповань.

Водночас варто зазначити, що в межах цієї ознаки не враховано диференціацію за рівнем службового становища (наприклад, «особливо відповідальне становище»).

3. Третя кваліфікуюча обставина, передбачена у ч. 2 ст. 323 і 324 КК Вірменії – вчинення злочину військовослужбовцем або особою, яка проходить службу у військових формуваннях, – заслуговує на особливу увагу в сучасних українських реаліях.

Актуальність цієї ознаки зумовлена новітніми викликами, пов'язаними з гібридизацією злочинного та силового середовища в умовах воєнного стану. Потенційна присутність військовослужбовців у структурах організованої злочинності може свідчити про глибоку деформацію моральних і правових засад військової служби. Ба більше, така інтеграція сприяє посиленню кримінального середовища за рахунок технічних знань і навичок, військової зброї та амуніції, організаційної дисципліни та комунікаційних можливостей.

Крім того, участь військовослужбовців у діяльності злочинних угруповань істотно ускладнює виявлення та нейтралізацію таких структур – з огляду на специфічний статус військових, режим секретності окремих підрозділів, доступ до озброєння, техніки, інформації чи організаційних можливостей, а також можливості протидії досудовому розслідуванню чи судовому розгляду.

В умовах триваючого збройного конфлікту загроза злиття організованої злочинності з озброєними формуваннями набуває особливої ваги, адже створює передумови для руйнування безпекової інфраструктури держави, підриву авторитету Збройних Сил та інших збройних формувань України, а також посилення латентної злочинної активності у суспільстві.

З огляду на викладене, запровадження у КК України спеціальної кваліфікуючої обставини – вчинення злочину військовослужбовцем або особою, яка проходить службу у військових формуваннях – є виправданим кроком для запобігання таким небезпечним проявам організованої злочинності та підвищення ефективності кримінально-правової протидії їм загалом. Цю ознаку доцільно закріпити, зокрема, у ст. 255-1, а також у ст. 255-2 КК України – що забезпечить належний рівень диференціації відповідальності та дозволить більш адекватно реагувати на ризики гібридизації злочинного і військового середовища.

[8] Терех У. В. Кримінальна відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу в Україні : дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2025. С. 23.

Окремої уваги у контексті вдосконалення кримінального законодавства України потребує питання залучення військовослужбовців або ветеранів до вчинення злочинів, пов'язаних із злочинним впливом. На відміну від безпосереднього вчинення злочину представником військового середовища, як це передбачено в ч. 2 ст. 323 і 324 КК Вірменії, у цьому випадку йдеться про втягнення таких осіб у кримінальну діяльність, що потребує окремої кваліфікації.

Актуальність запровадження відповідної кваліфікуючої ознаки зумовлена сучасними умовами гібридної війни та високою цінністю військового ресурсу – не лише в оборонному, а й у кримінальному середовищі. Залучення військовослужбовців або ветеранів до організованої злочинності становить особливу загрозу, оскільки ці особи володіють специфічними бойовими навичками, знаннями з тактики, доступом до зброї або конфіденційної інформації. Така участь здатна посилити функціональну потужність злочинного угруповання, підвищити ризики насильницьких дій, а також ускладнити його викриття чи нейтралізацію.

Крім того, втягнення ветеранів – особливо тих, хто зазнав бойових травм або психологічних наслідків війни – несе ризик подвійної девіації: криміналізація уразливої групи та підрив довіри до Збройних Сил. У соціальному сенсі це призводить до дискредитації інституту військової служби та деморалізації суспільства в умовах збройного конфлікту.

Наразі в чинному КК України відсутня спеціальна норма, що дозволяла б кваліфікувати втягнення військовослужбовця чи ветерана як ознаку, що підвищує суспільну небезпеку діяння. Існуючі положення, наприклад ч. 3 ст. 255 КК України (вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища), не охоплюють випадки, коли такі особи виступають не організаторами, а об'єктами впливу з боку злочинного середовища. Це створює правову прогалину та знижує ефективність протидії спробам вербування військових до злочинної діяльності.

З огляду на викладене, доцільним є запровадження у ст. 255, 255-1, 255-2 та 255-3 КК України нової кваліфікуючої ознаки – «вчинення злочину із залученням до нього військовослужбовця або ветерана». Її законодавче закріплення дозволить: точніше відображати реальний рівень суспільної небезпеки злочину; забезпечити підвищену кримінально-правову захищеність стратегічно важливих соціальних груп; зміцнити моральні засади довіри до Збройних Сил України.

4. Четверта кваліфікуюча обставина – вчинення злочину із залученням неповнолітнього – у правовій моделі Вірменії відображає підвищену суспільну небезпеку використання найбільш вразливої соціальної групи, схильної до наслідування, зовнішнього впливу та маніпуляцій. Інтеграція неповнолітніх у злочинне середовище сприяє формуванню нового покоління, яке переймає кримінальні установки та моделі поведінки, що в перспективі веде до міжпоколіннєвого відтворення злочинної субкультури.

Подібна практика становить грубе порушення прав дитини, закріплених як національним законодавством, так і міжнародними стандартами (зокрема, Конвенцією ООН про права дитини), та має високу суспільну небезпеку.

Водночас включення цієї ознаки як окремої кваліфікуючої до складів злочинів, передбачених ст. 255-1 та 255-3 КК України, видається сумнівним з точки зору системності правового регулювання. У чинному КК України вже діє спеціальна норма – ст. 304 КК України («Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність»), яка забезпечує самостійний, достатньо гнучкий правовий механізм для кримінально-правового реагу-

вання на факти експлуатації вразливих категорій у межах як організованої, так і групової злочинності загалом.

Застосування ст. 304 КК України дозволяє: забезпечити індивідуалізований підхід до кваліфікації таких діянь; уникнути зайвого дублювання кримінально-правових норм; зберегти логічну цілісність і збалансованість структури норм, спрямованих на протидію організованій злочинності та злочинному впливу.

З огляду на це, потреби у додатковому закріпленні цієї ознаки в якості кваліфікуючої у ст. 255-1 або 255-3 КК України не вбачається. Наявний інструментарій, передбачений ст. 304 КК України, є цілком ефективним для досягнення цілей кримінально-правової політики у цій сфері.

5. П'ята кваліфікуюча обставина, передбачена ч. 2 ст. 323 і 324 КК Вірменії – вчинення діяння особою з найвищим статусом у кримінальній ієрархії, – має вагоме значення для побудови ефективної моделі кримінально-правової протидії злочинному впливу.

Функціональним аналогом цієї конструкції в чинному законодавстві України є передбачена ч. 5 ст. 255 КК України особливо кваліфікуюча ознака – вчинення злочину особою, яка здійснює злочинний вплив або перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема у статусі «вора в законі».

На нашу думку, поширення цієї особливої кваліфікуючої ознаки на ст. 255-1 та 255-2 КК України є цілком обгрунтованим і доцільним із низки підстав.

По-перше, участь суб'єкта підвищеного злочинного впливу істотно підвищує суспільну небезпеку будь-яких форм діяльності, пов'язаної зі злочинним впливом – як при його встановленні чи поширенні (ст. 255-1), так і при організації або участі у злочинних зібраннях (ст. 255-2). Особи такого статусу виконують організуючу, ідеологічну та легітимізуючу функцію у кримінальному середовищі, забезпечуючи стійкість злочинних структур, дисципліну й відтворення субкультури, а також посилюючи підпорядкування інших учасників.

По-друге, аналіз судової практики демонструє, що саме суб'єкти підвищеного злочинного статусу координують найнебезпечніші форми злочинної діяльності – як у пенітенціарному середовищі, так і поза його межами. Відтак диференціація кримінальної відповідальності за участю таких осіб відповідає загальним принципам кримінального права.

По-третє, включення відповідної ознаки у ст. 255-1 і 255-2 забезпечить: системну єдність кримінально-правового регулювання протидії злочинному впливу; підвищений рівень диференціації покарань залежно від реальної суспільної небезпеки діяння; урахування об'єктивно вищої загрози дій, що здійснюються суб'єктами найвищого рівня кримінальної ієрархії.

Водночас існує необхідність диференціації відповідальності за звернення до різних категорій суб'єктів злочинного впливу у межах ст. 255-3 КК України, що зумовлена як різним рівнем суспільної небезпеки таких діянь, так і потребами забезпечення справедливості правозастосування.

По-перше, звернення до особи, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу (зокрема «вора в законі»), за своєю природою є більш небезпечним порівняно із зверненням до «звичайної» особи, здатної чинити злочинний вплив на окремому локальному рівні. Особи зі статусом підвищеного впливу, як правило: мають розгалужену злочинну мережу; користуються стійким авторитетом у кримінальному середовищі; спроможні ініціювати масштабні злочинні процеси міжрегіонального або навіть транснаціонального характеру; забезпечують легітимацію та координацію серйозної організованої злочинності.

Таким чином, сам факт звернення до таких осіб підвищує ризики: мобілізації організованих ресурсів; відтворення кримінальної субкультури; посилення структур злочинного впливу.

По-друге, звернення до звичайної особи, яка має лише обмежений або локальний злочинний вплив, у переважній більшості випадків не має такого сис-

темного або міжрегіонального характеру й становить менш складну загрозу для громадської безпеки та правопорядку.

По-третє, принципи пропорційності та індивідуалізації кримінальної відповідальності вимагають адекватної оцінки об'єктивної суспільної небезпеки діяння залежно від статусу суб'єкта, до якого звертаються. Інакше однаковий рівень санкцій за звернення до «смотрящого» за камерою та «вора в законі» не відповідає логіці кримінально-правової політики.

З огляду на викладене, доцільним є законодавче розмежування санкцій у межах ст. 255-3 КК України залежно від того, до якого суб'єкта звертається ініціатор злочинного впливу до суб'єкта злочинного впливу чи суб'єкта підвищеного злочинного впливу.

У підсумку пропонується:

- передбачити у ст. 255-1 і 255-2 КК України аналог особливої кваліфікуючої ознаки ч. 5 ст. 255 КК України;
- у ст. 255-3 КК України – чітко диференціювати обсяг відповідальності залежно від статусу особи, до якої звертаються за застосуванням злочинного впливу.

Реалізація цих змін дозволить підвищити ефективність кримінально-правової протидії організованій злочинності, зміцнити превентивний вплив законодавства, а також забезпечити належний рівень справедливості правозастосування.

Висновки. Порівняльний аналіз кваліфікуючих обставин злочинного впливу у законодавстві Вірменії та України засвідчує доцільність подальшого вдосконалення українських норм ст. 255-1, 255-2 і 255-3 КК України.

Передусім доцільно розширити перелік кваліфікуючих ознак шляхом:

включення до ст. 255-2 і 255-3 КК України ознаки «вчинення злочину у місцях позбавлення волі, слідчих ізоляторах або ізоляторах тимчасового тримання»;

запровадження у ст. 255-1 і 255-2 КК України аналогічної до ч. 5 ст. 255 КК України ознаки – «вчинення злочину особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу».

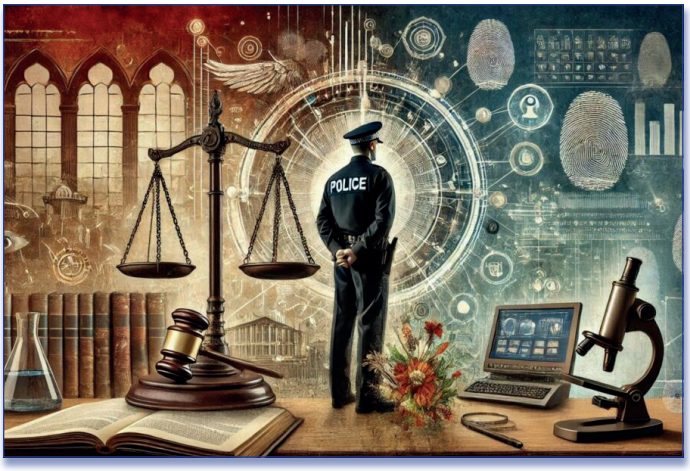
Крім того, актуальним є закріплення окремої кваліфікуючої обставини – «вчинення злочину військовослужбовцем або особою, яка проходить службу у військових формуваннях», з огляду на сучасні виклики гібридизації злочинного і військового середовища.

Доцільним є запровадження нової кваліфікуючої ознаки – «вчинення злочину із залученням до нього військовослужбовця або ветерана» – як форми кримінально-правового реагування на особливо небезпечну практику вербування осіб з бойовим досвідом та доступом до ресурсів оборонного призначення.

Водночас недоцільним є включення окремої кваліфікуючої ознаки «із залученням неповнолітнього» до складів злочинів, передбачених ст. 255-1 і ст. 255-3 КК України, оскільки такі діяння вже охоплюються ст. 304 КК України – нормою, яка запроваджує самостійний та ефективний механізм кримінально-правового реагування на втягнення неповнолітніх. Запобігання дублюванню норм сприятиме збереженню логічної цілісності системи кримінального законодавства.

Окремої уваги потребує законодавче розмежування відповідальності за звернення до суб'єкта звичайного або підвищеного злочинного впливу у межах ст. 255-3 КК України, що сприятиме підвищенню справедливості правозастосування та узгодженості санкцій.

Запровадження зазначених змін дозволить зміцнити превентивний потенціал кримінального законодавства, забезпечити системну єдність правового регулювання у сфері протидії злочинному впливу та підвищити ефективність державної політики у боротьбі з організованою злочинністю.

References

Batyrgareieva, V., & Babenko, A. (2020). Vplyv ustanov vykonannia pokaran i

poperednoho uviaznennia na kryminohennu sytuatsiiu v Ukraini [Influence of penal and pre-trial detention institutions on the criminogenic situation in Ukraine]. Pravo Ukrainy, (2), 164–183. https://doi.org/10.33498/louu-2020-02-164 [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A., Dudorov, O. O., & Cherniavskyi, S. S. (2021). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny, vchyneni zlochynnoiu spilnotoiu (statti 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy): naukovo-praktychnyi komentarii [Criminal liability for crimes committed by a criminal community: Scientific and practical commentary]. Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].

Kyrenko, S. H. (2020). Problemy kryminalno-pravovoho zabezpechennia borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu [Problems of criminal-legal support for combating organized crime]. Dictum factum, (2), 61–62. https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-2-7-59-65 [in Ukrainian].

Kryminalnyi kodeks Hruzii vid 22 lypnia 1999 r. № 2287-нд (stanom na 16 kvitnia 2025 r.) [Criminal Code of Georgia of July 22, 1999, No. 2287-nd, as of April 16, 2025]. https://surl.li/pxlfvg [in Ukrainian].

Kryminalnyi kodeks Respubliky Virmeniia vid 5 travnia 2021 r. (stanom na 1 kvitnia 2025 r.) [Criminal Code of the Republic of Armenia of May 5, 2021, as of April 1, 2025]. https://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=154256 [in Ukrainian].

Nikitin, A. O. (2024). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny, pov'iazani zi zlochynnym vplyvom: dysertatsiia doktora filosofii [Criminal liability for crimes related to criminal influence: PhD thesis]. Kyiv. 288 p. [in Ukrainian].

Okolit, O. V., & Vozniuk, A. A. (2025). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnoi orhanizatsii chy zlochynnoi spilnoty ta uchast u nykh: problemy teorii i praktyky [Criminal liability for the creation of a criminal organization or community and participation in it: Problems of theory and practice]. In A. A. Vozniuk (Ed.). Kyiv: Norma prava. 324 p. [in Ukrainian].

Okolit, O. V. (2022). Osoblyvo kvalifikuiuchi oznaky zlochynu, peredbachenogo stateiu 255 KK Ukrainy [Especially aggravating circumstances of the crime under Article 255 of the Criminal Code of Ukraine]. European Political and Law Discourse, 9(2), 49. https://doi.org/10.46340/eppd.2022.9.2.6 [in Ukrainian].

Proiekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy stanom na 2 kvitnia 2025 r. [Draft Criminal Code of Ukraine as of April 2, 2025]. https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf [in Ukrainian].

Terekh, U. V. (2025). Kryminalna vidpovidalnist za vstanovlennia abo poshyrennia zlochynnoho vplyvu v Ukraini: Dysertatsiia doktora filosofii (081 "Pravo") [Criminal liability for establishing or spreading criminal influence in Ukraine: PhD dissertation (081 "Law")]. Lviv. [in Ukrainian].

Ukhvala Mankivskoho raionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 28 kvitnia 2025 roku u spravi № 705/1046/25 [Ruling of Mankivskyi District Court of Cherkasy Region, April 28, 2025, in case No. 705/1046/25]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. https://reyestr.court.gov.ua/Review/127042621 [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 20.05.2025

Suggested Citation:

Вознюк, А. (2025). Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом: сучасні виклики та шляхи оптимізації кримінально-правової протидії. *Архів кримінології та судових наук.* 1 (11). 65-74. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.03

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.04
УДК 343.98 (477)

Влада Гусєва,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту
№1 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8614-1573,
e-mail: v.guseva989@ukr.net

Володимир Попов,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: https://orcid.org/ 0009-0003-9020-9448,
e-mail: v.iu.popov@ukr.net

Влада Гусєва

Володимир Попов

Взаємодія під час розслідування втручання в діяльність працівників органів державної влади

У вирішенні тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади, вагому роль відіграє взаємодія. Представники органів досудового розслідування для вирішення завдань кримінального провадження найчастіше вдаються до взаємодії з працівниками оперативних підрозділів, представниками державних інституцій, а за необхідності вирішення спеціальних питань, що перебувають поза межами їх професійної компетенції – вступають у взаємодію зі спеціалістами й експертами. Мету статті визначено, як визначення особливостей та етапів взаємодії, до якої вдаються представники органів досудового розслідування під час процесуального пізнання події втручання у діяльність представників органів державної влади, з'ясування її складових і специфічних ознак. Установлено, що взаємодія, котра відбувається під час розслідування характеризується такими ознаками: 1) наявністю мінімум двох суб'єктів; 2) спільною метою, на реалізацію якої вона спрямована; 3) заходами, у яких вона знаходить свій зовнішній вираз; 4) узгодженість та координацією в їх проведенні; 5) певними правовими рамками, зумовленими межами службових повноважень, взаємодіючих суб'єктів, особливостями їхніх професійних статусів тощо.

Ключові слова: незаконний вплив, взаємодія, слідчий, дізнавач, оперативний підрозділ, спеціаліст, оперативно-розшукова функція, службові повноваження.

Постановка наукової проблеми. Сучасна правова та соціально орієнтована держава, прагнучи ефективно реалізовувати покладені на неї суспільно значущі завдання, уповноважує своїх офіційних представників виконувати визначені функції, забезпечуючи їх відповідною компетенцією і професійними повноваженнями.

Держава формулює чіткі вимоги до таких осіб, регламентує умови їхньої діяльності та створює систему гарантій для належного здійснення професійних обов'язків. Особливо це стосується представників державного апарату, на яких покладається реалізація ключових функцій влади та які у зв'язку з цим найчастіше стають об'єктами протиправного впливу. Такі суб'єкти перебувають під спеціальним захистом держави. У разі виникнення загроз або посягань на їхню діяльність держава може застосовувати заходи правового впливу, у тому числі і у формі кримінальної відповідальності, щодо осіб, які перешкоджають їхній законній діяльності або здійснюють насильницькі чи інші деструктивні дії.

Однією з ключових умов належного функціонування державного механізму є забезпечення незалежності та захищеності службових осіб,

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© V. Popov, 2024
© В. Гусєва, В. Попов, 2025

Vlada HUSIEVA,
Volodymyr POPOV

INTERACTION IN THE INVESTIGATION OF INTERFERENCE WITH PUBLIC OFFICIALS

Effective handling of tactical tasks during investigations into criminal offenses that interfere with governmental activities relies heavily on collaboration. Pre-investigation officers typically engage with operational units and state institutions. When cases involve issues beyond their expertise, they also coordinate with specialists and forensic experts. This article aims to identify the distinctive features and stages of this collaboration—used by investigators during the procedural exploration of interference offenses involving public officials—and to clarify its components and specific characteristics. The authors find that such interaction is marked by: at least two participating entities; a shared objective toward which the cooperation is directed; specific measures through which the cooperation manifests; coordination and harmonization in implementing these measures; legal frameworks shaped by the limits of official authority, the interaction partners, and their professional statuses.

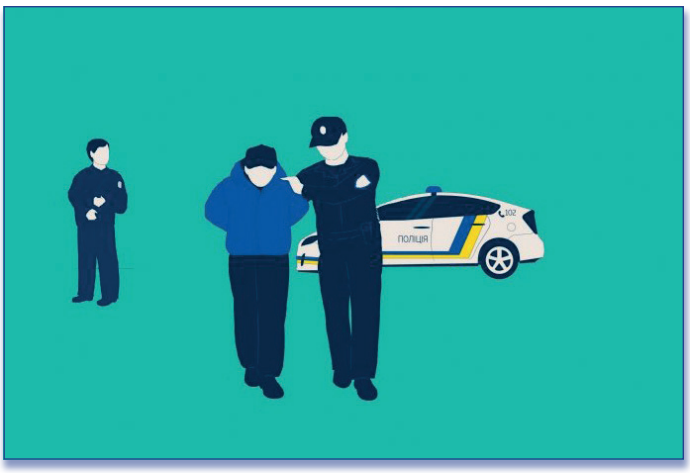
Keywords: unlawful influence, interaction, investigator, pre-investigation officer, operational division, specialist, investigative function, official powers.

що представляють владу. Такий напрям діяльності передбачає не лише формальну можливість реалізовувати свої повноваження, а й гарантії від зовнішнього незаконного тиску, втручання чи впливу при прийнятті рішень. Із цією метою кримінальне законодавство встановлює відповідальність за посягання на діяльність певних осіб, які реалізують функції держави від її імені й у інтересах суспільства.

У межах сучасної кримінально-правової науки сформовано концептуальні положення, що слугують підгрунтям для запровадження кримінальної відповідальності за протиправне втручання в діяльність представників правоохоронних структур (ст. 343 КК України), високопосадовців (ст. 344 КК України), суддівського корпусу (ст. 376 КК України), захисників і представників осіб, які беруть участь у правосудді (ст. 398 КК України), представників центральних виборчих комісій або комісії з референдуму й інших суб'єктів. Отже, кримінальне законодавство визначає правопорушення, що характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпеки та, відповідно, визнаються підставами для притягнення до кримінальної відповідальності.

У виявленні й ефективному розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади, вагоме місце займає взаємодія з представниками державних і недержавних інституцій. Ураховуючи, що потерпілими від досліджуваних кримінальних правопорушень є працівники державних установ, взаємодія є невід'ємним елементом у з'ясуванні обставин учинення кримінальних правопорушень, збиранні доказів та подальшому оперативному, об'єктивному та своєчасному судовому розгляді.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика взаємодії досліджувалася такими вченими, як В. П. Бахін[1], В. О. Гусєва [2], Ю. М. Грошевий[3], В. О. Коновалова зі співавторами[4], В. С. Кузьмічов[5], М. М. Михеєнко зі співавторами[6], І. В. Озерський[7], В. В. Пивоваров[8], О. В. Пчеліна [9], В. М. Тертишник[10], С. В. Слинько[11], С. М. Стахівський[12], В. Ю. Шепітько[13]

[1] Бахин В. П. Следственная практика: проблемуі изучения и совершенствования. Киев : Луібидь, 1991. 142 с.

[2] Гусєва В. О. Окремі аспекти взаємодії слідчих з оперативними працівниками у розслідуванні тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3 (58). С. 91-96.

[3] Кримінальний процес України : навч. вид. / під ред. Ю. М. Грошевого, В. М. Хотенця. Харків : Право, 2000. 807 с.

[4] Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.

[5] Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення : монографія. Київ : ЗАТ Нічлава, 2005. 448 с.

[6] Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підручник. Київ : Либідь, 1999. 639 с.

[7] Озерський І. В. Взаємодія слідчого з органом дізнання в системі МВС України (організаційно-правовий та психологічний аналіз): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2003. 16 с.

[8] Пивоваров В. В. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ : монографія / В. В. Пивоваров, Л.І. Щербина. Харків : Право, 2006. 176 с.

[9] Пчелина О. Щодо поняття та сутності взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnalul juridic national: teorie şi practică*. 2015. Т. 11. № 1. С. 161-166.

[10] Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Київ : Правова Єдність; Алерта, 2014. 438 с.

[11] Слинько С. В. Сущность, формуі и правовуіе основуі взаимодействия следователя с органом дознания: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1991. 26 с.

[12] Стахівський С. М. Слідчі дії як основи збирання доказів. Київ : Атіка, 2009. 64 с.

[13] Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.

та багатьма іншими. Науковці досліджували проблеми організації взаємодії слідчого з іншими суб'єктами на рівні професійної і психологічної підготовки під час розслідування, проте низка специфічних питань досі лишаються невирішеними, адже, наприклад, учасники взаємодії часто зумовлені категорією справ щодо яких здійснюється провадження. Саме тому проблематиці взаємодії у контексті кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність працівників органів державної влади, ми і вважаємо за потрібне приділити увагу.

Мета статті – визначити особливості та структурні елементи взаємодії, до якої вдаються представники органів досудового розслідування під час процесуального пізнання події втручання у діяльність представників органів державної влади, з'ясувати її типові складові та специфічні ознаки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Питання визначення поняття «взаємодія» у сфері кримінального судочинства викликає численні наукові дискусії та має різноманітні інтерпретації в правовій літературі. Зокрема, П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський і Г. С. Семаков розглядають цю категорію як координаційну діяльність слідчого разом з оперативними підрозділами, що спрямована на реалізацію спільних заходів з використанням комплексу процесуальних, оперативно-розшукових і криміналістичних засобів. Така форма співпраці, на їхню думку, покликана забезпечити ефективне викриття злочинної діяльності, сприяти встановленню осіб, причетних до її вчинення, а також з'ясуванню і нейтралізації чинників, які сприяли скоєнню правопорушення[14].

На думку О. О. Юхна, поняття взаємодії слід тлумачити як необхідну, юридично обгрунтовану та нормативно закріплену співпрацю між органами дізнання і слідства, що координується відповідно до стратегічних і тактичних завдань. Така взаємодія ініціюється слідчим або прокурором і реалізується у формі правових відносин, у межах яких відбувається узгоджене застосування наданих повноважень, методів і організаційних форм, притаманних кожному з учасників взаємодії[15].

Своє визначення взаємодії подають також О. В. Одерій та А. О. Шульга, які розглядають її як правову форму співробітництва між органами, що не перебувають у підпорядкуванні один одному, але узгоджують свої дії, максимально ефективно застосовуючи наявні засоби і методи для досягнення цілей кримінального провадження: встановлення винуватості особи, її розшук і забезпечення відшкодування шкоди, спричиненої злочином.

На думку Р. Л. Степанюка, поняття взаємодії у сфері кримінального провадження можна інтерпретувати в межах трьох основних підходів. Перший – широкий – передбачає розгляд спільної роботи усіх суб'єктів кримінального процесу, що задіяні у здійсненні правосуддя. У такому випадку взаємодія включає не лише слідчі дії щодо конкретного злочину, а й охоплює весь спектр криміналістичних інструментів, прийомів і методик. Другий підхід – вузький –зосереджується на ролі слідчого як центральної учасника процесу взаємодії, розглядаючи її як специфічний організаційний механізм, спрямований на ефективне розслідування. Третій – змішаний або інтегративний – прагне до поєднання різних аспектів обох підходів з метою формування цілісного й комплексного уявлення про природу взаємодії[16].

Окрему концепцію висуває О. В. Старченко, наголошуючи на розширеному підході до тлумачення взаємодії. На його думку, взаємодія охоплює не лише співпрацю між представниками правоохоронних структур, а й включає контакти слідчого з усіма ключовими учасниками процесу – від потерпілого і підозрюваного до прокурора і судді. Учений підкреслює, що жоден учасник кримінального провадження не здатен у повній мірі реалізувати поставлені завдання без взаємного обміну ін-

[14] Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. Київ : МАУП, 2001. С. 69–72.

[15] Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 4. С. 32–36.

[16] Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.

Vlada HUSIEVA,
Volodymyr POPOV

INTERAKTION BEI DER UNTERSUCHUNG VON EINGRIFFEN IN DIE TÄTIGKEIT VON MITARBEITENDEN STAATLICHER ORGANE

Bei der Bearbeitung taktischer Aufgaben in Ermittlungen zu Straftaten, die Eingriffe in die Arbeit staatlicher Organe zum Gegenstand haben, spielt Interaktion eine zentrale Rolle. Ermittlungsorgane arbeiten häufig mit operativen Einheiten, anderen staatlichen Institutionen und bei speziellen Fragestellungen mit externen Expert:innen zusammen. Die Zielsetzung des Artikels besteht in der Analyse der Besonderheiten und Phasen dieser Interaktion während des prozessualen Erkenntnisgewinns. Es wird festgestellt, dass die Interaktion durch folgende Merkmale gekennzeichnet ist: 1 – Mindestens zwei an der Interaktion beteiligte Subjekte; 2 – Ein gemeinsames Ziel, auf dessen Umsetzung sie ausgerichtet ist; 3 – Maßnahmen, in denen sie ihren äußeren Ausdruck findet; 4 – Abstimmung und Koordination bei deren Durchführung; 5 – Rechtliche Rahmenbedingungen, bestimmt durch Dienstbefugnisse der Beteiligten und deren berufliche Statusmerkmale.

Schlüsselwörter: Unrechtmäßige Einflussnahme. Interaktion. Ermittler. Untersuchungsrichter. Operative Einheit. Fachspezialist. Aufgaben der operativen Ermittlung. Dienstbefugnisse.

Vlada HUSIEVA,
Volodymyr POPOV

INTERACTION LORS DE L'ENQUÊTE SUR L'INGÉRENCE DANS LES ACTIVITÉS DES EMPLOYÉS DES ORGANISMES DE L'AUTORITÉ DE L'ÉTAT

L'interaction joue un rôle important dans la résolution des tâches tactiques d'enquête sur les infractions pénales liées à l'ingérence dans les activités des représentants des autorités de l'État. Les représentants des organes d'enquête préliminaire interagissent le plus souvent avec les employés des unités opérationnelles et les représentants des institutions de l'État pour résoudre les problèmes des procédures pénales et, si nécessaire, avec des spécialistes et des experts. Cet article vise à définir les caractéristiques et les étapes de l'interaction utilisée par les représentants des organes d'enquête préliminaire lors de l'examen procédural de l'incident d'ingérence dans les activités des représentants des autorités de l'État, en clarifiant ses composantes et ses spécificités. Il a été établi que l'interaction au cours de l'enquête se caractérise par les caractéristiques suivantes : 1) la présence d'au moins deux sujets ; 2) un objectif commun à atteindre ; 3) les mesures qui la traduisent ; 4) la cohérence et la coordination de leur mise en œuvre ; 5) un cadre juridique précis, déterminé par les limites des pouvoirs officiels, les entités en interaction, les particularités de leurs statuts professionnels, etc.

Mots-clés : influence illégale, interaction, enquêteur, unité opérationnelle, spécialiste, fonction de recherche opérationnelle, pouvoirs officiels

формацією та погоджених дій з іншими процесуальними фігурами[17]. В. О. Гусєва також вказує, що взаємодія між слідчим і оперативними працівниками є однією з найдієвіших форм співпраці, оскільки за наявності відповідного доручення (відповідно до ст. 41 КПК України) оперативники можуть діяти в межах повноважень слідчого. Водночас, обмеження терміну «взаємодія», виключно рамками співпраці з оперативними службами, згідно з позицією авторки, є надто вузьким підходом, оскільки не враховує роль інших учасників кримінального провадження, зокрема експертів, спеціалістів та інших суб'єктів, котрі беруть участь у провадженні[18].

Зауважимо, що у криміналістичній науці існує підхід, відповідно до якого взаємодія розглядається як система, що включає низку ключових компонентів. До них належать: узгоджене, скоординоване виконання завдань; об'єднаність зусиль усіх учасників; наявність чітко визначеної мети; конкретний зміст спільної діяльності, а також обов'язкова участь щонайменше двох сторін у такій взаємодії [19]. На нашу думку, окреслені складові слід визначати скоріше як іманентні ознаки взаємодії.

Узагальнюючи наведені підходи слід вказати, що під час дослідження проблематики взаємодії, котра реалізується під час розслідування необхідно враховувати такі аспекти:

1) особливості процесуального статусу суб'єктів взаємодії (ураховувати ініційована вона органами слідства чи дізнання або ж прокурором, як суб'єктами, котрі зобов'язані реалізувати тягар доказування);

2) процесуальний статус або особливості повноважень суб'єкта, залученого до взаємодії, його місце в ієрархії суспільних відносин;

3) роль кожного із взаємодіючих суб'єктів у реалізації спільної мети, особливості кінцевої мети спільної діяльності та ін.

Послуговуючись цими критеріями, при визначенні особливостей суб'єктів взаємодії, С. О. Книженко запропонувала їх класифікувати на спеціалізованих і неспеціалізованих. Відповідно до такого підходу, основною функцією спеціалізованих учасників взаємодії є виявлення, розслідування та попередження злочинів – ідеться, зокрема, про оперативні підрозділи, експертні установи і контрольні чи наглядові органи. Водночас неспеціалізованими вважаються суб'єкти, які не мають основною метою протидію злочинності – це можуть бути державні й недержавні підприємства, установи, організації, представники громадськості та медіа[20]. Такий розподіл суб'єктів є цілком логічним і обгрунтованим, оскільки дозволяє організовувати взаємодію незалежно від конкретних обставин і з максимальною орієнтацією на досягнення основної мети – ефективне виконання завдань кримінального провадження.

На нормативному рівні питання взаємодії органів досудового розслідування грунтовно не регламентовані. До основних документів, що визначають порядок взаємодії на етапі досудового розслідування між підрозділами Національної поліції України, є Інструкція, затверджена наказом МВС України № 575 від 7 липня 2017 року. У ній передбачено організаційні засади співпраці між слідчими підрозділами й іншими структурами поліції, включно з оперативними службами, у сфері запобігання, виявлення й розслідування кримінальних правопорушень. Водночас механізми такої взаємодії регламентуються і положеннями кримінального процесуального законодавства. Спільна діяльність

[17] Старченко О. В. Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2006. С. 37.

[18] Гусєва В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2020. 452 с.

[19] Степанюк Р. Л. Зазнач. твір. С. 195.

[20] Книженко С. А. Субъектуі взаимодействия при расследовании преступлений против правосудия. *Legea si Viata.* 2014. №3/2. С. 96.

слідчих та оперативних підрозділів передбачає не лише обов'язкове залучення правоохоронних і контролюючих структур до розслідування, а й чіткий розподіл функцій, обмін інформаційними ресурсами, використання наявних технічних можливостей і людського ресурсу. Взаємодія між цими суб'єктами не обмежується лише формальним обміном відомостями, зафіксованими у відповідних правових актах, а охоплює також спільну участь у процесуальних заходах, включає колективне обговорення отриманих результатів і скоординоване планування подальших дій, необхідних для ефективного розслідування кримінальних правопорушень[21].

Спільна мета взаємодії, на нашу думку зумовлена тим, що кожен процесуальний захід має конкретну мету. Це підтверджується і нормативними положеннями. Так, відповідно до ч. 2 ст. 223 КПК України «підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети»[22]. Тому спільна діяльність декількох суб'єктів має бути узгодженою і скеровуватися в напрямі реалізації спільної конкретно визначеної мети. Відтак слушною є теза про те, що ефективна й системна співпраця слідчого з іншими учасниками кримінального провадження виступає ключовим чинником, що сприяє результативному викриттю та належному розслідуванню кримінальних правопорушень.

Рівні та форми взаємодії виділяються на підставі різних критеріїв. Так, залежно від етапу розслідування виокремлюють етап взаємодії, що розпочинається з виїзду слідчо-оперативної групи на місце події і завершується закінченням розшуку злочинця по «гарячих слідах», взаємодія під час розслідування, яка здійснюється з ціллю встановлення місцезнаходження підозрюваного та ін.

Існує альтернативне бачення етапності взаємодії учасників розслідування, в якому виокремлюється три логічно послідовні фази. Перша стадія стартує з моменту прибуття на місце події й триває до завершення дій, спрямованих на пошук правопорушника по гарячих слідах. У межах цього етапу здійснюється інтенсивна координація між слідчим, оперативними підрозділами та спеціалістами з метою детального дослідження обстановки події, виявлення й належного документування доказової бази, а також збору первинних відомостей щодо можливої особи злочинця та його переміщень безпосередньо після скоєння злочину.

У межах другої стадії представники оперативних, слідчих підрозділів і криміналістичних відділів проводять спільний аналіз раніше зібраної інформації, намагаючись з'ясувати ймовірних учасників злочину. На основі взаємного обміну даними формуються слідчі версії, визначаються пріоритетні напрями перевірки, окреслюються конкретні виконавці завдань і створюється погоджений план слідчих дій. Цей етап логічно завершується встановленням особи, причетної до вчинення злочину.

Третій етап пов'язаний із зібранням повного комплексу доказів, які мають підтвердити або спростувати раніше сформовану підозру. Паралельно виявляються інші учасники кримінального діяння, фіксується та

[21] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17 (дата звернення: 18.05.2025); Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС від 07.07.2017 № 575 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17 (дата звернення: 18.05.2025); Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: закон від 30.06.1993 № 3341-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12 (дата звернення: 18.05.2025); Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 № 580-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 18.05.2015); Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Наказ МВС від 03.11.2015 № 1339 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.gov.ua/laws/show/z1392-15 (дата звернення: 18.05.2025).

[22] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17 (дата звернення: 18.05.2025).

Vlada HUSIEVA,
Volodymyr POPOV

INTERAKCJA W BADANIU INGERENCJI W DZIAŁALNOŚĆ WŁADZ PUBLICZNYCH

W celu rozwiązania taktycznych zadań dotyczących badań przestępstw związanych z ingerencją w działania przedstawicieli władz państwowych, interakcja odgrywa znaczącą rolę. Przedstawiciele organów dochodzeniowych przedprzestrzeniowych w celu rozwiązania zadań postępowań karnych najczęściej uciekają się do interakcji z pracownikami jednostek operacyjnych, przedstawicieli instytucji państwowych oraz, w razie potrzeby, rozwiązywania specjalnych zagadnień poza ich kompetencją zawodową - wchodzą w interakcje ze specjalistami i ekspertami. Celem tego artykułu jest określenie osobliwości i etapów interakcji, do których uciekają się przedstawiciele przedprzestrzeniowych organów dochodzenia podczas proceduralnej wiedzy o zdarzeniu interwencji w działaniach przedstawicieli władz państwowych, wyjaśnienie jej komponentów i konkretnych cech. Ustalono, że interakcja występująca podczas dochodzenia charakteryzuje się następującymi cechami: 1) obecność co najmniej dwóch podmiotów; 2) wspólny cel, dla którego jest skierowany; 3) miary, w których znajduje swoje zewnętrzne wyrażenie; 4) spójność i koordynacja w ich postępowaniu; 5) Niektóre ramy prawne, określone przez granice oficjalnych uprawnień, wchodzące w interakcje przedmiotów, cechy ich statusów zawodowych itp.

Słowa kluczowe: nielegalny wpływ, interakcja, badacz, śledczy, jednostka operacyjna, specjalista, funkcja wyszukiwania operacyjnego, uprawnienia oficjalne.

вилучається майно, здобуте злочинним шляхом, здійснюються дії щодо можливої конфіскації, доповнюється доказова база свідченнями, а також з'ясовуються обставини, які сприяли вчиненню правопорушення. Усі ці заходи реалізуються в тісній взаємодії між слідчим, експертом і співробітниками оперативних підрозділів [23]. Водночас аналіз правозастосовної практики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади дозволяє припустити, що представлений алгоритм не є універсальним, що насамперед зумовлено особливостями механізму кримінально-протиправної діяльності, особливостями слідчої ситуації, що сформувалася на початковому етапі розслідування.

Розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із утручанням у діяльність представників органів державної влади, як правило, пов'язане із проведенням низки вербальних слідчих (розшукових) дій. Виявлення ознак утручання здебільшого відбувається на підставі заяв осіб стосовно яких застосовувалися протиправні форми впливу, відбулося перешкоджання їхній законній діяльності тощо. Отже, огляд місця події не проводиться, адже спосіб учинення кримінальних правопорушень цієї групи не пов'язаний із утворенням матеріально фіксованих слідів.

Проведений аналіз слідчої та судової практики дозволяє узагальнити, що як правило розслідування розпочинається із заяви про вчинення кримінального правопорушення, складеної потерпілим. У разі надходження інформації про можливе втручання в діяльність представника органу державної влади – незалежно від того, була вона отримана через офіційну заяву чи встановлена працівником правоохоронного органу самостійно, планується подальший комплекс слідчих (розшукових) і процесуальних дій щодо перевірки отриманих фактів, деталізації обставин, пов'язаних із подією кримінального правопорушення, установлення свідків та відомостей, котрі характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Задля вирішення окреслених тактичних завдань залучаються представники оперативних підрозділів.

За таких умов взаємодія учасників кримінального провадження виявляється як координована і спільна діяльність щонайменше двох осіб, між якими формується не лише професійний, а й психологічний зв'язок. Повноваження оперативних співробітників реалізуються відповідно до вимог чинного кримінального процесуального законодавства. У межах цієї взаємодії відносини між взаємодіючими суб'єктами формуються у вигляді оформлених у письмовому вигляді доручень оперативному підрозділу (що передбачено положеннями ст. 41 КПК України), так і неформального характеру, що включає спільне планування заходів, узгодження шляхів практичного використання оперативної інформації, обмін даними, обговорення перебігу та досягнутих результатів розслідування.

Окрім суто службового рівня, надзвичайне значення у межах взаємодії має особистісний аспект, адже кожен учасник цього процесу є не лише носієм певних функцій, а й людиною з індивідуальними психологічними рисами. Сприйняття оперуповноваженим отриманого доручення великою мірою залежить від його форми викладу та чіткості завдань. У межах кримінального провадження слідчий уповноважений передавати письмові доручення органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, з метою виконання визначених слідчих чи негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому, надаючи вказівку щодо здійснення конкретного виду і форми негласної діяльності, слідчий окреслює лише зміст завдань, а не методи, за допомогою яких ці завдання мають бути реалізовані. Іншими словами, детальне визначення оперативних засобів залишається прерогативою виконавців і не може бути предметом вказівок з боку слідчого.

Регламентування взаємодії слідчого та оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється відповідно до міжвідомчої Інструкції, яка встановлює порядок організації таких дій і визначає процедуру використання їхніх результатів у межах кримінального провадження. Цей документ було затверджено спільним Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України і Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5[24].

[23] Біленчук П. Д. Криміналістика. Кредитно-модульний курс : [підручник] / [П. Д. Біленчук, Г. С. Семаков]; за ред. П. Д. Біленчука. 4-те вид., змін., допов. і допр. Київ : ВД «Дакор», 2014. С. 165-167.

[24] Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використан-

Узгодження взаємодії органів досудового розслідування з працівниками оперативних підрозділів може відбуватися шляхом складення спільного плану слідчих і розшукових дій або шляхом усного узгодження тих заходів, що не віднесені законом до категорії слідчих (розшукових) дій.

Наступний етап взаємодії може полягати в узагальненні зібраної інформації і плануванні подальших заходів, перевірці зібраних фактичних даних, оцінці їх достатності і достовірності. Такий аналіз зазвичай здійснюється в межах спільних нарад і націлений на формування слідчих версій, розроблення заходів для їх перевірки тощо.

Іншими важливими учасниками взаємодії є співробітники тих органів, працівники яких стали потерпілими від втручання у професійну діяльність. Вони надають інформацію, що підтверджує наявність окремих фактичних даних, що стосуються події кримінального правопорушення. Водночас важливо враховувати, що і потерпілий, і працівників, який втрутився у службову діяльність представника органу державної влади можуть бути співробітниками установи, оскільки втручання може бути не зовнішнім, а внутрішнім. У такому разі, слід визначитися із суб'єктами не заінтересованими в результатах досудового розслідування, і лише їх розглядати як потенційних суб'єктів для взаємодії. Спільна взаємодія органів досудового розслідування зі співробітниками органів державної влади може відбуватися у формі обміну важливою інформацією, шляхом спільних нарад, на яких можуть обговорюватися особливості проведення окремих процесуальних заходів, чи нарад, спрямованих на виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень.

Ще одним важливим суб'єктом з точки зору забезпечення об'єктивного, компетентного та неупередженого розслідування є носії спеціальних знань – спеціаліст та експерт (обізнані особи). Вони залучаються для вирішення тих питань, що перебувають поза межами професійної компетенції сторони обвинувачення та захисту, а також суду; для надання консультаційної, технічної та інших видів допомоги. Як правило, ці суб'єкти вирішують питання, пов'язані із дослідженням документів, почеркового матеріалу, проведення експертиз відео- та звукозапису й інших завдань. Форми взаємодії з обізнаними особами можуть бути різними – процесуальними та непроцесуальними, очними та заочними (наприклад, коли слідчий просто скеровує постанову про призначення експертизи із необхідними матеріалами до суб'єкта судово-експертної діяльності) та ін. Реалізація різноманітних форм взаємодії із носіями спеціальних знань може відбуватися як на початковому, так і на наступному етапі розслідування.

Отже, взаємодія є неодмінною складовою розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із утручанням у діяльність представників органів державної влади.

Висновки. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади представники органу досудового розслідування найчастіше вдаються до взаємодії з працівниками оперативних підрозділів, представниками державних інституцій, а за необхідності вирішення спеціальних питань, що перебувають поза межами їх професійної компетенції – зі спеціалістами й експертами.

Взаємодія, що відбувається під час розслідування характеризується такими ознаками: 1) наявністю мінімум двох суб'єктів; 2) спільною метою, на реалізацію якої вона спрямована; 3) заходами, у яких вона знаходить свій зовнішній вираз; 4) узгодженість та координацією в їх проведенні; 5) певними правовими рамками, зумовленими межами службових повноважень, взаємодіючих суб'єктів, особливостями їхніх професійних статусів тощо.

Рівні та форми взаємодії, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади, здебільшого відрізняються від усталених у криміналістиці. Це насамперед зумовлено особливостями механізму кримінально протиправної діяльності, а також слідчою ситуацією. Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати у виробленні тактичних рекомендацій щодо проведення тих заходів, котрі проводяться спільно з окресленими суб'єктами.

References

Bakhin, V. P. (1991). Sledstvennaya praktika: problemy izucheniya i sovershenstvovaniya. Kiyev: Lybid. 142 s. [in Ukrainian].

Bilenchuk P. D. Kryminalistyka. Kredytno-modulnyi kurs : [pidruchnyk] / [P. D. Bilenchuk, H. S. Semakov]; za red. P. D. Bilenchuka. 4-te vyd., zmin., dopov. i dopr. Kyiv: VD «Dakor», 2014. S. 165-167. [in Ukrainian].

Bondar, H. Yu. (2004). Pravove zabezpechennia vzaiemodii slidchykh pravookhoronnykh vidomstv u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. [in Ukrainian].

ня їх результатів у кримінальному провадженні: затв. спільним Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 1141042/516/1199/936/1687/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text (дата звернення: 12.04.2025).

Husieva, V. O. (2020). Metodyka rozsliduvannia zlochyniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravookhoronnoi diialnosti: monohrafiia. Kharkiv: TOV «U spravi». 452 s. [in Ukrainian].
Husieva, V. O. (2012). Okremi aspekty vzaiemodii slidchykh z operatyvnymy pratsivnykamy u rozsliduvanni tiazhkykh zlochyniv proty zhyttia ta zdorov'ia osoby. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav. № 3 (58). S. 91-96. [in Ukrainian].
Instruktsiia pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni: zatv. spilnym Nakazom Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 16.11.2012 № 1141042/516/1199/936/1687/5 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text (data zvernennia: 12.04.2025).
Knizhenko, S. A. (2014). Sub»yekty vzaimodeystviya pri rassledovanii prestupleniy protiv pravosudiya. Legea si Viata. №3/2. S. 94-98. [in Ukrainian].
Stepaniuk, R. L. (2012). Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u biudzhetnii sferi Ukrainy: monohrafiia; za zah. red. A. F. Volobuieva. Kharkiv: NikaNova. 382 s. [in Ukrainian].
Kryminalistyka (kryminalistychna tekhnika) : kurs lektsii / P. D. Bilenchuk, A. P. Hel, M. V. Saltevskyi, H. S. Semakov. Kyiv: MAUP, 2001. 216 s. [in Ukrainian].
Kryminalistyka : pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / za red. V. Yu. Shepitka. 2-he vyd. Kyiv : In Yure, 2004. 728 s. [in Ukrainian].
Kryminalnyi protses Ukrainy : navch. vyd. / pid red. Yu. M. Hroshevoho, V. M. Khotentsia. Kharkiv : Pravo, 2000. 807 s. [in Ukrainian].
Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17 [in Ukrainian].
Pro zatverdzhennia Instruktsii z orhanizatsii vzaiemodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v zapobihanni kryminalnym pravoporushenniam, yikh vyiavlenni ta rozsliduvanni: Nakaz MVS vid 07.07.2017 № 575 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17 [in Ukrainian].
Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu: zakon vid 30.06.1993 № 3341-KhII // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12 [in Ukrainian].
Pro Natsionalnu politsiiu: zakon vid 02.07.2015 № 580-VII // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 [in Ukrainian].
Pro zatverdzhennia Instruktsii pro poriadok zaluchennia pratsivnykiv orhaniv dosudovoho rozsliduvannia politsii ta Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy yak spetsialistiv dlia uchasti v provedenni ohliadu mistsia podii: Nakaz MVS vid 03.11.2015 № 1339 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.gov.ua/laws/show/z1392-15 [in Ukrainian].
Kuzmichov, V. S., Chornous Yu. M. (2005). Slidcha diialnist: kharakterystyka ta napriamy udoskonalennia : monohrafiia. Kyiv: ZAT Nichlava. 448 s. [in Ukrainian].
Mykheienko, M. M., Nor, V. T., Shybiko, V. P. (1999). Kryminalnyi protses Ukrainy: pidruchnyk. Kyiv: Lybid. 639 s. [in Ukrainian].
Ozerskyi, I. V. (2003). Vzaiemodiia slidchoho z orhanom diznannia v systemi MVS Ukrainy (orhanizatsiino-pravovyi ta psykholohichnyi analiz): avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk : 19.00.06. Kyiv. 16 s. [in Ukrainian].
Pchelyna, O. (2015). Shchodo poniattia ta sutnosti vzaiemodii pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti. Jurnalul juridic national: teorie şi practică. T. 11. № 1. S. 161-166. [in Ukrainian].
Pyvovarov, V. V. (2006). Vzaiemodiia orhaniv dosudovoho slidstva ta diznannia pry rozsliduvanni kryminalnykh sprav : monohrafiia / V. V. Pyvovarov, L.I. Shcherbyna. Kharkiv: Pravo. 176 s. [in Ukrainian].
Slynko, S. V. (1991). Sushchnost', formy i pravovyye osnovy vzaimodeystviya sledovatelya s organom doznaniy: avtoref. dys. … kand. yurid. nauk : 12.00.09. Kharkov. 26 s. [in Ukrainian].
Stakhivskyi, S. M. (2009). Slidchi dii yak osnovy zbyrannia dokaziv. Kyiv : Atika. 64 s. [in Ukrainian].
Starchenko, O. V. (2006). Mistse ta rol zovnishnoi vzaiemodii u slidchii diialnosti: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Donetsk. 19 s. [in Ukrainian].
Tertyshnyk, V. M. (2014). Kryminalnyi protses Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk. Kyiv: Pravova Yednist; Alerta. 438 s. [in Ukrainian].
Yukhno, O. O. (2009). Aktualni aspekty vzaiemodii operatyvnykh pidrozdiliv orhaniv vnutrishnikh sprav pry zapobihanni, prypynenni ta rozkrytti zlochyniv. Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys. № 4. S. 32–36. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 19.04.2025

Suggested Citation:

Гусєва, В., Попов, В. (2025). Взаємодія під час розслідування втручання в діяльність працівників органів державної влади. *Архів кримінології та судових наук.* 1 (11) 75-82. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.04

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.05
UDC 343.98:343.1(477)

Oleksandr YUKHNO,
Professor of the Department of Criminalistics and Forensic Science, Doctor of Law, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4771-0531
e-mail:oleksandruhno2@gmail.com.

Darya Turenko,
Senior Psychologist (Polygraph Examiner) of psychological support department of the Personnel Support Department of the Main Directorate of the National Police in the Kyiv region, Doctor of Philosophy, Kyiv, Ukraine.
e-mail:Turdara11@gmail.cov.

Oleksandr YUKHNO

Darya TURENKO

Problematic issues of using a polygraph in the detection, disclosure and pre-trial investigation of criminal offenses

This article retrospectively studies the genesis of emergence and improvement of legal norms on the grounds, necessity and possibility, as well as the theory and practice of using the polygraph in Ukraine in various areas of management and personnel work, in civil, economic, administrative legislation and process, as well as in particular in commercial activity, conditions for emergence and creation of a market for its production, import and the system of fulfilling orders for its use in psychophysiological studies. National regulatory and licensing requirements for the use and prohibition of the use of the polygraph for certain subjects, time issues of application, and in various areas of activity in Ukraine are established, as well as qualification requirements for the positions, rights, duties and powers of psychologists-polygraph examiners who have the right to conduct psychophysiological studies and conduct forensic psychological examinations in criminal proceedings, and state standards for the grounds, requirements and algorithm of their actions when conducting the specified studies are clarified. Separately, problematic issues of using the polygraph in carrying out operational-search measures and in criminal proceedings were studied, in particular in the preparation, appointment and conduct of forensic psychological examinations, and in conducting individual investigative (detective) actions. Based on the results of the study, proposals and recommendations were developed for improving the theory of forensics, criminal process, forensic expertise, psychology and other branches of knowledge in the researched area, as well as the legal framework. In particular, attention was focused on the conceptual change in the text of the Law of Ukraine: On Judicial Examination (№. 4038-XII dated on February 25, 1994) that does not meet modern requirements of forensic science, criminal law and procedure, law enforcement activities in combating criminal offenses and the work of forensic science institutions taking into account the latest achievements of science and technology, and in particular the use of the polygraph. On the same issues, proposals were made for making relevant amendments to the current Criminal Procedural Code of Ukraine.

Keywords: introduction, polygraph, polygraph examiner, requirements, standards, forensic psychologist, truth, lie detector, orienting information, stimulus, consultation, examination, investigator, investigator, prosecutor, pre-trial investigation, screening, specialist, laptop, software, examination conclusion.

Problem Formulation. Creation of such a diagnostic device as a polygraph and the practice of its application in the detection, disclosure and pre-trial investigation of criminal offenses remains a debatable issue today, although it is used in law enforcement activities. People have long been looking for ways to distinguish truth from falsehood, especially in the field of combating crime. Back in 1929, when there were no polygraphs, O. Lipmann and L. Adam noted that "symptoms of lying" during interrogation should include redness,

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© O. Ukhno, D. Turenko, 2025

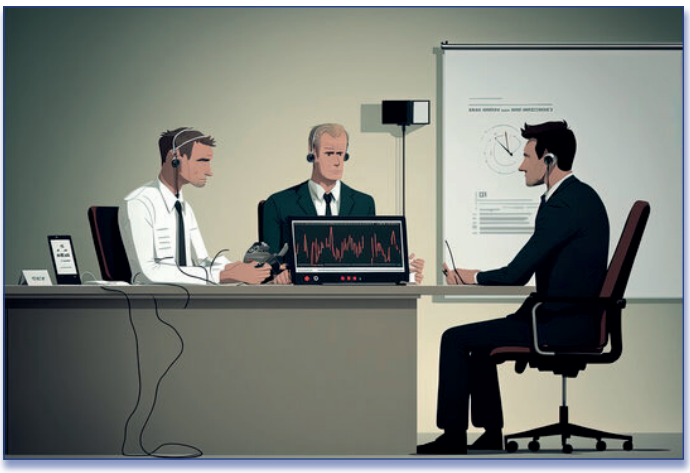
Олександр ЮХНО,
Дар'я ТУРЕНКО

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФУ ПРИ ВИКРИТТІ, РОЗКРИТТІ ТА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті на ретроспективному рівні здійснено дослідження генезису появи і удосконалення правових норм з питань підстав, необхідності та можливості, а також теорії і практики застосування поліграфу в Україні в різних сферах управлінської і кадрової роботи, в цивільному, господарчому, адміністративному законодавстві та процесі, а також зокрема й у комерційній діяльності, умов появи і створення ринку його виробництва, імпорту і системи виконання замовлень щодо його застосування при психофізіологічних дослідженнях. Встановлені національні нормативно-правові та лицензійні вимоги до використання і заборони застосування поліграфу до певних суб'єктів, часових питань застосування, та у різних сферах діяльності в Україні, а також до кваліфікаційних вимог відносно посад, прав, обов'язків і повноважень психологів-поліграфологів, які мають право здійснювати психофізіологічні дослідження і проведення судово-психологічних експертиз у кримінальному процесі та з'ясовано державні стандарти щодо підстав, вимог та алгоритму їхніх дій при проведенні вказаних досліджень. Окремо досліджено проблемні питання використання поліграфу при здійсненні оперативно-розшукових заходів і у кримінальному

stuttering, eye rolling, changes in the interrogated person's breathing, etc.[1] But other scientists evaluated the above not as evidence, but only as indicative information that is currently used and recorded on a polygraph during psychophysiological studies. Today, investigators, investigators, operational units and other law enforcement officials are interested in obtaining modern technical means that could be used for effective detection, fixation, extraction, research, evaluation and use of evidence in the investigation of criminal offenses. This is especially relevant for identifying "ideal" traces of a crime in the memory of its participants or eyewitnesses. The development of such means or their adaptation, the introduction into the practice of criminal offense investigation of the latest achievements of science and technology in solving the tasks of criminal justice, as well as recommendations for their use are an urgent task of the science of forensics, which must be solved taking into account the achievements of various branches of science and the provisions of criminal procedural and other legislation. In addition, forensics and criminal process involve the use of non-traditional forms and methods for the purpose of exposing, solving and investigating criminal offenses. In their theoretical and applied fields, questions regarding the feasibility, legality, and specific legal grounds for using, in particular, the polygraph (better known in everyday life as a "lie detector") in pre-trial investigation and in operational-search activities in order to obtain indicative information or evidence for the use of certain tactical techniques in the indicated areas have long been debated.

It has been established that Ukraine ranks 3rd in terms of purchasing polygraphs abroad and the presence of national standards for their use. Using foreign experience, the use of the polygraph has become widespread in our country, its market has been created, a trade network and commercial structures have emerged for its implementation and operation, as well as for training specialists in its maintenance, providing paid services in conducting polygraph examinations on it in accordance with commercial orders[2]. In most cases, the polygraph is used in commercial structures when applying for a job on the recommendations of their security services. This form is used by the staff offices of law enforcement and security agencies ("screening") when moving to higher positions in these structures, respectively, with the consent of the person being examined. When a person refuses, as practice has shown, there are bureaucratic methods of refusal, in promoting such a candidate to a higher managerial position, or this is directly stated in departmental legal acts. At the same time, there are urgent problematic issues of using this technical device in the detection, disclosure and investigation of criminal offenses. It is this direction that is currently the most debatable in criminology, criminal procedure, criminal law, psychology and in general in science. Accordingly, there are different, and in particular opposing scientific positions, as well as approaches among representatives of practitioners, in particular from among the judicial authorities, procedural heads of pre-trial investigation (prosecutors), etc. Therefore, it is necessary to highlight the prospects for further research and directions of using the polygraph, in particular in law enforcement activities for the purpose of exposing, disclosing and pre-trial investigation of criminal offenses and ways to improve them, which is a relevant issue for combating criminal offenses.

Research State. In the last century, some forensic scientists and others were skeptical about the use of the polygraph in

[1] Липманн О., Адам Л. Психология лжи. Ложь в праве. Харьков : Юрид. изд-во Украинуі, 1929. С. 3-20.

[2] Градун С. А. Дискусійні питання використання поліграфа в кримінальному провадженні. Правовий часопис Донбасу / Law Journal Of Donbass. №2 (83). 2023. С. 40. Doi: 10. 32782/2523-4269-2023-83-39-44.

criminal proceedings. However, there were also other scientific positions. For example, V.K. Veselskyi, in 1999, noted possibility of using special devices (lie detectors, variographs, polygraphs and other devices of this and other systems in pre-trial investigation[3]. Today, the issue of using the polygraph, in particular in criminal proceedings, also remains debatable, but not as controversial and categorical as in the past. Certain aspects of using the polygraph were studied by such scientists as: A.I. Bohatyrov, V.K Veselskyi, A.F. Volobuiev, V.I. Vasylynchuk, V.I. Halahan, S.A. Hradun, V.A. Zhuravel, D.V. Zatenatskyi, D.S. Zubrovskyi, M.M. Klymenko, I.I. Kohutych, O.I. Kozachenko, V.S. Kuzmichov, O.V. Lynnyk, V.K. Lysenko, O.R. Malkhazov, V.V. Matviichuk, O.I. Motliakh, T.R. Morozova, O.M.Morozov, S.I. Nikolaiuk, D.I. Nykyforchuk, Yu.Iu. Orlov, M.A. Pohoretskyi, V.V. Palyvoda, M.Ia. Sehai, N.O. Symonenko, D.V. Turenko, L.D. Udalova, T.H. Kharina, V.Iu. Shepitko, M.S. Shumylo, O.O. Yukhno et al. At the same time, today it is necessary to pay special attention to the interesting qualified research papers of recent years by T.R. Morozova, in particular to the monograph: Methodology of detecting hidden information in polygraph research (2023)[4] and O.M. Morozova to the monograph Pathopsychological analysis of features in law enforcement practice (2023)[5], as well as to the research of the team of authors in the research paper: Conducting psychophysiological research using a polygraph: regulatory and legal support for the use of a polygraph and psychophysiological research; organization and conduct of psychophysiological research of the Ministry of Defense and the Armed Forces of Ukraine personnel; psychophysiological research using a polygraph when conducting official investigations of military staff (2023)[6], which have found wide demand among scientists and polygraph experts, psychologists, etc. However, despite a certain number of studies in this area, a single scientific approach to legal regulation and methods for practical application of the polygraph has not been formed either in the current legislation and theory of criminology, in criminal proceedings, forensics, psychology and other branches of science, or in law enforcement activities. Given dubitability of raised issues, the legislator tried to resolve the indicated problematic issues. Thus, the genesis of this area is evidenced by the fact that back in 2015, the Verkhovna Rada of Ukraine received draft laws on these issues for consideration : 1) On the Protection of the Rights of Persons Undergoing Polygraph Examinations[7], 2) On Polygraph Activities[8] and amendments to the Criminal Procedural Code of Ukraine on these issues[9], however, these draft laws were not further refined and adopted and were

провадженні, зокрема при підготовці, призначенні і проведенні судово-психологічних експертиз, проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. За результатами дослідження напрацьовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення, теорії криміналістики, кримінального процесу, судової експертології, психології та інших галузей знань з досліджуваного напряму, а також правової бази. Зокрема, акцентовано увагу на концептуальній зміні тексту Закону України «Про судову експертизу» (від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII), який не відповідає сучасним вимогам судової експертології, кримінального права і процесу, правозастосовній діяльності у протидії кримінальним правопорушенням і роботі експертних установ, враховуючи новітні досягнення науки і техніки, та зокрема застосування поліграфу. З цих же питань внесено пропозиції щодо внесення відповідних доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова : запровадження, поліграф, поліграфолог, вимоги, стандарти, судовий психолог, правда, детектор брехні, орієнтуюча інформація, стимул-подразник, консультація,експертиза,слідчий, дізнавач, прокурор, досудове розслідування, скринінг, спеціаліст, ноутбук, програмне забезпечення, висновок експертизи.

[3] Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні та тактичні аспекти). Київ : НВТ «Правник», 1999. С. 15-19.

[4] Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях / За наук. ред. О. М. Морозова. Київ : Алерта, 2023. 472.

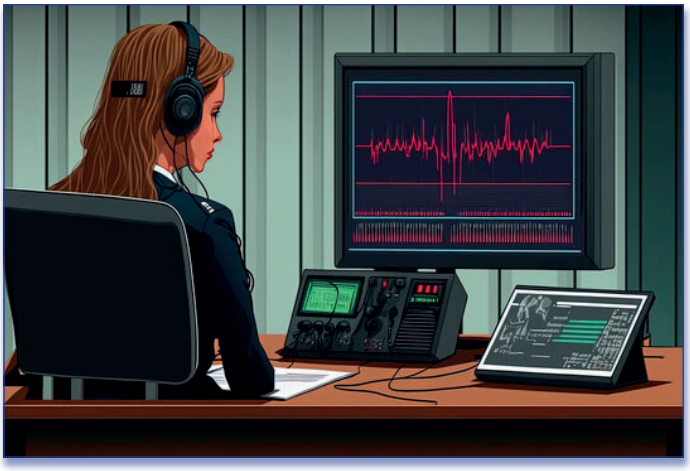
[5] Морозов О. М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці : монографія. Київ : Алерта, 2023. 402 с.

[6] Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023.

[7] Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі : Проєкт Закону України від 17.02.2016 No 4094. URL: http://surl.li/cgpfo

[8] Про поліграфологічну діяльність : Проєкт Закону України No 4094-1 від 04.03.2016. URL: http://surl.li/cgpfy

[9] Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) : проєкт Закону України від 10 жовтня 2015 року No 3611. URL: http://surl.li/cgpfl

Alexander YUKHNO,
Darya TURENKO

PROBLÈMES LIÉS À L'UTILISATION D'UN POLYGRAPHE DANS L'EXPOSITION, LA DIVULGATION ET L'ENQUÊTE PRÉLIMINAIRE DES INFRACTIONS PÉNALES

L'article étudie rétrospectivement la genèse de l'émergence et de l'amélioration des normes juridiques sur les fondements, la nécessité et la possibilité, ainsi que la théorie et la pratique de l'utilisation du polygraphe en Ukraine dans divers domaines de la gestion et du travail du personnel, dans la législation et les processus civils, économiques et administratifs, ainsi que dans les activités commerciales, les conditions d'émergence et de création d'un marché pour sa production, son importation et le système d'exécution des commandes pour son utilisation dans la recherche psychophysiologique. Les exigences réglementaires et d'autorisation nationales pour l'utilisation et l'interdiction de l'utilisation du polygraphe pour certains sujets, les questions de temps d'application et dans divers domaines d'activité en Ukraine ont été établies, ainsi que les exigences de qualification pour les postes, les droits, les devoirs et les pouvoirs des psychologues-examinateurs polygraphiques qui ont le droit de mener des études psychophysiologiques et de mener des examens psychologiques médico-légaux dans le cadre de procédures pénales, et les normes de l'État concernant les motifs, les exigences et l'algorithme de leurs actions lors de la conduite des études spécifiées ont été

withdrawn. The above-mentioned draft laws are similar and should in the future regulate problematic and debatable issues regarding the use of polygraphs in the public and private spheres. They were intended to define the basic concepts and foresee amendments to the criminal, civil, economic, and administrative procedural codes regarding the involvement of psychologists, etc. In particular, the amendments to the Criminal Procedural Code of Ukraine in the draft proposed that in the absence of the possibility of performing certain types of forensic examinations in state specialized institutions, other leading specialists who have special knowledge in a specific field of knowledge and specialize in polygraph examinations and meet certain requirements may be involved in their conduct[10]. A modern polygraph consists of the following elements: 1) sensors (they are connected to the subject's body, thanks to which data on the psychophysical state of a person is obtained and monitored); 2) computer (most often a modern laptop or desktop computer is used, thanks to which the recording is made and the data obtained from the sensors is processed); an output device (printer, laptop or computer screen), which reproduces (transforms) the reactions of the tested person's body in the form of polygrams. Despite dubitability, at the regulatory and legal level, the corresponding profession - polygraph examiner has still been defined and fixed[11]. In particular, taking into account the proposals of scientists and practitioners, the Ministry of Economy of Ukraine made amendments to the National Classifier of Ukraine ДК 003:2010 Classifier of Professions, issuing an order dated on October 25, 2021 N 810-21. According to this order, a new professional title was introduced - polygraph examiner (code 2490, subclass 2490 Polygraph examiner, professional group Professionals not included in other classification groups of section: Professionals)[12], which became the 67th of the existing expert specializations in Ukraine. However, such a specialist should necessarily have a higher education (master's degree) in psychology and undergo special training (advanced training) as a polygraph examiner. Studying the practice of using the polygraph in various foreign countries allows us to draw conclusions about the scientific and applied directions of using this technical tool in them, in particular: 1) for checking candidates before hiring for commercial structures and law enforcement agencies; 2) for checking current employees, especially in professions related to maintaining state secrets or confidentiality; 3) during the investigation of criminal offenses; 4) while considering civil, economic or family material and other disputes in courts[13]. But if the first and second directions of using the polygraph in Ukraine do not cause any special discussions in implementation of its capabilities, then the direction, that consists in using the polygraph to obtain evidence or indicative information in criminal proceedings, is accompanied by discussions about the possibilities of obtaining the specified due to the underdevelopment of the necessary instrumental and methodological base and a number of factors, including insufficient legal regulation. Thus, in order to respect human rights during polygraph research, active attempts have begun in the last decade to legally regulate the use of the polygraph in Ukraine, in particular: on the legal grounds for conducting such research, the principles and algorithms for conducting

[10] Градун С. А. Дискусійні питання використання поліграфа в кримінальному провадженні. Правовий часопис Донбасу / Law Journal Of Donbass. №2 (83). 2023. С. 39-44. Doi: 10. 32782/2523-4269-2023-83-39-44.

[11] Про затвердження зміни № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010 : Наказ Мінекономіки України від 25 жовтня 2021 року No 810-21. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-zmini-10-do-nacionalnogo-klasifikatora-dk-0032010

[12] Там само.

[13] Градун С. А. Дискусійні питання використання поліграфа в кримінальному провадженні. Правовий часопис Донбасу / Law Journal Of Donbass. №2 (83). 2023. С. 39-44. Doi: 10. 32782/2523-4269-2023-83-39-44.

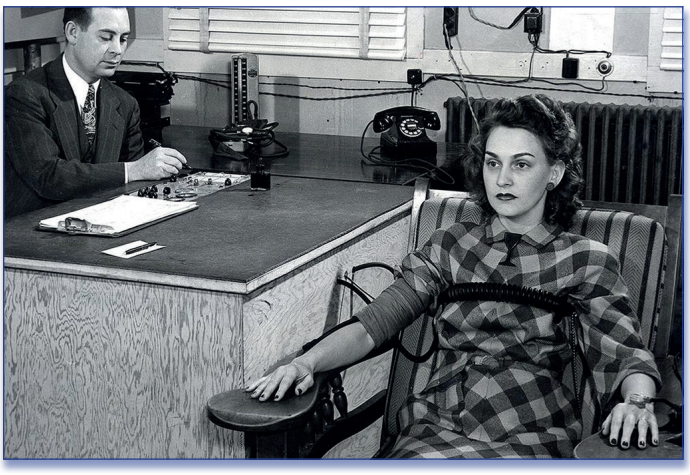
interviews, the conditions under which they can occur, contraindications to conducting this type of testing for a certain category of persons, requirements for conclusions, storage conditions for testing materials, etc. The projects provided for the use of polygraph interrogation of individuals in order to obtain private inquiries, operational and investigative data, official and personnel checks, as well as conducting forensic psychological examinations (or in civil relations: psychophysiological researches) related to civil, criminal, administrative, economic and other judicial proceedings in Ukraine. With the advent of such a technical device as a polygraph, criminologists, investigators and operational officers positively perceived its capabilities for solving forensic diagnostics, since it allows registering psychophysiological reactions of a person that are invisible to the human eye. However, legal, procedural and psychological aspects have become acute in this issue, the solution of which does not give an impetus for its wider use in law enforcement activities. Thus, in particular, current Criminal Procedural Code of Ukraine does not contain direct instructions on the use of a polygraph in criminal proceedings, but it also does not contain prohibitions on obtaining statements from participants in criminal proceedings using a polygraph[14]. At the same time, in the discussion, some scientists refer to the Law of Ukraine: On Operative Investigation Activity, which states that operational units are granted the right to interview persons with their consent (clause 1, part 1, article 8). At the same time, they refer to the fact that, in accordance with part 16, article 9 of the same law, it is prohibited to use technical means, psychotropic, chemical and other substances that suppress the will or cause harm to human health and the environment to obtain information[15] and draw attention to the norms of part 2, article 28 of the Constitution of Ukraine, which prohibits conducting medical, scientific or other experiments on a person without his or her free consent[16]. However, as established by many previous medical, psychiatric, psychological, technical and other studies in Ukraine and in foreign countries, polygraph does not pose a threat in terms of harm to human health and the environment. Based on the foregoing, the problematic issues raised by us in this direction require additional and further scientific research.

Article Purpose. Given debatable nature of the issue of using the polygraph in any field, the purpose of the article is to study the genesis of the emergence of the polygraph in Ukraine and its use in the current state, the process of developing such devices by national manufacturers, as well as the state of previous and existing research on the legal framework, the grounds for the application and use of the polygraph in social and administrative (personnel) issues, in criminal law and procedural relations, in the practice of law enforcement activities of pre-trial investigation bodies and judicial instances, expert activities, the features of using foreign experience in this area and the development of recommendations and proposals for improving the legal framework and practical use in forensic expertology and criminal proceedings.

Research methods. To achieve the goal of the study, a complex of general scientific and special methods was used. In particular, the dialectical method was used to analyze the state of scientific research and law enforcement practice regarding the application of forensic psychological research using the polygraph, as well as the state of scientific development of this area; the historical and legal method was used to illustrate the formation and genesis of the

clarifiées. Par ailleurs, les questions problématiques liées à l'utilisation du polygraphe dans la mise en œuvre de mesures opérationnelles et d'enquête et dans les procédures pénales ont été étudiées, en particulier dans la préparation, la nomination et la conduite d'examens psychologiques médico-légaux, ainsi que dans la conduite d'actions d'enquête (de détective) individuelles. Sur la base des résultats de l'étude, des propositions et des recommandations ont été élaborées pour améliorer la théorie de la médecine légale, le processus pénal, l'expertise médico-légale, la psychologie et d'autres domaines de connaissances dans le domaine de recherche, ainsi que le cadre juridique. En particulier, l'attention est portée sur le changement conceptuel dans le texte de la loi ukrainienne « sur l'expertise médico-légale » (n° 4038-XII du 25 février 1994), qui ne répond pas aux exigences modernes de l'expertise médico-légale, du droit pénal et de la procédure pénale, des activités d'application de la loi dans la lutte contre les infractions pénales et du travail des institutions d'expertise, en tenant compte des dernières avancées de la science et de la technologie, et en particulier de l'utilisation du polygraphe. Sur les mêmes questions, des propositions ont été faites pour apporter des modifications pertinentes au Code de procédure pénale actuel de l'Ukraine.

Mots clés : introduction, polygraphe, examinateur de polygraphe, exigences, normes, psychologue légiste, vérité, détecteur de mensonge, information d'orientation, stimulus, consultation, examen, enquêteur, enquêteur, procureur, enquête préliminaire, dépistage, spécialiste, ordinateur portable, logiciel, conclusion d'examen.

[14] Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 5 листопада 2024 р. Харків : Право, 2024. 454 с.

[15] Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 No 2135-XII (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 22. С. 303.

[16] Конституція України. Харків : Право, 2024. 74[2] с.

Alexander YUKHNO,
Darya TURENKO

PROBLEMATISCHE FRAGEN ZUR ANWENDUNG DES POLYGRAFEN BEI AUFDECKUNG, AUFKLÄRUNG UND VORGERICHTLICHER UNTERSUCHUNG VON STRAFTATEN

Im vorliegenden Artikel wird retrospektiv die Entstehung und Weiterentwicklung der rechtlichen Normen zu den Grundlagen, Notwendigkeiten und Möglichkeiten sowie zur Theorie und Praxis des Einsatzes des Polygrafen in der Ukraine untersucht. Dabei werden Einsatzbereiche im Verwaltungs- und Personalwesen, im Zivil-, Wirtschafts- und Verwaltungsrecht sowie deren Verfahren analysiert, einschließlich der kommerziellen Nutzung und der Rahmenbedingungen für Produktion, Import und Durchführung psychophysiologischer Untersuchungen. Nationale normative-rechtliche und Lizenzanforderungen für die Verwendung und das Verbot des Polygrafen gegenüber bestimmten Personengruppen, zeitliche Beschränkungen und Anwendungsbereiche in verschiedenen Tätigkeitsfeldern in der Ukraine werden dargestellt. Ferner werden die Qualifikationsanforderungen an Psychologen-Polgrafologen behandelt, die psychophysiologische Untersuchungen und forensisch-psychologische Gutachten im Strafverfahren durchführen dürfen, sowie die staatlichen Standards zu den Voraussetzungen, Anforderungen und Handlungsabläufen bei

legal framework and law enforcement activities regarding the determination of the grounds for the use of the polygraph in various areas, in particular in criminal proceedings; using logical methods, the provisions of regulatory legal acts, scientific approaches, the essence and content of the use of special knowledge when using the polygraph and the features of the participation of a polygraph examiner in conducting forensic psychological examination in criminal proceedings were analyzed; systemic and structural method was used to identify the types, forms, requirements and prohibitions that must be observed when conducting forensic psychological examination by a polygraph examiner and to clarify the content of the special knowledge used by him and the directions for optimizing their use; The comparative legal method allowed us to compare the national practice of the researched area with the practice of individual foreign countries; the use of the sociological method made it possible to generalize and analyze law enforcement practice and problematic issues of using special knowledge when using the polygraph in the detection, disclosure and pre-trial investigation of criminal offenses.

Main Content Presentation. It was found that the polygraph in Ukraine is used in civil, economic relations, in management activities, as well as in forensic areas, operational and investigative activities, in pre-trial investigation and in expert activities. During the pre-trial investigation of criminal offenses, pre-trial investigation officials, operational and other law enforcement officers are faced with investigative situations in which both the suspect and other participants in the criminal proceedings, for whatever reason, do not want to, provide, or give false testimony. For example, during the investigation of a road accident, each party testifies to his/her rightness.

The use of psychological knowledge by investigator, investigating officer, prosecutor, and judge for the successful and effective disclosure and investigation of criminal offense is of essential importance. How and when to appoint a forensic psychological examination and use its results, they choose a certain tactic of their actions based on the circumstances of the crime, in accordance with the law and based on the presence of investigative situations. Construction of interaction between officials and participants in criminal proceedings depends on this. The interaction of persons participating in criminal proceedings, identifying truth and falsehood, preventing possible and overcoming real opposition prompt the appropriate influence of pre-trial investigation workers and operational units within the limits and means established by current legislation. Such psychological influence, according to the definition of V.O. Konovalova, is determined by a set of techniques aimed at diagnosing the mental state of the suspect, witness, and choosing the most effective methods for carrying out investigative actions. According to the generalization and definition of the scientific positions of a number of scientists, it should be emphasized that the psychological impact on the suspect should consist in creating the most favorable conditions for mental processes and the manifestation of positive mental properties of the person in situations created for the interrogated person, which allow obtaining truthful testimony from him[17]. Taking into account specific investigative situations and the technical capabilities of the polygraph in these matters, investigators appoint a forensic psychological examination using a polygraph. In order to legally regulate this issue, the Ministry of Justice of Ukraine issued an order dated on 27.07. 2015 No. 1350/5, with subsequent amendments to it and the adoption of certain state standards (ДСТУ 9366:2023), which should be carried out only with the written consent of the person who, in the opinion of law enforcement officers, is advisable to check with

[17] Коновалова В. Е. Организационнуіе и психологические основуі деятельности следователя. Киев : РИО МВД УССР, 1973. С. 102.

the help of a polygraph[18]. In accordance with the approved scientific and methodological recommendations during forensic psychological examination (clause 6.8 of Section VI of the order of the Ministry of Justice № 1350/5), in order to obtain indicative information, an interview may be conducted using a special technical device, which is a computer polygraph. The subject of such an interview is obtaining by an expert psychologist (polygraph examiner) indicative information on the degree of probability of the information reported by the interviewed person; the completeness of the information provided by the interviewed person; the source of the information received by the interviewed person; the perceptions of the interviewed person about a certain event; other indicative information necessary for constructing and verifying versions of the investigation of certain events. According to the requirements of the provisions of Art. 110 and Part 1 of Art. 243 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, conducting a forensic psychological examination using a polygraph is possible on the basis of: decisions of the investigator, inquirer or prosecutor, appeal of the defense party, suspect or accused, their defense attorneys, etc. (Part 2 of Article 243 of Criminal Procedural Code of Ukraine), court rulings on its own initiative or at the request of the parties or the victim (Article 332 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine). Based on the results of conducting a forensic psychological examination using a polygraph, an expert's conclusion is drawn up, which must meet the requirements stipulated in Articles 101, 102 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine[19]. The conclusion is accompanied by a polygraph and test results. If necessary, in order to confirm compliance with the safety requirements of the person being examined, a hygienic certificate of the safety of using such a polygraph may be provided. Thus, the general requirements relating to tactical techniques in criminal proceedings, in our case when conducting a forensic psychological examination using a polygraph, should include: 1) legality; 2) scientific character ; 3) cognitive value; 4) ethics; 5) selectivity, as noted by V.O. Konovalova and O.M. Serbulov regarding the use of investigative tactics in criminal proceedings[20].

In order to present the problematic issues raised in the article, it is necessary to provide a technical characteristic of a computer polygraph. According to foreign legislation, a computer polygraph does not belong to measuring equipment and does not require entry into the State Register of Measuring Equipment, and therefore, imported polygraphs are not subject to national state examinations, verification, calibration and metrological certification in Ukraine, the foreign manufacturer is responsible for this. In addition, imported computer polygraphs do not require sanitary and epidemiological examination, as well as their parts and accessories, which meets the requirements of the Cabinet of Ministers dated on October 5, 2011 №. 1031: Some issues of state control of goods moving through the state of Ukraine. because, according to the results of the research, they cannot harm the external environment and human health, because they are intended for recording and analyzing data on changes in the psycho-emotional state of a person during special psychophysiological studies, in this case, forensic psychological examinations. However, polygraphs produced in Ukraine must comply with national state standards, therefore they are subject to appropriate certification and the above-mentioned checks and requirements for registration for their use.

der Durchführung dieser Untersuchungen erläutert. Problemfelder beim Einsatz des Polygrafen in operativen Ermittlungsmaßnahmen und im Strafverfahren, insbesondere bei der Vorbereitung, Anordnung und Durchführung gerichtlich-psychologischer Gutachten sowie einzelner Ermittlungshandlungen, werden gesondert beleuchtet. Auf Basis der Untersuchung werden Vorschläge und Empfehlungen zur Weiterentwicklung der Theorie der Kriminalistik, des Strafprozesses, der Gutachtenwesen, der Psychologie und weiterer Fachgebiete sowie der rechtlichen Grundlagen vorgelegt. Vornehmlich wird auf die konzeptionelle Novellierung des Gesetzes der Ukraine „Über die gerichtliche Expertise" (vom 25. Februar 1994 Nr. 4038-XII) hingewiesen, das den aktuellen Anforderungen der gerichtlichen Expertise, des Strafrechts und -prozesses sowie der Praxis im Kampf gegen Straftaten und im Betrieb forensischer Einrichtungen nicht mehr entspricht. Entsprechende Änderungsvorschläge für das geltende Strafprozessgesetzbuch der Ukraine werden ebenfalls unterbreitet.

Schlüsselwörter: Einführung. Polygraf. Polgrafologe. Anforderungen. Standards. Gerichtspsychologe. Wahrheit. Lügendetektor. Orientierende Information. Stimulus-Reiz. Beratung. Expertise. Ermittler. Untersuchungsrichter. Staatsanwalt. Voruntersuchung. Screening. Fachkraft. Laptop. Software. Gutachten.

[18] Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-1 (дата звернення: 20.11.2024).

[19] Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 5 листопада 2024 р. Харків : Право, 2024. 454 с.

[20] Коновалова В. Е., Сербулов А .М. Следственная тактика : принципуі и функции. Киев : Редакционно-издательскгй отдел МВД УССР, 1983. С. 19.

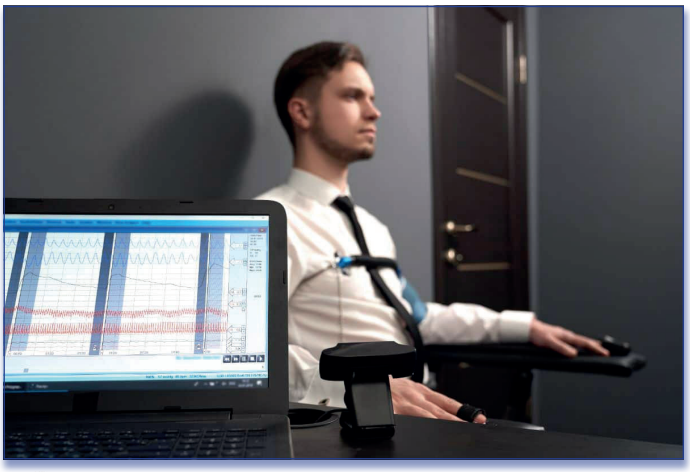
Alexander YUKHNO,
Darya TURENKO

PROBLEMY ZWIĄZANE Z UŻYWANIEM WARIOGRAFICZNYM W UJAWNIANIU, UJAWNIANIU I DOCHODZENIU PRZED PRZESTĘPSTWEM

Artykuł na poziomie retrospektywnym analizuje genezę pojawienia się i poprawy norm prawnych w kwestiach, konieczności i możliwościach, a także teorii i praktyce korzystania z poligrafu na Ukrainie w różnych sferach zarządzania i pracy personelu, w cywilnym, ekonomicznym, administracyjnym przepisom i procesie, a także w trakcie korzystania z rynku, korzystania z systemu produkcji. Krajowe normatywne wymagania prawne i soczelne dotyczące wykorzystania i zakazu stosowania wariografu dla niektórych przedmiotów, kwestii czasowych oraz w różnych dziedzinach działalności na Ukrainie, a także wymagania kwalifikacyjne dotyczące stanowisk, praw, obowiązków i uprawnień psychologów-politycz-ny Wymagania i algorytm ich działań podczas przeprowadzania tych badań. Problematyczne kwestie korzystania z wariografu we wdrażaniu środków operacyjnych i dochodzeniowych oraz w postępowaniu karnym, w szczególności w przygotowaniu, mianowaniu i prowadzeniu badań kryminalistycznych i psychologicznych, przeprowadzane są osobno poszczególne działania śledcze (śledcze). Zgodnie z wynikami badania, propozycje i zalecenia dotyczące poprawy, teorii kryminalistyki, procesu kryminalnego, eksperta kryminalistycznego,

Computer polygraphs are used to convert (transform) the display and recording of neurophysiological mechanisms of mental processes of memory, human motivation, in particular blood pressure, heart rate, respiratory rate, galvanic reactions of human skin, tremor, etc. into proportional electrical signals when testing according to polygraph test methods specially selected by a specialist expert psychologist. After that, the specified transformations (transformations) are processed using a developed computer program, and then the polygraphist draws a conclusion about the presence or absence of psychophysiological signs of an internal psychological attitude to conceal or distort certain information in the person being tested. A modern computer polygraph is a special hardware and software technical tool for conducting and processing the results of psychophysiological studies of a certain person. Polygraphs do not measure any physical indicators of a person. A polygraph is not used for medical purposes. Polygraphs are divided into classic ones (4, 5, 6, 7 and more channels by the number of sensors) and modern ones: EyeDetect (that have been in circulation since 2012. But as practice shows, when conducting forensic psychological examinations, classic polygraphs are used in Ukraine. Most often, forensic psychological examinations in Ukraine are conducted on a domestically produced polygraph "Rubikon-2" which has 7 channels and works as a classic polygraph, which has proven itself positively among polygraph examiners today when solving the tasks under investigation. A classic polygraph (in particular, Rubikon-2) consists of: a sensor unit; a hardware device for capturing and registering psychophysiological indicators, made on the basis of a digital polygraph amplifier; sensors for recording psychophysiological indicators (at least 7), in particular: a motor activity sensor; a chest respiratory activity sensor; diaphragmatic respiratory activity sensor (pneumatic); central cardiovascular activity sensor (piezoelectric); electro-cutaneous activity sensor; peripheral cardiovascular activity sensor photodiode); acoustic activity sensor (microphone); breathalyzer; tonometer; software for processing and automatic analysis of psychophysiological data, their qualification and generalization of final results on a desktop computer or laptop.

Despite the dubitability of the issues raised, certain regulatory and legal acts have been developed and established in Ukraine that regulate the use of the polygraph in criminal proceedings when conducting forensic psychological examinations. These include the following. The Constitution of Ukraine (Article 28) establishes the norm according to which "no person may be subjected to medical, scientific or other research without his or her voluntary consent". Criminal Procedural Code of Ukraine at the stage of pre-trial investigation: (Articles 65, 69, 70, 75, 101,102, 114, 196, 242, 243, at the stage of trial: Articles 273, 310, 312 of the Criminal Procedural Code of Ukraine). Law of Ukraine: On Judicial Examination: (Art. 1, Part 4 of Art. 7, Part 2 of Art. 9, Part 1 of Art. 10, Clause 6 of Art. 10). Civil Procedure Code of Ukraine (Art. 53, 54,55, 66, 86, 106, 143, 144). Code of Administrative Procedure of Ukraine (Art. 66, 69, 81-85, 92, 129). Code of Ukraine on Administrative Offenses (Art. 273, 275). Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated 30.05. 1997 No. 8 "On Forensic Expertise in Criminal and Civil Cases". Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated 12.06. 2009 № 3: On the Use of Civil Procedural Legislation in the Consideration of Cases in the Court of First Instance. At the same time, it is necessary to distinguish the correlation of criminal procedural and civil procedural legislation in the judicial consideration of cases in which, in the event of a suspect's refusal in a pre-trial investigation to undergo a forensic psychological examination using a polygraph, in accordance with the provisions of the Code of Criminal Procedure of Ukraine,

no legal consequences arise for him, and this only creates difficulties for the prosecution in proving. Unlike criminal, national civil proceedings are characterized by more widespread adversarial nature, and in the event of a refusal to undergo such an examination, the significance indicated at the first stage may not be significant, however, this may be an argument of the parties in legal disputes and debates, and their results may lead to direct civil procedural consequences for the party that evades such an examination (examination).

It should be emphasized that one of the first departments to use polygraphs in Ukraine for personnel selection and transfer of specialists was the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. In order to improve the quality of professional and psychological selection of employees for work in this system, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine issued an order dated 20.08. 2001 No. 743 "On conducting an experiment on the use of computer polygraphs in the activities of internal affairs bodies"[21]. The first regulatory legal act that established the use of the polygraph in Ukraine when conducting forensic psychological examinations was the issuance of an order by the Ministry of Justice of Ukraine dated July 27, 2015 No. 1350/5 "On Amendments to the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated October 8, 1998 No. 53/5", which, in particular, amended the Scientific and Methodological Recommendations on the Preparation and Appointment of Forensic Examinations and Expert Studies, which were supplemented by a new paragraph 6.8 in Section VI: Psychological Examination of the following content: "6.8 In order to obtain indicative information, interviews may be conducted using a special technical device: a computer polygraph"; "6.8.1 The subject of an interview using a special technical device - a computer polygraph is obtaining indicative information regarding; the degree of probability of the information reported by the person being interviewed; completeness of information provided by the interviewee; sources of information received by the interviewee; perceptions of the interviewee about certain circumstances; other indicative information necessary for constructing versions regarding the investigation of certain events". Paragraph "6.8.2: Such interviews may be conducted only with the written permission of the person to be interviewed"[22]. Taking into account the differences in technical and legal requirements between national and foreign priorities, with the active position of the All-Ukrainian Association of Polygraph Examiners, on May 1, 2024, the Ministry of Justice of Ukraine approved standards for conducting forensic psychological examination using a polygraph, ДСТУ 9266:2023: Forensic Psychological Examination. Use of a Polygraph. General Requirements. Thus, Ukraine is the third country in the world to have approved such standards regarding requirements for a polygraph, which have existed for over 50 years in Japan and over 10 years in the USA. The specified national standard was developed by the Technical Committee for Standardization: Forensic Science (TC 192), which operates on the basis of the Kyiv Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine, and currently they are undergoing testing and adaptation in practical activities.

There are two main methods of using a polygraph in the world: HIDM and MCQ. In particular, the HIDM is Hidden Information Detection

psychologii i innych dziedzin wiedzy w badanym kierunku, a także ram prawnych. W szczególności uwaga podkreśla się na koncepcyjnej zmianie tekstu prawa Ukrainy „na temat wiedzy sądowej" (z 25 lutego 1994 r. Nr 4038-XII), która nie spełnia współczesnych wymagań eksperta ekspertów kryminalistycznych, prawa karnego i procesu, działalności organów ścigania w zakresie zwalczania przestępstw i pracy ekspertów, a zwłaszcza, a zwłaszcza, w szczególności. W tych samych kwestiach składano propozycje przedłożenia odpowiednich poprawek do obecnego kodeksu postępowania karnego Ukrainy.

Słowa kluczowe: Wprowadzenie, warigraph, warigraph, wymagania, standardy, psycholog kryminalistyczny, prawda, detektor kłamstw, informacje o orientacji, bodźce, konsultacje, badanie, badacz, badacz, prokurator, dochodzenie przedprocesowe, badanie, specjalista, laptop, oprogramowanie.

[21] Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023. С. 5.

[22] Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-1

Methodology (used in Japan) and it covers : 1) tests for knowledge of a known solution, 2) tests for knowledge of an unknown solution; 3) tests for verifying versions.

MPP is Methodology of Comparison Questions (used in the USA), when using which no more than 6 questions can be put to the examination, which meets the methodological requirements and contributes to increasing the reliability of the results obtained. Taking into account certain positive aspects of foreign experience, the above-mentioned national standards ДСТУ 9266:2023 on forensic psychological examination allow polygraph examiners to use both foreign techniques and to implement their knowledge and skills by representatives of the above-mentioned two leading polygraph areas (schools) of the Ministry of Internal Affairs and the Ministry of Food and Agriculture. The bibliography of ДСТУ 9266:2023 includes primary sources that, in accordance with the requirements of standardization, are available in libraries of Ukraine. Among them are the works of Tetiana Morozova, Oleksandr Motliakh, Vitalii Shapovalov, et al.

National standards create conditions for the transition to the plane of practical proof of the effectiveness of one or another of the specified methodological approaches chosen by the polygraph examiner from among those that are scientifically sound and approved in Ukraine at the appropriate level. The purpose of forensic psychological examinations using a polygraph is to obtain and convert (transform, interpret) a person's physiological reactions to psychological stimuli in order to establish the degree of significance of certain information due to its distortion, concealment or confirmation. A polygraph can be used to conduct such types of examinations, which has at least 6 channels for measuring physiological indicators, in particular: chest and diaphragmatic respiratory activity (phasic component in graphic form and tonic component in the form of digital indicators), central and peripheral blood circulation, dynamics of motor activity and skin. An imported polygraph must have a calibration certificate issued by the manufacturer, which is valid during the warranty period. After the warranty period specified by the foreign manufacturer expires, it is necessary to perform an annual check to ensure that the technical characteristics of the polygraph comply with the indicators declared by the manufacturer in the manner specified by him. This fully complies with the requirements of paragraph 13 of Article 3 of the Law of Ukraine: On Metrology and Metrological Activity and is an insurmountable barrier to the use in forensic practice of contraband devices of dubious origin, whose manufacturers do not provide them with proper and guaranteed after-sale service in the territory of Ukraine.

Given great responsibility for the use of a polygraph in criminal proceedings, the legislation establishes qualification requirements for experts in conducting forensic psychological examination using a polygraph. National standards outline clear requirements for the level of education and professional training of experts in conducting forensic psychological examination using a polygraph. In particular, in accordance with the standard, forensic psychological examination using a polygraph can be carried out by entities specified by the Law of Ukraine "On Forensic Examination"[23], in particular, specialists (experts) with higher education in the Psychology specialization (educational qualification level: master's degree) and postgraduate education (advanced training) in the field of training of polygraph examiners.

In addition, legal framework has developed requirements for compliance with a number of prerequisites (prohibitions) for forensic psychological research using polygraphs for the following categories of persons: for persons who have acute cardiovascular insufficiency; shock and pre-shock states, complications of diseases of the cardiovascular, nervous or respiratory systems; pregnant women in the second half of the term or during a period of severe intoxication; who are in a severe state of alcoholic (narcotic) intoxication, under the influence of psychotropic drugs, in a state of abstinence; recognized by the court as incapacitated or limitedly incapacitated; who have not reached the age of 14 (from 14 to 18 years, the procedure is possible only with the written consent of the parents, and is carried out only in their presence, and if necessary, under the supervision of a teacher or psychologist); who are on the verge of physical and emotional exhaustion.

In order to decide on the possibility of participation in such an examination of a person who is in a certain painful mental or physical condition, a conclusion (certificate) from a medical professional is required on the absence of contraindications specified above in relation to the questioning of a specific person. This is due to the fact that certain types of diseases, as well as painful and variable mental or physical conditions of a person can sharply reduce the likelihood of obtaining significant results, and therefore the use of a polygraph in these circumstances may be inappropriate and ineffective.

[23] Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: http://zakon.rada.qov.ua/laws/show/4038-12.

It is necessary to separately determine the methodological principles of using the polygraph, that is, its capabilities and conditions for its use.

According to the definition of S.A. Hradun, the use of polygraph is aimed at diagnosing the human psyche, its inner world, which is a system of subjective images of reality and functions according to certain laws. When a person tells a lie when answering a question, physiological changes occur: increased pulse and breathing, increased pressure, increased sweating, etc. The polygraph is able to detect this and record it (with appropriate sensors), and the polygraph examines the data obtained in this way and decides which questions the person responded to unusually. Reactions that are atypical for this person, registered by such a specialist, give grounds for the conclusion when the person was telling the truth and when he was lying[24].

Forensic research using a polygraph allows to establish the following aspects of the inner world and memory traces of studied person.

Availability or lack of certain accentuation in a person, in other words, enhanced personality traits that are within the clinical norm (not a mental disorder), but signal a certain personality disorder that tends to turn into a pathological condition under adverse conditions.

For example, an increased trait of neglect and hatred towards persons with a non-traditional orientation or women may indicate an intrinsic motivation to commit violent or sexual crimes against such categories of persons. Lack of empathy (compassion for people or animals who suffer) signals a tendency toward sadism and pleasure in causing pain to others. There may be other patterns that do not directly confirm the motive for committing crimes, but indicate its potential signs and may indicate a certain propensity to commit certain categories of criminal offenses (violent, mercenary, sexual ones).

Availability or lack of signs of severe pathological abnormalities, in particular socially dangerous sexual disorders: pedophilia, necrophilia, gerontophilia, etc., which indicate the formation of a persistent motive for committing crimes. Persons diagnosed with these dangerous types of perversions may not commit crimes, but they constantly refrain from realizing their painful attraction. Means of deterrence can be medicines, viewing porn content of certain content, implementation through certain actions in the profession.

Availability or lack of traces in the memory of the crime circumstances. The task of the expert is to establish and record data on the presence of memories of the person about the details of his preparation, commission and concealment of the crime; or memories of the crime committed against him; or memories of the circumstances observed by the person as a witness. The object of the study is traces in the memory of a person, that is, those images (visual, auditory, taste, tactile) that are recorded in connection with the crime event and can be restored (recalled) under the influence of stimuli (audio-visual information).

Signs of misrepresentation, concealment or construction (invention) of information. The test is based on the previously given testimony. In contrast to the previous task, the object of study is the peculiarities of brain functioning during prediction, recall of information and its construction.

Thus, medical scientists and specialists in the field of neurology and neurosurgery have determined the functions of the cerebral hemispheres as components of the human nervous system. It is proved that the left hemisphere processes information logically, consistently and is responsible for analysis and decision-making, the right hemisphere operates with existing images (spatial, visual, etc.), and the function of the frontal lobe is the ability to predict the future consequences of current actions, the choice between normal behavior and bad actions, or good and better (which can also be called conscience), the replacement and suppression of socially unacceptable responses, and the determination of similarities and differences between things or events.

Diagnostic research allows to determine which areas of the brain of a person are activated when presenting them with certain stimuli and their answers to questions, and accordingly to draw conclusions about the signs of constructing information when answering (falsehood) and recalling (truth).

It is necessary to pay attention to the circumstances that a crime is an event that always causes extreme emotions in a person, such as anger, fear, hatred, disgust at the sight of blood and wounds, interest, excitement, physical pleasure, etc. These emotions are clearly expressed and can quickly change one another, while, as a rule, blood pressure increases and its composition significantly changes due to the production of hormones (in the case of negative emotions, stress: adrenaline, noradrenaline and cortisol; and in the case of pleasure: serotonin, endorphin). Human memory clearly records

[24] Градун С. А. Дискусійні питання використання поліграфа в кримінальному провадженні. Правовий часопис Донбасу / Law Journal Of Donbass. №2 (83). 2023. С. 40. Doi: 10. 32782/2523-4269-2023-83-39-44.

the circumstances of such events, since they are specific to the state of the organism. Memories in the form of images (visual, auditory, olfactory and gustatory), which caused emotions, as well as tactile sensations, remain in memory for a long time. Emotions during memories have the property of being restored, since they cause visualization of images, tactile sensations, sounds, tastes. This restoration causes a physiological reaction of the organism at many levels. The hardware and software of the polygraph is configured to detect and record these reactions. This special technique has ability to record the dynamics of at least five independent psychophysiological processes of the human body, in particular thoracic and diaphragmatic breathing, cardiovascular activity, skin conductivity, and motor activity. The polygraph is equipped with no less than seven to ten highly sensitive sensors of changes in psychophysiological processes of the body, which a person is not able to consciously control (restrain or accelerate).

However, polygraph readings themselves are only a technical component of the study. The content is filled in by the expert when in the research part it reflects the relationship between specially selected stimuli (specially selected audiovisual information, hereinafter referred to as stimuli) and the psychophysiological reactions of organism of the person under research.

The research part of the examination must necessarily reflect such important points as the sequence of a certain response to a stimulus and the repeatability of the response to similar or related stimuli. Thus, in motivational part of the conclusion, the expert may refer to the established pattern of reactions of the investigated person's body, which may be the basis for confirming the existence of certain facts that are important for solving the tasks of the investigation or making certain decisions in criminal proceedings.

The basis of research using a polygraph is the use of a special technique, which includes the following: 1) selection by an expert (polygraph specialist) of a complex of stimuli in the form of blocks of questions, expert opinions, individual material evidence, in particular documents, images (photographs, videos, drawings, diagrams), stolen things, clothes with traces or otherwise; 2) determination of the sequence and order of presentation of the specified audiovisual information to the person under research; 3) fixation of dynamics of changes in psychophysiological processes of the body and corresponding reactions.

The reactions should be consistent (follow clearly from a specific stimulus) and repeatable. In this case, the expert in the motivational part of the study can determine, for example, the following: the person gives reactions to all stimuli related to the details of the victim's injuries, in particular when answering the following questions: "Did you strike Mr. K?", "Did you see blood on Mr. K's body?" "Did Mr. K suffer from pain when you struck him?", "Were you afraid that outsiders would hear Mr. K's screams?", as well as when asking questions about the characteristics of the murder weapon and demonstrating the knife, and demonstrating the pants the person was wearing on the day of the murder and asking questions about blood traces on them. This gives grounds to assert that a person is telling a lie when he or she denies his or her involvement in the murder.

Completeness and content of the obtained research results, the argumentation of the expert's conclusions completely depends on the careful preparation of the set of stimuli-stimuli, as well as the ability to effectively use it when working with the subject. The expert must not only have a psychologist's education, but also obtain it in the specialization (specialty) of Psychophysiology, that is, be a specialist in the field of physiological foundations of mental activity and human behavior, he must be familiar with the regularities of the connections of mental processes and human states with the work of the brain. After all, the basis of the science of psychophysiology is the approach according to which the work of the human brain systems underlies mental processes, individual characteristics and states of a person. The very name of the science indicates the fact that mental processes (states, behavior) and physiological features of the human brain are a single mechanism, the systems of which are closely related, interdependent and work as a single whole. The expert should be familiar with the regularities of the activity of this mechanism, and apply this knowledge during the forensic examination, which he is entrusted to conduct. Conclusions of the study should be based on the scientifically substantiated position of the expert, which was formed on the basis of the analysis and evaluation of the data obtained by him - the technical indicators of the polygraph device. Conclusions are formed on the basis of knowledge of the regularities of psychophysiological reactions of the human body (intellectual component), and are confirmed by the indicators of special equipment (technical component).

Within the framework of conducting a forensic psychological examination, an expert, in addition to knowledge of psychophysiology, requires special technical knowledge and skills in the use of a polygraph and software to fix the physiological parameters of the

reactions of the subject's body. Accordingly, the expert must either independently undergo a training course as part of advanced training and receive a certificate for conducting such studies, having acquired the status of an expert polygraph examiner, or conduct research in the commission together with a certified specialist polygraph examiner[25].

In Ukraine, there are currently legal grounds and full-time specialists for the use of polygraphs, in particular: in the Office of the Prosecutor General[26], the National Police of Ukraine[27], the National Guard of Ukraine[28], the Bureau of Economic Security[29], the State Bureau of Investigation[30] and others, as well as in non-governmental institutions and companies (Ukrainian Bureau of Psychophysiological Research and Security, Polygraph Center Lviv and others), which have certified specialists and appropriate equipment on staff, as well as specialists - private entrepreneurs who provide relevant services on a commercial basis. It should be noted that the certificates and conclusions of such specialists based on the results of research cannot serve as evidence in criminal proceedings, since they are not certified forensic experts of Ukraine. Specialists are sometimes invited by the bodies of inquiry and pre-trial investigation to conduct interviews with persons involved in the case and evaluate their testimony from the point of view of the technical indicators of the polygraph. But this is a non-procedural form of using special knowledge during the investigation, and the result is only obtaining information that is indicative for the investigation.

There are organizational and methodological features in preparing for a forensic psychological examination using a polygraph. Thus, when preparing for a forensic psychological examination, it is advisable for an investigator, inquirer, operational officer, or judge to first consult with an expert, polygraphist to determine the possibility or impossibility of conducting such an examination. If such an examination can be conducted, then possible questions that should be put to the expert for examination should be discussed. Before conducting the forensic psychological examination itself, a preliminary test is conducted with the subject-examiner. The purpose and course of the polygraph test

---

[25] Степанюк Р. Л., Гусєва В. В., Кікінчук В. В. Криміналістика. Кримналістична техніка: навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2023. С. 362-374.

[26] Інструкція про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфу в органах прокуртури : затв. наказом Офісу Генерального прокурора від 17.09.2021 р. № 293. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Text; Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023. С. 9.

[27] Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text; Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : затв. наказом МВС України від 13.11. 2017 р. № 920. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text; ; Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023. С. 10.

[28] Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 року. № 876-VII. ст. 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text; Інструкція про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа : затверджена наказом МВС України від 01.09.2017 року № 749; Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023. С. 10-11.

[29] Про Бюро економічної безпеки : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. Ст. 24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text; Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України : Наказ Бюро економічної безпеки від 26. 10. 2021 р. № 10. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/502616___762748; Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023. С. 11.

[30] Про державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text ст. 26; Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу : нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження персоналу МОУ та ЗСУ; психифізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М. М. Клименко. Київ : ВД «Професіонал», 2023. С. 11.

are explained, preliminary clarifying questions are asked in order to prepare for the testing process itself and to orient the subject-examiner that the answer during the polygraph test itself should be given within 15 seconds and no longer (reaction window).

At the same time, according to the standard, the stages of a forensic psychological examination using a polygraph include: psychological analysis of the circumstances and issues submitted for examination; formulation of a questionnaire; obtaining voluntary written consent of the subject; psychodiagnostic examination; mandatory pre-test interview; inter-test (clarifying) interview; direct testing using a polygraph; analysis of the results and drawing up conclusions[31].

In order to comply with the rights and freedoms of participants in criminal proceedings, the requirements for a temporary procedure for conducting a forensic psychological examination have also been established. Forensic psychological examination using a polygraph belongs to the class of forensic psychological examinations. Forensic psychological examination using a polygraph can be started from 8.00 am to 3.00 pm and should not last more than 2 hours without a break and more than 6 hours within one day. If an interpreter is involved, he must translate, reading the test questions from the monitor of the polygraph examiner's computer. Methodologically, indicative questions have been developed that are recommended for submission to a forensic psychological examination using a polygraph in Ukraine, which is essential for obtaining the expected result.

According to the requirements of standards, there should be no more than six questions. As practice shows, the formulation of questions without the participation of a forensic psychologist (polygraph examiner) for forensic psychological examination using a polygraph, as well as in most other types of examinations, leads to the fact that the questions posed to the investigator, inquirer, etc. sometimes go beyond the limits of his competence. The generic object of study of such psychological examination using a polygraph is the personality, and the special object is the mental cognitive process - memory. The subject of forensic psychological examination using a polygraph is psychophysiological reactions of participants in the criminal process that arise in connection with the committed criminal offense and its investigation, as a source of legally significant information. The forensic psychologist (polygraph examiner) does not provide answers to questions about the circumstances of the event or individual circumstances of a criminal offense, guilt or innocence of a person, his involvement or (non-involvement) in it, the truth or falsity of his testimony, because the formulation of such conclusions goes beyond his competence and belongs only to representatives of investigative bodies and inquiry and judicial authorities. Duration of recording the reaction of the subject-examiner must be at least 15 seconds after the end of the presentation of the stimulus (question). This requirement prevents the transfer to forensic expert practice of a scientifically and methodologically unjustified reduction in the time for recording reaction of the subject-examiner, which has been observed in recent years among some polygraph examiners from business.

Examples can include the following questions: Does the sub-expert have a psychological predisposition to conceal (distort) information related to the circumstances of the committed crime or criminal offense (the plot of the criminal offense is given). If so, what circumstances of the proceedings are it related to?; 2. Did the sub-expert, for example, commit any violent acts against the victim?; 3. Was the sub-expert in a certain place on the day of the crime?; 4 Did the sub-expert see certain physical evidence?; 5. Did the sub-expert hold certain physical evidence in his hands when he was in a certain place and time, etc. It should be noted that the above questions are not limited to the above and their formulation depends on the existing investigative situations in a specific criminal proceeding. It is methodically recommended that when assigning such an examination, the investigator, the inquirer, the prosecutor draw the expert's attention to those circumstances of the crime and the actions of the subject expert that need to be established during the pre-trial investigation and, in particular, those that are of interest to the investigation representatives, while the above should be described in detail regarding the above. In accordance with the current legislation, the relevant requirements for drawing up a conclusion on forensic psychological examination using a polygraph are established. Thus, the expert's conclusion is a detailed description of the studies conducted by the expert and the conclusions drawn based on their results, substantiated answers to the questions posed by the person who involved the expert, or by the investigating judge or the court that commissioned the examination. The expert's conclusion must indicate: 1) when, where, by whom (name, education, specialty, certificate of qualification of a forensic

[31] Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: http://zakon.rada.qov.ua/laws/show/4038-12; Порядок проведення судово-психологічної експертизи : Затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 р. № 397. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text

expert, certificate of advanced training in the field: 053 Psychology with the right to use a polygraph, length of expert work, academic degree, academic title, position of expert) and on what basis the examination was conducted; 2) place and time of the examination; 3) who was present during the examination; 4) a list of questions that were asked to the expert; 5) a description of the materials received by the expert and what materials were used by the expert; 6) a detailed description of the research conducted, including the methods used in the study, obtained results and their expert assessment; 7) substantiated answers to each asked question.

In order to prevent possible shortcomings and errors in law enforcement, it is advisable to provide examples of judicial and supervisory practice in considering criminal proceedings in which forensic psychological examinations using a polygraph were conducted. 1. By the Resolution of November 12, 2015 of the Board of Judges of the Judicial Board for Criminal Proceedings of the High Specialized Court of Ukraine for the Consideration of Civil and Criminal Proceedings in respect of criminal proceedings No. 5-2095km15 initiated under Part 1 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine on the cassation appeal of the prosecutor in the criminal proceedings of Karnaukh A.P. by the verdict of the Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region dated December 4, 2014 and the decision of the Vinnytsia Region Court of Appeal dated March 16, 2015, the evidence - the conclusion of a forensic psychological examination using a special technical device - a computer polygraph - was declared inadmissible by Person _1, since it was conducted without the written consent of the suspect Person _1, which is a significant violation of human rights and freedoms, in particular Part 2 of Article 28 of the Constitution of Ukraine and the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated July 28, 2015 No. 1350/5, and the impossibility of determining by such an examination the reliability of the testimonies of the participants in the trial based on the results of the examination using a polygraph, because this is the exclusive prerogative of the investigator or the court and is not the competence of the expert or the subject of research of a forensic examination using a polygraph[12]. (Link: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53570730).

The verdict of February 6, 2017 of the jury of the Zhovtnevy District Court of Mykolaiv Region in criminal proceedings № 420151503100000023 initiated on the fact of committing a crime provided for in Clause 7 Part 2 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine. This verdict was confirmed by the decision of the Court of Appeal of Mykolaiv Region dated May 16, 2017. However, the court, referring to the statement of the defense regarding the conclusion of the polygraph expert presented by the prosecution, noted that such a conclusion was recognized as inadmissible as evidence, referring to Article 86 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, since the indicated conclusion was drawn up in violation of the requirements of Articles 101 and 102 of the Criminal Procedural Code of Ukraine and does not comply with the methodology of Clause 6.8.1 of the polygraph examination approved by the Ministry of Justice of Ukraine dated on July 27, 2015. and the Code of Criminal Procedure of Ukraine on these issues, as one that does not contain the relevant details: number, date of compilation, absence of the expert's signature and seal of the expert institution; as well as a detailed description of the performed research; conclusion of forensic research does not contain answers to all the questions posed to the expert; the polygraph had a reduced power in accordance with the requirements and standards; the video recording of the study was not carried out. The court drew attention to the fact that the examination was conducted in the conditions of the Pre-trial Detention Center from 15-35 to 18-35, during the period of time when the prisoner, according to the established procedure in the institution, was supposed to eat, which violated his rights. (Link: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66714682).

Resolution of the Supreme Court of Ukraine Criminal Procedure Code dated on March 4, 2020 in case No. 221/3264/16-k: the signs of the subjective side of the committed crimes and the peculiarities of the mental attitude of the convicted person to the committed acts and consequences are established by the courts on the basis of the nature of the committed act and the objective and objective conditions of its commission on the basis of the factual circumstances of the committed crimes established by the court and confirmed by appropriate and admissible evidence collected in the manner prescribed by the Criminal Procedural Code of Ukraine of Ukraine and assessed in accordance with the requirements of Article 94 of the Code of Criminal Procedural Code of Ukraine, where the appointment of a forensic psychological examination using a polygraph to establish a person's mental attitude to the act and consequences is not provided for by law, since a forensic psychological examination using a polygraph establishes only the presence or absence of a psychological attitude to conceal certain information. The issue of the subject emotional attitude towards another person or towards certain events or circumstances may be the subject of consideration of a regular forensic psychological examination, not related to the use of a polygraph. (Link: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88103330).

Conclusions. Thus, it should be concluded that: 1) theory of criminalistics, criminal procedure, psychology, forensic expertise, law enforcement activities of pre-trial investigation bodies and courts indicate the expediency of using a polygraph with the written consent of the person with whom it is appropriate to conduct such a study, and with regard to minors, with the consent and in the presence of parents, legal representatives and defense attorneys; 2) results of a polygraph study can serve as preliminary and indicative information for the purpose of planning further versions and using specific tactical actions in pre-trial investigation and in operational-search activities, *but cannot serve as the main evidence in criminal proceedings*; 3) in order to eliminate certain regulatory inconsistencies, the use of the polygraph should be enshrined not only in the regulatory documents of the Ministry of Justice of Ukraine, but also in the Law *On Judicial Examination*" (which has long required revision and approval in a new edition, in particular in Articles 10-14 and on other issues), in the Procedure for Conducting Forensic Psychological Examination (of the Ministry of Health of Ukraine as well as in current Criminal Procedural Code of Ukraine and in other legislative, regulatory, departmental and interdepartmental acts regulating issues of forensic expertise, criminal law and procedure, psychology, etc. Problematic issues we have indicated are not final and are subject to separate research or scientific study, which is a promising direction in science and practice.

References

Lypmann O., Adam L. Psykholohyia lzhy. Lozh v prave. [The Psychology of Lying. Lying in law]. Kharkov : Yuryd. yzd-vo Ukraynyi, 1929. S. 3-20 [in Ukrainian].

Hradun S. A. Dyskusiini pytannia vykorystannia polihrafa v kryminalnomu provadzhenni [Controversial issues of using a polygraph in criminal proceedings.]. Pravovyi chasopys Donbasu / Law Journal Of Donbass. №2 (83). 2023. S. 39-44. Doi: 10. 32782/2523-4269-2023-83-39-44 [in Ukrainian].

Veselskyi V. K. Suchasni problemy dopytu (protsesualni, orhanizatsiini ta taktychni aspekty) [Modern problems of interrogation (procedural, organizational and tactical aspects)]. Kyiv : NVT «Pravnyk», 1999. S. 15-19 [in Ukrainian].

Morozova T. R. Metodyka vyiavlennia prykhovanoi informatsii u polihrafichnykh doslidzhenniakh [Methods of detecting hidden information in polygraphic research] / Za nauk. red. O. M. Morozova. Kyiv : Alerta, 2023. 472 s. [in Ukrainian]

Morozov O. M. Patopsykholohichnyi analiz osobystosti v pravookhoronnii praktytsi [Pathological analysis of personality in law enforcement practice] : monohrafiia. Kyiv : Alerta, 2023. 402 s. [in Ukrainian]

Provedennia psykhofiziolohichnoho doslidzhennia z vykorystanniam polihrafu : normatyvno-pravove zabezpechennia zastosuvannia polihrafa ta psykhofiziolohichnykh doslidzhen; orhanizatsiia ta provedennia psykhofiziolohichnoho doslidzhennia personalu MOU ta ZSU; psykhyfiziolohichni doslidzhennia iz zastosuvanniam polihrafa pry zdiisnenni sluzhbovykh rozsliduvan stosovno viiskovosluzhbovtsiv [Conducting psychophysiological research with the use of a polygraph: regulatory and legal support for the use of a polygraph and psychophysiological research; organization and conduct of psychophysiological research of personnel of the Ministry of Defense and the Armed Forces of Ukraine; psychophysiological research with the use of a polygraph in the course of official investigations of military personnel]/ Pid zah. red. M. M. Klymenko. Kyiv : VD «Profesional», 2023. 476 s.Pro zakhyst prav osib, yaki prokhodiat opytuvannia (doslidzhennia) na polihrafi [On the protection of the rights of persons undergoing a polygraph examination]: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 17.02.2016 No 4094. URL: http://surl.li/cgpfo [in Ukrainian]

Pro polihrafolohichnu diialnist [About polygraphic activities]: Proiekt Zakonu Ukrainy No 4094-1 vid 04.03.2016. URL: http://surl.li/cgpfy [in Ukrainian]

Pro dopovnennia Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy polozhenniamy shchodo vykorystannia polihrafa (detektora brekhni) [On supplementing the Criminal Procedure Code of Ukraine with provisions on the use of a polygraph (lie detector)]: proiekt Zakonu Ukrainy vid 10 zhovtnia 2015 roku No 3611. URL: http://surl.li/cgpfl [in Ukrainian]

Pro zatverdzhennia zminy № 10 do Natsionalnoho klasyfikatora DK 003:2010 [On approval of amendment No. 10 to the National Classifier DK 003:2010]: Nakaz Minekonomiky Ukrainy vid 25 zhovtnia 2021 roku No 810-21. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-zmini-10-do-nacionalnogo-klasifikatora-dk-0032010 [in Ukrainian]

Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : stanom na 5 lystopada 2024 r. Kharkiv : Pravo, 2024. 454 s. [in Ukrainian]

Pro operatyvno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 No 2135-XII (zi zminamy ta dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1992. № 22. S. 303.

Konstytutsiia Ukrainy. Kharkiv : Pravo, 2024. 74[2] s. [in Ukrainian]

Konovalova V. E. Orhanyzatsyonnyi y psykholohycheskye osnovy deiatelnosty sledovatelia [Organizational and psychological bases of the investigator's activity]. Kyev : RYO MVD USSR, 1973. S. 102. [in Ukrainian]

Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 08.10.1998 № 53/5 : Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 27.07.2015 № 1350/5 [On Amendments to the Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 dated 08.10.1998]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-1 [in Ukrainian]

Konovalova V. E., Serbulov A .M. Sledstvennaia taktyka : pryntsypyi y funktsyy [Investigative tactics : principles and functions.]. Kyev : Redaktsyonno-yzdatelskti otdel MVD USSR, 1983. S. 19. [in Ukrainian].

Pro sudovu ekspertyzu [About the forensic audit]: Zakon Ukrainy vid 25 liutoho 1994 roku № 4038-XII. URL: http://zakon.rada.qov.ua/laws/show/4038-12 [in Ukrainian].

Stepaniuk R. L., Husieva V. V., Kikinchuk V. V. Kryminalistyka. Krymnalistychna tekhnika [Criminalistics. Forensic equipment]: navch. posib. Kharkiv : KhNUVS, 2023. 388 s. [in Ukrainian].

Instruktsiia pro poriadok provedennia psykhofiziolohichnoho doslidzhennia iz zastosuvanniam polihrafu v orhanakh prokurtury [Instruction on the procedure for conducting psychophysiological examination with the use of polygraph in the prosecutors office]: zatv. nakazom Ofisu Heneralnoho prokurora vid 17.09.2021 r. № 293. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Text [in Ukrainian].

Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text [in Ukrainian].

Instruktsiia pro poriadok vykorystannia polihrafiv u Natsionalnii politsii Ukrainy [Instruction on the use of polygraphs in the National Police of Ukraine]: zatv. nakazom MVS Ukrainy vid 13.11. 2017 r. № 920. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text [in Ukrainian].

Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy [About the National Guard of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 bereznia 2014 roku. № 876-VII. st. 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text [in Ukrainian].

Instruktsiia pro poriadok orhanizatsii ta provedennia opytuvannia osobovoho skladu Natsionalnoi hvardii Ukrainy z vykorystanniam polihrafa [Instruction on the procedure for organizing and conducting a survey of the National Guard of Ukraine personnel using a polygraph]: zatverdzhena nakazom MVS Ukrainy vid 01.09.2017 roku № 749 [in Ukrainian].

Pro Biuro ekonomichnoi bezpeky [About the Bureau of Economic Security]: Zakon Ukrainy vid 28 sichnia 2021 roku № 1150-IX. St. 24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text

Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia psykhofiziolohichnoho opytuvannia iz zastosuvanniam polihrafa u roboti Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [On Approval of the Procedure for Conducting a Psychophysiological Survey with the Use of a Polygraph in the Work of the Bureau of Economic Security of Ukraine]: Nakaz Biuro ekonomichnoi bezpeky vid 26. 10. 2021 r. № 10. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/502616___762748 [in Ukrainian].

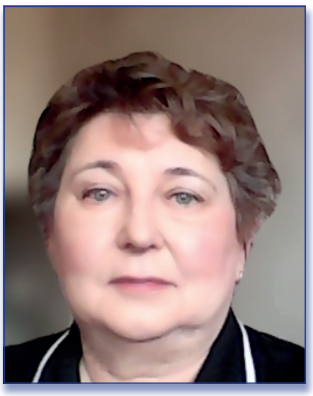
Pro derzhavne biuro rozsliduvan : Zakon Ukrainy vid 12 lystopada 2015 roku № 794-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text st. 26. [in Ukrainian].

Poriadok provedennia sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy [The procedure for conducting a forensic psychological examination]: Zatv. nakazom Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 8 zhovtnia 2001 r. № 397. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 06.02.2025

Suggested Citation:

Yukhno, O., Turenko, D. (2025). Problematic issues of using a polygraph in the detection, disclosure and pre-trial investigation of criminal offenses. *Archives of Criminology and Forensic Sciences.* 1 (11). 83-99. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.05

Avdeeva Galina

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.06
UDC 343.98:343.1(477)

Galina Avdeeva,
PhD in Law, Senior Staff Scientist, Head of the Laboratory "The Use of Modern Achievements of Science and Technology in the Fight against Crime" of Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of national academy legal sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.
ORCID : https://orcid.org/0000-0003-4712-728x
e-mail: gkavdeeva@gmail.com

Technological breakthrough in criminalistics and forensic examination : new horizons

This scientific article focuses on exploring the directions for the application of the latest technologies in criminalistics and forensic examination in Ukraine and other countries. Thanks to global digitalization, open access to scientific publications and research data has become available to scientists from most countries worldwide. Open science has emerged as a new reality in the research activities of the world's leading scientific communities, including Ukraine. This creates opportunities for a significant technological breakthrough in the development of criminalistics and forensic examination.

Based on the study and analysis of scientific and other sources from Ukraine and other countries, the following open-access digital forensic platforms available to law enforcement agencies were identified and analyzed: the Automated Fingerprint Identification System (AFIS); facial recognition systems Clearview AI (USA) and SmartFace (Slovakia); the BigDataPeople system (Ukraine) for collecting information about individuals using open-source data; the BalScan ballistic identification system (Czech Republic); the databases of cold steel and firearms maintained by the Netherlands Forensic Institute; the IBIS system for automated firearm and toolmark identification based on 3D trace imaging; the free ChemSpider database of medicines and bioproducts (United Kingdom); the ABIS biometric identification management system (Slovakia), which utilizes palm prints, iris scans, and facial features, among others.

The latest forensic methods for evidence examination, described in open sources and considered promising for use in Ukraine, have been identified. These include: studying narcotic materials, explosives, chemical, and biological substances at the atomic and molecular levels (nanotechnology); identifying individuals and determining their age based on the complete set of proteins produced by the human body; determining the time of death based on various markers (blood pH, cholesterol, sodium, potassium, etc.); determining human characteristics (age, skin color, eye and hair color) through DNA analysis, and more.

The integration of Ukrainian forensic knowledge into European and global open science systems requires not only adherence to their standards and principles but also the unification and standardization of metadata exchange protocols, including their content and format.

Keywords: technologization, digitalization, research data, criminalistics, forensic examination, open science

Research Problem Formulation: Global digitalization creates new opportunities for open access to the results of scientific research by scientists from different countries and new challenges for law enforcement agencies. Social networks, online stores and other e-commerce platforms, and hidden darknet networks are actively used by criminals to illegally trade in wild animals, prohibited substances, human organs, cultural property, and counterfeit products. Some actors use virtual currencies and alternative banking platforms to legalize illicit proceeds, and members of organized crime and terrorist groups use new (encrypted) communication technologies and platforms to communicate and interact covertly[1]. At the same time,

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

[1] Transformative Technologies: How digital is changing the landscape of organized crime. Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Posted on 29 Jun 2020. p.p. 2-3. URL: https://

© Avdeeva G., 2025

new tools have emerged to detect the facts of illegal activity and thoroughly investigate its traces to establish the truth and conduct quality investigations.

Thanks to the development of digital and network technologies and the integration of knowledge in forensic science and forensic examination, not only new sources of evidence (computers, mobile phones, photo and video cameras, GPS navigators, social networks and various Internet sites, etc.) and methods of their research have appeared, but also the latest methods of analysis of "classical" forensic objects and traces (blood and other secretions of the human body: traces of hands, feet, lips, human voice; traces of tools and instruments; weapons and their traces; various materials, etc.).

Law enforcement officers today actively use not only special equipment in their work, but also such household electronic technical means as mobile phones, voice recorders, photo and video cameras, GPS trackers. Due to their small size, multifunctionality, and the ability to quickly capture information, they are rightfully used in law enforcement[2]. Analysts at Deloitte International Corporation predict that in the near future, 20 to 30% of law enforcement activities may be automated[3].

The importance of using digital technologies and gaining skills in their use by a forensic expert in order to maintain confidence in forensic examination is emphasized in the Action Plan for the Development of the European Forensic Area until 2030 (EFSA 2.0)[4]. This Plan provides for the development of mechanisms for verifying the reliability of the results of forensic research obtained using digital technologies and artificial intelligence, as well as their entry into legal force. Paragraph 7 of the Plan emphasizes the importance of digitalization of forensic science in all EU member states.

Since on June 23, 2022, Ukraine received the status of a candidate for EU membership and negotiations on Ukraine's accession to the European Union have already begun, our country should digitize forensic and forensic activities as much as possible, using innovations in these areas in the EU and the United States.

The processes of innovative development of forensic science and forensic examination are facilitated by the introduction of open access mechanisms to scientific publications and research data in most developed countries of the world. The UNESCO Recommendations on Open Science define[5] it as a combination of various principles, rules and means aimed at ensuring that scientific knowledge presented in different languages is publicly available and suitable for reuse, reproduction and verification in order to increase cooperation and exchange of information for the benefit of science and society[6].

Open science provides equal conditions for the competition of scientists, facilitates the verification of the reliability of the declared scientific results, promotes rapid progress in various fields, helps society to spend more rationally on research and avoid duplication of research and development topics.

Scientists actively study and use in their work the results of scientific research contained in the following international aggregators of information resources: OpenAIRE[7], OpenDOAR[8], BASE[9], CORE,[10] etc. The obtained new

globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/06/Transformative-Technologies-WEB.pdf

2 Тіхонов С.В., Кобець М.В. Методичні рекомендації щодо застосування GPS-трекерів у розкритті кримінальних правопорушень. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 17. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2c421b7f-e0ad-4e98-8f8f-8d8709007c3b/content

3 Deloitte. Policing 4.0. Deciding the future of policing in the UK. (2018). URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/public-sector/deloitte-uk-future-of-policing.pdf

4 Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0. Council of the European Union. Brussels, 9 March 2023. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf

5 UNESCO Recommendation on Open Science. UNESCO. 2021. 34 p. DOI: https://doi.org/10.54677/MNMH8546

6 Загородній А. Г. та ін. Впровадження європейських принципів відкритої науки в Національній академії наук України. *Вісник НАН України*, 2025, № 1. С. 12. DOI: https://doi.org/10.15407/visn2025.01.011

7 OpenAIRE. URL: https://www.openaire.eu/

8 OpenDOAR. URL: https://v2.sherpa.ac.uk/opendoar/

9 BASE. URL: URL: https://www.base-search.net/

10 CORE. URL: https://core.ac.uk/

Galina AVDEEVA

TECHNOLOGICAL BREAKTHROUGH IN CRIMINALISTICS AND FORENSIC EXAMINATION : NEW HORIZONS

This scientific article focuses on exploring the directions for the application of the latest technologies in criminalistics and forensic examination in Ukraine and other countries. Thanks to global digitalization, open access to scientific publications and research data has become available to scientists from most countries worldwide. Open science has emerged as a new reality in the research activities of the world's leading scientific communities, including Ukraine. This creates opportunities for a significant technological breakthrough in the development of criminalistics and forensic examination.

Based on the study and analysis of scientific and other sources from Ukraine and other countries, the following open-access digital forensic platforms available to law enforcement agencies were identified and analyzed: the Automated Fingerprint Identification System (AFIS); facial recognition systems Clearview AI (USA) and SmartFace (Slovakia); the BigDataPeople system (Ukraine) for collecting information about individuals using open-source data; the BalScan ballistic identification system (Czech Republic); the databases of cold steel and firearms maintained by the Netherlands Forensic Institute; the IBIS system for automated firearm and toolmark identification based on 3D trace imaging; the free ChemSpider database of medicines and bioproducts (United Kingdom); the ABIS biometric identification management system (Slovakia), which utilizes palm prints, iris scans, and facial features, among others.

The latest forensic methods for evidence examination, described in open sources and considered promising for use in Ukraine, have been identified. These include: studying narcotic materials, explosives, chemical, and biological substances at the atomic and molecular levels (nanotechnology); identifying individuals and determining their age based on the complete set of proteins produced by the human body; determining the time of death based on various markers (blood pH, cholesterol, sodium, potassium, etc.); determining human characteristics

(age, skin color, eye and hair color) through DNA analysis, and more.

The integration of Ukrainian forensic knowledge into European and global open science systems requires not only adherence to their standards and principles but also the unification and standardization of metadata exchange protocols, including their content and format.

Keywords: technologization, digitalization, research data, criminalistics, forensic examination, open science

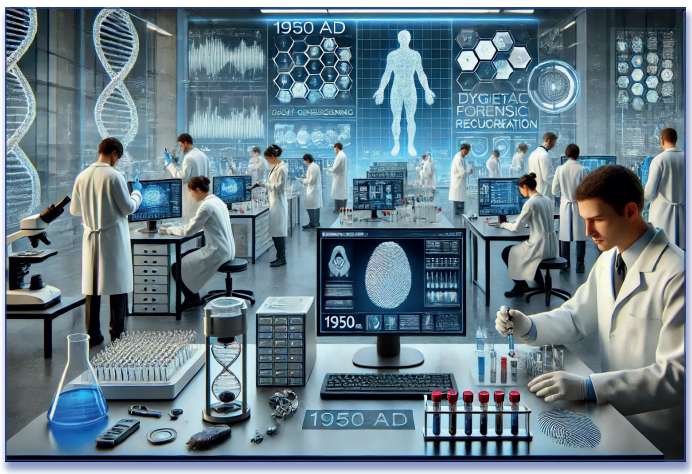
results and research data serve as a basis for further research in certain areas and accelerate their development. Therefore, the search and analysis of the latest technologies for the study of evidence is relevant for the development of forensic science and forensic examination.

This article purpose is to facilitate the dissemination and popularization of scientific results of Ukrainian researchers at the international level, exchange of scientific and technical information with foreign scientific institutions and researchers to intensify scientific cooperation and conduct joint research; to expand the infrastructure and resource base for the use of various biometric technologies, and to intensify the development of new methods of DNA analysis and digital evidence research. Promising is the joint work of forensic scientists and IT specialists to create modern digital systems for investigating evidence and introducing artificial intelligence systems to search for the necessary scientific information in open collections of scientific publications integrated into a single system, to identify individuals by biometric data, regardless of the country in which they live.

Analysis of recent research and publications. The following scholars have paid attention to the problems of technologization of criminalistics and forensics: V. D. Bernaz, V. H. Honcharenko, V. A. Zhuravel, A. V. Kovalenko, V. A. Kolesnyk, Ye. D. Lukianchykov, O. H. Predmestnikov, V. H. Khakhanovskyi, D. M. Tsekhan, S. S. Cherniavskyi, Yu. M. Chornous, V. M. Shevchuk, V. Yu. Shepitko, V. V. Yusupov, R. M. Shekhavtsov et al. Due to the constant development of digital technologies around the world and the relevance of the problems of technologization in criminal proceedings, in recent years, considerable attention has been paid to these issues in the world scientific community. In the United States alone, more than 22,000 scientific publications on new advances in forensic science and forensics have been published since 2020. Some of the authors reveal the essence of completely new technologies, while others propose to adapt modern research methods already existing in a particular field to analyze new objects and solve new expert tasks[11]. Therefore, constant monitoring of the current level of technologicalization of criminalistics and forensic science in different countries of the world, analysis of modern achievements in this area and proposals for the introduction of technologicalization in criminal proceedings is relevant.

This article purpose is to highlight the latest world scientific and practical methods of working with evidence, to determine the possibility of their use in Ukraine, to provide proposals on the prospects for using the most effective new technologies in forensic and forensic activities.

Main Content Presentation: Ukrainian law enforcement officers receive digital information on organizers and members of international organized criminal groups from the Millennium information and search system, which was created by the International Criminal Police Organization (INTERPOL). The databases of this system contain personal and biometric data, photographs, individual characteristics, links to organized criminal organizations, etc.[12] Interpol enables law enforcement agencies in 196 member countries to exchange intelligence through a secure network called I-24/7 and use 19 police databases with digital information on crimes and criminals (from names and fingerprints to stolen passports), to which countries have access in real time[13].

Interpol databases accumulate a lot of information in digital form, which is analyzed and structured using a system

[11] Kimmy Gustafson. Modern Forensic Science Technologies (2024). Forensics Colleges. Forensic Education Blog. 09.02.2024. URL: https://www.forensicscolleges.com/blog/resources/10-modern-forensic-science-technologies

[12] Project Millennium. Interpol : website. URL: https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Project-Millennium#:~:text=Facilitating%20the%20exchange%20of%20investigative,criminal%20networks%20and%20their%20activities

[13] What is INTERPOL? Interpol : website. URL: https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL

with elements of artificial intelligence Criminal Analysis Files. Based on this analysis, intelligence reports are formed for member countries (including Ukraine), socio-demographic information about criminals (age, gender, type of activity, criminal ties), as well as the time and place of criminal activity is accumulated[14].

Interpol for law enforcement agencies of participating countries also provides access to the AFIS Automated Fingerprint Identification System and to the face recognition system using portable biometric data collection devices[15].

Since 2022, law enforcement agencies of Ukraine have been using the facial recognition system based on the appearance of the American company Clearview AI[16], and the BigDataPeople system of the Ukrainian company Artellence has been used to collect information about persons using information from open sources[17]. Since the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, criminal analysis units have been identifying war criminals, collaborators, traitors, saboteurs, etc. During 2022, criminal analysis units identified almost 5.5 thousand people involved in armed aggression[18].

In current conditions, digital images of objects serve as the basis for creating various automated expert information and reference collections and forensic records[19]. Employees of forensic institutions in different countries form and actively use specialized information resources, in particular, on cold arms[20] and firearms[21], during forensic research, Netherlands Forensic Institute (NFI). Examples of automated identification fingerprint, trace and ballistic systems include the following: Dakto-200, TrasoScan, BalScan, etc.[22] For facilitating interaction between forensic experts, lawyers, investigators and judges, France has created the Opalexe[23] digital platform containing sample documents and materials on the appointment and conduct of forensic examinations.

The BalScan identification ballistic system manufactured by Laboratory Imaging s.r.o. (Czech Republic) has been used in Ukraine since 2019. It is designed for digital capture and comparative analysis of images. The system database contains images of bullets and cartridges fired from registered firearms, and also allows you to scan and compare traces of firearms even on deformed bullets and their fragments in order to identify a specific instance of firearms.

14 Criminal Intelligence analysis. Interpol. URL: https://www.interpol.int/en/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis2

15 Мовчан А. В. Міжнародний досвід застосування сучасних технологій у протидії організованій злочинності // Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану : матеріали V міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 20 квітня 2023 року). С. 115. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/collections/1233252c-327f-41ef-a52a-a3cc38eeb9fe

16 War in Ukraine. Clearview AI : website. URL: https://www.clearview.ai/

17 Open Data matters now. Artellence : website. URL: https://artellence.com/

18 Овсянюк Д.І., Худенко Д.М. Використання підрозділами кримінального аналізу технологій розпізнавання облич та фенотипування днк в умовах воєнного стану // Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану: матеріали V міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 20 квітня 2023 року). С. 232.

19 Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України. Затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України 10.07.2017 № 580. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-17#Text

20 Databank voor messen moet politie helpen in onderzoek naar steekpartijen. NOS Nieuws. Dinsdag 14 maart 2023. URL: https://nos.nl/artikel/2467375-databank-voor-messen-moet-politie-helpen-in-onderzoek-naar-steekpartijen

21 Politie en NFI gaan meer wapenonderzoek doen. NOS Nieuws, Donderdag 30 september 2021. URL: https://nos.nl/artikel/2399759-politie-en-nfi-gaan-meer-wapenonderzoek-doen

22 Кожевніков В. Штучний інтелект як інструмент криміналістики та судової експертизи. // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків : НІЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 190.

23 La dématérialisation des expertises civiles avec OPALEXE. *Parole au cncej, Experts* № 133, août 2017. P. 40. URL : https://www.martinique-expertsdejustice.com/wp-content/uploads/2018/03/article-RE_15

Galina AVDEEVA,

PERCÉE TECHNOLOGIQUE EN CRIMINALISTIQUE ET EN CRIMINALISTIQUE : NOUVEAUX HORIZONS

L'article scientifique est consacré à la mise en évidence des domaines d'utilisation des dernières technologies en criminalistique et en criminalistique en Ukraine et dans d'autres pays. Les dernières méthodes criminalistiques de recherche de preuves ont été identifiées, dont la description est contenue dans des sources ouvertes et qui sont prometteuses pour une utilisation en Ukraine, à savoir : la recherche de matières narcotiques, d'explosifs, de substances chimiques et biologiques au niveau des atomes et des molécules (nanotechnologie) ; identification des individus et détermination de leur âge à partir de l'ensemble des protéines produites par le corps humain ; déterminer l'heure du décès de la victime à l'aide d'un certain nombre de marqueurs (pH sanguin, cholestérol, sodium, potassium, etc.) ; détermination des caractéristiques d'une personne (âge, couleur de la peau, des yeux et des cheveux, âge) à l'aide de l'ADN, etc. Le but de l'article est de promouvoir la diffusion et la vulgarisation des résultats scientifiques des chercheurs ukrainiens au niveau international, l'échange d'informations scientifiques et techniques avec des institutions scientifiques et des chercheurs étrangers afin d'intensifier la coopération scientifique et de mener des recherches conjointes ; élargir l'infrastructure et la base de ressources pour l'utilisation de diverses technologies biométriques, accroître le développement de nouvelles méthodes d'analyse de l'ADN et la recherche de preuves numériques. Le travail conjoint des scientifiques criminalistiques et des spécialistes en informatique pour créer des systèmes numériques modernes d'examen des preuves et introduire des systèmes d'intelligence artificielle pour rechercher les informations scientifiques nécessaires dans des collections ouvertes de publications scientifiques intégrées dans un système unique, afin d'identifier les individus à l'aide de données biométriques quel que soit le pays dans lequel ils résident, est également prometteur.

Mots-clés : technologisation, numérisation, données de recherche, criminalistique, analyse scientifique, science ouverte

Galina AVDEEVA,

TECHNOLOGISCHER DURCHBRUCH IN DER KRIMINALISTIK UND FORENSISCHEN EXPERTISE: NEUE HORIZONTE DIESER WISSENSCHAFTLICHE

Artikel beleuchtet die Anwendungsrichtungen neuester Technologien in der Kriminalistik und forensischen Expertise in der Ukraine und weiteren Ländern. Neue kriminalistische Methoden zur Untersuchung von Beweismitteln, die in offenen Quellen beschrieben werden und für die Ukraine vielversprechend sind, werden vorgestellt: die Analyse narkotischer, explosiver, chemischer und biologischer Substanzen auf Atom- und Molekülebene (Nanotechnologien); Personenidentifikation und Altersbestimmung anhand des kompletten Proteinprofils des menschlichen Organismus; Todeszeitanalyse über Marker wie Blut-pH, Cholesterin, Natrium und Kalium; Bestimmung individueller Merkmale (Alter, Haut-, Augen- und Haarfarbe) mittels DNA-Analysen. Ziel des Artikels ist die Förderung und Popularisierung der wissenschaftlichen Ergebnisse ukrainischer forschender auf internationaler Ebene, der Austausch technischer Informationen mit ausländischen Forschungseinrichtungen zur Intensivierung der Kooperation und gemeinsamen Studien sowie der Ausbau der Infrastruktur und Ressourcenbasis für biometrische Technologien, die Weiterentwicklung neuer DNA-Analyseverfahren und digitaler Beweismitteluntersuchungen. Perspektivisch wird die Zusammenarbeit von Kriminalist:innen mit IT-Fachkräften zur Entwicklung moderner digitaler Systeme für Beweismitteluntersuchungen und Einführung von KI-Systemen zur Recherche in integrierten offenen Sammlungen wissenschaftlicher Publikationen und zur biometrischen Identifikation von Personen weltweit hervorgehoben.

Schlüsselwörter: Technologisierung. Digitalisierung. Forschungsdaten. Kriminalistik. Forensische Expertise. Open Science.

The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine accelerated the creation of an electronic database of digital copies of traces of firearms on cartridges using the BalScan system including more than 600 thousand images of cartridges with traces of more than 200 thousand weapons. These cartridges are removed from crime scenes and cartridges fired from lost weapons or those registered to certain persons[24].

In more than 80 countries around the world, law enforcement and military personnel use the IBIS system to automatically identify firearms and tools in their tracks[25]. Trace analysis in this system is carried out using 3D microscopy and special comparison algorithms with a significant number of 3D images of traces of shell casings and bullets contained in an integrated network of separate databases of different countries.

For fixing (creating a 3D model) of terrain areas, individual objects and traces, investigative and forensic practice uses three-dimensional scanning technology developed by Artec 3D allowing for high accuracy and resolution to quickly obtain color three-dimensional electronic copies of objects and traces of foreign objects[26], which subsequently serve as objects of trace, ballistics, explosives, automotive, transport and trace and other types of forensic examinations.

Scientists at the Massachusetts Institute of Technology (USA) have developed high-speed video cameras capable of recording events with microsecond accuracy. These fairly easy-to-use devices are successfully used during an expert experiment in forensic ballistic research to determine the mechanism of damage formation on various objects (including the human body) from various kinds of shells, determine their flight speed and solve other expert problems by investigating the traces of interaction of objects with ballistic objects[27].

Law enforcement officers actively use digital databases from open sources that are developed in other areas of knowledge. Most often, such databases are designed to store and search information in medicine, biology, physics, engineering and other fields[28]. They contain data on pharmaceuticals, biological materials, narcotic drugs, chemical compounds, cold steel and firearms, types and properties of metals and alloys, and other background information.

Forensic experts use digital resources created by well-known global scientific communities to publish research results in various fields of science as references. Examples of such sources are: 1) a system of free databases of medicines and biological products, marine natural products, chemicals and their properties ChemSpider, natural products, catalysts, methods in organic synthesis", etc. (developed by the Royal Society of Chemistry of the United Kingdom)[29]; 2) PubChem, an open chemical database of the National Institute of Health (NIH, USA), which allows searching for chemicals by name, molecular formula, structure and other characteristics30; 3) Cambridge Structure Database (CSD), Inorganic Crystal Structure Database (ICSD) and digital services of CCDC and FIZ Karlsruhe contain experimental research-based information in the field of structural chemistry,

[24] Лебідь С.О., Шевчук О.Ю. Проблеми використання балістичних обліків у розкритті злочинів в умовах воєнного стану // Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану : матеріали V міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 20 квітня 2023 року). С. 92. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/collections/1233252c-327f-41ef-a52a-a3cc38eeb9fe

[25] Firearm and Tool Mark Identification – IBIS. Forencic technology. https://www.ultra-forensictechnology.com/en/products-and-services/firearm-and-tool-mark-identification-ibis/

[26] Фролов А., Варлахов В., Федорченко В. Застосування сучасного програмного забезпечення під час дослідження зіткнень транспортних засобів // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 387.

[27] Ballistic Photography. URL: http://facweb.cs.depaul.edu/sgrais/ballistic_photography.htm

[28] Бондар В. С. Цифрові бази даних в судово-експертній діяльності як засіб оптимізації її інформаційного забезпечення. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2021. Вип. 3 (95). С. 242. DOI: 10.33766/2524-0323.95.241-256

[29] Royal Society of Chemistry. Updating Databases and Literature. URL: https://www.rsc.org/journals-books-databases/databases-literature-updates/#databases

[30] PubChem. National Library of Medicine. URL : https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/

software and information on properties and methods of research of various materials and substances[31], etc.

Chemists of the State University of Campinas (Brazil) improved the well-known method of qualitative and quantitative analysis of synthetic cannabinoids in forensic toxicology using liquid chromatography and tandem mass spectrometry (LC-MS/MS) and proposed to automate the research processes, which allows to facilitate the processes of preparing objects for research and improve the accuracy of the results[32].

In recent years, research on objects at the level of atoms and molecules (nanotechnology) has intensified in various fields of science, which have been "picked up" by scientists in the field of forensic science and forensic examination. This made it possible to develop nanomaterials based on polymers and significantly expanded the ability to detect micro-quantities of narcotic materials, explosives, chemical and biological substances at the molecular level[33].

In order to detect invisible (latent) or subtle traces of hands, scientists from the Northern University of China proposed to use fluorescent coal powder, which, after spot application to the surface with handprints and fixation of fingerprints on the sweat substance, allows to detect and photograph traces in ultraviolet light due to their fluorescence in red, yellow or orange[34]. This greatly expands the possibilities of forensic identification of persons by handprints.

Chemists at the University of Albany (USA) proposed to process them with special biosensors that allow not only to identify a person, but also to establish his age, gender, etc. for the analysis of the flow and fatty matter of small traces of hands and other secretions of the human body[35].

Slovak developers offer a number of the latest forensic technologies, such as ABIS (biometric identification management system based on handprints, iris, and facial features), SmartFace (face recognition system), OEM Solutions (algorithms for analyzing handprints and faces), DOT (Digital Onboarding Toolkit - document verification, facial analysis for identification, identification by handprints), etc.[36] The AFIS system developed by them for magnetic extraction of handprints and automatic identification of persons37 allows investigators, forensic experts and specialists to "read" the prints directly at the scene after applying magnetic dust to them without contact with the trace, to qualitatively record it and compare it with a large array of handprints contained in the fingerprint registration system. This technology makes it possible to extract a very clear handprint (without any foreign contamination) and significantly save time and procedural resources.

Indian scientists for forensic scientists, anthropologists and forensic scientists have developed a fast and effective computerized method of 3D forensic reconstruction of a person's face behind his skull, which reduces the number of errors that occurred earlier during the manufacture of two-dimensional drawings and three-dimensional clay models[38].

For simulating (reconstructing) the movement of vehicles during the accident and their subsequent movement to the place of their stop, the Cybid V-SIM software package is used in automotive and transport traceology

Galina AVDEEVA,

PRZEŁOM TECHNOLOGICZNY W KRYMINALISTYCE I BADANIU SĄDOWYM: NOWE HORYZONTY

Artykuł naukowy poświęcony jest objęciu kierunków wykorzystania najnowszych technologii w dziedzinie nauk karnych i wiedzy sądowej na Ukrainie i innych krajach. Najnowsze metody kryminalistyczne badań dowodów, które są zawarte w otwartych źródłach i które są obiecujące do zastosowania na Ukrainie, a mianowicie: badanie materiałów narkotycznych, wybuchowych, chemikaliów i substancji biologicznych na poziomie atomów i cząsteczek (nanotechnologia); identyfikacja osób i ustanowienie swojego wieku przez pełny zestaw białek wytwarzanych przez ludzkie ciało; określanie czasu śmierci ofiary przez szereg markerów (pH krwi, cholesterol, sód, potas itp.); Określenie cech twarzy (wiek, kolor skóry, oczy i włosy, wiek) przez DNA itp. Celem artykułu jest promowanie rozprzestrzeniania się i popularyzacji wyników naukowych ukraińskich badaczy na poziomie międzynarodowym, wymianie informacji naukowych i technicznych z zagranicznymi instytucjami naukowymi i badaczami w celu zintensyfikowania współpracy naukowej i przeprowadzenia wspólnych badań; Rozszerzając bazę infrastruktury i zasobów do stosowania różnych technologii biometrycznych, aktywację w opracowywaniu nowych metod analizy DNA i badań cyfrowych dowodów. Obiecująca jest również wspólna praca kryminalistów z specjalistami ds. IT na temat tworzenia nowoczesnych systemów cyfrowych do badania dowodów i wprowadzenia systemów sztucznej inteligencji w celu znalezienia niezbędnych informacji naukowych w zintegrowaniu z jednym systemem otwartych zbiorów publikacji naukowych, w celu identyfikacji osób zgodnie z danymi biometrycznymi, niezależnie od kraju, w którym żyją.

Słowa kluczowe: technologia, cyfryzacja, dane badawcze, kryminalistyka, badanie kryminalistyczne, otwarta nauka

[31] CCDC's and FIZ Karlsruhe's. Access structures. URL : https://www.ccdc.cam.ac.uk/structures/

[32] Noroska Gabriela Salazar Mogollón, Cristian Daniel Quiroz-Moreno, et al. (2018). New Advances in Toxicological Forensic Analysis Using Mass Spectrometry Techniques. DOI: https://doi.org/10.1155/2018/4142527

[33] Díez-Pascual, A.M.; Cruz, D.L.; Redondo, A.L. Advanced Carbon-Based Polymeric Nanocomposites for Forensic Analysis. Polymers 2022, 14, 3598. DOI: https://doi.org/10.3390/polym14173598

[34] Ruonan Wang, Zihong Huang, Lifeng Ding, Feiyan Yang, and Di Peng. ACS Applied Nano Materials 2022 5 (2), 2214-2221. DOI: https://doi.org/10.1021/acsanm.1c03901

[35] McGoldrick, L.K.; Halámek, J. Recent Advances in Noninvasive Biosensors for Forensics, Biometrics, and Cybersecurity. Sensors 2020, 20, 5974. DOI: https://doi.org/10.3390/s20215974

[36] Innovatrics. Products. URL: https://www.innovatrics.com/digital-onboarding-toolkit/

[37] AFIS (Automated Fingerprint Identification System). Innovatrics. URL: https://www.innovatrics.com/glossary/afis-automated-fingerprint-identification-system/

[38] Gupta S, Gupta V, Vij H, Vij R, Tyagi N. Forensic Facial Reconstruction: The Final Frontier. Journal of Clinical and Diagnostic Research. 2015 Sep, Vol-9(9): ZE26-ZE28. DOI: 10.7860/jcdr/2015/14621.6568 URL: https://jcdr.net/articles/PDF/6568/14621_CE(Ra1)_F(GH)_PF1(EKAK)_PFA(P)_PF2(PAG).pdf

expertise, which allows you to get a visual model of the event using satellite imagery of the area that is closest to the actual accident[39].

Thanks to global digitalization, investigators receive information from CCTV cameras and digital registers during an accident investigation about the latest destinations of the vehicle, its typical routes, personal data of the vehicle owner and places of the most frequent parking[40].

In recent years, a number of new algorithmic techniques have been developed within the framework of video and audio recording examination to establish the authenticity of digital signatures, which allow detecting traces of editing in digital photographs, phonograms and video recordings. On their basis, the experimental expert-analytical automated systems Academy and Fractal[41] were created, which are capable of establishing the authenticity of digital signograms, as well as identifying the electronic device on which they were recorded.

Research on mobile phones, tablets and other electronic devices, which serve as a repository of a variety of general and personal information, is carried out using modern portable hardware and software complexes Cellebrite UFED Touch 2 Ultimate and Cellebrite UFED 4 PC Physical Analyzer. They are capable of detecting, decoding and analyzing digital data and allow: to extract data without entering a graphic key, password or PIN code from Android, Apple and other devices; to restore previously deleted information; to decrypt the encrypted WhatsApp history database; to extract application data, passwords, instant messages (in particular, from Viber, WhatsApp and Telegram messengers), contacts, SMS messages, emails, audio and video files, call logs, information about the location of the phone and the route of its owner by analyzing the history of using Wi-Fi access points, etc.[42]

Since the 1980s, DNA analysis has become one of the most powerful tools in criminal proceedings, allowing the identification of criminals even after a long time after the crime. In accordance with the Law of Ukraine: On State Registration of Human Genomic Information[43], automated system for recording human genetic characteristics has been created in forensic expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, with the help of which DNA identification of individuals is carried out. At the same time, scientists from the American Chemical Society propose to identify individuals by proteomes (a complete set of proteins produced by the human body)[44]. Proteomes are found in blood, bones and other biological materials, and their analysis allows detecting microtraces of poison and other substances that cannot be detected by any other method. Thanks to age-related changes in proteomes, it is possible to establish the age of the victim during their research.

Joint studies of DNA chromosomes by scientists from Germany, the United Kingdom and the Netherlands have identified 23 chromosomes on which the appearance of a person

[39] Бодоряк Ю., Шминдюк Ю., Пипко Ю. Використання програми Cybid V-SIM 4.0 під час проведення автотехнічної експертизи // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 95.

[40] Nhien-An Le-Khac, Daniel Jacobs, John Nijhoff, Karsten Bertens, Kim-Kwang Raymond Choo. Smart vehicle forensics: Challenges and case study. *Future Generation Computer Systems*. Volume 109, August 2020, Pages 500-510. DOI: https://doi.org/10.1016/j.future.2018.05.081

[41] Методика ідентифікаційних і діагностичних досліджень матеріалів та апаратури цифрового й аналогового звукозапису зі застосуванням програмного забезпечення «Фрактал» при проведенні експертиз матеріалів та засобів відео та звукозапису : наук.-мет. посіб. / Рибальський О. В., Соловйов В. І., Журавель В. В., Татарнікова Т. О. Київ : ДУІКТ, 2013. 75 с.

[42] Кобець М. В. Апаратно-програмний комплекс «Cellebrite Ufed» як засіб отримання інформації з мобільних терміналів // Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 71.

[43] Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України № 2391-IX від 09.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text

[44] Carolyn Wilke. Proteomics Offers New Clues for Forensic Investigations. ACS Central Science 2021 7 (10), 1595-1598. DOI: 10.1021/acscentsci.1c01232 URL: https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acscentsci.1c01232

depends. This allowed a person's DNA samples to establish the color of their hair, eyes, and skin. In the future, scientists plan to develop a method for establishing the age of a person following the traces of DNA[45]. Japanese scientists have proved that genomic studies can also be used to estimate the time of bodily injury (wound) by studying the microarray DNA analysis of a skeletal muscle sample near the injured area[46].

Scientists from the UK have carried out a detailed analysis of 34 variants of the Bloodstain Pattern Analysis (BPA) software, which, based on traces of blood on surrounding objects, can provide researchers with retrospective information about the spatial location and trajectory of movement of an injured person[47]. The scientists have found that certain technologies allow them to establish the sequence of events at the crime scene and the mechanism of inflicting bodily injuries. However, most software products are not sufficiently used in real criminal proceedings. Scientists consider BPA technologies to be quite promising, but note that they require further development in order to verify the objectivity of the results obtained and compliance with procedural legislation.

Chinese scientists have developed a methodology for the qualitative extraction of micro-quantities of seeds, pollen and spores of plants from human skin, shoes and clothing and their research in order to identify areas of the terrain[48].

Determining the time of death of the victim is an important task of forensic medical examination during the investigation of murders. Scientists of the Department of Forensic Sciences of Amity University (Dubai, UAE) have proved that human blood contains a number of markers (blood pH, triglycerides, cholesterol, sodium, potassium, etc.), which, after a person's death, gradually undergo changes over time and by comparing these changes with available statistical data using a special device and a "built-in" artificial intelligence system, it is possible to accurately determine the time of death49.

Scientists around the world have developed many new methods and means of researching evidence. Their search in open sources and analysis allows to enrich forensic science and forensic examination with new tools for obtaining evidential information.

Conclusions: In recent years, scientists around the world have been working in the realities of open science, which means publishing the results of their research in open digital sources and databases to familiarize the widest range of scientists and the public around the world. Not only the European Union, but also the United States, the United Kingdom, Japan, Australia, Ukraine, and other countries are actively developing legal mechanisms for open access to scientific achievements. This opens up new channels of communication for scientists and practitioners and provides a powerful impetus for further research in certain areas, which leads to progress in various fields, including forensic science and forensic science.

The study and analysis of information sources in the field of criminalistics and forensics showed that scientists from different countries of the world have made significant progress in creating centers of open scientific communications, which provide researchers, research organizations, funding agencies and all participants in research and innovation

[45] Schneider PM, Prainsack B, Kayser M. The Use of Forensic DNA Phenotyping in Predicting Appearance and Biogeographic Ancestry. Dtsch Arztebl Int. 2019 Dec 23; 51-52(51-52):873-880. DOI: 10.3238/arztebl.2019.0873. URL: https pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6976916/

[46] Gaballah MH, Fukuta M, Maeno Y, et al. Simultaneous time course analysis of multiple markers based on DNA microarray in incised wound in skeletal muscle for wound aging. *Forensic Sci Int.* 2016; 266:357–368. DOI: 10.1016/j.forsciint.2016.06.027. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073816302791?via%3Dihub

[47] Patrick H. Home, Danielle G. Norman, Mark A. Williams. Software for the trajectory analysis of blood-drops: A systematic review. *Forensic Science International*. Volume 328, November 2021, 110992. DOI: https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110992 URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073821003121

[48] Chen YX, Shi HF. Research Progress on Forensic Palynology and Its Application in Forensic Science. Fa yi xue za zhi. 2020 Jun; 36(3): 354-359. DOI: 10.12116/j.issn.1004-5619.2020.03.011. PMID: 32705849. URL: https://europepmc.org/article/med/32705849

[49] Artificial intelligence in prediction of postmortem interval (PMI) through blood biomarkers in forensic examination-a concept. Hachem M, Sharma BK. Amity International Conference on Artificial Intelligence (AICAI) 2019:255–258. URL: https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8701416

with various tools and services of integrated open collections of scientific publications (OpenAIRE, OpenDOAR, BASE, CORE, etc.), databases of offenders, cold and firearms, drugs, chemicals and methods of their research (BigDataPeople, TrasoScan, BalScan, IBIS, ChemSpider, PubChem, ICSD, FIZ Karlsruhe, CSD, etc.). Thanks to technological progress and open access to scientific results, nanotechnology methods, modernized methods of evidence research, and the latest effective methods of researching invisible and barely visible handprints, sweat and fat, and various secretions of the human body have been introduced into criminology and forensics, which allow not only to identify a person, but also to establish his age, gender, eye color, skin, hair, and other features. Digital technologies for managing biometric identification by handprints, irises, and facial features (ABIS, SmartFace, OEM Solutions, Digital Onboarding Toolkit) and systems for magnetic extraction of handprints and automatic facial identification (AFIS) have been developed.

Exchange of advanced forensic technologies with economically developed countries contributes to the technologization of criminal proceedings, improving the quality and efficiency of the work of its participants, reducing the number of procedural errors and, as a result, serves as support for the realization of individuals' rights to fair justice.

In order to intensify the process of introducing world achievements in criminalistics and forensics in Ukraine, the state should promote the dissemination and popularization of scientific results of Ukrainian researchers at the international level, exchange of scientific and technical information with foreign scientific institutions and researchers to intensify scientific cooperation and joint research.

Infrastructure and resource base for the use of various biometric technologies needs to be expanded, and the development of new methods of DNA analysis and digital evidence research needs to be intensified. The joint work of forensic scientists and IT specialists to create modern digital systems for investigating evidence and introducing artificial intelligence systems to search for the necessary scientific information in open collections of scientific publications integrated into a single system, to identify individuals by biometric data, regardless of the country in which they live is promising.

In order to integrate Ukrainian science into global scientific and technical information retrieval systems, much work needs to be done to unify file metadata, streamline the protocol for their transfer, agree on an open license for research results, improve the copyright protection system in the context of open science, etc.

References

AFIS (Automated Fingerprint Identification System). Innovatrics. URL: https://www.innovatrics.com/glossary/afis-automated-fingerprint-identification-system/ [in English].

Artificial intelligence in prediction of postmortem interval (PMI) through blood biomarkers in forensic examination-a concept. Hachem M, Sharma BK. Amity International Conference on Artificial Intelligence (AICAI) 2019:255–258. URL: https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8701416 [in English].

Ballistic Photography. URL: http://facweb.cs.depaul.edu/sgrais/ballistic_photography.htm [in English].

BASE. URL: https://www.base-search.net/ [in English].

Bodoriak Yu., Shmyndiuk Yu., Pypko Yu. (2023). Vykorystannia prohramy Cybid V-SIM 4.0 pid chas provedennia avtotekhnichnoi ekspertyzy [Using the Cybid V-SIM 4.0 program during automotive inspection] .. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody 100-richchia Natsionalnoho naukovoho tsentru «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» (Kharkiv, 10.11.2023). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa», 2023. [in Ukrainian].

Bondar V. S. (2021). Tsyfrovi bazy danykh Àsudovo-ekspertnii diialnosti yak zasib optymizatsii yii informatsiinoho zabezpechennia [Digital databases forensic activities as a means of optimizing its information support] Visnyk LDUVS im. E. O. Didorenka. 2021. Vyp. 3 (95). C. 241-246. DOI: 10.33766/2524-0323.95.241-256 [in Ukrainian].

Carolyn Wilke. Proteomics Offers New Clues for Forensic Investigations. ACS Central Science 2021 7 (10), 1595-1598. DOI: 10.1021/acscentsci.1c01232 URL: https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acscentsci.1c01232 [in English].

CCDC's and FIZ Karlsruhe's. Access structures. URL : https://www.ccdc.cam.ac.uk/structures/ [in English].

Chen YX, Shi HF. Research Progress on Forensic Palynology and Its Application in Forensic Science. Fa yi xue za zhi. 2020 Jun;36(3):354-359. DOI: 10.12116/j.issn.1004-5619.2020.03.011. PMID: 32705849. URL: https://europepmc.org/article/med/32705849 [in English].

CORE. URL: https://core.ac.uk/ [in English].

Council Conclusions on the Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0. Council of the European Union. Brussels, 9 March 2023. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf [in English].

Criminal Intelligence analysis. Interpol. URL: https://www.interpol.int/en/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis2 [in English].

Databank voor messen moet politie helpen in onderzoek naar steekpartijen. NOS Nieuws. Dinsdag 14 maart 2023. URL: https://nos.nl/artikel/2467375-databank-voor-messen-moet-politie-helpen-in-onderzoek-naar-steekpartijen [in Dutch].
Deloitte. Policing 4.0. Deciding the future of policing in the UK. (2018). URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/public-sector/deloitte-uk-future-of-policing.pdf [in English].
Díez-Pascual, A.M.; Cruz, D.L.; Redondo, A.L. Advanced Carbon-Based Polymeric Nanocomposites for Forensic Analysis. Polymers 2022, 14, 3598. DOI: https://doi.org/10.3390/polym14173598 [in English].
Firearm and Tool Mark Identification – IBIS. Forencic technology. https://www.ultra-forensictechnology.com/en/products-and-services/firearm-and-tool-mark-identification-ibis/ [in English].
Frolov A., Varlakhov V., Fedorchenko V. (2023). Zastosuvannia suchasnoho prohramnoho zabezpechennia pid chas doslidzhennia zitknen transportnykh zasobiv [Application of modern software in the study of vehicle collisions] // Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody 100-richchia Natsionalnoho naukovoho tsentru «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» (Kharkiv, 10.11.2023). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa». [in Ukrainian].
Gaballah MH, Fukuta M, Maeno Y, et al. Simultaneous time course analysis of multiple markers based on DNA microarray in incised wound in skeletal muscle for wound aging. Forensic Sci Int. 2016; 266:357–368. DOI: 10.1016/j.forsciint.2016.06.027. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073816302791?via%3Dihub [in English].
Gupta S, Gupta V, Vij H, Vij R, Tyagi N. Forensic Facial Reconstruction: The Final Frontier. Journal of Clinical and Diagnostic Research. 2015 Sep, Vol-9(9): ZE26-ZE28. DOI: 10.7860/jcdr/2015/14621.6568 URL: https://jcdr.net/articles/PDF/6568/14621_CE(Ra1)_F(GH)_PF1(EKAK)_PFA(P)_PF2(PAG).pdf [in English].
Innovatrics. Products. URL: https://www.innovatrics.com/digital-onboarding-toolkit/ [in English].
Instruktsiia z orhanizatsii funktsionuvannia kryminalistychnykh oblikiv Holovnoho ekspertno-kryminalistychnoho tsentru Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Instruction on the organization of the functioning of forensic records of the Main Forensic Center of the State Border Guard Service of Ukraine]. Zatverdzhena Nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 10.07.2017 № 580. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-17#Text [in Ukrainian].
Kimmy Gustafson. Modern Forensic Science Technologies (2024). Forensics Colleges. Forensic Education Blog. 09.02.2024. URL: https://www.forensicscolleges.com/blog/resources/10-modern-forensic-science-technologies [in English].
Kobets M. V. (2023). Aparatno-prohramnyi kompleks «Cellebrite Ufed» yak zasib otrymannia informatsii z mobilnykh terminaliv [Hardware and software complex "Cellebrite Ufed" as a means of obtaining information from mobile terminals] // Aktualni pytannia ta perspektyvy vykorystannia operatyvno-rozshukovykh zasobiv u rozkrytti zlochyniv v umovakh voiennoho stanu : materialy mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 30 berez. 2023 r.). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2023. [in Ukrainian].
Kozhevnikov V. (2023). Shtuchnyi intelekt yak instrument kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy [Artificial intelligence as a tool for criminalistics and forensics] // Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody 100-richchia Natsionalnoho naukovoho tsentru «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» (Kharkiv, 10.11.2023). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa». [in Ukrainian].
La dématérialisation des expertises civiles avec OPALEXE // Parole au cncej, Experts № 133, août 2017. P. 40. URL : https://www.martinique-expertsdejustice.com/wp-content/uploads/2018/03/article-RE_15 [in French].
Lebid S.O., Shevchuk O.Yu. (2023). Problemy vykorystannia balistychnykh oblikiv u rozkrytti zlochyniv v umovakh voiennoho stanu [Problems of using ballistics records in solving crimes under martial law] // Aktualni pytannia psykholohichnoho zabezpechennia sluzhbovoi diialnosti strukturnykh pidrozdiliv MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu : materialy V mizhvidomchoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu (Kyiv, 20 kvitnia 2023 roku). URL: https://elar.naiau.kiev.ua/collections/1233252c-327f-41ef-a52a-a3cc38eeb9fe [in Ukrainian].
McGoldrick, L.K.; Halámek, J. Recent Advances in Noninvasive Biosensors for Forensics, Biometrics, and Cybersecurity. Sensors 2020, 20, 5974. DOI: https://doi.org/10.3390/s20215974 [in English].
Metodyka identyfikatsiinykh i diahnostychnykh doslidzhen materialiv ta aparatury tsyfrovoho y analohovoho zvukozapysu zi zastosuvanniam prohramnoho zabezpechennia «Fraktal» pry provedenni ekspertyz materialiv ta zasobiv video ta zvukozapysu [Methods of identification and diagnostic studies of materials and equipment for digital and analog sound recording using the Fractal software in the examination of materials and means of video and sound recording] : nauk.-met. posib. / Rybalskyi O. V., Soloviov V. I., Zhuravel V. V., Tatarnikova T. O. Kyiv : DUIKT, 2013. [in Ukrainian].
Movchan A. V. (2023). Mizhnarodnyi dosvid zastosuvannia suchasnykh tekhnolohii u protydii orhanizovanii zlochynnosti [International experience of using modern technologies in combating organized crime] // Aktualni pytannia psykholohichnoho zabezpechennia sluzhbovoi diialnosti strukturnykh pidrozdiliv MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu : materialy V mizhvidomchoho

naukovo-praktychnoho kruhloho stolu (Kyiv, 20 kvitnia 2023 roku). URL: https://elar.naiau.kiev.ua/collections/1233252c-327f-41ef-a52a-a3cc38eeb9fe [in Ukrainian].
Nhien-An Le-Khac, Daniel Jacobs, John Nijhoff, Karsten Bertens, Kim-Kwang Raymond Choo. Smart vehicle forensics: Challenges and case study. Future Generation Computer Systems. Volume 109, August 2020, Pages 500-510. DOI: https://doi.org/10.1016/j.future.2018.05.081 [in English].
Noroska Gabriela Salazar Mogollón, Cristian Daniel Quiroz-Moreno, et al. (2018). New Advances in Toxicological Forensic Analysis Using Mass Spectrometry Techniques. DOI: https://doi.org/10.1155/2018/4142527 [in English].
Open Data matters now. Artellence : website. URL: https://artellence.com/ [in English].
OpenAIRE. URL: https://www.openaire.eu/ [in English].
OpenDOAR. URL: https://v2.sherpa.ac.uk/opendoar/ [in English].
Ovsianiuk D.I., Khudenko D.M. (2023). Vykorystannia pidrozdilamy kryminalnoho analizu tekhnolohii rozpiznavannia oblych ta fenotypuvannia dnk v umovakh voiennoho stanu [The use of facial recognition and DNA phenotyping technologies by criminal analysis units under martial law] // Aktualni pytannia psykholohichnoho zabezpechennia sluzhbovoi diialnosti strukturnykh pidrozdiliv MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: materialy V mizhvidomchoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu (Kyiv, 20 kvitnia 2023 roku). [in Ukrainian].
Patrick H. Home, Danielle G. Norman, Mark A. Williams. Software for the trajectory analysis of blood-drops: A systematic review. Forensic Science International. Volume 328, November 2021, 110992. DOI: https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110992 URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073821003121 [in English].
Politie en NFI gaan meer wapenonderzoek doen. NOS Nieuws, Donderdag 30 september 2021. URL: https://nos.nl/artikel/2399759-politie-en-nfi-gaan-meer-wapenonderzoek-doen [in Dutch].
Pro derzhavnu reiestratsiiu henomnoi informatsii liudyny [On state registration of human genomic information]: Zakon Ukrainy № 2391-IX від 09.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text [in Ukrainian].
Project Millennium. Interpol : website. URL: https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Project-Millennium#:~:text=Facilitating%20the%20exchange%20of%20investigative,criminal%20networks%20and%20their%20activities [in English].
PubChem. National Library of Medicine. URL : https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/ [in English].
Royal Society of Chemistry. Updating Databases and Literature. URL: https://www.rsc.org/journals-books-databases/databases-literature-updates/#databases [in English].
Ruonan Wang, Zihong Huang, Lifeng Ding, Feiyan Yang, and Di Peng. ACS Applied Nano Materials 2022 5 (2), 2214-2221. DOI: https://doi.org/10.1021/acsanm.1c03901 [in English].
Schneider PM, Prainsack B, Kayser M. The Use of Forensic DNA Phenotyping in Predicting Appearance and Biogeographic Ancestry. Dtsch Arztebl Int. 2019 Dec 23;51-52(51-52):873-880. DOI: 10.3238/arztebl.2019.0873. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6976916/ [in English].
Tikhonov S.V., Kobets M.V. (2021). Metodychni rekomendatsii shchodo zastosuvannia GPS-trekeriv u rozkrytti kryminalnykh pravoporushen [Guidelines on the use of GPS trackers in solving criminal offenses]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2c421b7f-e0ad-4e98-8f8f-8d8709007c3b/content [in Ukrainian].
Transformative Technologies: How digital is changing the landscape of organized crime. Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Posted on 29 Jun 2020. p.p. 2-3. URL: https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/06/Transformative-Technologies-WEB.pdf [in English].
UNESCO Recommendation on Open Science. UNESCO. 2021. 34 p. DOI: https://doi.org/10.54677/MNMH8546 [in English].
War in Ukraine. Clearview AI : website. URL: https://www.clearview.ai/ [in English].
What is INTERPOL? Interpol : website. URL: https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL [in English].
Zahorodnii A. H. ta in. (2025). Vprovadzhennia yevropeiskykh pryntsypiv vidkrytoi nauky v Natsionalnii akademii nauk Ukrainy [Implementation of European principles of open science in the National Academy of Sciences of Ukraine]. Visnyk NAN Ukrainy. № 1. DOI: https://doi.org/10.15407/visn2025.01.011 [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 16.04.2025

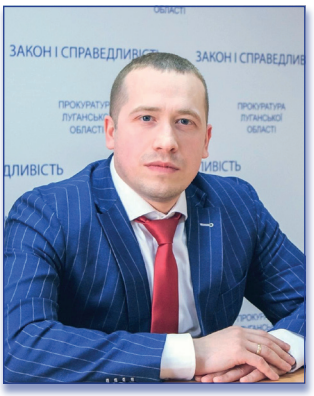
Suggested Citation:

Avdeeva, G. (2025). Technological breakthrough in criminalistics and forensic examination : new horizons. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 1 (11). 100-110. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.06

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.07
УДК 343.98 (477)

Костянтин Караман,
доктор філософії,
суддя Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області
м. Ізмаїл, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2965-9661,
e-mail: karamankostantin@gmail.com

Електронний доказ як об'єкт криміналістичного вчення про сліди злочину

Костянтин Караман

Зазначено, що наразі кримінальне процесуальне законодавство України не надає чіткого та вичерпного визначення електронного доказу, не встановлює його характерних ознак, меж допустимого використання та процесуального порядку поводження з ним. Такий нормативний вакуум ускладнює діяльність усіх учасників кримінального провадження — слідчих, прокурорів, захисників, суддів — і створює значні перешкоди для ефективного доведення. На практиці це призводить до того, що електронні докази нерідко визнаються недопустимими саме через недотримання процедур їх вилучення, фіксації дослідження, що в подальшому негативно впливає на законність та обґрунтованість судових рішень. Мета статті – обґрунтувати доцільність введення електронного доказу до системи об'єктів криміналістичного вчення про сліди злочину, з'ясування його природи, специфічних ознак, місця у системі криміналістичних об'єктів, а також обґрунтування необхідності інтеграції категорії електронного сліду в сучасну слідчу практику та криміналістичну теорію. У статті досліджено проблематику електронного доказу як нового об'єкта криміналістичного вчення про сліди злочину. Обґрунтовано, що цифрові відображення, попри нематеріальну природу, є слідами злочину у криміналістичному розумінні. Проаналізовано сучасні підходи до електронних доказів у правових системах ЄС, окреслено нормативні ініціативи щодо їх регламентації. Автор підкреслює необхідність визнання електронного доказу як окремого процесуального джерела, його інтеграції у криміналістичну теорію та розробки відповідних методик дослідження. Зроблено висновок про доцільність гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами цифрової криміналістики.

Ключові слова: кримінальне провадження, обстановка, криміналістична характеристика, правосуддя, злочин, місце вчинення, час учинення злочину.

Постановка наукової проблеми. Активне впровадження цифрових технологій у всі сфери життя докорінно змінює не лише спосіб функціонування державних і недержавних інституцій, але й трансформує саму природу злочинної поведінки. Нові форми кримінальних правопорушень дедалі частіше реалізуються з використанням інформаційних технологій, що веде до формування специфічних слідів у цифровому середовищі — так званих електронних слідів, які можуть містити цінну доказову інформацію. Такий розвиток обумовлює необхідність глибокого аналізу та формування узгоджених підходів до регулювання порядку збирання, фіксації, дослідження і використання цифрових доказів у кримінальному процесі.

Однак, чинне кримінальне процесуальне законодавство України все ще не містить чіткого й повного визначення електронного доказу, не окреслює його властивості, допустимі межі застосування та особливості процесуального поводження з ним. Ця законодавча неврегульованість ускладнює роботу всіх учасників кримінального провадження — слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів, — і породжує серйозні труднощі у процесі доведення. Зокрема, практика показує, що електронні докази часто визнаються недопустимими саме через порушення встановлених

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© К. Караман, 2025

Kostiantyn KARAMAN,

ELECTRONIC EVIDENCE AS AN OBJECT OF FORENSIC DOCTRINE ON CRIME TRACES

It is noted that currently the criminal procedural legislation of Ukraine does not provide a clear and comprehensive definition of electronic evidence, does not establish its characteristic features, the limits of permissible use and the procedural procedure for dealing with it. Such a regulatory vacuum complicates the activities of all participants in criminal proceedings — investigators, prosecutors, defense attorneys, judges — and creates significant obstacles to effective proof. In practice, this leads to the fact that electronic evidence is often recognized as inadmissible precisely due to non-compliance with the procedures for its removal, fixation or examination, which subsequently negatively affects the legality and validity of court decisions. This article purpose is to substantiate the feasibility of introducing electronic evidence into the system of objects of forensic science on traces of crime, to clarify its nature, specific features, place in the system of forensic objects, as well as to substantiate the need to integrate the category of electronic trace into modern investigative practice and forensic theory. The article explores the issue of electronic evidence as a new object of forensic science on traces of crime. It is substantiated that digital images, despite their intangible nature, are traces of crime in the forensic sense. Modern approaches to electronic evidence in the EU legal systems are analyzed, and regulatory initiatives for their regulation are outlined. The author emphasizes the need to recognize electronic evidence as a separate procedural source, its integration into forensic theory and the development of appropriate research methods. The conclusion is made about the expediency of harmonizing national legislation with European standards of digital forensics.

Keywords: criminal proceedings, situation, forensic characteristics, justice, crime, place of commission, time of crime commission.

процедур їх отримання або обробки, що в подальшому впливає на обґрунтованість судових рішень.

Особливу складність становить сам характер цифрових слідів. Вони, на відміну від матеріальних носіїв, мають віртуальну природу, піддаються швидкій зміні, знищенню або фальсифікації. Це вимагає від правників володіння спеціальними технічними знаннями, а також створення нормативно визначених процедур для роботи з такими доказами, включно з розробленням практичних алгоритмів і тактичних прийомів їхнього вилучення, фіксації та перевірки.

Варто також враховувати міжнародний аспект. Україна, будучи стороною Будапештської конвенції про кіберзлочинність, взяла на себе зобов'язання адаптувати своє законодавство до європейських стандартів, зокрема щодо правового статусу електронних доказів, дотримання прав людини і гарантій справедливого процесу. Крім того, інтеграція до цифрового правового простору Європейського Союзу передбачає формування єдиного підходу до обігу таких доказів у кримінальному процесі.

Отже, створення комплексної науково-обґрунтованої концепції, яка врегулює правові та практичні аспекти роботи з електронними доказами в кримінальному провадженні, є вкрай нагальною. Це завдання потребує не лише систематизації відповідних норм, але й підвищення рівня професійної підготовки правоохоронців, забезпечення міжвідомчої координації та удосконалення технічної бази цифрової криміналістики в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематиці вивчення та дослідження цифрових слідів, особливостям збирання та використання електронних доказів, присвячено роботи М. В. Гуцалюк та П. Є. Антонюк[1], А. В. Коваленка [2], А. В. Ратнової[3], О. В. Сіренка [4], В. С. Сезонова та А. В. Піддубної [5], А.-М. Ю. Ангелюк[6], С. С. Чернявського та Ю. Ю. Орлова [7], а також багатьох інших. Водночас допоки офіційної легалізації електронних доказів як засобів доказування у сфері кримінального судочинства не відбулося, що актуалізує потребу продовження подальших наукових пошуків.

Мета статті – обґрунтувати доцільність введення електронного доказу до системи об'єктів криміналістичного вчення про сліди злочину, з'ясування його природи, специфічних ознак, місця у системі криміналістичних об'єктів, а також обґрунтування необхідності інтеграції категорії електронного сліду в сучасну слідчу практику та криміналістичну теорію.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасні інформаційні технології вже тривалий час стали надбанням суспільства, у тому числі, тих представників, які мають асоціальні установки. Органи виконавчої та судової влади вживають суттєві зусилля для цифровізації своєї діяльності, а із цією діяльністю паралельно розвиваються й інші сфери

---

1 Гуцалюк М. В., Антонюк П. Є. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2020. Т. 33. № 1. С. 37-49.

2 Коваленко А. В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. № 4. С. 237-245.

3 Ратнова А. В. Електронний документ та його місце у системі доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2018. № 3. С. 231-241.

4 Сіренко О. В. Електронні докази у кримінальному провадженні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. № 14. С. 208-214.

5 Сезонов В. С., Піддубна А. В. Проблемні питання збирання і використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2021. Том 32 (71) № 1. С. 111-119.

6 Ангеленюк А.-М. Ю. Використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві України (проблемні питання). *Науковий вісник Ужгородського університету: серія:* Право. 2023. Т. 2. Вип. 79. С. 214-218. URL http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289572/283146.

7 Чернявський С. С., Орлов Ю. Ю. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 112-124; Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 12-24.

життєдіяльності суспільства. Оскільки частота злочинів у цифровому середовищі зростає, електронні докази поступово стають невід'ємним компонентом досудового розслідування та судового розгляду. Вони забезпечують доказові дані про час, місце, статус користувача, факти обміну інформацією, фінансові операції тощо.

Станом на сьогодні в науковому середовищі відсутній єдиний підхід до визначення назви доказів, що існують у цифровому форматі. У літературі можна зустріти різні варіанти: «електронні докази», «цифрові докази», «цифрові (електронні) докази», «електронні сліди», «віртуальні сліди», «комп'ютерні докази», «електронні відображення» тощо.

Наприклад, на думку Н. М. Ахтирської, у кримінальному провадженні під поняттям «електронні докази» розуміють інформацію або дані, що можуть підтверджувати певні обставини, факти чи концепції. Такі дані мають бути придатними для обробки комп'ютерними системами — програмами чи апаратним забезпеченням. Джерелами таких доказів виступають різноманітні електронні пристрої, зокрема комп'ютери, смартфони, цифрові камери, інтернет-мережа та інші технічні засоби. Особливістю цієї інформації є те, що вона існує не в матеріальній формі[8].

В. В. Мурадов звертає увагу на те, що електронні докази — це сукупність цифрових даних, які зберігаються у технічних носіях інформації та потребують спеціального програмного забезпечення або технічних засобів для сприйняття та аналізу. Такі докази не можна безпосередньо оцінити без попередньої обробки[9].

І. О. Крицька описує поняття «цифрових джерел доказової інформації» як об'єднання не лише програмного забезпечення, яке створює чи передає дані, але й пристроїв, де ці дані фізично зберігаються — жорстких дисків, флеш-носіїв, оптичних дисків, NAS-систем тощо. Усе це є складовими цифрової техніки, що фіксує, зберігає або передає дані в межах кримінального процесу[10].

Попри вагоме значення електронних доказів, їх правовий статус в Україні досі не унормовано. Відсутні чіткі визначення, класифікація, правила збирання та оцінювання. Це створює прецеденти визнання електронних доказів недопустимими, оскільки порушуються процедури їх створення, вилучення або аналізу. Особливої складності додає специфіка їх віртуальної природи: така інформація є нестабільною, її легко змінити, знищити або підробити.

Становлення узгодженої нормативної бази у сфері роботи з електронними доказами — це нагальна потреба сучасного кримінального процесу. Вважаємо, що необхідно законодавчо закріпити визначення електронного доказу, процедури його збирання, збереження та допустимості. Окрім правового аспекту, потребує вдосконалення також технічна й методична база роботи з електронними носіями. Важливим винятком із загальних правил є те, що навіть при формальному порушенні процедури, але за умови збереження автентичності й надійності інформації, електронний доказ не повинен автоматично визнаватися недопустимим. Це вимагає змін у підходах до оцінки таких доказів, забезпечення спеціальної підготовки правників, а також розроблення єдиних національних стандартів цифрової криміналістики.

У контексті розвитку цифрових технологій електронні докази набули важливого значення у кримінальному процесі. Згідно з підходом, запропонованим Комітетом безпеки Європейського Союзу, електронні докази охоплюють широкий спектр даних, що зберігаються у цифровому форматі: IP-адреси, електронні листи, зображення, інформація про користувачів тощо. Такі дані, як правило, знаходяться у володінні приватних постачальників послуг (телекомунікаційні компанії, хостинг-провайдери,

[8] Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36(2). С. 123–125. (Серія : Право).

[9] Мурадов В. В. Електронні докази: криміналістичний аспект використання. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 3–2. С. 313–315.

[10] Крицька І. О. Речові докази та цифрова інформація: поняття та співвідношення. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 301-304. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12330/1/Krucka_301_305.pdf/

Kostiantyn KARAMAN,

PREUVE ELECTRONIQUE COMME OBJET DE DOCTRINE JUDICIAIRE SUR LES TRACES D'UN CRIME

Il est à noter qu'actuellement, la législation ukrainienne relative à la procédure pénale ne fournit pas de définition claire et exhaustive de la preuve électronique, ne définit pas ses caractéristiques, les limites de son utilisation autorisée et la procédure à suivre pour la traiter. Ce vide réglementaire complique les activités de tous les acteurs de la procédure pénale enquêteurs, procureurs, avocats de la défense, juges – et crée des obstacles importants à l'efficacité de la preuve. En pratique, cela conduit souvent à ce que les preuves électroniques soient jugées irrecevables précisément en raison du non-respect des procédures de retrait, de fixation ou d'examen, ce qui nuit ensuite à la légalité et à la validité des décisions de justice. L'objectif de cet article est de justifier la faisabilité de l'introduction de la preuve électronique dans le système des objets de la science criminalistique relative aux traces d'infractions, de clarifier sa nature, ses caractéristiques spécifiques, sa place dans ce système, ainsi que de justifier la nécessité d'intégrer la catégorie de trace électronique dans la pratique d'enquête moderne et la théorie criminaliserai. L'article explore la question de la preuve électronique en tant que nouvel objet de la science criminalistique relative aux traces d'infractions. Il est démontré que les images numériques, malgré leur nature intangible, constituent des traces de criminalité au sens de la criminalistique. Les approches modernes de la preuve électronique dans les systèmes juridiques de l'UE sont analysées et les initiatives réglementaires visant à les encadrer sont présentées. L'auteur souligne la nécessité de reconnaître la preuve électronique comme une source procédurale distincte, de l'intégrer à la théorie criminalistique et de développer des méthodes de recherche appropriées. Il conclut sur l'opportunité d'harmoniser les législations nationales avec les normes européennes de criminalistique numérique.

Mots-clés : procédure pénale, situation, caractéristiques criminalistiques, justice, crime, lieu de commission, moment de la commission du crime.

Kostiantyn Karaman

DAS ELEKTRONISCHE BEWEISMITTEL ALS GEGENSTAND DER KRIMINALISTISCHEN LEHRE VON DER TATSPUR

Es wird festgestellt, dass das derzeitige Strafprozessrecht der Ukraine keine klare und erschöpfende Definition des elektronischen Beweismittels liefert, weder dessen charakteristische Merkmale noch die Grenzen seiner zulässigen Verwendung oder die verfahrensrechtlichen Regeln im Umgang damit bestimmt. Dieses normative Vakuum erschwert die Arbeit aller Verfahrensbeteiligten – Ermittler, Staatsanwälte, Verteidiger, Richter – und stellt ein erhebliches Hindernis für eine effektive Beweisführung dar. In der Praxis führt dies häufig dazu, dass elektronische Beweismittel wegen Verstößen gegen die Vorschriften zu deren Sicherstellung, Dokumentation oder Untersuchung als unzulässig eingestuft werden, was sich negativ auf die Rechtmäßigkeit und Begründetheit gerichtlicher Entscheidungen auswirkt.

Ziel des Beitrags ist es, die Zweckmäßigkeit der Einordnung elektronischer Beweismittel in das System der kriminalistischen Lehre von der Tatspur zu begründen, ihre Natur, spezifischen Merkmale und Position innerhalb der kriminalistischen Objektstruktur zu bestimmen sowie die Notwendigkeit der Integration der Kategorie „elektronische Spur" in die heutige Ermittlungspraxis und kriminalistische Theorie darzulegen.

Der Beitrag untersucht die Problematik des elektronischen

платформи соціальних мереж), тому доступ до них потребує спеціальних процесуальних механізмів.

У більшості держав-членів ЄС, зокрема в Австрії, Чехії, Швеції, Болгарії, Італії та інших, національне законодавство не містить офіційного визначення терміна «електронний доказ». Водночас у країнах, як-от Німеччина, Франція чи Португалія, використовується функціональний або науковий підхід: електронний доказ розуміється як будь-яка інформація, що має доказове значення і існує в цифровій чи бітовій формі, зберігається або передається за допомогою технічних засобів. Усі ці докази визнаються рівнозначними традиційним письмовим доказам і мають таку ж юридичну силу.

Попри відсутність уніфікованого поняття електронних доказів на рівні права ЄС, міждержавне співробітництво у цій сфері є ефективним. Новим кроком у напрямі гармонізації стала ініціатива Європейської Комісії, яка у 2023 році запропонувала пакет нормативних актів. Основними серед них є:

1) Регламент (ЄС) 2023/1543, який запроваджує механізми Європейського ордера на пред'явлення та Європейського ордера на збереження електронних доказів у межах кримінального провадження;

2) Директива (ЄС) 2023/1544, що регулює порядок призначення уповноважених органів та законних представників для цілей збору цифрових доказів.

3) Регламент 2023/1543 передбачає пряме звернення правоохоронних органів однієї держави-члена до постачальника послуг, розташованого в іншій країні ЄС, без необхідності залучення національних органів останньої. Такий підхід дозволяє оперативно отримувати електронні дані за умови дотримання мінімальних стандартів, встановлених правом ЄС. Ордери можуть стосуватися трьох категорій інформації:

- ідентифікаційних даних користувача,
- метаданих трафіку (час, місце, маршрут передавання),
- змісту повідомлень (текст, відео, аудіо тощо).

Водночас Регламент обмежує своє застосування лише кримінальними справами, що стосуються злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі не менше ніж на чотири місяці. Такі ордери не можуть використовуватися як інструменти для масового моніторингу або у справах in absentia. Регламент також не поширюється на випадки міжнародної правової допомоги, які регулюються іншими інструментами.

У країнах Європейського Союзу спостерігається активне впровадження концепції «**digital trace evidence**» — цифрових слідів, які визнаються не лише процесуально значущими об'єктами, а й важливими криміналістичними слідами, що потребують фахової інтерпретації. Ключовими характеристиками цього підходу є:

1. Багаторівнева нормативна основа. Зокрема, у Рамковому рішенні Ради ЄС №2008/978/JHA та Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) підкреслено потребу у створенні правових механізмів для належного обігу електронних доказів і цифрових слідів.

2. Упровадження цифрової криміналістики (digital forensics) як галузі, що поєднує технічну, правову та криміналістичну складові аналізу цифрових об'єктів.

3. Активна участь інституцій, таких як Європол, ENISA (Агентство ЄС з кібербезпеки) та CEPOL (Європейський коледж поліції), у стандартизації методів роботи з електронними доказами, включаючи цифрові сліди.

4. Розроблення спеціалізованих криміналістичних підходів. У низці країн (Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди) у навчальні програми для кримі-

налістів включено розділи, присвячені електронним слідам як різновиду доказів і об'єктів аналізу.

Загалом, попри відсутність єдиної міжнародної чи європейської правової бази, яка б повністю регламентувала обіг електронних доказів, законодавство ЄС поступово формує спільні підходи до їх збору, зберігання та використання. Ініціативи 2023 року становлять значний крок уперед у напрямку правової гармонізації та підвищення ефективності транскордонного співробітництва в галузі кримінального правосуддя.

Актуальність інтеграції категорії «електронний доказ» у криміналістичну науку обумовлюється кількома ключовими чинниками, серед яких:

Зміна природи слідів злочину. Традиційне криміналістичне вчення орієнтувалося на матеріальні (речові) сліди, що мають просторову, фізичну форму. У цифровому ж середовищі слід злочину набуває нематеріальної (віртуальної) природи — логів, IP-адрес, метаданих, цифрових зліпків дій тощо. Такі електронні відображення містять значущу інформацію про механізм, час, спосіб і місце вчинення злочину, тобто є слідами в криміналістичному значенні, попри відсутність фізичної форми.

Потреба у вдосконаленні методик виявлення та фіксації. Без розширення вчення про сліди на електронні об'єкти неможливо сформулювати повноцінні науково-обґрунтовані методики виявлення, фіксації, вилучення та дослідження цифрових доказів.

Формування єдиної наукової бази для цифрової криміналістики. Криміналістична теорія сліду є однією з базових категорій криміналістики. Якщо електронний доказ не буде включено в її предмет, це призведе до розриву між класичною наукою та новітніми криміналістичними реаліями.

Також зауважимо, що цифрові сліди є об'єктами експертних досліджень, що вчергове вказує на їх вагому значущість і можливість набуття статусу самостійного джерела доказу. У сучасній криміналістичній практиці в галузі судової експертизи вже сформовано чимало методик, що дозволяють вирішувати низку завдань, пов'язаних із дослідженням властивостей цифрових слідів, які фіксуються у формі електронних відображень. Окремі з цих завдань знайшли своє нормативне закріплення у відомчих актах, зокрема в наказах Міністерства юстиції України, де йдеться про завдання експертів під час аналізу комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Серед них – встановлення наявної інформації на цифровому носії, з'ясування її змісту, виявлення дій користувача, які можуть мати значення для розслідування, ідентифікація фактів форматування чи спроб знищення інформації, встановлення джерела походження даних, способу їх перенесення, а також технології та послідовності створення електронного документа. Крім того, експерти аналізують часові та змістові характеристики файлів – момент створення, редагування, видалення, а також перевіряють справність комп'ютерної техніки, визначаючи, яким чином її несправності впливають на функціонування пристрою. Досліджуються також можливості реалізації окремих програмних функцій, а також відповідність програмного забезпечення технічним вимогам.

Якщо об'єктом експертного дослідження є шкідливе програмне забезпечення, що діє як шпигунська програма, призначається експертиза телекомунікаційних систем, завдання якої – встановити факт передачі чи отримання даних у межах мережі, а також визначити програмні засоби, що використовувалися для несанкціонованого доступу до інформаційних систем. Водночас залишається невирішеним питання призначення та проведення експертиз електронних слідів, які функціонують

Beweismittels als eines neuen Objekts der kriminalistischen Spurenlehre. Es wird begründet, dass digitale Repräsentationen – ungeachtet ihrer immateriellen Natur – als Tatspuren im kriminalistischen Sinne zu werten sind. Aktuelle europäische Ansätze im Umgang mit elektronischen Beweismitteln sowie bestehende Regulierungsinitiativen in den Rechtssystemen der EU werden analysiert. Der Autor betont die Notwendigkeit, das elektronische Beweismittel als eigenständige prozessuale Beweisquelle anzuerkennen, es in die kriminalistische Theorie zu integrieren und entsprechende forensische Untersuchungsmethoden zu entwickeln. Abschließend wird die Angemessenheit der Harmonisierung des nationalen Rechts mit den europäischen Standards der digitalen Forensik hervorgehoben.

Schlüsselwörter: Strafverfahren, Situation, kriminalistische Charakteristik, Justiz, Straftat, Tatort, Tatzeit.

Kostiantyn KARAMAN,

DOWODY ELEKTRONICZNE JAKO PRZEDMIOT NAUCZANIA KRYMINALISTYCZNEGO O ŚLADACH PRZESTĘPCZOŚCI

Należy zauważyć, że obecnie ustawodawstwo karne procesowe Ukrainy nie zawiera jasnej i kompleksowej definicji dowodu elektronicznego, nie określa jego cech charakterystycznych, granic dopuszczalnego wykorzystania i procedury postępowania z nim. Taka próżnia regulacyjna komplikuje działania wszystkich uczestników postępowania karnego —śledczych, prokuratorów, obrońców, sędziów— i stwarza poważne przeszkody dla skutecznego dowodu. W praktyce prowadzi to do tego, że dowody elektroniczne są często uznawane za niedopuszczalne właśnie z powodu nieprzestrzegania procedur ich usuwania, utrwalania lub badania, co w przyszłości negatywnie wpływa na legalność i ważność orzeczeń sądowych. Celem artykułu – jest uzasadnienie celowości wprowadzenia do systemu przedmiotów kryminalistyki dowodów elektronicznych dotyczących śladów przestępstwa, wyjaśnienie ich charakteru, cech szczególnych, miejsca w systemie przedmiotów kryminalistycznych, a także uzasadnienie potrzeby włączenia kategorii śladów elektronicznych do współczesnej praktyki śledczej i teorii kryminalistyki. W artykule podjęto problematykę dowodów elektronicznych jako nowego przedmiotu kryminalistyki o śladach przestępstw. Udowodniono, że wyświetlacze cyfrowe, pomimo swojego niematerialnego charakteru, są śladami przestępstwa w sensie krymi-

безпосередньо в комп'ютерній мережі, адже нормативні підстави для цього ще не розроблено.

У разі, якщо електронне відображення представлено у вигляді цифрового аудіо- чи відеозапису, слідчий, прокурор або суд призначає відповідну експертизу. Її мета – ідентифікація особи за параметрами голосу або аналіз технічних умов та способу створення запису. Ідентифікаційні експертизи, спрямовані на ототожнення особи, не викликають технічних труднощів, однак підтвердження автентичності (тобто справжності) цифрових носіїв залишається проблемним питанням. Тому вітчизняними науковцями створені інноваційні методики, що дозволяють виявляти ознаки монтажу або підробки в цифрових аудіо-, відеозаписах і фотографіях. Застосування експертно-аналітичних програмних комплексів, як-от «Академія» і «Фрактал», дає змогу не лише перевірити автентичність файлу, а й встановити пристрій, на якому його створено.

З огляду на можливість цілеспрямованого фальшування цифрової інформації, доцільним є запровадження в науковий і практичний обіг окремої категорії – підробленого електронного відображення. Під ним слід розуміти цифрове зображення, у якому експертне дослідження встановило наявність ознак фальсифікації. Водночас необхідно розрізняти підроблене відображення від імітаційного. Останнє не обов'язково містить неправдиву інформацію, однак створюється з метою ввести в оману, зокрема через використання чужого облікового запису або копіювання офіційного ресурсу.

Проблематика оцінки цифрових відображень як доказів набуває особливої ваги. Закон вимагає, щоб усі докази в кримінальному провадженні оцінювалися з позицій належності, допустимості, достовірності, а їх сукупність – з точки зору достатності для прийняття процесуального рішення. З урахуванням специфіки електронної інформації, яка легко змінюється, не залежить від конкретного носія і не має різниці між копією та оригіналом, оцінка має здійснюватися особливо ретельно – у зв'язку з іншими джерелами доказів.

Оцінювання електронних відображень передбачає встановлення їх походження, часу створення, обставин і технічних умов, у яких відбувалися зміни. Важливо з'ясувати автентичність, реальну належність та зв'язок з кримінальним провадженням. Важливо також перевірити обізнаність особи, яка сформувала відповідне відображення, а також дотримання законодавства у сфері ліцензування чи реєстрації діяльності, що ведеться за його допомогою. Крім того, суд повинен брати до уваги дані про провайдера, який зберігає вказане відображення, що може мати значення для перевірки достовірності.

У межах кримінального провадження можуть бути проведені різні слідчі (розшукові) дії, зокрема допит осіб, причетних до створення електронних слідів, комп'ютерно-технічні або експертизи звуко-, відеозапису, порівняння з іншими доказами. Обсяг такої перевірки залежить від природи цифрової інформації. Наприклад, автоматично створені відображення потребують меншої перевірки, ніж створені людиною, а контент із незаконним змістом – менш складної перевірки, ніж дані, що вказують на складне шахрайство[11].

Висновок

Інтеграція електронних доказів у криміналістичне вчення про сліди злочину є не лише науково виправданою, а й практично необхідною. Це дозволяє: 1) розширити межі криміналістичного аналізу відповідно до цифрових реалій; 2) розробити сучасні методики розслідування цифрових злочинів;

[11] Чернявський С. С., Орлов Ю. Ю. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 112-124.

3) адаптувати українське криміналістичне знання до міжнародних стандартів. Україні, як державі, що прагне євроінтеграції та виконує умови Будапештської конвенції, варто не лише адаптувати законодавство, а й переосмислити наукові підвалини криміналістики, визнавши електронний доказ повноцінним об'єктом криміналістичного вчення про сліди злочину.

References

Ahcheleniuk, A.-M. Yu. (2023). Vykorystannia elektronnykh dokaziv u kryminalnomu protsesualnomu pravi Ukrainy (problemni pytannia) [The Use of Electronic Evidence in the Criminal Procedure Law of Ukraine (Problematic Issues)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pravo*, 2(79), 214–218. http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289572/283146 [in Ukrainian].

Akhtyrska, N. M. (2016). Do pytannia dokazovoi syly kiberinformatsii v aspekti mizhnarodnoho spivrobitnytstva pid chas kryminalnoho provadzhennia [On the Issue of Evidential Strength of Cyberinformation in the Aspect of International Cooperation in Criminal Proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, (36(2)), 123–125. [in Ukrainian].

Cherniavskyi, S. S., & Orlov, Yu. Yu. (2017). Elektronne vidobrazhennia yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Electronic display as a source of evidence in criminal proceedings].*Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, (2), 112–124. [in Ukrainian].

Cherniavskyi, S. S., & Orlov, Yu. Yu. (2017). Elektronne vidobrazhennia yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Electronic display as a source of evidence in criminal proceedings].*Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, (1), 12–24. [in Ukrainian].

Hutsaliuk, M. V., & Antoniuk, P. Ye. (2020). Shchodo sutnosti elektronnoi (tsyfrovoi) informatsii yak dzherela dokaziv u kryminalnomu provadzhenni. [On the essence of electronic (digital) information as a source of evidence in criminal proceedings]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 33(1), 37–49. [in Ukrainian].

Kovalenko, A. V. (2018). Elektronni dokazy v kryminalnomu provadzhenni: suchasnyi stan ta perspektyvy vykorystannia [Electronic Evidence in Criminal Proceedings: Current Status and Prospects for Use]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, (4), 237–245. [in Ukrainian].

Krytska, I. O. (2016). Rechovi dokazy ta tsyfrova informatsiia: poniattia ta spivvidnoshennia [Physical evidence and digital information: concepts and correlation]. Часопис *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (1), 301–304. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12330/1/Krucka_301_305.pdf [in Ukrainian].

Muradov, V. V. (2013). Elektronni dokazy: kryminalistychnyi aspekt vykorystannia [Electronic evidence: the forensic aspect of its use]. *Porivnialne pravoznavstvo*, (3–2), 313–315. [in Ukrainian].

Ratnova, A. V. (2018). Elektronnyi dokument ta yoho mistse u systemi dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Electronic document and its place in the system of evidence in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia: Yurydychna*, (3), 231–241. [in Ukrainian].

Sezonov, V. S., & Piddubna, A. V. (2021). Problemni pytannia zbyrannia i vykorystannia dokumentiv yak dzherel dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Problematic issues of collecting and using documents as sources of evidence in criminal proceedings]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky*, 32(71)(1), 111–119. [in Ukrainian].

Sirenko, O. V. (2019). Elektronni dokazy u kryminalnomu provadzhenni [Electronic evidence in criminal proceedings]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka)*, (14), 208–214. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 20.03.2025

Suggested Citation:

Караман, К. (2025). Електронний доказ як об'єкт криміналістичного вчення про сліди злочину *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 111-117. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.07

nalistycznym. Przeanalizowano nowoczesne podejścia do dowodów elektronicznych w systemach prawnych UE, przedstawiono inicjatywy regulacyjne dotyczące ich regulacji. Autor podkreśla potrzebę uznania dowodów elektronicznych za odrębne źródło proceduralne, ich integracji z teorią kryminalistyczną oraz opracowania odpowiednich metod badawczych. Wyciągnięto wniosek na temat celowości harmonizacji ustawodawstwa krajowego z europejskimi standardami kryminalistyki cyfrowej.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, sytuacja, charakterystyka kryminalistyczna, wymiar sprawiedliwości, przestępstwo, miejsce popełnienia, czas popełnienia przestępstwa.

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.08
УДК 343.98 (477)

Крістіна Романаускас,
докторка філософії з права,
докторантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9545-9755,
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Крістіна Романаускас

Зміст криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, потребує системного підходу до розуміння їх сутності, механізму вчинення та кримінально-правових і криміналістичних ознак. Особлива складність розкриття таких злочинів зумовлена тим, що об'єктом посягання є не лише особа правозахисника, а й система правових гарантій його діяльності, зокрема принципи незалежності, недоторканності, конфіденційності та змагальності. Саме тому мету статті визначено як дослідження структури криміналістичної характеристики злочинів, що посягають на сферу надання правничої допомоги, а також обґрунтування доцільності її використання як інструмента для виявлення латентних загроз, формування слідчих версій та удосконалення тактики досудового розслідування. У межах дослідження встановлено, що до основних елементів такої характеристики належать: особа правопорушника, особливості потерпілого, обстановка та способи вчинення злочину, а також матеріальні й ідеальні сліди. Зазначені компоненти у своїй сукупності дозволяють вибудовувати цілісну криміналістичну модель реагування на загрози правничій професії. Підкреслено необхідність подальших досліджень, спрямованих на уточнення ознак нових форм втручання в адвокатську діяльність.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, правнича допомога, криміналістична характеристика, криміналістична методика, спосіб учинення злочину.

Постановка наукової проблеми. Сфера надання професійної правничої допомоги є невід'ємною складовою механізму забезпечення права на справедливий суд і правовий захист. Функціонування цього інституту безпосередньо визначає рівень реалізації конституційних гарантій, зокрема права особи на правничу допомогу. Водночас, у практичній площині дедалі частіше фіксуються зловживання, які не лише компрометують професійну діяльність адвокатів, прокурорів чи інших суб'єктів, але й набувають ознак кримінально-караних діянь – як із боку осіб, котрі реалізують правозахисну функцію держави, так і з боку тих, хто намагається знівелювати її значення або перешкоджає реалізації законних повноважень захисника чи представника особи.

З огляду на підвищену суспільну довіру до представників правничої спільноти та публічно значимі функції, які вони виконують, правопорушення у цій сфері викликають особливий суспільний резонанс і завдають шкоди репутації всієї системи правосуддя. Особливістю таких злочинів є їх перетин із правовими гарантіями професійної діяльності, включно з інститутом адвокатської таємниці та спеціальним правовим статусом суб'єктів правничої діяльності, що створює додаткові труднощі в їхньому розслідуванні. Це, в свою чергу, потребує особливого рівня процесуального професіоналізму, точного дотримання балансу між потребами слідства та недоторканністю прав захисника.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного конкретного гранту від державних, комерційних чи некомерційних організацій.

Відмова від відповідальності

Фінансуюча організація не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

Учасники дослідження

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї роботи, вивченні судової практики, написанні та редагуванні, а також бере на себе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

Декларація про конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

© К. Романаускаск, 2025

На законодавчому рівні питання розслідування злочинів цієї категорії також залишається проблемним. Колізії між кримінальним, процесуальним та спеціальним галузевим законодавством – зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» – ускладнюють кваліфікацію правопорушень та визначення допустимих джерел доказів. Актуальним залишається й питання внутрішнього регулювання та профілактики – зокрема, неналежне реагування на порушення етичних норм, слабкий професійний контроль та безкарність за зловживання сприяють поширенню корупційних практик у сфері надання правничих послуг.

У контексті європейської інтеграції Україна зобов'язана адаптувати свої правозастосовні підходи до стандартів ЄС у частині забезпечення гарантій незалежності адвокатів та ефективності внутрішнього моніторингу правничої діяльності. Це зумовлює необхідність у науково обґрунтованому підході до розроблення спеціальної криміналістичної методики розслідування злочинів, що посягають на сферу правничої допомоги. До цієї групи правопорушень належать не лише безпосередні посягання на адвокатів (втручання, погрози, насильство, вбивство, пошкодження майна), але й представництво без відповідних повноважень, фіктивна правнича діяльність, шахрайство під виглядом надання допомоги, чи порушення права особи на захист. Водночас кримінальний закон не охоплює таких діянь, як самовільне привласнення статусу адвоката або діяльність адвоката із зупиненим свідоцтвом.

Несвоєчасне чи неякісне надання правничої допомоги прямо загрожує реалізації прав особи й ефективному захисту її інтересів, що вимагає як удосконалення практики притягнення до відповідальності за відповідні порушення, так і наукового переосмислення підходів до їх кваліфікації та розслідування. Вважаємо, що вироблення універсальних рекомендацій щодо ефективного розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, слід здійснювати на підставі системного та ґрунтовного вивчення емпіричного матеріалу. Лише кваліфіковане вивчення матеріалів слідчої та судової практики, їх узагальнення, може створити належний базис для формування відповідних науково обґрунтованих рекомендацій. Відтак вважаємо за потрібне з'ясувати зміст криміналістичної характеристики групи кримінальних правопорушень окресленого виду.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У криміналістиці сформувалася концепція, відома як криміналістична характеристика, яка є системою відомостей про сукупність або окремі категорії кримінальних правопорушень. Вона охоплює інформацію про типові риси правопорушника, його мотиви та цілі, особливості об'єкта та предмету посягання, обставини скоєння кримінального правопорушення, використовувані способи й інші релевантні чинники. Питанням змісту, сутності та значення цього поняття присвячено багато наукових праць, зокрема авторства В. М. Атаманчука, В. П. Бахіна, В. А. Журавля, В. О. Гусєвої, А. В. Іщенка, І. І. Когутича, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, Б. Є. Лук'янчикова, І. В. Пирога, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та ін.[1].

Окремий напрям наукової уваги спрямовано на вивчення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя, до яких належать і досліджувані нами кримінально-карані делік-

[1] Гусєва В. О. Криміналістична характеристика посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.* 2017. № 3 (79). С. 211–216; Гусєва В. О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.* 2018. № 3 (83). С. 232–240; Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.; Дрозд В. Г. Особа злочинця при криміналістичній характеристиці злочину щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. *Митна справа.* 2013. № 4 (2). С. 120–124; Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб . пособ. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 93 с.; Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посіб. Київ : Правник НАВСУ, 1997. 44 с.; Старченко О. В., Бубела М. І. Сутність і значення криміналістичної характеристики та її елементів у розкритті й розслідуванні злочинів. *Форум права.* 2010. № 4. С. 853–858.

Kristina ROMANAUSKAS,

CRIMINALISTIC PROFILE OF OFFENSES IN THE PROVISION OF LEGAL AID

Thorough investigation of criminal offenses in the context of legal aid provision demands a systemic understanding of their nature, mechanisms, and criminalistic and legal traits. These offenses pose particular challenges as they target not only legal professionals but also the legal systems that protect them—specifically, the principles of independence, inviolability, confidentiality, and adversarial process. This article examines how crime profiling can serve as a tool to detect latent risks, develop investigative hypotheses, and improve pretrial tactics. The author identifies key elements of this profile: offender traits, victim characteristics, crime scene context and modus operandi, and both physical and intangible traces. Taken together, these elements enable construction of a holistic criminalistic model to respond to threats within the legal profession. The paper emphasizes the need for further research to refine indicators of emerging forms of interference in legal practice.

Keywords: criminal offense, legal aid, crime profile, criminalistic methodology, modus operandi.

Kristyna ROMANAUSKAS,

CONTENU DES CARACTÉRISTIQUES PÉNALES DES INFRACTIONS PÉNALES COMMISES DANS LE DOMAINE DE LA FOURNITURE DE L'AIDE JURIDIQUE PROFESSIONNELLE

Une enquête efficace sur les infractions pénales commises dans le cadre de l'aide juridictionnelle professionnelle nécessite une approche systématique visant à comprendre leur nature, leur mécanisme de commission et leurs caractéristiques pénales, juridiques criminalistiques. La complexité particulière de la révélation de ces crimes tient au fait que l'atteinte à la dignité humaine ne vise pas seulement le défenseur des droits humains, mais aussi le système de garanties juridiques de ses activités, notamment les principes d'indépendance, d'inviolabilité, de confidentialité et de caractère contradictoire. C'est pourquoi cet article a pour objectif d'étudier la structure de la caractérisation criminalistique des infractions relevant de l'aide juridictionnelle, ainsi que de justifier l'opportunité de son utilisation comme outil d'identification des menaces latentes, d'élaboration de versions d'enquête et d'amélioration des tactiques d'enquête préliminaire. L'étude a établi que les principaux éléments d'une telle caractérisation comprennent : l'identité de l'auteur, les caractéristiques de la victime, les circonstances et les modalités de la commission de l'infraction, ainsi que les traces matérielles et imaginaires. L'ensemble de ces éléments nous permet de construire un modèle holistique d'analyse criminalistique pour répondre aux menaces pesant sur la profession juridique. La nécessité de recherches complémentaires visant à clarifier les signes de nouvelles formes d'ingérence dans la profession juridique est soulignée.

Mots-clés : infraction pénale, aide juridique, caractéristiques criminalistiques, méthodologie criminalistique, méthode de commission d'un crime

ти. У широкому сенсі питання протидії кримінальним правопорушенням вивчали Н. Ю. Алєксєєва, Г. Є. Бершов, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, А. В. Воронцов, С. Є. Дідик, С. О. Книженко, А. Г. Мартіросян, С. С. Мірошниченко, Л. М. Палюх та інші 2.

Окремі аспекти розслідування злочинів проти правосуддя, учинених його професійними учасниками, знайшли відображення в дослідженнях українських учених. Зокрема, йдеться про криміналістичну класифікацію таких правопорушень, особливості проведення процесуальних заходів, визначення типових обставин, які потребують доказування, а також специфіку збирання доказової інформації. Серед дослідників цих питань варто відзначити В. В. Гриценка, С. О. Книженко, Є. Ю. Супа, М. В. Шепітька та інших. Водночас криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, у теорії вітчизняного криміналістичного вчення поки що досліджено не було, що й актуалізує потребу вивчення цієї проблематики.

Мета статті – окреслити зміст криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги.

Викладення основного матеріалу дослідження. Формування та визначення сутності і змісту криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що посягають на сферу професійної правничої допомоги, неможливе без глибокого аналізу механізму їх учинення. У цьому випадку йдеться про цілісну систему дій, за допомогою яких правопорушник реалізує свій умисел, використовуючи або порушуючи правові механізми, пов'язані з наданням правничих послуг. Особливої уваги заслуговує вивчення видового механізму вчинення таких правопорушень, оскільки він дозволяє виокремити типові закономірності та специфіку реалізації окремих злочинних намірів у межах цієї професійної діяльності.

Розгляд цього механізму має враховувати кримінально-правові характеристики відповідних діянь та особливості кримінального процесуального права, пов'язаного з документуванням і доказуванням таких порушень. До групи кримінальних правопорушень досліджуваного нами виду належать насамперед ті, що перешкоджають законному здійсненню адвокатської діяльності:

- втручання в діяльність захисника чи представника особи;
- погроза або насильство щодо захисника чи представника особи;
- умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи;
- посягання на життя захисника чи представника особи. Ці злочини визнають адвоката як суб'єкта особливої правової охорони, подібно до суддів або правоохоронців.

Вважаємо, що можна виокремити такі елементи механізму кримінальної протиправної діяльності:

Суб'єкт злочину — це, як правило, учасник кримінального провадження або судового розгляду, наділений спеціальним правовим статусом. У криміналістиці така особа розглядається крізь призму професійних функцій, доступу до конфіденційної інформації, ступеня

[2] Алєксєєва Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 223 с.; Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 228 с.; Борисов В. І., Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. Харків : «Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.; Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2011. 269 с.; Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 227 с.; Затолочний В. С. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2022. 212 с.; Мартіросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Луцьк , 2011. 212 с.; Шнипко О. С. Кримінально-правове дослідження злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України) : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 282 с.

залученості до процесуальних дій і рівня зловживання наданими повноваженнями.

Об'єкт посягання охоплює не лише конституційне право особи на захист, а й інституційні гарантії незалежності адвокатури та недоторканність професійної діяльності. Потерпілими можуть бути як самі адвокати, так і клієнти — у випадках незаконного тиску, погроз чи перешкоджання правничій діяльності.

Обстановка вчинення злочину включає як формальні межі процесуальної взаємодії (наприклад, перебіг судового засідання, конфіденційні зустрічі, ознайомлення з матеріалами справи), так і неформальні умови, в яких може здійснюватися тиск, втручання або симуляція правничої діяльності. Ці параметри формують просторово-часове тло діяння.

Разом із цим, кримінальні правопорушення, що перешкоджають законному здійсненню адвокатської діяльності, часто вчиняються поза межами офіційних установ — наприклад, біля офісів адвокатів, за місцем їх проживання, у транспорті або на вулиці. Нерідко для їх реалізації обираються малолюдні або ізольовані місця, де можлива реалізація злочинного умислу в неочевидних умовах. Проте іноді злочини скоюються і безпосередньо під час виконання адвокатом своїх професійних обов'язків — у суді, під час проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Зазвичай ці дії не є випадковими, а навпаки — мають підготовлений характер і пов'язані з конфліктами, що виникають у зв'язку з професійною діяльністю адвоката. Вони можуть бути спричинені невдоволенням підозрюваних, обвинувачених, потерпілих або інших зацікавлених осіб результатами роботи адвоката, його позицією у справі, відмовою діяти всупереч закону або з етичних міркувань. Часто перед учиненням злочину мали місце погрози або словесні конфлікти, що свідчить про наявність умислу і мотивації. Злочинці можуть використовувати як фізичне насильство, так і психологічний тиск, зокрема погрози, шантаж, переслідування, навмисне пошкодження або знищення майна.

Характерною рисою обстановки вчинення таких злочинів є емоційне напруження, агресія, прагнення до залякування або помсти. Такі дії часто спрямовані не лише проти конкретного адвоката, а й мають ширший резонанс, націлений на створення атмосфери страху серед правозахисників загалом. У багатьох випадках спостерігається спроба приховати справжній мотив злочину, замаскувати його під побутову сварку або випадковий акт хуліганства тощо.

Спосіб учинення таких кримінальних правопорушень часто пов'язаний із використанням довіри до адвокатської професії, підробленням або приховуванням процесуальних документів, самовільним представництвом, введенням в оману суду або клієнтів, порушенням конфіденційності або змовою з іншими суб'єктами процесу.

Типові способи вчинення кримінальних правопорушень, що перешкоджають законній адвокатській діяльності, мають свої особливості залежно від виду злочину, однак можна виокремити низку найпоширеніших форм реалізації таких посягань.

Насамперед часто фіксується безпосередній фізичний вплив на адвоката — це побиття, нанесення тілесних ушкоджень, штовхання, застосування сили під час виконання ним професійних обов'язків або у побутових умовах. Такі дії можуть мати раптовий або навмисно підготовлений характер.

Поширеним способом є погроза насильством, яка висловлюється як усно (під час особистих зустрічей чи телефонних розмов), так і письмово — через повідомлення, листи або електронну пошту. Часто погрози надходять через соціальні мережі, що дозволяє зловмиснику зберігати анонімність. Нерідко погрози спрямовані не тільки на самого адвоката, а й на членів його родини.

Ще одним способом є умисне пошкодження або знищення майна — наприклад, підпал автомобіля, розбиття вікон, псування офісної техніки чи документації, злам замків тощо. Такі дії зазвичай мають демонстративний характер і спрямовані на залякування.

Учинення посягань на життя адвоката — замахів на вбивство, організація дорожньо-транспортних пригод, стрілянина або застосування ви-

Kristyna ROMANAUSKAS,

INHALT DER KRIMINALISTISCHEN CHARAKTERISTIK VON STRAFTATEN IM BEREICH DER PROFESSIONELLEN RECHTSBERATUNG

Eine effektive Untersuchung von Straftaten im Bereich der professionellen Rechtsberatung erfordert einen systematischen Ansatz zur Erfassung ihrer Essenz, ihres Tatmechanismus und ihrer kriminalistisch-rechtlichen Merkmale. Die besondere Komplexität ergibt sich daraus, dass nicht nur die Person der Rechtsberater:innen, sondern auch das System ihrer rechtlichen Garantien – Unabhängigkeitsprinzip, Unverletzlichkeit, Vertraulichkeit und Fairness – betroffen ist. Deshalb wird das Ziel des Artikels als Untersuchung der Struktur der kriminalistischen Charakteristik und ihre Eignung als Instrument zur Aufdeckung latenter Gefährdungen, Bildung von Ermittlungshypothesen und Verbesserung der Taktik der Voruntersuchung definiert. Im Rahmen der Studie werden folgende Kernelemente dieser Charakteristik identifiziert: Täter:in, Opfermerkmale, Tatumstände und Tatmethoden sowie materielle und ideelle Spuren. Diese Komponenten ermöglichen gemeinsam den Aufbau eines kohärenten kriminalistischen Reaktionsmodells auf Bedrohungen der Rechtsberatung. Der Bedarf weiterer Forschung zur Präzisierung neuer Eingriffsformen in die Anwaltschaft wird hervorgehoben.

Schlüsselwörter: Strafrechtswidrige Handlung. Rechtsberatung. Kriminalistische Charakteristik. Kriminalistische Methodik. Begehungsweise.

Kristyna ROMANAUSKAS,

ZAWARTOŚĆ CECH KRYMINALISTYCZNYCH PRZESTĘPSTW PRZESTĘPCZYCH POPEŁNIANYCH W DZIEDZINIE ZAPEWNIANIA PROFESJONALNEJ POMOCY PRAWNEJ

Skuteczne dochodzenie w sprawie przestępstw karnych popełnionych w dziedzinie zapewniania profesjonalnej pomocy prawnej wymaga systematycznego podejścia do zrozumienia ich esencji, mechanizmu prowizji oraz cech przestępczych i przestępczych. Szczególną złożonością ujawnienia takich przestępstw wynika z faktu, że przedmiotem naruszenia jest nie tylko osoba działacza na rzecz praw człowieka, ale także system prawnych gwarancji jego działalności, w szczególności zasady niezależności, nienaruszalności, poufności i konkurencyjności. Dlatego cel artykułu jest zdefiniowany jako badanie struktury cech kryminalistycznych przestępstw, które wkraczają w sferę pomocy prawnej, a także uzasadnia wykonalność jego zastosowania jako narzędzia do identyfikacji zagrożeń ukrytych, tworzenia wersji śledczych i poprawy taktyki badań przedprzestrzeniowych. Badanie wykazało, że główne elementy takich cech obejmują: osobę przestępcy, osobliwości ofiary, sytuacja i metody popełnienia przestępstwa, a także materialne i idealne ślady. Te elementy, w ich całości, pozwalają zbudować holistyczny model reakcji na zagrożenia na zawód prawnika. Podkreślono potrzebę dalszych badań mających na celu wyjaśnienie oznak nowych form ingerencji w rzecznictwo.

Słowa kluczowe: przestępstwa przestępcze, pomoc prawna, cechy kryminalistyczne, technika kryminalistyczna, sposób popełnienia przestępstwa

бухових пристроїв, є менш поширеними в облікованій злочинності, але становлять особливу суспільну небезпеку.

Інколи використовуються непрямі форми тиску, зокрема втручання в діяльність адвоката через створення штучних перепон у його доступі до клієнта, безпідставні виклики до правоохоронних органів, перевірки, обшуки, відкриття проваджень без належних підстав, що також є способом впливу на його професійну діяльність.

Таким чином, способи вчинення цих злочинів можуть бути як відкритими і насильницькими, так і прихованими, адміністративно-формальними чи психологічними, однак усі вони мають спільну мету — вплинути на адвоката, зірвати або ускладнити виконання ним своїх професійних обов'язків, викликати страх, залякати або змусити діяти всупереч закону.

Сліди злочинної діяльності в цій сфері можуть проявлятись як у вигляді матеріальних доказів (документи, аудіо- чи відеозаписи, листування), так і в ідеальній формі — показання свідків, потерпілих, інших осіб. Особливо складним є фіксування втручання у професійну діяльність адвоката, яке нерідко має прихований або латентний характер.

Водночас слід зважати, що така структура найбільш релевантна щодо злочинів із матеріальним складом, коли наявні фактичні наслідки — шкода правам клієнта, зрив судового розгляду, незаконне позбавлення особи права на захист. Для формального складу, як-от незаконне представництво чи симуляція адвокатської діяльності без ліцензії, зміст механізму дещо змінюється, і предмет посягання не завжди має матеріальне вираження.

Поглиблене вивчення видових механізмів порушень у сфері надання професійної правничої допомоги вимагає комплексного підходу, що враховує як кримінально-правові ознаки складу конкретного кримінального правопорушення, так і процесуальні труднощі, пов'язані з фіксацією доказів, особливим статусом учасників та правовими колізіями в регулюванні адвокатської діяльності. Це дозволяє не лише формалізувати криміналістичну модель таких правопорушень, а й створити науково обґрунтовану основу для вдосконалення методики їх розслідування та запобігання.

На відміну від конструкції механізму вчинення кримінального правопорушення, що зосереджений передусім на аналізі юридично значущих дій правопорушника та їх результатів, криміналістична характеристика виступає як більш комплексна інформаційна модель. Вона охоплює типові риси, що проявляються в низці таких правопорушень, і формується на основі узагальнення слідчої практики, судових рішень, аналітичних матеріалів і профільних наукових досліджень. Завдяки цій узагальненій системі ознак, криміналістична характеристика слугує не просто інформаційною базою, а методологічною основою для формування приватних методик розслідування злочинів, що посягають на діяльність адвокатів, юристів-консультантів та інших суб'єктів правничої допомоги [3].

Особливе значення криміналістична характеристика має для побудови обґрунтованих версій щодо обставин, які підлягають установленню під час досудового розслідування. Вона також є вихідною позицією для розроблення інших складових криміналістичної методики: типових слідчих (розшукових) дій, тактичних прийомів, алгоритмів документування, вибору технічних засобів тощо. Відтак, криміналістична характеристика набуває вагомого практичного значення в організації та плануванні розслідування кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання правничої допомоги.

Водночас на відміну від механізму вчинення злочину, який зосереджений переважно на юридичних аспектах діяння — таких як об'єктивна сторона, предмет посягання, форма вини, знаряддя, спосіб, — криміналістична характеристика охоплює ширший спектр інформації. Вона включає також типові зв'язки між учасниками події, соціально-психологічні фактори, що вплинули на вчинення правопорушення, обставини, які сприяли або перешкоджали його реалізації, а також поведінкові моделі обвинуваченого й потерпілого. Ці додаткові елементи дозволяють

[3] Весельський В. К. Криміналістична характеристика злочинів. *Право України*. 2001. № 5. С. 113; Весельський В. К. Криміналістична характеристика злочинів. *Право України*. 2001. № 5. С. 113.

не лише глибше зрозуміти природу злочину, а й ефективніше прогнозувати дії правопорушника та оцінювати ризики в подібних ситуаціях.

Особливо важливим компонентом криміналістичної характеристики правопорушень, що мають місце у сфері надання професійної правничої допомоги, є обстановка їх учинення. У цьому аспекті заслуговує на увагу підхід, запропонований В. Ю. Шепітьком, який тлумачить обстановку як частину матеріального і соціального середовища, що включає не лише фізичне місце, а й сукупність предметів, поведінку всіх учасників, психологічну атмосферу події, взаємовідносини між сторонами [4]. Така багатошарова інтерпретація дозволяє охопити не тільки зовнішні, а й внутрішні (мотиваційні, психологічні) аспекти злочину.

В. А. Динта також підкреслює важливість аналізу обстановки, зауважуючи, що саме вона дозволяє отримати відомості про ключові елементи події: сутність і перебіг правопорушення, особу винного, його мотиви, засоби вчинення, поведінку потерпілого, а також встановити наявність інсценування або протиправної змови5. Цей підхід цілком релевантний для аналізу злочинів, пов'язаних із тиском на адвокатів, умисним перешкоджанням їх діяльності або наданням неправдивих показань, спрямованих на дискредитацію представника сторони захисту.

Отже, обстановка вчинення кримінального правопорушення у сфері надання правничої допомоги має багатовимірну структуру й виконує ключову функцію у формуванні повної криміналістичної характеристики. Саме завдяки її аналізу можливо виявити закономірності в поведінці правопорушників, розкрити мотиви, визначити шляхи протидії, а також спрогнозувати наступні кроки як сторони обвинувачення, так і захисту. Відтак, належне вивчення обстановки є необхідним і методично виправданим етапом у розслідуванні таких категорій злочинів.Часовий аспект вчинення кримінальних правопорушень, які посягають на сферу надання професійної правничої допомоги, здебільшого співвідноситься з графіком роботи органів, у межах яких здійснюється така діяльність. У переважній більшості випадків зазначені правопорушення мають місце в робочі дні — з понеділка по п'ятницю, у проміжку з 09:00 до 18:00. Саме в цей період адвокати, юристи, представники сторін беруть участь у слідчих (розшукових) діях, судових засіданнях, консультують клієнтів, готують документи або перебувають у процесі реалізації правозахисної функції. При цьому сезонний чинник (час року) істотного впливу на особливості вчинення таких кримінальних правопорушень не має, адже правнича діяльність здійснюється безперервно протягом усього року.

Типовим місцем учинення кримінальних правопорушень, які зазіхають на гарантії правничої діяльності, є офіційні службові приміщення, в яких адвокати або інші фахівці надають правову допомогу: зали судових засідань, приміщення правоохоронних органів (у тому числі слідчих підрозділів), кабінети слідчих суддів, прокуратури, а також офіси адвокатських об'єднань чи бюро. Найчастіше посягання відбувається саме під час виконання адвокатом процесуальної ролі — у ході участі в судових слуханнях, слідчих (розшукових) діях або поданні процесуальних документів.

Разом із тим, фіксуються випадки вчинення таких правопорушень у приватних або напівприватних умовах — біля будівлі суду, в коридорах приміщень правоохоронних органів, на парковках або навіть за місцем проживання адвоката. Значно рідше місцем конфлікту або тиску стає місце роботи клієнта або інша третя локація, наприклад, заклад харчування, де може відбутися неформальна зустріч.

Спосіб учинення кримінального правопорушення в цій сфері є важливим елементом її криміналістичної характеристики, адже саме він відображає мотивацію винної особи, рівень підготовки особи, а також специфіку об'єкта посягання — професійну діяльність, що має особливу правову охорону. Серед типових способів — фізичне або психологічне втручання в діяльність адвоката, відкрите або приховане перешкоджання доступу до клієнта, залякування, погрози, а також умисне пошко-

[4] Криміналістика : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. С. 426.

[5] Динту В. А. Обстановка злочину як джерело доказової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2016. №3. С. 149.

дження або знищення майна, пов'язаного з наданням правової допомоги (наприклад, транспортних засобів, технічних засобів зв'язку, робочих документів тощо).

У криміналістичній науці вказується на доцільність аналізу правопорушення з урахуванням фаз його реалізації — підготовки, безпосереднього вчинення та постфактум-реакції з боку правопорушника. Підготовчі дії можуть включати збір інформації про адвоката (його місце роботи, справу, позицію), вивчення графіку його переміщень, пошук сторонніх осіб для здійснення тиску, а також провокаційні спроби дискредитації (через медіа, соціальні мережі, поширення чуток, маніпуляцію клієнтом тощо).

Під час безпосереднього вчинення злочину застосовуються різні методи впливу: словесні образи у присутності суду, створення перешкод адвокату при вході до приміщення, психологічне цькування у присутності інших учасників процесу, насильницькі дії, шантаж або навіть ініціювання безпідставних скарг і дисциплінарних проваджень. Нерідко це поєднується з тиском з боку недоброчесних правоохоронців або інших процесуальних осіб, які діють всупереч вимогам законодавства, сприяючи незаконному обмеженню адвокатської діяльності.

Після вчинення дії правопорушник зазвичай не намагається приховати свої дії, особливо у випадках, коли вплив здійснюється опосередковано — через посадову особу, клієнта або третю особу. У таких ситуаціях важливо враховувати, що спосіб вчинення правопорушення має не фізичний, а переважно інтелектуально-психологічний характер, тобто полягає у формуванні умисної поведінки, що перешкоджає реалізації професійної функції адвоката, представника або іншого суб'єкта правничої допомоги.

Таким чином, способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги варіюються від відкритих, грубих і цинічних форм насильницького чи психологічного тиску — до прихованих, опосередкованих впливів на роботу правника. Усі вони тісно пов'язані з особою правопорушника, його намірами, рівнем обізнаності із функціонуванням системи правосуддя та обраною тактикою. Саме тому в криміналістичній характеристиці цього виду злочинів аналіз способів учинення має ключове значення для побудови ефективної методики їх розслідування.

У криміналістиці традиційно приділяється значна увага вивченню такого ключового елемента криміналістичної характеристики, як особа злочинця, що розглядається не лише як носій типових рис, притаманних правопорушнику певної категорії, але й як активний учасник кримінального процесу, взаємодія з яким має важливе значення для слідчої тактики. У контексті кримінальних правопорушень, що посягають на сферу надання професійної правничої допомоги, ця категорія набуває особливої ваги, оскільки відображає як психологічний портрет винного, так і його функціональну роль у механізмі посягання.

З огляду на це, особа злочинця у криміналістиці розглядається у двох взаємопов'язаних площинах. По-перше, як суб'єкт взаємодії з органами досудового розслідування, з яким неминуче вступає в тактичний контакт сторона обвинувачення. У таких випадках важливим є врахування його правового статусу, рівня правової обізнаності, життєвого досвіду, професійної підготовки, мотивів учинення правопорушення, а також здатності до активного чи пасивного протистояння слідчим та іншим діям.

По-друге, особа злочинця постає як елемент механізму правопорушення, у якому її поведінка — як зовнішня, фізично виражена, так і внутрішня, психічна — відіграє ключову роль. Поведінка правопорушника у сфері перешкоджання правничій діяльності або утиску гарантій адвокатської практики часто характеризується високим рівнем усвідомлення і цілеспрямованості. Це не спонтанне діяння, а, як правило, продуманий акт впливу, що передбачає емоційно-вольову готовність до протиправної дії, а іноді — прагнення до приховування своєї ролі або маніпуляції процесуальними механізмами [6].

[6] Калюга К. Історія виникнення криміналістичного поняття особи злочинця. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 249.

Таким чином, особа злочинця в межах розглядуваної нами категорії кримінальних правопорушень постає як багатовимірне явище, яке має бути в центрі уваги під час аналізу криміналістичної характеристики, адже через її глибоке вивчення можливо не лише правильно визначити тактику взаємодії під час розслідування, але й ефективно реконструювати механізм і мотиви протиправної поведінки.

У структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги особа потерпілого є не менш значущим елементом, ніж особа злочинця. Її характеристика має важливе значення для правильної оцінки ситуації, встановлення мотивів правопорушення, визначення тактики проведення слідчих дій і побудови обґрунтованих версій.

У цьому контексті потерпілим, як правило, є особа, яка здійснює професійну правничу діяльність, зокрема адвокат, а також інші уповноважені учасники процесу — представники сторін, юристи, помічники адвокатів, які виконують функції, пов'язані з наданням правничої допомоги. Це надає потерпілому особливого правового статусу, адже законодавство України визнає адвоката процесуально незалежною особою з гарантіями захисту професійної діяльності, аналогічними до гарантій, наданих суддям, прокурорам та іншим суб'єктам правосуддя.

Типовий портрет потерпілого в цій категорії справ включає такі риси:

- високий рівень правової обізнаності, досвід практичної діяльності, орієнтація у процесуальних нормах і механізмах правового захисту;
- активна процесуальна позиція, що іноді стає причиною конфлікту з іншими учасниками справи, включаючи клієнтів, протилежну сторону, правоохоронців або недобросовісних посадових осіб;
- схильність до фіксації фактів тиску або втручання — через звернення до поліції, подання заяв, скарг до дисциплінарних органів, залучення громадськості або медіа;
- підвищена професійна вразливість, оскільки будь-який тиск або дискредитація може мати негативні наслідки як для репутації правника, так і для конкретної справи, яку він веде.

У поведінці потерпілого часто проявляється емоційна напруга, реакція самозахисту, бажання зберегти професійну незалежність, а також готовність до співпраці зі слідством для документування факту правопорушення. Водночас нерідко трапляються ситуації, коли адвокати воліють уникати розголосу, намагаються вирішити ситуацію внутрішніми засобами (через адвокатське самоврядування) або взагалі не повідомляють про тиск, побоюючись за свою професійну репутацію чи безпеку.

Особливу увагу при дослідженні особи потерпілого слід приділяти:

- його професійній спеціалізації (наприклад, кримінальний захист, економічні злочини, публічне представництво), що може впливати на рівень ризику;
- процесуальному контексту, у якому сталося правопорушення (допит, судовий розгляд, стадія подання доказів тощо);
- наявності попередніх конфліктів або загроз;
- соціальній взаємодії з підозрюваним або третіми особами, які могли мати зацікавленість у перешкоджанні правничій діяльності.

Отже, особа потерпілого у кримінальних правопорушеннях, що посягають на сферу правничої допомоги, — це не пасивний об'єкт злочинного впливу, а здебільшого досвідчений професіонал, який виконує суспільно значущу функцію. Саме тому її характеристика повинна розглядатися не лише з точки зору факту завдання шкоди, а й як активний елемент події, що впливає на подальший хід розслідування, встановлення істини та захист системи правосуддя в цілому.

У контексті кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, матеріальні знаряддя та засоби вчинення злочинів є важливою складовою криміналістичної характеристики. Їх аналіз дозволяє глибше розкрити механізм протиправної діяльності, ступінь її підготовленості, рівень умислу та потенційну суспільну небезпеку. Особливістю таких засобів є їх різноманітність, що охоплює

як традиційні фізичні предмети, так і технічні пристрої, котрі застосовуються з метою спричинення шкоди адвокату або іншим суб'єктам правничої професії.

До найпоширеніших знарядь фізичного впливу належить холодна та вогнепальна зброя, яка використовується у випадках умисного посягання на життя або здоров'я адвоката. Окрім цього, правопорушники часто застосовують засоби обмеженого ураження – такі як сльозогінний газ, електрошокери, кастети – що слугують інструментами залякування або спричинення тілесних ушкоджень. У виняткових, але зафіксованих випадках вчинення особливо тяжких злочинів проти адвокатів використовувалися вибухові пристрої, підкладання яких мало не лише знищувальний, а й демонстративний ефект.

Особливу групу становлять засоби, спрямовані на посягання на майно правників. Серед них найчастіше об'єктами злочинних дій стають транспортні засоби – підпал автомобіля, умисне пошкодження кузова, шин, вікон тощо, а також офісні приміщення, які зазнають вандалізму, облиття фарбою або цілеспрямованого знищення інфраструктури. Такі дії нерідко супроводжуються залишенням погроз, демонстративними написами або позначками, що свідчать про персоніфікований характер злочину.

Окремо варто виділити викрадення або знищення технічних засобів, які містять конфіденційну інформацію – ноутбуків, мобільних телефонів, флеш-носіїв. Такі злочини спрямовані не лише на завдання матеріальної шкоди, а й на унеможливлення подальшого виконання адвокатом своїх функцій, порушення адвокатської таємниці та знищення важливих доказів або комунікацій.

У ряді випадків правопорушники використовують засоби прихованого стеження – GPS-трекери, мініатюрні камери, диктофони – що застосовуються як для збирання компрометуючих матеріалів, так і для підготовки подальших протиправних дій. Їх виявлення може свідчити про спланований характер злочину й організовану форму тиску.

Також поширеним є використання механічних предметів – ломів, кувалд, молотків – які слугують для знищення майна або проникнення в офіси правників. Хоча на перший погляд такі засоби не виглядають спеціалізованими, у контексті протиправної діяльності вони стають знаряддями злочину, що потребують відповідної правової кваліфікації та експертного дослідження.

Криміналістичне значення матеріальних знарядь і засобів полягає в тому, що вони, як правило, залишають чіткі сліди на місці події – біологічні, механічні, термічні або цифрові – які можуть бути використані для ідентифікації особи правопорушника, встановлення послідовності його дій, підтвердження наявності злочинного умислу. Вивчення їх технічних характеристик, способу використання, походження дозволяє відновити події, що мали місце, і створити цілісну модель механізму вчинення злочину.

Таким чином, матеріальні знаряддя і засоби у кримінальних правопорушеннях проти суб'єктів професійної правничої допомоги відіграють не лише інструментальну роль, а й виступають як елементи психологічного, демонстративного та інформаційного впливу. Їх дослідження має здійснюватися в межах комплексної криміналістичної експертизи, з урахуванням контексту професійної діяльності потерпілого та спрямованості злочину.

Висновки

Отже, значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері надання професійної правничої допомоги полягає не лише в упорядкуванні знань про специфіку таких злочинів, а й у створенні аналітичного базису для вдосконалення методики їх виявлення, фіксації та розслідування.

Першочерговим є розуміння того, що об'єктом посягання у вказаних злочинах є не лише адвокат як фізична особа, а й цілісна система правових гарантій діяльності суб'єктів правничої допомоги, зокрема принципи незалежності, недоторканності, конфіденційності та змагальності. Розкриття механізму таких злочинів потребує урахування низки ключових елементів: 1) особливостей суб'єкта правопорушення, найчастіше пов'язаного зі стороною конфлікту в межах процесу; 2) типових рис потерпілих — правників, що здійснюють активну професійну діяльність; 3) обстановки вчинення злочину, яка може бути як офіційною, так і побутовою, однак завжди є значущою з погляду психологічного та тактичного впливу; 4) способів учинення — від прямого насильства і погроз до психологічного тиску, симуляцій та перешкоджання здійсненню адвокатської діяльності; 5) матеріальних та ідеальних слідів, що дозволяють реконструювати хід події, ідентифікувати правопорушника та визначити ознаки злочинного умислу. Саме ці елементи і мають стати внутрішнім змістом криміналістичної характеристики досліджуваної групи кримінальних правопорушень. Узагальнена модель криміналістичної характеристики дозволяє вибудувати прогностичні та методичні підходи до розслідування вказаних категорій правопорушень. Вона сприяє

своєчасному виявленню латентних форм втручання в адвокатську діяльність, формуванню релевантних слідчих версій та розробці ефективних тактичних прийомів. Тому вважаємо, що ця проблематика є досить складною та водночас актуальною, а відтак потребує подальших комплексних досліджень.

References

Alieksieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, shcho vchyniaiutsia svidkamy, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 223 s. [in Ukrainian].

Bershov, H. Ye. (2014). Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia u diialnist sudovykh orhaniv: monohrafiia. Kharkiv: NikaNova. 228 s. [in Ukrainian].

Borysov, V. I., Tiutiuhin, V. I. (2011). Zlochyny proty pravosuddia: navch. posib. Kharkiv: Nats. un-t «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». 160 s. [in Ukrainian].

Didyk, S. Ye. (2008). Kryminalno-pravova okhorona pravosuddia vid nezakonnykh diian suddi yak spetsialnoho sub'iekta zlochynu: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 227 s. [in Ukrainian].

Drozd, V. H. (2013). Osoba zlochyntsia pry kryminalistychnii kharakterystytsi zlochynu shchodo zapodiiannia tiazhkykh tilesnykh ushkodzhen. *Mytna sprava*. № 4 (2). S. 120–124. [in Ukrainian].

Dyntu, V. A. (2014). Obstanovka zlochynu yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Odesa. 20 s. [in Ukrainian].

Dyntu, V. A. (2016). Obstanovka zlochynu yak dzherelo dokazovoi informatsii. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 3. S. 149. [in Ukrainian].

Kaliuha K. (2016). Istoriia vynyknennia kryminalistychnoho poniattia osoby zlochyntsia. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 12. S. 249. [in Ukrainian].

Husieva, V. O. (2017). Kryminalistychna kharakterystyka posiahan na zhyttia pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka*. № 3 (79). S. 211–216. [in Ukrainian].

Husieva, V. O. (2018). Osoba poterpiloho yak element kryminalistychnoi kharakterystyky posiahan na zhyttia pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka*. № 3 (83). S. 232–240. [in Ukrainian].

Kolesnichenko, A. N., Konovalova, V. E. (1985). Kriminalisticheskaia kharakteristika prestuplenii: ucheb. posob. Kharkov: Yuryd. yn-t. 93 s. [in Russian].

Kryminalistyka: pidruchnyk / V. Yu. Shepitko, V. O. Konovalova, V. A. Zhuravel ta in.; za red. V. Yu. Shepitka. (2016). Kyiv: In Yure. S. 426. [in Ukrainian].

Martirosian, A. H. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia v diialnist osib, yaki zdiisniuiut pravosuddia: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lutsk. 212 s. [in Ukrainian].

Shnypko, O. S. (2017). Kryminalno-pravove doslidzhennia zlochynu zavidomo nezakonni zatrymannia, pryvid, domashnii aresht abo trymannia pid vartoiu (st. 371 KK Ukrainy): dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 282 s. [in Ukrainian].

Starchenko, O. V., Bubela, M. I. (2010). Sutnist i znachennia kryminalistychnoi kharakterystyky ta yii elementiv u rozkrytti y rozsliduvanni zlochyniv. *Forum prava*. № 4. S. 853–858. [in Ukrainian].

Starushkevych, A. V. (1997). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv: navch. posib. Kyiv: Pravnyk NAVSU. 44 s. [in Ukrainian].

Veselskyi, V. K. (2001). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv. *Pravo Ukrainy*. № 5. S. 113. [in Ukrainian].

Vorontsov, A. V. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, yaki vchyniuiutsia sluzhbovymy osobamy orhaniv diznannia ta dosudovoho slidstva: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Odesa. 269 s. [in Ukrainian].

Zatolochnyi, V. S. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za zavidomo nezakonne zatrymannia, pryvid, domashnii aresht, trymannia pid vartoiu: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv. 212 s. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 07.02.2025

Suggested Citation:

Романаускас, К. (2025). Зміст криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 118-127. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.08

Євген Суп

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.09
УДК 343.98 (477)

Євген Суп,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна.
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-6912-2157,
e-mail: s.ye.7170@gmail.com

Обстановка вчинення професійними учасниками судочинства кримінальних правопорушень

Наукове осмислення категорії «обстановка вчинення кримінального правопорушення» здійснюється в межах кількох галузей знань кримінально-правового профілю. Попри це, грунтовну увагу обстановці тих злочинів, що вчиняються професійними учасниками правосуддя в межах наук кримінально-правового циклу поки що не приділено. Метою статті стало з'ясування особливостей обстановки вчинення професійними учасниками судочинства кримінальних правопорушень у сфері забезпечення правосуддя. На підставі проведених наукових пошуків установлено, що обстановка їх учинення охоплює та відображає географічно-просторові характеристики вчинення кримінально-караних діянь, підготовки до їх учинення та/або приховування (у вузькому сенсі). Типовою ознакою обстановки вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень є те, що превалююча їх кількість учиняється в умовах очевидності, тобто в присутності потенційних потерпілих і свідків, і лише деякі – в умовах неочевидності – таємно, без потерпілих і свідків тощо. Відтак перспективи подальших досліджень полягають у визначенні особливостей типової слідової картини, що знаходить своє відображення в обстановці вчинення злочинів досліджуваного виду.

Ключові слова: кримінальне провадження, обстановка, криміналістична характеристика, правосуддя, злочин, місце вчинення, час учинення злочину.

Постановка наукової проблеми. У правовій, соціальній і демократичній державі судова система, разом із іншими інституціями, що забезпечують здійснення правосуддя, покликана бути фінальним бар'єром на захисті прав та свобод як громадян, так і юридичних осіб. Її роль полягає в гарантуванні відновлення порушених інтересів і справедливому розгляді справ. Утім, реалії свідчать про наявність випадків порушення чинного законодавства особами, які самі беруть участь у забезпеченні правосуддя. Тобто тими, хто за своєю посадою мав би забезпечувати його неупередженість і законність.

До таких правопорушень, що вчиняються представниками правничих професій (суддями, прокурорами, слідчими, оперативниками), належать, зокрема: завідомо незаконне затримання, привід, застосування домашнього арешту чи взяття під варту (ст. 371 КК України); кримінальне переслідування завідомо невинної особи (ст. 372); тиск, спрямований на отримання показань (ст. 373); порушення права на захист (ст. 374); несанкціоноване втручання в функціонування автоматизованих систем правосуддя (ст. 376-1); ігнорування заходів безпеки щодо захищених осіб (ст. 380); розголошення інформації про таких заходах (ст. 381); а також поширення відомостей досудового чи оперативно-розшукового характеру працівниками правоохоронних органів (ч. 2 ст. 387).

Незважаючи на серйозну загрозу, яку становить ця категорія кримінальних правопорушень для функціонування правової держави, у межах криміналістичної науки вона досі не була об'єктом системного аналізу. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у грунтовному вивченні її структури, форм і закономірностей з точки зору криміналістичної

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© Є. Суп, 2025

характеристики, що має стати підгрунтям для формування методики їх ефективного розслідування.

Проведення досудового розслідування в межах кримінального провадження має на меті реалізацію низки завдань, серед яких ключовим є здобуття доказової інформації, що підтверджує наявність у поведінці особи ознак суспільно небезпечного діяння, передбаченого нормами Особливої частини Кримінального кодексу України. До цього переліку належать, зокрема, фактичні дані про саму подію, що включають просторові, часові й інші характеристики, у тому числі обстановку, в якій відбулося кримінальне правопорушення.

Наукове осмислення категорії «обстановка вчинення кримінального правопорушення» здійснюється в межах кількох галузей знань кримінально-правового профілю. Кожна з них тлумачить цю категорію відповідно до власних методологічних підходів і предмета дослідження. У криміналістиці особлива увага приділяється вивченню зазначеного поняття з огляду на його прикладне значення. Саме сукупність даних, які відображають обстановку вчинення злочину, виступає вихідним матеріалом для формування стратегії та тактики проведення слідчих (розшукових) і процесуальних заходів, необхідних для досягнення завдань розслідування і кримінального провадження загалом.

Не є винятком і обстановка, в якій мало місце посягання на суспільні відносини у сфері забезпечення правосуддя. Тому категорія «обстановка» вимагає окремого, поглибленого аналізу та концептуального опрацювання як у теоретичному, так і прикладному вимірі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень уже впродовж тривалого періоду займаються П. В. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. О. Гусєва, В. А. Журавель, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко, І. І. Когутич, В. В. Корнієнко, С. О. Книженко, О. В. Одерій, А. М. Полях, О. В. Пчеліна, О. А. Самойленко, Р. Л. Степанюк, Н. М. Татарин, В. В. Тіщенко, О. В. Федосова, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та багато інших [1]. Вчені суттєво збагатили науковий доробок у межах окресленої проблематики, сформулювали низку положень, що характеризуються належним рівнем обгрунтованості та наукової новизни. Водночас щодо визначення й охарактеризування криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя, то тут існує певна прогалина, адже більшість із кримінальних правопорушень цієї групи на науковому рівні залишаються недослідженими. Тому вважаємо, що цей елемент криміналістичної характеристики втручання в діяльність представників органів державної влади, як обстановка потребує свого грунтовного дослідження, адже має значення для розроблення інших складових компонентів криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень окресленого виду.

[1] Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 538 с.; Щербина С. О. Особливості обстановки злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 4. № 85. С. 168-172; Нестеренко Р. О. Типові час, місце та обстановка вчинення шахрайств з банківськими картами. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 32. № 2. С. 687-698; Тарасенко О. С. Особливості правового регламентування підстав проведення спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину до початку кримінального провадження. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 2. С. 21-25; Войтенко О. О. Ознаки обстановки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 1. С. 121-127.

Yevhen SUP,

THE SITUATION OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES BY PROFESSIONAL PARTICIPANTS IN PROCEEDINGS

The scientific understanding of the "crime situation" category is developed in several branches of criminal law knowledge. However, situations of crimes committed by professional participants in proceedings have not yet been carefully considered within the criminal law sciences. The Article Purpose was to define the peculiarities of a situation of committing criminal offenses in the field of justice by professional participants in proceedings. Following the research, it was established that the situation of their commission encompasses and reflects the geographical and spatial characteristics of committing criminally punishable acts, preparing to commit such acts, and/or concealing them (in the narrow sense). A typical peculiarity of the situation in which the criminal offenses under study are committed is that the majority of them are perpetrated under evident circumstances, i.e., in the presence of potential victims and witnesses. Only a few are committed under uncertain circumstances, such as secretly and without victims or witnesses, etc. Therefore, the prospects for subsequent research are to define the peculiarities of a typical trace pattern, which is reflected in the crime situation of the type under study.

Keywords: criminal proceedings, situation, forensic characterization, justice, crime, place of commission, time of crime.

Yevhen SUP,

SITUATION DES INFRACTIONS PÉNALES COMMISES PAR LES PARTICIPANTS PROFESSIONNELS À LA PROCÉDURE

La compréhension scientifique de la catégorie des « circonstances de commission d'une infraction pénale » s'inscrit dans plusieurs domaines du droit pénal. Malgré cela, les circonstances des infractions commises par les professionnels de la justice n'ont pas encore fait l'objet d'une attention particulière dans le cadre des sciences du cycle pénal. L'objectif de cet article était de clarifier les caractéristiques des circonstances de commission d'infractions pénales par les professionnels de la justice dans le domaine de la garantie de la justice. Sur la base des recherches scientifiques menées, il a été établi que les circonstances de leur commission englobent et reflètent les caractéristiques géographiques et spatiales de la commission d'actes pénalement punissables, de leur préparation et/ou de leur dissimulation (au sens strict). Une caractéristique typique des circonstances de la commission des infractions pénales étudiées est que la plupart d'entre elles sont commises dans des conditions d'évidence, c'est-à-dire en présence de victimes et de témoins potentiels, et seulement certaines - dans des conditions de non-évidence, secrètement, sans victimes ni témoins, etc. Par conséquent, les perspectives de recherches ultérieures résident dans la détermination des caractéristiques d'un modèle de trace typique, qui se reflète dans les circonstances de la commission des crimes du type étudié.

Mots-clés : procédure pénale, situation, caractéristiques criminalistiques, justice, crime, lieu de commission, moment de la commission du crime.

Мета статті – з'ясувати особливості обстановки вчинення професійними учасниками правосуддя кримінальних правопорушень у сфері забезпечення судочинства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Серед важливих складових, що формують як кримінально-правову, так і криміналістичну характеристику будь-якого кримінального правопорушення, обстановка займає особливе місце. Це поняття розглядається через призму різних галузей правознавства — таких як кримінальне право, криміналістика, кримінологія – і в кожній із них наповнюється змістом, що відповідає специфіці відповідної науки. Аналіз чинного КК України, стосовно обстановки вчинення злочину проведений О. О. Астаховою дозволив узагальнити їй, що вивчення конкретної обстановки вчинення кримінально-караного діяння має особливо важливе значення для того, щоб можливо було більш повно, об'єктивно і всебічно оцінити: 1) ступінь суспільної небезпеки вчиненого; 2) умови, що сприяли злочину; 3) інші обставини, які можуть вплинути на вирішення питання про те, чи підлягає особа кримінальній відповідальності або чи в її діянні відсутній склад злочину. Отже, обстановка може мати велике суспільне значення і тому істотно вливає на характер і ступінь учиненого діяння. Це означає, що здатність злочину завдавати істотної шкоди суспільним відносинам, або ставити їх під загрозу завдання такої шкоди, залежить не тільки від самої дії або бездіяльності, але і від оточуючої обстановки, в якій це діяння відбувається 2.

Перед тим як аналізувати численні підходи до її визначення у межах криміналістичного вчення, доцільно з'ясувати, чому саме вивчення цієї категорії має фундаментальне значення. Так, наприклад, В. В. Тіщенко вказує, що розуміння конкретних умов, у яких вчинено злочин, надає слідчому змогу формулювати обгрунтовані припущення щодо особи правопорушника, механізму злочину, а також щодо його мотивації і цілей 3. Значно детальніше до цього підходить В. А. Динту, яка підкреслює, що саме через аналіз обстановки можна зібрати переконливі докази, які підтвердять факт правопорушення, окреслять індивідуальні риси злочинця, його поведінку в момент події, дозволять виявити форму вини, а також установити причини та мету діяння. Окрім цього, аналіз дає змогу спростувати гіпотези щодо використання певних знарядь або засобів4. Погоджуючись із наведеними позиціями, можемо стверджувати: ігнорувати значення обстановки у процесі розслідування – недопустимо, адже її вивчення є ключовим для ефективного розслідування злочинів.

З точки зору теорії кримінального права обстановка вчинення злочину є складною системою, що складається з взаємопов'язаних елементів, кожен з яких має свою роль у формуванні криміногенної ситуації. Її структура не є фіксованою – вона змінюється залежно від обставин, що супроводжують злочин. Ці елементи можуть взаємодіяти як випадково, формуючи лише часовий або просторовий збіг, так і системно, утворюючи складну внутрішньо погоджену структуру, що пояснює природу правопорушення5.

Серед найбільш поширених характеристик, що використовуються для опису обстановки, виділяють час і місце злочину. Останнє тлумачиться як фізичний, соціальний і правовий простір, де могло відбуватися готування до злочину, реалізація злочинного наміру або його завершення. Тому місце події у науковій доктрині трактується як: 1) конкретна локація, де було вчинено правопорушення; 2) соціальний простір, який формує середовище, що впливає на його вчинення; 3) правова площина, в межах якої злочин отримує свою кваліфікацію6.

---

2 Астахова О. О. Значення обстановки вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину. *Юридична наука.* 2015. № 7. С. 95.

3 Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса: Юрид. літ., 2002. С. 69-70.

4 Динту В. А. Обстановка злочину як джерело доказової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2016. №3. С. 149.

5 Маслова О. О. Кримінально-правова характеристика обстановки вчинення злочину: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. С. 7.

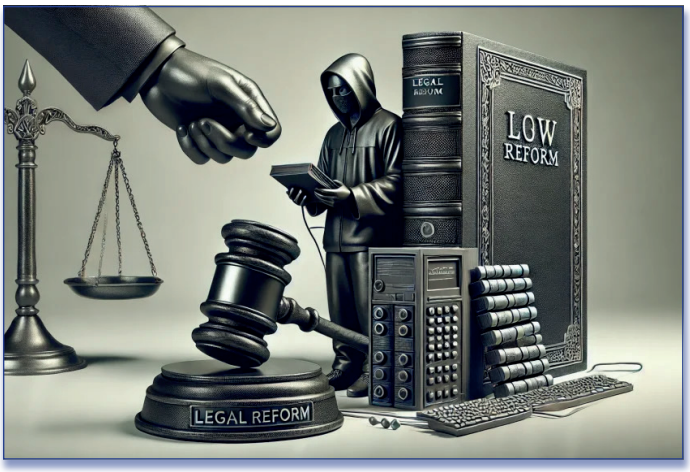
6 Мороз В. Г. Поняття місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину. *Юридична наука.* 2014. № 5. С. 132, 133.

Із погляду криміналістики, обстановка є важливим елементом, що входить до структури криміналістичної характеристики. Так, дослідник О. В. Одерій, аналізуючи злочини у сфері екології, звертає увагу на два основні методологічні підходи до трактування обстановки: перший – обмежений, зосереджений винятково на матеріальному аспекті (речові докази, фізичні об'єкти); другий – розширений, що охоплює широкий спектр факторів, включно з географічними, кліматичними та соціально-демографічними особливостями регіону7. Відтак, під обстановкою можна розуміти усі ті чинники оточуючого середовища, у тому числі матеріальні об'єкти, що перебували на місці події, а також мають вагоме криміналістичне значення, оскільки могли вплинути на механізм слідоутворення.

Узагальнюючи відомості, що відображено в матеріалах слідчої та судової практики можемо зауважити, що обстановці вчинення кримінальних правопорушень у сфері правосуддя притаманні протиправних діянь. Така обстановка, як правило, охоплює кілька ключових аспектів.

По-перше, йдеться про місце реалізації злочину: зазвичай воно пов'язане зі службовою діяльністю винної особи. Найчастіше це просторово-локалізовані об'єкти, де безпосередньо проводяться процесуальні дії, судовий розгляд, інші службові приміщення (кабінети слідчих, приміщення судів, зали судових засідань, а також приватні місця перебування інших учасників провадження (наприклад, житло, під'їзди, прилеглі території тощо, де має місце фактична взаємодія з потерпілими, свідками, іншими фігурантами)).

Слід зауважити, що не завжди саме службові приміщення визнаються місцем учинення кримінальних правопорушень досліджуваної нами групи, хоча процесуальні рішення, покладені у вині суб'єкта злочину безпосередньо приймаються саме там. Така ситуація відбулася у справі, де співробітники Кременецького райвідділу УМВС України в Тернопільській області незаконно 20 листопада 2014 року затримали громадянина Б, підозрою у повторному незаконному заволодінні транспортним засобом. Таке затримання здійснено згідно з положеннями ст. 208 КПК України. Водночас адвокат, що представляв інтереси підозрюваного, оскаржила правомірність затримання відповідно до ст. 206 КПК України, обгрунтовуючи це тим, що дії правоохоронців суперечать вимогам ч. 1 ст. 208 КПК України. Захист зазначив, що в протоколі затримання помилково вказано місце затримання – нібито це відбулося в приміщенні Кременецького райвідділу міліції. Насправді ж, як підтверджено постановою Шумського районного суду, затримання відбулося в будівлі цього ж суду після розгляду адміністративної справи щодо Б. Таким чином, захисник стверджувала про суттєве порушення процесуальних норм під час документального оформлення затримання. Окрім того, сторона захисту вказала, що незрозуміло, з яких міркувань слідчий визначив підставу затримання відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, адже підозрюваного не було затримано безпосередньо після вчинення злочину, не зафіксовано очевидцями чи потерпілими, а працівником іншого райвідділу – Шумського. На момент затримання на тілі, одязі або в оточенні Б. не було виявлено будь-яких ознак, які б прямо свідчили про його участь у злочині, передбаченому ст. 289 КК України. Крім того, органи досудового розслідування істотно порушили право Б. на захист, оскільки про факт затримання Тернопільський центр безоплатної вторинної правової допомоги було поінформовано лише о 19:55 – майже через дев'ять го-

[7] Одерій О. В. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія: Право. 2013. Т. 3. Вип. 23. Ч. 2. С. 95.

Yevhen SUP,

TATUMSTÄNDE BEI STRAFTATEN DURCH PROFESSIONELLE JUSTIZBETEILIGTE

Die wissenschaftliche Reflexion der Kategorie „Tatumstände" erfolgt in verschiedenen kriminalistisch-rechtlichen Disziplinen. Dennoch hat die detaillierte Untersuchung der Tatumstände bei Straftaten durch professionelle Justizbeteiligte bisher gefehlt. Ziel des Artikels ist die Analyse dieser Umstände während der Strafverfolgung im Umfeld der Rechtspflege. Auf Basis empirischer Recherchen wird gezeigt, dass die Tatumstände geografisch-räumliche Merkmale von Tatort, Tatvorbereitung und/oder Verschleierung (im engeren Sinne) widerspiegeln. Kennzeichnend ist, dass die überwiegende Mehrzahl dieser Taten unter offensichtlichen Bedingungen, also in Anwesenheit potenzieller Opfer und Zeug:innen, begangen wird; nur wenige Delikte erfolgen heimlich ohne Zeug:innen. Perspektivisch soll die Typisierung kriminalistischer Spurencocktails, die sich in den Tatumständen ausdrücken, weiter vertieft werden.

Schlüsselwörter: Strafverfahren. Tatumstand. Kriminalistische Charakteristik. Rechtspflege. Straftat. Tatort. Tatzeitpunkt.

Yevhen SUP,

SYTUACJA JEST POPEŁNIANA PRZEZ PROFESJONALNYCH UCZESTNIKÓW SĄDOWNICTWA PRZESTĘPSTW

Zrozumienie naukowe kategorii „Sytuacja popełnienia przestępstwa" odbywa się w kilku oddziałach wiedzy na temat profilu prawa karnego. Niemniej jednak nie została jeszcze zwrócona uwaga sytuacji przestępstw popełnianych przez profesjonalnych uczestników sprawiedliwości w ramach cyklu prawa karnego. Celem tego artykułu było znalezienie osobliwości sytuacji przez profesjonalnych uczestników sądownictwa przestępstw w dziedzinie sprawiedliwości. Na podstawie poszukiwań naukowych ustalono, że sytuacja ich komisji obejmuje i odzwierciedla cechy geograficzne i przestrzenne Komisji Działań Kryminalnych, przygotowanie do ich prowizji i/lub ukrycia (w wąskim sensie). Typową cechą sytuacji zbadanych przestępstw kryminalnych jest to, że ich dominująca liczba odbywa się w obliczu oczywistych, czyli w obecności potencjalnych ofiar i świadków, a tylko niektóre - w warunkach niezobowiązań - potajemnie, bez ofiar i świadków, a zatem perspektywy dalszych badań mają na celu ustalenie cech typowego śladowego obrazu, który jest odzwierciedlony w sytuacji, w której zbadano typu typu.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, sytuacja, cechy kryminalistyczne, sprawiedliwość, przestępstwo, miejsce prowizji, czas przestępstwa.

дин після фактичного затримання, що суперечить вимогам ч. 4 ст. 213 КПК України. У судовому засіданні адвокат заявила, що у цій ситуації орган досудового розслідування мав звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на затримання відповідно до ст. 207 КПК України. Слідчий суддя Кременецького районного суду 21 листопада 2014 року задовольнив скаргу захисника та визнав затримання незаконним. Суд дійшов висновку, що протокол затримання містив недостовірні відомості щодо місця події, адже фактично затримання відбулося в іншому районі під час розгляду адміністративної справи. Суд також підтвердив, що повідомлення центру безоплатної вторинної правничої допомоги здійснено з грубим порушенням строків, гарантованих КПК України, що обмежило право затриманого на захист. У підсумку, суд відмовив у задоволенні клопотання слідчого про обрання Б. запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та постановив звільнити підозрюваного з-під варти прямо в залі суду, задовольнивши відповідну скаргу захисника 8. Таким чином, для окремих кримінальних правопорушень досліджувана нами виду такий компонент як місце вчинення стає визначальним для класифікації дій винних осіб і притягнення їх до юридичної відповідальності.

По-друге, важливим компонентом обстановки є часовий контекст злочину. Як свідчить практика, такі діяння зазвичай відбуваються саме у період здійснення кримінальної процесуальної діяльності: під час досудового розслідування, розгляду справи в суді, на етапі прийняття будь-яких процесуальних рішень (мається на увазі до відкриття кримінального провадження) або ж під час виконання окремих посадових обов'язків (службових повноважень).

Оцінка обстановки вчинення цих злочинів має принципове значення для процесу доказування, оскільки вона тісно переплетена з іншими елементами криміналістичної характеристики – зокрема, визначає спосіб учинення діяння, дозволяє глибше проаналізувати поведінку та особливості жертви, а також сприяє локалізації матеріальних або ідеальних слідів злочину. Таким чином, глибоке осмислення обстановки є ключовим аналітичним кроком у встановленні істини у кримінальному провадженні.

Обстановка вчинення кримінальних правопорушень досліджуваного нами виду також може мати вагоме значення в тому контексті, що зберігає і відтворює особливості слідової картини кримінального правопорушення. Низка цих злочинів може супроводжуватися спричиненням тілесних ушкоджень, наприклад. Як зауважують адвокати, примушування давати показання, визнання вини тощо, може вчинятися із застосуванням фізичного і психологічного впливу з боку працівників правоохоронних органів. У справі, про яку вказала С. Торопчина-Агалакова, обвинуваченого двічі піддавали побиттю, що згодом було підтверджено висновком судово-медичної експертизи, яка зафіксувала наявність численних травм, що класифікуються як легкі тілесні ушкодження. Такі обставини, згідно з положеннями статті 36 Кримінального процесуального кодексу України, потребують належної процесуальної оцінки.

Вивчення правозастосовної практики не дозволило чітко відмежувати типовий час учинення кримінальних правопорушень досліджуваного виду, що дозволило б констатувати певні закономірності .

Висновки. Отже, обстановка вчинення кримінальних правопорушень у сфері забезпечення правосуддя, що вчиняються професійними учасниками судочинства, у вузькому сенсі охоплює

[8] Центр з надання безоплатної правової допомоги. Визнання затримання незаконним та звільнення особи з-під варти в залі суд. URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/vyznannya-zatrymannya-nezakonnym-ta-zvilnennya-osoby-z-pid-varty-v-zali-sudu/

та відображає географічно-просторові характеристики вчинення кримінально-караних діянь, підготовки до їх учинення та/або приховування. Типовою ознакою обстановки вчинення кримінальних правопорушень є те, що превалююча їх кількість учиняється в умовах очевидності, тобто в присутності потенційних потерпілих і свідків, і лише деякі – в умовах неочевидності – таємно, без потерпілих і свідків.

У контексті розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, обстановку їх учинення доцільно тлумачити як сукупність об'єктивних умов і чинників, що формують матеріально-просторову й часову площину, в якій розгортається акт кримінально-протиправної поведінки професійних учасників судочинства. Ця сукупність включає особливості місця вчинення, матеріальних об'єктів, фізичних слідів правопорушення, так і особливості соціально-психологічних взаємозв'язків між учасниками події, що нерідко характеризується протистоянням.

References

Astakhova, O. O. (2015). Znachennia obstanovky vchynennia zlochynu yak oznaky ob'iektyvnoi storony zlochynu. *Yurydychna nauka*, (7), 95. [in Ukrainian].

Dyntu, V. A. (2016). Obstanovka zlochynu yak dzherelo dokazovoi informatsii. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (3), 149. [in Ukrainian].

Maslova, O. O. (2019). Kryminalno-pravova kharakterystyka obstanovky vchynennia zlochynu (Avtoreferat dysertatsii kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.08). Kharkiv. [in Ukrainian].

Moroz, V. H. (2014). Poniattia mistsia vchynennia zlochynu yak oznaky ob'iektyvnoi storony zlochynu. *Yurydychna nauka*, (5), 132–133. [in Ukrainian].

Nesterenko, R. O. (2024). Typovi chas, mistse ta obstanovka vchynennia shakhraystv z bankivskymy kartamy. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy,* 32(2), 687–698. [in Ukrainian].

Oderii, O. V. (2013). Obstanovka vchynennia zlochynu yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv proty dovkillia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seriia: Pravo, 3(23, Ch. 2), 95. [in Ukrainian].

Shcherbyna, S. O. (2024). Osoblyvosti obstanovky zlochyniv proty zhyttia ta zdorovia osoby, uchynenykh chlenamy molodizhnykh neformalnykh hrup (obiednan). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seriia: Pravo, 4(85), 168–172. [in Ukrainian].

Tarasenko, O. S. (2024). Osoblyvosti pravovoho rehlementuvannia pidstav provedennia spetsialnoho slidchoho eksperymentu ta imituvannia obstanovky zlochynu do pochatku kryminalnoho provadzhennia. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka,* (2), 21–25. [in Ukrainian].

Tishchenko, V. V. (2002). Koryslyvo-nasylnytski zlochyny: kryminalistychnyi analiz: Monohrafiia. Odesa: Yurydychna literatura. [in Ukrainian].

Tsentr z nadannia bezoplatnoi pravovoi dopomohy. (n.d.). Vyznannia zatrymannia nezakonnym ta zvilnennia osoby z-pid varty v zali sudu. Retrieved May 16, 2025. URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/vyznannya-zatrymannya-nezakonnym-ta-zvilnennya-osoby-z-pid-varty-v-zali-sudu/ [in Ukrainian].

Voitenko, O. O. (2024). Oznaky obstanovky vvedennia v omanu sudu abo inshoho upovnovazhenoho orhanu. *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, (1), 121–127. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 14.05.2025

Suggested Citation:

Суп, Є. (2025). Обстановка вчинення професійними учасниками судочинства кримінальних правопорушень. *Архів кримінології та судових наук.* 1 (11). 128-133. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.09

Олександр Таркан

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.10
УДК 343.98 (477)

Олександр Таркан,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна.
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4083-6103,
e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

Ґенеза правового регулювання щодо подолання протидії розслідуванню

Правове регулювання протидії розслідуванню поступово трансформувалося від фрагментарних заборон у найдавніших джерелах до цілісного комплексного підходу в сучасному кримінальному законодавстві України. Ключовими чинниками цієї еволюції були посилення ролі правосуддя, ускладнення форм незаконного впливу та потреба в ефективному інституційному та процесуальному захисті від нього. Метою статті стало визначення особливостей становлення доктрини про криміналізацію діянь, що мають ознаки протидії розслідуванню та судовому розгляду. Установлено, що у найдавніші часи, зокрема в документах доби Рамзеса IX у Стародавньому Єгипті, вже фіксувалися спроби приховати злочини чи вплинути на свідків, проте правове регулювання таких дій ще не мало системного характеру. У Середньовіччі закладаються перші формалізовані норми юридичної відповідальності за дії, що перешкоджають судовому розгляду. Так, «Руська Правда» містила положення про покарання за посягання на представників судової влади та за завідомо неправдиві доноси. Литовські статути деталізували відповідальність свідків, а також визначили покарання за фальсифікації та незаконне втручання у судочинство. У період XVIII — початку XIX століття простежується систематизація відповідальності за перешкоджання правосуддю. Наприкінці XIX — на початку XX століття Кримінальне уложення 1903 року вперше системно охоплює весь спектр дій, що перешкоджають правосуддю. У радянський період правове регулювання продовжило свій розвиток із поділом злочинів на дії посадових осіб (наприклад, винесення завідомо неправосудного рішення) та інших учасників судового процесу (лжесвідчення, тиск на слідчих, фальсифікації). Кримінальні кодекси містили положення про відповідальність за дії, що перешкоджали слідству, а також про втручання в роботу суду. Значна увага приділялася ідеологічному контролю над системою правосуддя. Сучасний етап розвитку розпочинається з прийняттям Кримінального кодексу України 2001 року

Ключові слова: кримінальне правопорушення, досудове розслідування, протидія розслідуванню, протидія судовому розгляду, етапізація.

Постановка наукової проблеми. Суттєва зростання кількості кримінально-протиправних проявів, а також ускладнення їх структурно-змістових характеристик, актуалізує потребу у створенні сучасних концептуальних підходів як для практичної діяльності у сфері кримінальної юстиції, так і для її теоретичного осмислення. Ці завдання актуалізують потребу не лише модернізації механізмів безпекової та оборонної політики, а й оптимізацію процедур досудового розслідування шляхом розроблення ефективних криміналістичних стратегій виявлення, документування та подолання злочинної діяльності.

Одним із ключових векторів практичного забезпечення досудового розслідування виступає нейтралізація активного чи латентного протистояння з боку осіб, зацікавлених у спотворенні або блокуванні процесуальних рішень. Для забезпечення результативності такої діяльності необхідним є ґрунтовний аналіз і систематизація напрацьованих у науці

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© О. Таркан, 2025

та практиці підходів, що дозволяє сформувати дієві алгоритми реагування на ці виклики.

У межах наукового дискурсу акцент зміщується на потребу удосконалення механізмів правоохоронної діяльності з одночасним формуванням комплексу методичних рекомендацій, спрямованих на ефективне реагування на протиправні посягання, а також захист або поновлення прав і законних інтересів осіб, які постраждали від злочинних діянь як окремих суб'єктів, так і державних чи корпоративних структур.

Ураховуючи конституційно визначену функцію держави щодо забезпечення та гарантування прав і свобод людини, дослідження питань протидії розслідуванню в криміналістиці повинно спиратись на комплексний історико-аналітичний підхід. Саме тому доцільно розпочати розгляд проблематики нейтралізації протидії розслідуванню та судовому розгляду з ретельного огляду етапів становлення цього наукового напряму, формування кримінально-правової доктрини щодо встановлення юридичної відповідальності за перешкоджання законній кримінальній процесуальній діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Дослідники звертають увагу на широкий спектр форм протидії досудовому розслідуванню, які на сьогодні продовжують існувати в межах правозастосовної практики, однак залишаються поза полем правової регламентації. Такі прояви фактично не розглядаються як підстави для юридичної відповідальності, що свідчить про наявність нормативного вакууму в цій площині. У другій половині XX століття істотний внесок у теоретичне осмислення проблеми протидії слідчим діям зробили науковці В. Бахін, В. Берназ, В. Гончаренко, А. Іщенко, Н. Карпов, В. Коновалова, В. Корж, В. Кузьмічов, В. Лисиченко, Ф. Сокиран, В. Тертишнік, М. Шумило та інші. Їхні дослідження заклали методологічні засади для подальшого аналізу феномену протидії, визначення його основних форм, механізмів реалізації та криміналістичних засобів подолання.

Із початку 2000-х років наукова спільнота активізувала зусилля щодо системного осмислення протидії розслідуванню як окремого явища, що має складну діяльнісну природу. У фокусі досліджень перебували як універсальні форми протидії, так і специфічні її різновиди, обумовлені характером конкретних видів або груп кримінальних правопорушень. У цьому контексті значну цінність становлять наукові праці О. Александренко, В. Варцаби, І. Грицюка, К. Гутнік, Р. Мудрецького, В. Піддубного, В. Плетенця, О. Ромців, В. Трепака, О. Федоренко, М. Чесакової, Р. Шехавцовцова, Б. Щура та інших дослідників [1]. Водночас, незважаю-

[1] Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980; Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2003. 181 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0404U000656; Грицюк І. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2012. 259 с.; Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруги : автореф. дис. … канд. юрид. наук . Харків, 2010. 20 с.; Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. … канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. 263 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0420U100095; Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2020. 260 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0420U10056; Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса, 2020. 424 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/640; Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. … канд. юрид. наук. Львів, 2016. 226 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf; Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.; Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2019. 23 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0419U005608; Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів та засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2003. 238 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0404U000411; Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинним групами : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2005. 195 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0405U000648.

Oleksandr TARKAN,

GENESIS OF LEGAL REGULATION OF OVERCOMING RESISTANCE TO INVESTIGATION

Legal regulation of obstruction of investigation gradually transformed from fragmentary prohibitions in the most ancient sources to a holistic comprehensive approach in the modern criminal legislation of Ukraine. Key factors of this evolution were strengthening of the role of justice, the complication of forms of illegal influence and the need for effective institutional and procedural protection against it. This article purpose was to determine specifics of doctrine formation of criminalization of acts that have signs of obstruction of investigation and trial. It was established that in the most ancient times, in particular in documents from the era of Ramses IX in Ancient Egypt, attempts to conceal crimes or influence witnesses were already recorded, however, the legal regulation of such actions was not yet of a systemic nature. In the Middle Ages, the first formalized norms of legal liability for actions that impede trial were laid down. Thus, «Руська Правда» contained provisions on punishment for encroachments on representatives of the judiciary and for knowingly false denunciations. Lithuanian statutes detailed liability of witnesses, and also determined the punishment for falsification and unlawful interference in the judicial process. In the period of the 18th - early 19th centuries, the systematization of liability for obstruction of justice can be traced. In the late 19th - early 20th centuries, the Criminal Code of 1903 for the first time systematically covers the entire range of actions that obstruct justice. In the Soviet period, legal regulation continued its development with the division of crimes into actions of officials (for example, making a knowingly unjust decision) and other participants in the judicial process (perjury, pressure on investigators, falsification). Criminal codes contained provisions on liability for actions that obstructed the investigation, as well as on interference in the work of the court. Considerable attention was paid to ideological control over the justice system. The modern stage of development begins with the adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001

Keywords: criminal offense, pre-trial investigation, counteraction to the investigation, counteraction to the trial, staging.

Oleksandr TARKAN,

GENÈSE DE LA RÉGLEMENTATION LÉGALE POUR SURMONTER LA CONTRE-ACTION À L'ENQUÊTE

La réglementation juridique de l'entrave à l'enquête s'est progressivement transformée, passant d'interdictions fragmentaires dans les sources les plus anciennes à une approche globale et globale dans la législation pénale ukrainienne moderne. Les facteurs clés de cette évolution ont été le renforcement du rôle de la justice, la complexité des formes d'influence illégale et la nécessité d'une protection institutionnelle et procédurale efficace contre celles-ci. L'objectif de cet article était de déterminer les caractéristiques de la formation de la doctrine de la criminalisation des actes présentant des signes d'entrave à l'enquête et au procès. Il a été établi que dans les temps les plus anciens, notamment dans des documents de l'époque de Ramsès IX en Égypte ancienne, des tentatives de dissimulation de crimes ou d'influence de témoins étaient déjà constatées. Cependant, la réglementation juridique de ces actes n'était pas encore systématique. Au Moyen Âge, les premières normes formalisées de responsabilité juridique pour les actes entravant le procès ont été établies. Ainsi, la « Ruska Pravda » contenait des dispositions sur les sanctions pour les atteintes aux droits des représentants du pouvoir judiciaire et pour les dénonciations délibérément mensongères. Les lois lituaniennes détaillaient la responsabilité des témoins et prévoyaient les sanctions en cas de falsification et d'ingérence illégale dans le processus judiciaire. Du XVIIIe au début du XIXe siècle, on observe une systématisation de la responsabilité pour obstruction à la justice. À la fin du XIXe et au début du XXe siècle, le Code pénal de 1903 couvre pour la première fois systématiquement l'ensemble des actes d'obstruction à la justice. À l'époque soviétique, la réglementation juridique poursuit son développement, divisant les infractions en actes commis par des fonctionnaires (par exemple, prendre une décision sciemment injuste) et par d'autres acteurs du processus judiciaire (parjure, pressions sur les enquêteurs, falsification). Les codes pénaux contiennent des dispositions sur la responsabilité des actes d'obstruction à l'enquête, ainsi que sur l'ingérence dans le travail du tribunal. Une attention particulière est portée au contrôle idéologique du système judiciaire. L'adoption du Code pénal ukrainien en 2001 marque le début de son évolution moderne.

Mots-clés : infraction pénale, enquête préliminaire, opposition à l'enquête, opposition au procès, phasage.

чи на глибину вже наявних теоретичних напрацювань, залишається невирішеним ключове питання яким був розвиток доктрини кримінального права у контексті криміналізації суспільно небезпечних діянь, спрямованих на протидію розслідуванню та судовому розгляду.

Мета статті – визначити особливості становлення доктрини про криміналізацію діянь, що мають ознаки протидії розслідуванню та судовому розгляду.

Викладення основного матеріалу дослідження. Науковці постійно аналізують різні форми протидії розслідуванню та розробляють заходи для їх нейтралізації. Зазвичай вони зазначають, що протидія розслідуванню є різновидом протистояння між учасниками кримінального провадження, включаючи його сторони та осіб, зацікавлених у його результатах.

Діяльність будь-якого представника органу державної влади, у тому числі правоохоронного, підпорядкована низці правових норм. Більшість із них суттєво еволюціонували. Цей же вектор розвитку притаманний і кримінальному законодавству у сфері забезпечення правосуддя, якими і криміналізовано низку діянь, що посягають на суспільні відносини у сфері правосуддя. Зауважимо, що Розділом XVIII Особливої частини КК України передбачена відповідальність за злочини, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду і органів, які йому сприяють, по реалізації завдань і цілей у сфері здійснення правосуддя.

Поняття правосуддя використовується в науці у двох значеннях: вузькому і широкому. У першому значенні під правосуддям розуміють регламентовану законом форму діяльності суду по розгляду і вирішенню цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Саме з цього розуміння виходить Конституція України, коли в ч. 1 ст. 124 визначає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. У ч. 3 ст. 1 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» також зазначається, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [2].

Водночас зауважимо, що на сьогодні доволі вагому кількість кримінальних правопорушень передбачено згаданим розділом КК України. Відтак учені зауважують, що сучасник концепт розуміння «злочинів проти правосуддя» полягає у визначенні низки суспільно небезпечних винних діянь, котрі посягають не тільки на охоронюваний кримінальним законом України порядок суспільних відносин в сфері здійснення правосуддя, а ще і діяльності, яка сприяє його здійсненню[3].

З урахуванням множинності способів, до яких вдаються особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження, сучасного підходу до розуміння поняття злочинів проти правосуддя, вважаємо за потрібне визначити особливості їх генези. При цьому погоджуємося, що формування й еволюція кримінальної відповідальності за злочини, котрі посягають на сферу правосуддя — зокрема ті, котрі вчиняються свідками, експертами, перекладачами або ж щодо них, — мають тривалу та непросту історію. Її розвиток тісно пов'язаний із формуванням нормативної бази, що регулює порядок функціонування судової системи, тобто з етапами становлення та вдосконалення кримінального процесуального законодавства. Кримінальна відповідальність у цій сфері не може бути розглянута ізольовано — її генезу слід вивчати через призму взаємодії двох ключових галузей права: кримінального і кримінального процесуального. Лише в комплексі можна зрозуміти, як змінювались уявлення держави про роль правосуддя, межі допустимої поведінки його учасників і необхідність захисту судової діяльності від будь-яких форм посягань[4].

---

[2] Борисов В. І., Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. Харків : «Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

[3] Алєксєєва Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 35.

[4] Алєксєєва Н. Ю. Зазнач. твір. С. 37.

У змістовому плані протидія кримінальному провадженню розглядається як окремий прояв злочинної активності[5]. Якщо ж відповідні дії мають ознаки складу кримінального правопорушення, вони потребують належної юридичної кваліфікації й супровідного реагування у формі процесуальних заходів.

У науковій літературі існує розмаїття підходів щодо практичного втілення механізмів подолання такої протидії. На основі комплексного аналізу цих позицій можна виокремити основні напрямки протидії:

- використання тактичних комбінацій і спеціальних оперативних комунікацій для нейтралізації протидії[6];
- здійснення цільових слідчих (розшукових) дій та відповідних процесуальних процедур у межах кримінального провадження;
- реалізація комплексу організаційно-тактичних заходів із залученням оперативно-розшукових можливостей[7].

Ураховуючи зазначене, доцільно проілюструвати особливості означеного явища на прикладі розслідування кримінальних правопорушень, що супроводжують прояви рейдерського захоплення, де протидія слідчим діям набуває системного та цілеспрямованого характеру.

У сучасних умовах науковці виокремлюють основні форми протидії розслідуванню, серед яких:

- Приховування самого факту вчинення злочину.
- Використання корупційних механізмів для створення перешкод у розслідуванні.
- Маніпуляція інформацією через медіа-ресурси.
- Надання завідомо неправдивих показань.
- Фальсифікація доказів.

Застосування погроз або фізичного насильства[8]. Множинність форм вказує на те, що і суб'єкти, залучені до протидії розслідуванню, можуть мати різні процесуальні статуси, або ж взагалі – перешкоджатимуть кримінальній процесуальній діяльності ззовні.

Ще у найдавніші історичні епохи існували згадки про спроби перешкоджання діяльності осіб, які займалися встановленням особи злочинця, впливали на свідків або вдавалися до приховування злочинів. Зокрема, вже у документах періоду правління Рамзеса IX (XII–XI ст. до н.е.) фіксувалися подібні дії, які пізніше знайшли відображення в правових текстах Середньовіччя, таких як Салічна правда франків, Каролінa — кримінальний кодекс Священної Римської імперії XVI століття, а також сумнозвісний трактат «Молот відьом».

На українських землях правові засади захисту осіб, які здійснювали або сприяли правосуддю, вперше були зафіксовані у положеннях «Руської Правди». Як у короткій, так і у розширеній редакціях ця пам'ятка визначала кримінальну відповідальність за посягання на представників судової влади (тіунів, княжих слуг), за перешкоджання судовому процесу, неправдиве обвинувачення та свідомо неправдивий донос.

Правові норми, які регламентували покарання за посягання на інститути правосуддя, отримали подальший розвиток у Литовських статутах. Наприклад, у Литовському Статуті 1529 року йшлося про відповідальність за напад на суддю, незаконне втручання в процес, чи

[5] Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 21 с.

[6] Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. С. 15.

[7] Федосова О. В. Оперативно-розшукове забезпечення подолання протидії виявленню і розслідуванню злочинів, що вчиняються за участю неповнолітніх. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 3 (69). Т. 3. С. 181-187. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.3.30.

[8] Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. С. 351-352; Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 278-279.

Oleksandr TARKAN,

GENESE DER RECHTLICHEN REGELUNG ZUR ÜBERWINDUNG VON ERMITTLUNGSBEHINDERUNGEN

Die rechtliche Regulierung von Handlungen zur Behinderung von Ermittlungen entwickelte sich schrittweise von fragmentarischen Verboten in den ältesten Quellen hin zu einem kohärenten, umfassenden Ansatz im modernen ukrainischen Strafrecht. Zentrale Faktoren dieser Evolution waren die Stärkung der Judikative, komplexere Formen unrechtmäßiger Einflussnahme und das Bedürfnis nach effektivem institutionellem und prozessualem Schutz. Ziel des Artikels ist die Bestimmung der Besonderheiten der Entwicklung der Doktrin zur Kriminalisierung von Handlungen, die Merkmale von Ermittlungs- und Gerichtsbehinderung aufweisen. Es wird dargelegt, dass bereits im Alten Ägypten zur Zeit Ramses IX, Dokumente entsprechende Versuche dokumentieren, Straftaten zu vertuschen oder Zeug:innen zu beeinflussen, jedoch ohne systematische rechtliche Reaktion. Im Mittelalter entstanden erste formalisierte Normen zur Verantwortlichkeit für Behinderung der Rechtsprechung, etwa in der „Ruskaja Prawda", die Sanktionen für Gewalt gegen Justizvertreter und falsche Denunziationen vorsah. Die litauischen Statuten differenzierten die Verantwortung von Zeug:innen sowie Strafen für Fälschungen und unrechtmäßige Eingriffe in den Gerichtsprozess. Im 18. und frühen 19. Jahrhundert wurde die Verantwortlichkeit für Prozessbehinderung systematisiert. Das Strafgesetzbuch von 1903 umfasste erstmals systematisch sämtliche Handlungen zur Gerichtsbehinderung. In der Sowjetzeit setzte sich die Entwicklung fort, indem Delikte durch Amtsträger:innen (z. B. Urteilsschieflage) und andere Prozessbeteiligte (Falschaussagen, Druck auf Ermittlungspersonen, Fälschungen) getrennt geregelt wurden. Die Strafgesetze enthielten Bestimmungen zu Behinderung von Ermittlungen und Eingriffen in die Gerichtstätigkeit, wobei auch ideologische Kontrolle eine Rolle spielte. Die moderne Phase begann mit Inkrafttreten des ukrainischen Strafgesetzbuchs von 2001.

Schlüsselwörter: Straftat. Voruntersuchung. Behinderung der Ermittlungen. Behinderung der Gerichtsverhandlung. Phaseneinteilung.

Oleksandr TARKAN,

GENEZA PRAWNYCH REGULACJI DOTYCZĄCYCH PRZEZWYCIĘŻENIA PRZECIWDZIAŁANIA DOCHODZENIOWI

Regulacja prawna przeciwdziałania dochodzeniu stopniowo przekształciła się z fragmentarycznych zakazów w starożytne źródła do całościowego kompleksowego podejścia we współczesnym przepisach karnych Ukrainy. Kluczowymi czynnikami tej ewolucji było wzmocnienie roli sprawiedliwości, komplikacje form nielegalnego wpływu oraz potrzeba skutecznej ochrony instytucjonalnej i proceduralnej przed nią. Celem tego artykułu było określenie osobliwości doktryny w zakresie kryminalizacji działań, które mają oznaki przeciwdziałania dochodzeniu i postępowania sądowego. Ustalono, że w czasach starożytnych, w szczególności w Ramses IX, w starożytnym Egipcie, próby zostały już zarejestrowane z przestępstwami lub pod wpływem świadków, ale prawna regulacja takich działań nie była jeszcze systemowa. W średniowieczu składa się pierwsze sformalizowane zasady odpowiedzialności prawnej za działania zakłócające postępowanie sądowe. Tak więc rosyjska prawda zawierała przepis karania za wkroczenie przedstawicieli sądownictwa i celowo fałszywych wypowiedzi. Statuty litewskie wyszczególniły odpowiedzialność świadków, a także zidentyfikowały kary za fałszowanie i nielegalną ingerencję w sprawiedliwość. W okresie XVIII - wczesnych wieków XIX prześledzono systematyzację odpowiedzialności za utrudnianie sprawiedliwości. Pod koniec XIX - wczesnego XX wieku kryminalna sedymentacja 1903 r. Po raz pierwszy systematycznie obejmuje pełny zakres działań, które utrudniają sprawiedliwość.W okresie radzieckim rozporządzenie prawne kontynuowały rozwój z podziałem przestępstw w działania urzędników (na przykład wyraźnie niezgodne z prawem decyzją) i innych uczestników procesu (fałsz, presja na śledczych, fałszowanie). Kody karne zawierały przepisy dotyczące odpowiedzialności za działania, które utrudniały śledztwo i ingerencję w sąd. Zwrócono dużą uwagę na ideologiczną kontrolę nad systemem wymiaru sprawiedliwości. Obecny etap rozwoju rozpoczyna się od przyjęcia kodeksu karnego Ukrainy 2001

Słowa kluczowe: przestępstwa przestępcze, dochodzenie przedprzestrzeniowe, przeciwdziałanie dochodzeniu, przeciwdziałanie postępowaniu sądowym, etap.

безпідставне звільнення ув'язнених. При цьому у Першому Литовському Статуті (1529 р.), норми щодо поведінки свідків у судовому процесі містилися в шостому розділі під назвою «Про суддів». З-поміж усіх положень цього розділу лише одна стаття регламентувала питання відповідальності свідків за надання неправдивих показань. У статті 23 йшлося про ситуацію, коли позивач залучає свідків для підтвердження свого позову, а ті надають показання проти нього. Це правило фактично визнавало відповідальність за завідомо неправдиві показання. Як і в нормативах «Руської Правди», правове становище свідка в Литовському Статуті залежало від його соціального статусу. Якщо неправдиві показання давав шляхтич, то саме він мав у суді довести достовірність своїх слів. У випадку, якщо звинувачення у брехні стосувалося простолюдина, тягар доведення лягав на особу, яка його звинувачувала. Такий підхід засвідчує глибоку стратифікацію суспільства того часу і відображає нерівність у процесуальному статусі учасників судового розгляду. Відтак, зародження перших праобразів протидії розслідуванню та покаранню за такі діяння відбулося в аспекті перешкоджання діяльності заінтересованих свідків.

У редакції Литовського Статуту 1566 року з'явилися також норми щодо покарання за упереджене правосуддя та корупційні прояви з боку судових посадовців. Також за часів дії Магдебурзького права, злочинами почали вважати дії, які порушували функціонування судової системи: підробка документів і печаток, надання неправдивих показань, фальшивомонетництво, зловживання присягою, непокора посадовцям та інші форми протидії адміністративному порядку.

У XVII–XIX століттях розвиток кримінального права на території України залежав від юрисдикцій, до яких входили окремі регіони. Це спричинило суттєві розбіжності у правовому регулюванні, однак водночас започаткувало систематизацію понять «злочин проти правосуддя» та «службове правопорушення».

Важливою віхою в розвитку української правової традиції стало прийняття нормативного акта під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» (далі — «Права…»), завершення роботи над яким припадає на 1743 рік (остаточне редагування тривало до 1756 року). Правове регулювання судової діяльності, статусу суддів та інших осіб, причетних до здійснення правосуддя, було закріплено у трьох розділах цього акта: Глава шоста — «Про суди духовним чинам з мирськими, і про приходських священників», Глава сьома — «Про суди, суддів та інших персон, що належать до суду, і про зміст правного порядку у справах судових», а також Глава восьма — «Про чолобитників та відповідачів, також і про судовий процес або докази, про декрети чи вироки, про апеляції, і про штрафи: так судимим за неправильний позов, як і судячим – за неправосуддя».

Саме у Главі восьмій містилися положення, що стосувалися правового статусу свідків та їхньої відповідальності за протиправну поведінку. Так, у артикулі 15 визначалося, хто взагалі має право виступати в суді як свідок, тоді як артикул 16 містив перелік осіб, яким це заборонено. Питання відповідальності свідків за надання завідомо неправдивих свідчень розглядалося в пункті 2 артикулу 18, де йшлося про наслідки викриття свідка в брехні: за неправдиві свідчення суд мав право застосувати арешт строком на 14 днів, а також зобов'язати винного відшкодувати заподіяну шкоду.

Розширення регламентації кримінальної відповідальності за посягання на правосуддя простежується і в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 року. У цьому документі передбачалися санкції за діяння, які порушували встановлений порядок судочинства, зокрема за свідомо неправдиві доноси, вигадані показання та фальсифікації, вчинені під час масових обшуків. Відповідні норми були зосереджені у Відділенні четвертому глави III «Про порушення громадського спокою, порядку...» Розділу VIII «Про злочини і проступки проти громадського благоустрою та благочинства» (статті 1165–1172).

Особливої уваги заслуговує стаття 1168, яка встановлювала відповідальність за надання свідомо неправдивих показань під присягою під час досудового розслідування або судового розгляду. Згідно з цією нормою, винні особи підлягали покаранню, еквівалентному санкціям, перед-

баченим статтями 258–262 глави V Розділу II «Про злочини проти віри», де регламентувалося покарання за лжеприсягу. Серед можливих видів покарання були: повне позбавлення прав і конфіскація майна, заслання до Сибіру на поселення, тілесні покарання (різки), каторжні роботи строком від 8 до 10 років, таврування, а також арешт на строк від трьох тижнів до трьох місяців.

Крім того, частина друга цієї статті поширювала аналогічну відповідальність і на осіб, які за своїм становищем (соціальним або релігійним) мали право давати свідчення без присяги, але робили це у випадках, коли інші були зобов'язані присягати. Частина третя статті 1168 передбачала кримінальну відповідальність за підбурювання до надання завідомо неправдивих показань.

Таким чином, аналіз правових джерел XVIII–XIX століть свідчить про поступову деталізацію правового регулювання відповідальності учасників судового процесу — свідків, перекладачів, заявників — за дії, що перешкоджали здійсненню правосуддя. Зокрема, надається дедалі більше уваги питанням достовірності свідчень, правового статусу особи, яка їх надає, та формам впливу на процес шляхом дезінформації або маніпуляцій.

Найбільш узагальнене уявлення про протидію правосуддю у той період представлено в Кримінальному уложенні 1903 року, де глава VII була присвячена саме діям, які перешкоджають функціонуванню правосуддя.

У період радянського правового регулювання акцент було зроблено на обмеженні повноважень суддів і посиленні відповідальності за винесення завідомо неправосудних рішень, як-от у Кримінальному кодексі УСРР 1922 року. Кодекс 1927 року лише незначно оновив ці положення, тоді як у редакції 1960 року злочини проти правосуддя вже класифікувалися у дві групи: дії посадовців, які зловживали своїми повноваженнями, та порушення з боку інших осіб, що перешкоджали здійсненню правосуддя або маніпулювали доказами.

Із набранням чинності Кримінальним кодексом України 2001 року законодавець розширив коло діянь, що підлягають криміналізації, включивши окремі форми впливу на органи правосуддя, тиск на учасників процесу, підбурювання до відмови від свідчень тощо. Такий підхід обумовлений розумінням, що ефективне правосуддя потребує не лише інституційних гарантій, а й відповідного рівня захисту від зовнішнього втручання.

У сучасних умовах криміналізація кожного правопорушення базується на глибокому науковому аналізі, що супроводжується розробкою механізмів кримінально-процесуального реагування. Окрім чіткого законодавчого закріплення, актуальним залишається завдання розроблення ефективних тактичних і методичних засобів запобігання й протидії незаконному впливу на правосуддя.

Висновки. Розвиток доктрини правового регулювання у сфері подолання протидії розслідуванню має тривалу історію, що відображає зміну уявлень суспільства та держави про важливість забезпечення об'єктивного правосуддя та необхідність захисту кримінального провадження від незаконного впливу. Аналіз історичних, нормативних і наукових джерел дає змогу виділити низку основних етапів цього розвитку:

1. Давній період (до X–XII століття): на цьому етапі спостерігаються лише перші згадки про протидію правосуддю. У документах періоду правління Рамзеса IX у Стародавньому Єгипті фіксуються випадки впливу на слідство, приховування злочинів та тиск на свідків. Однак правові норми ще не були систематизованими.

2. Середньовіччя (XI – XVII століття): у цей період закладаються основи формалізованої правової реакції на дії, які перешкоджають правосуддю. «Руська Правда» містила положення про кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності представників судової влади, а також за неправдиві доноси. Литовські статути (1529, 1566) деталізували відповідальність свідків, узалежнюючи її від соціального статусу особи. З'являються норми про покарання за фальсифікації, лжесвідчення та незаконне втручання в процес. Магдебурзьке право розглядало як злочини дії, що шкодили функціонуванню судової системи, зокрема підробку документів, лжеприсягу, фальшивомонетництво, зловживання присягою.

3. Ранньомодерний період (XVIII – початок XIX століття): у цей період з'являються спроби систематизації відповідальності за протидію су-

дочинству. У правовому акті «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743–1756) вперше комплексно регулюється статус свідків, перекладачів і заявників, передбачено відповідальність за завідомо неправдиві свідчення, а також запроваджено покарання за перешкоджання судовому процесу. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (1845) містило норми про суворі покарання за надання неправдивих показань, фальсифікації, маніпуляції під час слідства. Вперше були введені масштабні санкції — від заслання до Сибіру до тілесних покарань і конфіскації майна.

4. Кінець XIX – початок XX століття: у Кримінальному уложенні 1903 року в окремій главі VII системно викладено види злочинів, що перешкоджають правосуддю. Було закріплено відповідальність не лише за конкретні дії (лжесвідчення, вплив на свідків, фальсифікацію доказів), але й за підбурювання до них, що свідчить про перехід до аналітичного підходу в регулюванні.

5. Радянський період (1922 – 1991 роки): у цей період зберігалося поділ на злочини посадових осіб (наприклад, винесення неправосудного рішення) та дії інших учасників, які перешкоджають правосуддю (лжесвідчення, тиск на учасників процесу). Кодекси 1922, 1927, 1960 років містили положення про відповідальність за фальсифікацію доказів, порушення процесуальної дисципліни, вплив на суд та слідство, протидію органам слідства. Увага приділялася також ідеологічному контролю над судовою системою.

6. Сучасний етап (з 2001 року донині): у період незалежності України правове регулювання у сфері подолання протидії розслідуванню зазнало істотної трансформації. Кримінальний кодекс України 2001 року значно розширив коло криміналізованих діянь. Злочини проти правосуддя зосереджено у розділі XVIII Особливої частини КК України, де передбачено відповідальність за вплив на слідчих, суддів, свідків, експертів, за підбурювання до відмови від свідчень, за погрози та інші форми перешкоджання.

Таким чином, правове регулювання протидії розслідуванню поступово трансформувалося від фрагментарних заборон у найдавніших джерелах до цілісного комплексного підходу в сучасному кримінальному законодавстві України. Ключовими чинниками цієї еволюції були посилення ролі правосуддя, ускладнення форм незаконного впливу та потреба в ефективному інституційному та процесуальному захисті від нього.

References

Aleksandrenko, O. V. (2004). Kryminalistychni problemy podolannia protydii rozsliduvanniu: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk. Kyiv. 20 c. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980 [in Ukrainian].

Vartsaba, V. M. (2003). Rozsliduvannia zlochyniv orhanizovanykh zlochynnykh hrup (taktyko-psykholohichni osnovy): dys. … kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 181 c. URL: https://uacademic.info/ua/document/0404U000656 [in Ukrainian].

Hrytsiuk, I. V. (2012). Protydiia rozsliduvanniu zlochyniv u sferi opodatkuvannia: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin. 259 s. [in Ukrainian].

Hutnik, K. V. (2010). Rozsliduvannia zlochyniv v umovakh protydii, yaka chynytsia z vykorystanniam sotsialnoi napruhy: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 20 c. [in Ukrainian].

Mudretskyi, R. V. (2019). Podolannia protydii sudovomu rozghliadu u kryminalnykh provadzhenniakh: dys. … kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih. 263 c. URL: https://uacademic.info/ua/document/0420U100095 [in Ukrainian].

Piddubnyi, V. V. (2020). Podolannia protydii rozsliduvanniu zlochyniv ekonomichnoi spriamovanosti: dys. … kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 260 c. URL: https://uacademic.info/ua/document/0420U10056 [in Ukrainian].

Pletenets, V. M. (2020). Teoretychni ta prakseolohichni zasady podolannia protydii dosudovomu rozsliduvanniu: monohrafiia. Odesa. 424 c. URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/640 [in Ukrainian].

Romtsiv, O. I. (2016). Osoblyvosti podolannia protydii pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti: dys. … kand. yuryd. nauk. Lviv. 226 c. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf [in Ukrainian].

Trepak, V. M. (2011). Rozkryttia ta rozsliduvannia khabarnytstva, vchyniuvanoho suddiamy, ta podolannia protydii zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk. Kyiv. 19 c. [in Ukrainian].
Chesakova, M. S. (2019). Protydiia rozsliduvanniu zlochyniv ta shliakhy yii podolannia na stadii dosudovoho rozsliduvannia: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 23 c. URL: https://uacademic.info/ua/document/0419U005608 [in Ukrainian].
Shekhavtsov, R. M. (2003). Formy ta sposoby protydii rozsliduvanniu zlochyniv ta zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovanymy hrupamy, zlochynnymy orhanizatsiiamy): dys. … kand. yuryd. nauk. Kyiv. 238 c. URL: https://uacademic.info/ua/document/0404U000411 [in Ukrainian].
Shchur, B. V. (2005). Taktyka usunennia protydii rozsliduvanniu zlochyniv, shcho vchyniaiutsia orhanizovanymy zlochynnym hrupamy: dys. … kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 195 c. URL: https://uacademic.info/ua/document/0405U000648 [in Ukrainian].
Borysov, V. I., & Tiutiuhin, V. I. (2011). Zlochyny proty pravosuddia: navch. posib. Kharkiv: Nats. un-t "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". 160 s. [in Ukrainian].
Alieksieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, shcho vchyniaiutsia svidkamy, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. S. 35. [in Ukrainian].
Alieksieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, shcho vchyniaiutsia svidkamy, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. S. 37. [in Ukrainian].
Shekhavtsov, R. M. (2003). Formy ta sposoby protydii rozsliduvanniu i zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovanymy hrupamy, zlochynnymy orhanizatsiiamy): avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 21 s. [in Ukrainian].
Zdorovko, S. F. (2002). Taktychni operatsii pry rozsliduvanni vbyvstv, shcho vchyniaiutsia orhanizovanymy hrupamy i zlochynnymy orhanizatsiiamy: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 15. [in Ukrainian].
Fedosova, O. V. (2020). Operatyvno-rozshukove zabezpechennia podolannia protydii vyiavlenniu i rozsliduvanniu zlochyniv, shcho vchyniaiutsia za uchastiu nepovnolitnikh. Derzhava ta rehiony. Seriia: Pravo, (3)69, T. 3, S. 181–187. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.3.30 [in Ukrainian].
Husieva, V. O. (2021). Teoretychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravookhoronnoi diialnosti: dys. … d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 351–352. [in Ukrainian].
Lepisevych, P. M., & Kurliak, M. D. (2018). Praktychni zasady usunennia protydii rozsliduvanniu zlochyniv u suchasnykh umovakh. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, (1), S. 278–279. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 17.03.2025

Suggested Citation:

Таркан, О. (2025). Генеза правового регулювання щодо подолання протидії розслідуванню. *Архів кримінології та судових наук.* 1 (11). 134-141. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.10

Віталій Усатий

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.11
УДК 343.98 (477)

Віталій Усатий,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-3325-4530,
e-mail: usatii.v.o@gmail.com

Правові і тактичні засади огляду документів, отриманих від суб'єктів господарювання

Усвідомлення ролі і значення документів у доказуванні господарських кримінальних правопорушень, зумовило необхідність вирішення такої мети, як визначити правові і тактичні засади огляду документів, наданих суб'єктом господарювання для долучення до матеріалів кримінального провадження. На підставі проведеного аналізу уточнено особливості огляду документів, наданих суб'єктом господарювання, у межах кримінального провадження. Визначено, що огляд документів як самостійна слідча (розшукова) дія має здійснюватися з дотриманням установлених правових засад і відповідних тактичних умов. З урахуванням джерела надходження документів (добровільне надання, витребування тощо) обгрунтовано порядок їх процесуального закріплення, можливість залучення до матеріалів провадження, а також ініціативність сторін щодо їх подання. Наголошено, що огляд сприяє виявленню як змістовних характеристик документів, так і ознак їх фальсифікації. Розглянуто доцільність виготовлення копій електронних документів під час огляду, а також можливість надання їм статусу речового доказу. Уточнено перелік тактичних умов проведення огляду, зокрема місце, обсяг і характер документів, потреба в залученні спеціалістів, виявлення слідів та прийняття рішення про подальше експертне дослідження. Зроблено висновок про комплексний характер огляду як дії, що поєднує процесуальні вимоги та криміналістичну доцільність.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, документ, правова засада, слідча (розшукова) дія, слідчий огляд, протокол, спеціаліст, спеціальні знання.

Постановка наукової проблеми. Кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері господарювання, характеризуються вагомою поширеністю, складністю процесу їхнього виявлення та багаторівневою природою, що проявляється як у способах учинення, так підготовки і приховування. Їх ретельне дослідження як у межах пізнання особливостей кримінальної процесуальної діяльності, так і на рівні наукового осмислення, є об'єктивно зумовленим сучасними викликами. Зростаюча загроза з боку економічної злочинності, а також необхідність належного реагування з боку сил безпеки лише підсилюють актуальність даного напряму.

У площині забезпечення економічної безпеки держави першочергового значення набувають злочини, охоплені Розділом VII Кримінального кодексу України. Їх суспільна небезпечність проявляється у деструктивному впливі на економічну стійкість держави, втраті довіри до підприємницького середовища, легітимації недобросовісної конкуренції, погіршенні рівня життя населення, загостренні соціально-економічної нерівності тощо.

Ефективна охорона економічної стабільності, забезпечення законної підприємницької діяльності та гарантії недоторканності приватної власності становлять базові засади функціонування громадянського суспільства. У цьому контексті, як слушно зауважують дослідники, усі етапи соціально-економічної трансформації та побудови інституту влас-

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© В. Усатий, 2025

ності мають бути концептуально обгрунтованими з позицій як онтології, так і гносеології.

Розроблення наукових засад протидії злочинним проявам у сфері господарювання має спиратися на глибокий аналіз характерних ознак механізму кримінальної протиправної діяльності. Вчені констатують, що під час учинення господарських кримінальних правопорушень використовуються підроблені документи, це актуалізує потребу вироблення апробованих механізмів їх огляду з метою відшукання ознак підробки, дослідження й аналізу. Саме огляд стає типовою слідчою (розшуковою) дією, яка і має забезпечити не тільки особливості закріплення певних особливостей документу, але й сприяти ідентифікації ознак, що свідчать про фізичну (матеріальну) або інтелектуальну підробку документа. Нашу увагу привертають правові і тактичні засади проведення огляду документів, котрі під час розслідування надаються і долучаються до матеріалів кримінального провадження самим суб'єктом господарювання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагому увагу визначенню й охарактеризуванню різних аспектів огляду документів приділили А. С. Амеліна з А. Б. Кужільною [1], Г. С. Бідняк [2], О. В. Зарубенко [3], І. В. Калініна [4], Н. В. Тисофєєва [5], Є. С. Хижняк[6] та багато інших. Автори розкрили різні аспекти, з урахуванням групи і виду досліджуваного виду.

М. В. Беззубенко дійшов висновку, що огляд місця події є однією з ключових слідчих (розшукових) дій, під час якої отримується початкова інформація щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі під час розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Автор констатує, що тактичні прийоми організації та проведення огляду місця події у справах цієї категорії поєднують елементи методик, характерних як для розслідування злочинів у податковій сфері, так і для правопорушень, пов'язаних із господарською діяльністю. Така тактична специфіка простежується на всіх етапах здійснення відповідної процесуальної дії — починаючи з її підготовки. Значущим аспектом підготовчого етапу є належне технічне забезпечення проведення огляду. Йдеться не лише про добір необхідних засобів виявлення, документування та вилучення речових доказів, а й про забезпечення їх у достатній кількості. До технічного арсеналу мають входити: засоби для маркування та обмеження території огляду, додаткове освітлення, обладнання для фото- та відеофіксації, пакувальні матеріали, а також інструменти, призначені для здійснення супровідних технічних заходів [7].

Н. А. Потомська та В. П. Бобік акцентують увагу на тому, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування однією з найбільш типових слідчих (розшукових) дій є огляд фінансово-господарських документів, зокрема тих, що ведуться в рамках бухгалтерського та податкового обліку. Зазначається, що у разі не

Vitalii USATII,

LEGAL AND TACTICAL PRINCIPLES OF REVIEW OF DOCUMENTS RECEIVED FROM BUSINESS ENTITIES

Awareness of the role and importance of documents in proving economic criminal offenses has necessitated the solution of such a goal as to determine the legal and tactical principles of reviewing documents provided by a business entity for inclusion in the materials of criminal proceedings. Based on the analysis, specifics of reviewing documents provided by a business entity within the framework of criminal proceedings have been clarified. It has been determined that reviewing documents as an independent investigative (search) action must be carried out in compliance with the established legal principles and relevant tactical conditions. Taking into account the source of receipt of documents (voluntary provision, requisition, etc.), procedure for their procedural consolidation, the possibility of their inclusion in the materials of the proceedings, as well as the initiative of the parties in submitting them, has been substantiated. It has been emphasized that the review contributes to the identification of both the substantive characteristics of documents and signs of their falsification. Feasibility of making copies of electronic documents during the review has been considered, as well as the possibility of granting them the status of physical evidence. The list of tactical conditions for conducting inspection has been specified, including the location, volume and nature of documents, the need to involve specialists, identifying traces and making a decision on further expert research. A conclusion has been made about the complex nature of inspection as an action that combines procedural requirements and forensic expediency.

---

1 Амеліна А. С., Кужільна А. Б. Огляд документів при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 362–365.

2 Бідняк Г. С. Участь спеціаліста у проведенні огляду документів під час розслідування шахрайств. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1. С. 162-166.

3 Зарубенко О. В. Тактика огляду документів у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. № 29. С. 240-250.

4 Калініна І. В. Завдання слідчого огляду документів у справах про господарські злочини, пов'язані з підробленням документів. *Митна справа*. 2011. № 4 (76). Ч. 2. С. 215–221.

5 Тимофєєва Н. В. Участь спеціаліста в огляді документів під час розслідування злочинів проти безпеки виробництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 278-287.

6 Хижняк Є. С. Тактичні прийоми проведення слідчого огляду документів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Т. 3. С. 207-211.

7 Беззубенко М. В. Основи методики розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. С. 180-181.

Vitalii USATII,

DIE BEDEUTUNG VON DOKUMENTEN ALS BEWEISMITTEL IN FÄLLEN WIRTSCHAFTSKRIMINELLER

Delikte erfordert die Klärung der rechtlichen und taktischen Grundlagen der Durchsicht solcher Unterlagen, die von Wirtschaftssubjekten für strafrechtliche Verfahren bereitgestellt werden. Auf Basis einer Analyse werden die Besonderheiten der Dokumentendurchsicht als eigenständige Ermittlungsmaßnahme im Strafverfahren präzisiert. Es wird dargelegt, dass diese Maßnahme unter Einhaltung der festgelegten rechtlichen Grundlagen und taktischen Bedingungen durchzuführen ist. Unter Berücksichtigung der Herkunft der Dokumente (freiwillige Vorlage, Anforderung etc.) wird das Verfahren ihrer prozessualen Sicherung, die Möglichkeit ihrer Aufnahme in das Verfahrensmaterial und die Initiative der Beteiligten bei der Vorlage erläutert. Es wird betont, dass die Durchsicht zur Identifikation inhaltlicher Merkmale und möglicher Fälschungsanzeichen beiträgt. Die Zweckmäßigkeit der Anfertigung elektronischer Kopien und deren mögliche Einordnung als Beweismittel werden erörtert. Zudem wird eine Liste taktischer Bedingungen für die Durchführung der Durchsicht vorgestellt, darunter Ort, Umfang, Dokumentenart, Einbindung von Spezialist:innen, Spurenerkennung und Entscheidung über eine weitergehende Expertise. Abschließend wird der komplexe Charakter der Dokumentendurchsicht als Maßnahme hervorgehoben, die prozessuale Anforderungen und kriminalistische Zweckmäßigkeit verbindet.

Schlüsselwörter: Straftat. Dokument. Rechtliche Grundlage. Ermittlungsmaßnahme. Durchsicht. Protokoll. Spezialist:in. Fachwissen.

проведення такої процесуальної дії відповідні документи не можуть бути наділені статусом речових доказів у кримінальному провадженні [8].

Погоджуємося з позицію, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, джерелами доказової інформації можуть слугувати: 1) установчі документи та відомості, що стосуються державної реєстрації й господарської активності суб'єктів підприємництва; 2) офіційна документація, яка засвідчує діяльність державних органів, установ та організацій у сфері управлінської компетенції органів виконавчої влади; 3) документи, які посвідчують правовий статус, повноваження та обсяг відповідальності особи, яка вчинила кримінальне діяння; 4) бухгалтерська звітність та фінансово-облікові документи; 5) подані до органів державної влади матеріали, що слугують підставою для отримання бюджетного фінансування чи іншої державної підтримки. Зазначені документи, як правило, виявляються та вилучаються в ході проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій — зокрема під час огляду або обшуку.

Отже, огляд – це необхідна слідча (розшукова) дія, що відіграє важливе значення і в контексті дослідження документів, що відображають особливості діяльності суб'єктів господарювання. Тому важливо визначити правові і тактичні умови його проведення, адже цьому питанню приділялося недостатньо уваги в теорії правничих наук.

Мета статті – визначити правові і тактичні засади огляду документів, наданих суб'єктом господарювання для долучення до матеріалів кримінального провадження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Під час розслідування кримінальних правопорушень сторона обвинувачення збирає докази у порядку, передбаченому ст. 93 КПК України. Зокрема, сторона обвинувачення реалізує свої повноваження щодо збирання доказів шляхом проведення передбачених законом слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, звернення із запитами до органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб щодо надання речей, документів, інформації, експертних висновків, результатів ревізій та перевірок, а також шляхом здійснення інших процесуальних заходів, передбачених КПК України [9].

Водночас суб'єкти сторони захисту, потерпілий, а також представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, мають право на самостійне збирання доказів. Це право реалізується шляхом витребування й отримання від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових і фізичних осіб різного роду інформаційних ресурсів: речей, копій документів, довідок, експертних висновків, результатів ревізій, актів перевірок тощо. Окрім цього, вони можуть ініціювати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних заходів, спрямованих на отримання належних і допустимих доказів для подання їх у суд [10]. Ініціювання таких процесуальних дій здійснюється шляхом подання відповідного клопотання слідчому або прокурору. Вказане клопотання розглядається у порядку, встановленому статтею 220 КПК України. У разі відмови у задоволенні клопотання, така постанова слідчого або прокурора може бути оскаржена до слідчого судді.

Проведений аналіз правозастосовної практики засвідчує, що потерпілі та їх представники нерідко під час досудового розслідування звертаються з клопотанням про долучення до матеріалів кримінального провадження документів, у тому числі тих, на які вони посилаються як на такі, що встановлюють і засвідчують окремі факти, пов'язані з подією кримінального правопорушення. У кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності таких документів доволі багато. Це, насамперед, правовстановлюючі документи суб'єкта господарювання, до-

[8] Потомська Н. А., Бобік В. П. Поняття і види слідчого дослідження документів у справах про злочини у сфері оподаткування. *Збірник наукових праць Міжрегіональної фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2011. № 1. С. 117.

[9] Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

[10] Там само.

кументи бухгалтерського та податкового обліку. Відтак, огляд саме документів є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, навіть ніж огляд місця події.

Огляд документів у господарських кримінальних правопорушеннях дозволяє реалізувати одразу декілька тактичних завдань. Насамперед, це:

1) вирішення завдань, пов'язаних із сприйняттям, оцінкою і фіксацією стану об'єкта та відображених у ньому фактичних даних;

2) надання об'єкту, що оглядається статусу речових доказів у матеріалах кримінального провадження.

Так, наприклад, в одному з рішень Верховного Суду, порядок отримання медичної документації від потерпілого не завжди потребує ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до документів. Як зазначено в правових позиціях Верховного Суду, потерпілий має право добровільно надати слідчому медичні документи, які підтверджують завдану шкоду його здоров'ю внаслідок вчинення кримінального правопорушення. У таких випадках слідчий зобов'язаний прийняти ці матеріали та використати їх у межах встановлення обставин, що охоплюються предметом доказування відповідно до статті 91 КПК України, зокрема – для призначення судово-медичної експертизи на підставі даних з медичної картки.

Якщо потерпілий відмовляється надавати ці документи добровільно, слідчий має право ініціювати процедуру тимчасового доступу до документів шляхом звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням у порядку, передбаченому главою 15 розділу II КПК України. Таким чином, потерпілий має можливість подати медичні документи добровільно, зокрема, у формі клопотання або заяви, керуючись положеннями статей 55, 56, 220 КПК України [11]. На нашу думку така практика є цілком апробованою і в контексті розслідування інших категорій справ, долучення інших матеріалів до кримінального провадження.

Альтернативним способом долучення до матеріалів кримінальних проваджень документів суб'єктів господарювання є відповідне звернення із заявою або клопотанням представника потерпілої сторони, тобто юридичної особи, якою може бути керівник, адвокат або інший співробітник суб'єкта господарювання, який діє на підставі довіреності. При цьому слід чітко відрізняти вилучення документів від їх приєднання до матеріалів кримінального провадження. Вилучення передусім має службову або процесуальну мету – наприклад, направлення документів на експертизу або для вивчення слідчим. У цьому контексті опечатування документів виступає способом їх збереження. Водночас вилучення є лише підготовчим етапом, що передує можливому включенню документа до провадження як речового доказу.

Не всі документи, вилучені під час проведення огляду, обшуку чи отримані добровільно від фізичних або юридичних осіб, автоматично приєднуються до матеріалів справи. Таке приєднання можливе лише за наявності обґрунтованого припущення, що відповідний документ має ознаки речового доказу. Після цього документи мають бути належно досліджені та приєднані до матеріалів провадження шляхом винесення постанови слідчим або прокурором чи ухвали суду, після чого зберігаються в матеріалах провадження [12]. Такий підхід не завжди знаходить своє визнання серед практикуючих слідчих і дізнавачів, котрі займаються розслідуванням господарських кримінальних правопорушень, однак має бути визнаним, як аксіоматичним (принаймні, на нашу думку).

Стосовно тактичних особливостей огляду документів, наданих суб'єктами господарювання, то тут слід звернути увагу на відмежування

[11] Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо визнання доказів недопустимими. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 2018 року по червень 2021 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 75 с.; Постанова Верховного Суду від 18 червня 2020 р., у справі № 740/2536/17 (провадження № 51-634км19). Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89929185.

[12] Потомська Н. А. Збирання і дослідження документів при розслідуванні ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : монографія / Н. А. Потомська, І. В. Грицюк, О. О. Мілевський. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. С. 83.

Vitalii USATII,

PRINCIPES JURIDIQUES ET TACTIQUES DE L'EXAMEN DES DOCUMENTS REÇUS DES ENTITÉS COMMERCIALES

La prise de conscience du rôle et de l'importance des documents dans la preuve des infractions économiques a nécessité de définir les principes juridiques et tactiques de l'examen des documents fournis par une entreprise en vue de leur inclusion dans les pièces de la procédure pénale. Cette analyse a permis de clarifier les caractéristiques de l'examen des documents fournis par une entreprise dans le cadre d'une procédure pénale. Il a été déterminé que l'examen des documents, en tant qu'acte d'enquête indépendant (perquisition), doit être effectué conformément aux principes juridiques établis et aux conditions tactiques applicables. La prise en compte de la source de réception des documents (mise à disposition volontaire, réquisition, etc.), de la procédure de consolidation procédurale, de la possibilité de leur inclusion dans les pièces de la procédure, ainsi que de l'initiative des parties pour leur soumission, a été justifiée. Il a été souligné que l'examen contribue à l'identification des caractéristiques substantielles des documents et des indices de leur falsification. La possibilité de réaliser des copies de documents électroniques lors de l'examen a été étudiée, ainsi que la possibilité de leur conférer le statut de preuve matérielle. La liste des conditions tactiques de conduite de l'inspection a été précisée, notamment la localisation, le volume et la nature des documents, la nécessité de faire appel à des spécialistes, l'identification des traces et la décision de procéder à des expertises complémentaires. Il a été conclu que l'inspection était complexe, alliant exigences procédurales et opportunité criminalistique.

Mots-clés : infraction pénale, document, base juridique, action d'enquête (recherche), examen d'enquête, protocole, spécialiste, connaissances spéciales.

Vitalii USATII,

PRAWNE I TAKTYCZNE ZASADY KONTROLI DOKUMENTÓW OTRZYMANYCH OD PODMIOTÓW EKONOMICZNYCH

Świadomość roli i znaczenia dokumentów w dowodzie przestępstw gospodarczych sprawiła, że konieczne było rozwiązanie takiego celu, aby określić prawne i taktyczne zasady kontroli dokumentów dostarczonych przez podmiot do przywiązania do postępowania karnego. Na podstawie analizy osobliwości kontroli dokumentów dostarczonych przez jednostkę są wyjaśnione w ramach postępowania karnego. Ustalono, że kontrola dokumentów jako niezależnego działania śledczego (wyszukiwania) należy przeprowadzić zgodnie z ustaloną podstawą prawną i odpowiednimi warunkami taktycznymi. Biorąc pod uwagę źródło otrzymania dokumentów (dobrowolny przepis, popyt itp.), Procedura ich konsolidacji proceduralnej, możliwość zaangażowania materiałów postępowania, a także inicjatywa stron o ich przedłożeniu. Podkreślono, że przegląd przyczynia się do identyfikacji zarówno merytorycznych cech dokumentów, jak i znaków ich fałszowania. Wykonalność wykonywania kopii dokumentów elektronicznych podczas kontroli, a także możliwość przyznania im statusu dowodów materialnych. Wyjaśniono listę taktycznych warunków przeprowadzania kontroli, w szczególności miejsca, objętości i charakteru dokumentów, potrzeby zaangażowania specjalistów, identyfikacji śladów i decyzji w sprawie dalszych badań ekspertów. Podsumowano wniosek na temat złożonego charakteru przeglądu jako działania łączących wymagania proceduralne i wykonalność kryminalistyczną.

Słowa kluczowe: przestępstwo przestępcze, dokument, podstawa prawna, działanie dochodzeniowe (śledcze), przegląd śledczy, protokół, specjalista, wiedza specjalna.

таких особливостей, на підставі врахування окремих ознак цих об'єктів огляду. На практиці може виникати потреба в огляді доволі різних видів документів.

Наприклад, у справі, розглянутій Суворовським районним судом м. Одеси, проведений у зв'язку із ухиленням директором ТОВ «Столес Лоджистік» від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Під час розслідування органом досудового розслідування вилучено й оглянуто такі документи, як:

- документи податкової звітності ТОВ «Столес Лоджистік», а саме податкові квитанції та податкові декларації які подані підприємством до ІАС ДФС «Податковий блок» за період з 01.01.2016 по 28.02.2020;
- матеріали реєстраційної справи ТОВ «Столес Лоджистік» зокрема реєстраційну карту підприємства, рішення засновників про створення підприємства, статут, документи, що засвідчують повноваження уповноваженої особи директора, щодо ТОВ «Століс Лоджистік» ОСОБА_18 (протокол №2 від листопада 2011 року) (відповідно до статуту підприємства саме директор ……несе персональну відповідальність за діяльність товариства, затверджує підписами усі документи фінансового, матеріального, майнового, розрахункового характеру);
- первинні фінансового-господарські документи (документацію ТОВ «Століс Лоджистік», акти з надання послуг, рахунки-фактури, ВМД, CMR, акти списання ТОВ «Століс Лоджистік» за період з 2016 по 2017 роки на 1332 арк, експрес-накладні, акти, папірці з записами, рахунки-фактури, записну книжку формату А4, акти надання послуг, записну книжку формату А5, 3 штампи ТОВ «Столес лоджистік», папки-накопичувачі під номерами 157-205, пристрої серверного обладнання з двома вбудованими жорсткими дисками), а також ПП «Столес-Транс»;
- інші фінансового-господарські документи, вилучені під час обшуку від 14.11.2019 офісних приміщень ТОВ «Століс Лоджистік» та ПП «Столес-Транс» за адресою: м. Одеса, вул. Вапняна,87, а саме: листи формату А4, карти комплектності автомобілів, блокноти №249-29913. Попри те, що ці документи стосувалися діяльності обвинуваченого, а не потерпілого, цей приклад засвідчує множинність тих документів, що можуть представляти слідчий інтерес.

До процесуально значимих документів слід відносити ще й електронні документи,

При цьому ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено, що «оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [14].

У пункті 10 абзацу 46 Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України № 12 від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначено, що самостійні роздруківки вебсторінок не можуть визнаватися належними доказами у судовому процесі [15].

---

[13] Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 04.03.2024 у справі № 523/3384/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117423536

[14] Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text .

[15] Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вищого Господарського суду України від 17.10.2012 року №12. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12

Згідно з частинами 3 та 4 статті 99 Кримінального процесуального кодексу України, учасники кримінального провадження, включно з потерпілими та представниками юридичних осіб, мають право подавати витяги, компіляції або узагальнення документів, якщо повноцінне вивчення цих документів у суді є утрудненим. Водночас, у разі вимоги суду, вони зобов'язані надати ці документи повністю [16].

Оскільки електронні документи можуть охоплювати значний обсяг даних, доцільним є їх попереднє структурування шляхом формування витягів, узагальнень або компіляцій. Такі дії полягають у технічному виділенні релевантних фрагментів інформації, які здатні підтвердити або спростувати наявність фактів, що мають доказове значення у кримінальному провадженні. Зауважимо, що під витягом із електронного документа слід розуміти окремий фрагмент його змісту, що дослівно відтворює частину інформації з оригінального джерела та є здатним виступати доказовим підтвердженням або спростуванням у справі. Узагальнення ж або компіляція є доцільними у випадках, коли інформація є цілісною і не допускає часткового вилучення — наприклад, за умов повної взаємозалежності змісту.

Форма і масштаб такої обробки електронних доказів не регламентовані, тому особа, яка здійснює таку процедуру, самостійно визначає критерії виділення інформаційно значущого змісту. Основна мета цієї процедури — вилучення несуттєвих даних та збереження лише тих, що мають вагоме доказове значення. Це може реалізовуватись через, наприклад, обрізку відео- чи аудіофайлу, акцентування окремого фрагменту зображення або створення текстового огляду вмісту інтернет-сторінки. Така селекція є суб'єктивною, і лише суд уповноважений дати їй правову оцінку в межах кримінального провадження. Відтак, якщо надаються витяги, компіляції або узагальнення електронного документа, їх обов'язково слід супроводжувати повним оригіналом такого документа — і лише у комплексі вони можуть долучатися до матеріалів справи [17].

Беручи до уваги, що електронний документ за своєю суттю є комп'ютерним кодом, його зміст може бути відображений лише за допомогою спеціальних технічних засобів, які здатні розшифрувати цифрові дані та трансформувати їх у формат, зрозумілий людині. Така технологічна специфіка електронних доказів обумовлює необхідність окремого процесуального підходу до їх огляду в межах кримінального провадження. Проведення огляду такого документа потребує спеціальних навичок і технічних засобів, тому ця дія зазвичай здійснюється безпосередньо на обладнаному робочому місці слідчого або іншої уповноваженої особи.

Без наявного програмного забезпечення або обладнання учасники процесу не мають змоги самостійно ознайомитись зі змістом електронного документа. Огляд, у свою чергу, зазвичай стосується саме інформаційного наповнення файлу, а не фізичного носія, на якому він зберігається. Тому останній, у таких випадках, може мати статус лише носія речового доказу, але не самого доказу як такого.

Окремо слід звернути увагу на підвищену чутливість електронних документів: їх вважають більш «вразливими» у процесі доказування порівняно з традиційними письмовими доказами. Ця вразливість зумовлюється тим, що електронні документи можуть бути легко змінені, знищені або підроблені без очевидних слідів втручання.

Електронні документи можуть бути знищені або змінені без видимих слідів, що робить їх надзвичайно вразливими у криміналістичному контексті. Їхній вміст легко піддається модифікаціям, які складно виявити традиційними методами аналізу. Наприклад, якщо правопорушник вносить зміни до комп'ютерного коду електронного документа, це може спотворити реальну інформацію або змінити час створення документа, що перешкоджає точному встановленню обставин правопорушення. Такі маніпуляції можуть створити фіктивне цифрове алібі, фактично унеможливлюючи притягнення винної особи до відповідальності.

---

[16] Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 20.05.2025).

[17] Ратнова А. В. Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи використання електронних документів у доказуванні : дис. … д-ра філософії: 081 Право. Львів, 2021. С. 61-63.

Зміни, пов'язані зі зміною програмного коду, як правило, не можуть бути виявлені при звичайному огляді, що значно ускладнює роботу слідства. Зважаючи на таку вразливість електронної інформації, необхідно запроваджувати чітко визначені правила її фіксації, які враховують особливості технічного середовища, способи збереження та долучення таких даних до матеріалів справи.

Робота з електронними документами вимагає застосування спеціального алгоритму дій, що адаптований до цифрових носіїв. Цей алгоритм включає:

- застосування спеціалізованих технічних засобів;
- візуальний огляд змісту інформації без її змін;
- фіксацію зображень за допомогою фотозасобів;
- протоколювання кожного етапу огляду та фіксації у процесуальних документах;
- виявлення слідів рук;
- виявлення слідів зміни змісту первісного документу;
- підготовка до пакування;
- пакування.

Під час фіксації результатів слідчої (розшукової) дії обов'язково складається протокол, у якому детально зазначаються дії кожної посадової особи, поточний стан електронного носія, а також усі виявлені сліди. Серед таких дій: фіксація відбитків пальців на фізичних носіях; установлення фактів внесення змін до первинної інформації; належне пакування матеріалів тощо, про що також обов'язково зазначається в тексті протоколу.

Разом з тим, проведення слідчого огляду електронних документів вимагає врахування особливостей досліджуваного об'єкта. Ці специфічні характеристики впливають як на саму процедуру огляду, так і на методи фіксації та процесуального оформлення отриманих результатів. Також варто пам'ятати, що електронна інформація може зберігатися не лише на фізичних носіях типу USB-накопичувачів або дисків, а й бути розміщеною у віртуальному середовищі, зокрема в мережі Інтернет [18].

Слушно вказують учені, що під час дослідження електронного документа необхідно перевірити його на наявність вірусів, встановити цілісність і достовірність, а також підтвердити справжність усіх цифрових підписів. Це стосується як кваліфікованих, так і простих підписів, що прирівнюються до власноручного підпису чи печатки відповідальної особи відповідно до чинного законодавства. Обов'язковим є також виявлення супровідної документації – зокрема, реєстраційно-контрольної картки в електронній чи паперовій формі або повідомлення про її прийняття до системи обліку електронних документів.

Якщо виникають сумніви щодо автентичності документа або є підстави вважати, що його зміст було змінено, слідчий має право ініціювати призначення комп'ютерно-технічної експертизи.

На завершальному етапі, коли електронний файл розміщується на матеріальному носії, наприклад флешці чи диску, слід додати до протоколу спеціальне пояснення з технічними характеристиками. Такий файл фіксується як окремий додаток із зазначенням програмного забезпечення, за допомогою якого він був сформований [19].

Аналізуючи тактичні особливості огляду документів у кримінальному провадженні, варто розмежовувати процесуальний і непроцесуальний аспекти цієї діяльності. У першому випадку огляд виступає як самостійна слідча (розшукова) дія, тоді як другий охоплює попереднє ознайомлення слідчого з матеріалами — зокрема аналізом окремих документів або їх сукупності поза межами формалізованого процесу.

У складних випадках, коли аналіз документів потребує специфічних знань, слідчому доцільно залучати спеціаліста. Це сприяє виявляти ознаки підроблення, змін у структурі або змісті документів, а також зорієнтуватися у нетипових питаннях. Наприклад, спеціаліст може вказати

[18] Хижняк Є. С. Особливості огляду електронних документів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Держава та регіони.* 2017. № 4 (58). С. 80-85.

[19] Коваленко А. М. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1(88). С. 182–191.

на фізичні дефекти, невідповідності у звітних формах або нетипові ознаки оформлення, які вказують на фальсифікацію. Під час огляду бухгалтерських записів або технічних засобів спеціаліст може виявити матеріальні сліди злочину або інші аспекти, які мають значення для кваліфікації діяння.

Особливо важливою є участь економіста на етапі ідентифікації, вилучення й оцінювання первинної облікової інформації. Такий спеціаліст здатен мінімізувати ризик включення нерелевантної документації до провадження та зосередитися на даних, які є безпосередньо доказовими. Його завдання — забезпечити достовірну реконструкцію господарських процесів, що стали предметом розслідування.

Огляд документів вимагає уваги до таких аспектів, як:

- ознаки фальсифікації (візуальні та змістовні);
- особливості оформлення, структура і реквізити;
- стиль викладу, що може свідчити про особу автора;
- наявність виправлень, додатків, незвичних форм тощо.

При цьому роль залученого спеціаліста не обмежується лише аналізом матеріалів. Він також може демонструвати слідчому технічні прийоми: зчитування електронних даних, копіювання файлів із жорстких дисків, правильне вимкнення обладнання, аби уникнути втрати інформації. Технічна допомога потрібна у випадках, коли слідчий не має відповідних навичок або не впевнений у своїх діях.

Вважаємо, що повноцінний і поглиблений огляд вилучених документів у формі окремої процесуальної дії, доцільно проводити у спеціально обладнаному службовому приміщенні уповноваженого суб'єкта. Такий підхід обумовлений рядом об'єктивних міркувань, зокрема: 1) необхідністю забезпечення одночасного контролю слідчим за діями всіх учасників огляду; 2) потребою оперативного вирішення питання про залучення відповідних спеціалістів для проведення кваліфікованого дослідження документів; 3) здійсненням належного контролю за доступом до місця проведення слідчої (розшукової) дії, що унеможливить втрату або пошкодження такого документу; 4) чітким розподілом обов'язків між учасниками процесуальної дії з метою ефективного виконання поставлених завдань тощо.

Висновки. Проведення огляду документу, як самостійної процесуальної дії, має здійснюватися із дотриманням низки правових засад і тактичних умов. У контексті визначення тих із них, що поширюються на документи, які надані суб'єктом господарювання, слід звернути на особливості їх витребування, долучення до матеріалів кримінального провадження і появи у розпорядженні представників органу досудового розслідування. Ініціатива у їх долученні може походити як від слідчого (детектива), так і від потерпілої сторони, або навіть сторони обвинувачення.

Огляд, як слідча (розшукова) дія сприяє деталізованому виявленню змістовних особливостей документу та його інших ознак, зокрема, і ознак підробки. Під час огляду електронних документів можуть виготовляти їх копії. На підставі огляду документу, виявлення його іманентних ознак і значимої для органу досудового розслідування інформації, сторона обвинувачення отримує достатні підстави для прийняття процесуального рішення про визнання його речовим доказом і долучення до матеріалів кримінального провадження. Тактичні умови проведення огляду документів, наданих суб'єктом господарювання, зумовлені видом і формою, наданих документів, їх кількістю і значенням для розслідування (мають вони посвідчувальний характер або, наприклад, містять ознаки підробки). До тактичних умов проведення огляду також належать його місце, залучені учасники, необхідністю виявлення на ньому слідів, доцільності подальшого скерування на експерті дослідження тощо.

References

Amelina A. S., Kuzhilna A. B. (2019). Ohliad dokumentiv pry rozsliduvanni zlochyniv u sferi opodatkuvannia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 6. S. 362–365. [in Ukrainian].

Bezzubenko M. V. (2021). Osnovy metodyky rozsliduvannia ukhylen vid splaty yedynoho vnesku na zahalnoobov'iazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia ta

strakhovykh vneskiv na zahalnoobov'iazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 224 s. [in Ukrainian].
Bidniak H. S. (2016). Uchast spetsialista u provedenni ohliadu dokumentiv pid chas rozsliduvannia shakhraistv. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1. S. 162–166. [in Ukrainian].
Vyrok Suvorovskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 04.03.2024 u spravi № 523/3384/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117423536 [in Ukrainian].
Zarubenko O. V. (2012). Taktyka ohliadu dokumentiv u kryminalnomu provadzhenni. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*. № 29. S. 240–250. [in Ukrainian].
Kalinina I. V. (2011). Zavdannia slidchoho ohliadu dokumentiv u spravakh pro hospodarski zlochyny, pov'iazani z pidroblenniam dokumentiv. *Mytna sprava*. № 4 (76). Ch. 2. S. 215–221. [in Ukrainian].
Kovalenko A. M. (2017). Osoblyvosti taktyky ohliadu elektronnykh dokumentiv pid chas dosudovoho rozsliduvannia posiahan na zhyttia ta zdorov'ia zhurnalista. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 1(88). S. 182–191. [in Ukrainian].
Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI (zi zmin. ta dopov.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. [in Ukrainian].
Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu shchodo vyznannia dokaziv nedopustymymy. Rishennia, vneseni do YeDRSR, za period z 2018 roku po cherven 2021 roku / uporiad. V. V. Shchepotkina. Kyiv. 2021. 75 s. [in Ukrainian].
Postanova Verkhovnoho Sudu vid 18.06.2020 r., u spravi № 740/2536/17 (provadzhennia № 51-634km19). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: ofits. sait. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89929185. [in Ukrainian].
Potomska N. A., Bobik V. P. (2011). Poniattia i vydy slidchoho doslidzhennia dokumentiv u spravakh pro zlochyny u sferi opodatkuvannia. Zbirnyk naukovykh prats *Mizhrehionalnoi finansovo-iurydychnoi akademii (ekonomika, pravo)*. № 1. S. 114–120. [in Ukrainian].
Potomska N. A., Hrytsiuk I. V., Milevskyi O. O. (2013). Zbyrannia i doslidzhennia dokumentiv pry rozsliduvanni ukhylen vid splaty podatkiv, zboriv (obov'iazkovykh platezhiv): monohrafiia. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 160 s. [in Ukrainian].
Pro deiaki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, pov'iazanykh iz zakhystom prav intelektualnoi vlasnosti: Postanova Plenumu Vyshchoho Hospodarskoho sudu Ukrainy vid 17.10.2012 roku № 12. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12. [in Ukrainian].
Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih: Zakon Ukrainy vid 22.05.2003 № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text. [in Ukrainian].
Ratnova A. V. (2021). Kryminalni protsesualni ta kryminalistychni osnovy vykorystannia elektronnykh dokumentiv u dokazuvanni: dys. … d-ra filosofii: 081 Pravo. Lviv. S. 61-63. [in Ukrainian].
Tymofieieva N. V. (2017). Uchast spetsialista v ohliadi dokumentiv pid chas rozsliduvannia zlochyniv proty bezpeky vyrobnytstva. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 1. S. 278–287. [in Ukrainian].
Khyzhniak Ye. S. (2017). Osoblyvosti ohliadu elektronnykh dokumentiv pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen. *Derzhava ta rehiony*. № 4 (58). S. 80–85. [in Ukrainian].
Khyzhniak Ye. S. (2017). Taktychni pryiomy provedennia slidchoho ohliadu dokumentiv. *Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii*. T. 3. S. 207–211. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 29.04.2025

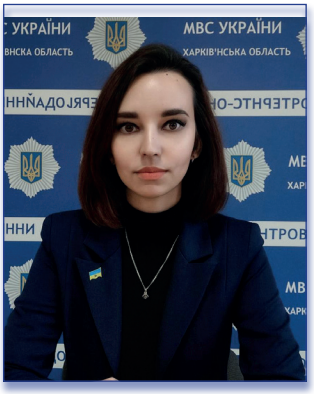
Suggested Citation:

Усатий, В. (2025). Правові і тактичні засади огляду документів, отриманих від суб'єктів господарювання. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 142-150. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.11

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.12
УДК 343.98 (477)

Кристина Дікевич,
головний судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень,
технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних
видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org 0000-0002-8458-8053
e-mail: kris11d02@ukr.net

Деякі особливості дослідження обвуглених документів: зарубіжний досвід

Кристина Дікевич

Метою даної статті є комплексний аналіз сучасних методів і підходів до дослідження спалених документів у межах техніко-криміналістичної експертизи, із врахуванням зарубіжного досвіду судових експертів в даній сфері. Новизна дослідження полягає в систематизації та локалізації методів з зарубіжного наукового середовища, що не було раніше представлено в подібному форматі. У результаті проаналізовано понад десять методів дослідження, які ефективно застосовуються судовими експертами різних країн до документів різного ступеня пошкодження. Надано рекомендації щодо вибору конкретного методу в залежності від ступеню обвуглення документа, а також типу чорнила. У висновках підкреслюється необхідність міждисциплінарного підходу, необхідність дослідження та поєднання різних методів (фізичних, хімічних, цифрових тощо), а також потреба у вдосконаленні методичних рекомендацій для експертів у цій сфері.

Ключові слова: обвуглені документи; технічна експертиза документів; методи дослідження; зарубіжний досвід; термічний вплив; первинний зміст документів.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах зростання правопорушень, пов'язаних із навмисним знищенням доказів, проблема дослідження обвуглених документів набула особливої актуальності. Документи, що були піддані термічному впливу, часто є ключовими носіями доказової інформації в кримінальному, цивільному чи адміністративному провадженні. Їх цілеспрямоване знищення за допомогою вогню використовується як спосіб приховування фактів злочинної діяльності, унеможливлення встановлення істини, або спотворення юридично значущої інформації. Незважаючи на наявність певних вітчизняних напрацювань у сфері техніко-криміналістичної експертизи пошкоджених документів, дослідження зарубіжного досвіду в цій галузі ще не отримало належного теоретичного узагальнення та систематизації. У результаті цього виникає потреба у глибокому аналізі сучасних підходів, що застосовуються в провідних судово-експертних установах світу, з метою адаптації найефективніших із них до вітчизняних умов.

З огляду на це, науково-практичне завдання полягає в тому, щоб виявити й обгрунтувати ефективні методи дослідження обвуглених документів на паперовій основі, які дозволяють відновити зміст і забезпечити належний рівень достовірності результатів експертизи. Теоретична значущість дослідження полягає у збагаченні наукового інструментарію судової документалістики, а практична — у вдосконаленні методичної бази експертів, зниженні кількості незадовільних або неповних висновків експертиз, а також у підвищенні доказової сили об'єктів експертного аналізу. Дослідження особливостей обвуглених документів в рамках судово-технічної експертизи документів із залученням зарубіжного досвіду є не лише актуальним, а й вкрай необхідним для розвитку як теорії, так і практики судово-експертної діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження обвуглених документів є важливою складовою судово-криміналістичної експерти-

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© К. Дікевич, 2025

Dikevych Kristyna

CERTAIN FEATURES OF THE EXAMINATION OF CHARRED DOCUMENTS: INTERNATIONAL EXPERIENCE

In modern forensic science, particular attention is given to the problem of recovering information from documents damaged by thermal exposure. The destruction of documents by burning is often used as a method of concealing criminal activity, which presents serious challenges for investigations. In this regard, the study of possibilities for restoring such documents acquires significant practical and theoretical importance.

The aim of this article is to provide a comprehensive analysis of modern methods and approaches for examining burned documents within the framework of forensic technical expertise, taking into account the international experience of forensic experts in this field.

The novelty of the study lies in the systematization and localization of methods from foreign scientific environments, which have not previously been presented in such a format.

As a result, more than ten research methods were analyzed, which are effectively used by forensic experts in various countries for documents with different levels of damage. Recommendations are provided for choosing a specific method depending on the degree of charring of the document and the type of ink used.

The conclusions emphasize the need for an interdisciplinary approach, the necessity of researching and combining various methods (physical, chemical,

зи, спрямованою на відновлення інформації, знищеної внаслідок впливу високих температур. Аналіз наукових публікацій свідчить про зростаючий інтерес до цієї проблематики та необхідність розробки ефективних методів стабілізації, збереження та декодування таких документів.

У систематичному огляді «Stabilization and Examination of Charred Documents» автори Vivekkumar Mangilal Chayal та співавтори підкреслюють обмеженість інформації щодо збереження обвуглених документів, незважаючи на численні дослідження в цій галузі. Вони наголошують на потребі вивчення літератури, що висвітлює юридичну цінність таких документів, та валідації існуючих методів їх стабілізації, розділення, виявлення, дослідження, збирання, збереження, запобігання та декодування. Ця робота спрямована на інформування фахівців із судової експертизи документів, правоохоронних органів, а також на підвищення обізнаності громадськості[1].

Інше дослідження, представлене Kunal Shiv та співавторами, зосереджується на використанні оптичних методів для відновлення втраченого змісту пошкоджених документів. Вони описують застосування різних діапазонів оптичного випромінювання для візуалізації прихованого або втраченого тексту, що може бути корисним у судово-медичних та археологічних дослідженнях. Це підкреслює важливість інноваційних підходів у відновленні інформації з пошкоджених документів[2].

Дослідження, проведене Bhoopesh Kumar Sharma та співавторами, демонструє ефективність використання ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання для декодування тексту на обвуглених документах. Вони підкреслюють, що ці методи дозволяють відновити записи, які не видно неозброєним оком, що є цінним для криміналістичних розслідувань[3].

Що ж стосується вітчизняних джерел, то можна відмітити колектив авторів Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г., які в своєму навчально-методичному посібнику узагальнили вже існуючу класифікацію стадій документів, які зазнали термічного впливу, в залежності від температури, а також охарактеризували процес вилучення та транспортування таких документів і навели декілька прикладів методів їх дослідження[4].

Незважаючи на значний прогрес у цій галузі, залишається низка невирішених питань. Зокрема, необхідно розробити стандартизовані протоколи для обробки обвуглених документів, дослідити довгострокову стабільність відновлених матеріалів та оцінити ефективність різних методів у залежності від ступеня пошкодження документів. Крім того, важливо інтегрувати новітні технології, такі як гіперспектральна зйомка та 3D-сканування, для покращення якості відновлення інформації.

Отже, аналіз існуючих досліджень свідчить про необхідність подальшого вивчення та вдосконалення методів дослідження обвуглених документів, зокрема шляхом адаптації зарубіжного досвіду до вітчизняної практики та впровадження інноваційних технологій у судову технічну експертизу документів.

Мета статті - узагальнення та аналітичне осмислення зарубіжного досвіду у сфері техніко-криміналістичного дослідження обвуглених документів, із подальшою адаптацією найефективніших підходів до вітчизняної експертної практики. Відмінністю даної публікації від попередніх досліджень є акцент на системному аналізі сучасних цифрових, оптичних та спектральних технологій, що застосовуються у провідних країнах світу, а також на про-

[1] Chayal, V.M., Paite, N.L., Barik, A.K., Kumar, S., Bhattacharya, S., & Amin, H. "Stabilization and Examination of Charred Documents": A Systematic Review. DOI:10.37421/2157-7145.2023.14.531

[2] Там само.

[3] Там само.

[4] Vorobej O.V., Mel'nikov I.M., Voloshin O.G. V 75 Tehniko-kriminalistichne doslidzhennja dokumentiv. Navchal'no-metodichnij posibnik. Kiïv: Centr uchbovoï literaturi, 2008. 304 p. Pp.206-209.

позиції щодо інтеграції цих технологій у практику українських судових експертиз.

З урахуванням актуальності проблеми навмисного знищення документів шляхом підпалу, а також обмеженості наявних вітчизняних методичних розробок, стаття поглиблює існуючі підходи до дослідження документів, знищених термічним шляхом. Особливу увагу зосереджено на актуалізації та впровадженні в науковий обіг новітньої термінології, зокрема: «гіперспектральна реконструкція», «цифрова стабілізація структури документа», «оптико-цифрове дешифрування». Таким чином, дана стаття спрямована на напрацювання методичного підгрунтя для розвитку інноваційного експертного інструментарію судової експертизи в розділі обвуглених документів в Україні.

Методи дослідження

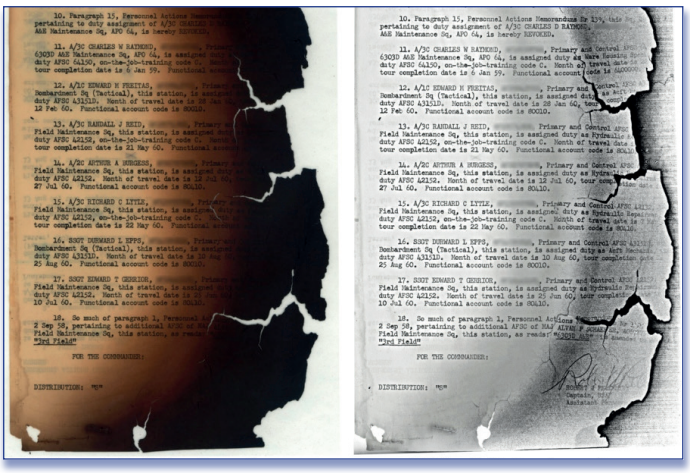
Для досягнення поставленої мети застосовано як загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція), так і спеціальні (візуальні, фотографічні, фізико-хімічні тощо) методи дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження

У сучасній криміналістиці особливу увагу привертає проблема відновлення інформації з документів, пошкоджених унаслідок термічного впливу. Знищення документів шляхом спалення часто використовується як спосіб приховування злочинної діяльності, що створює серйозні труднощі для слідства. У зв'язку з цим дослідження можливостей відновлення таких документів набуває важливого практичного й теоретичного значення.

Відновлення інформації з обвуглених документів є складним завданням у сфері техніко-криміналістичної експертизи. Зарубіжний досвід пропонує низку методів та підходів, які можуть бути корисними для українських фахівців у цій галузі, але першочерговим кроком є правильне вилучення та транспортування пошкоджених документів. Зарубіжні експерти рекомендують використовувати підкладки з картону або металу для запобігання подальшому руйнуванню. Для транспортування доцільно застосовувати коробки з ватною підкладкою, що мінімізує ризик додаткових пошкоджень. Важливим є також уникнення різких рухів та забезпечення стабільності температурного режиму під час транспортування[5]. Для розділення різних шарів обвуглених документів можна використовувати вату, вкриту цигарковим папером. Зазвичай рекомендується не використовувати пінцет або інші інструменти для збирання окремих фрагментів[6]. У деяких випадках, коли обвуглені документи настільки крихкі, що їх неможливо безпечно вилучити з місця події, може бути доцільним злегка розпилити на поверхню стабілізуючий туман з полівінілацетату (ПВА) у спирті, щоб надати їм достатню міцність на розрив і забезпечити подальше вилучення[7]. Також застосування парів ціаноакрилату на обвуглених документах сприяє їх зміцненню без перешкод для подальшого оптичного дослідження[8].

Під час роботи з документами, знайденими в закритих або напівзакритих приміщеннях, необхідно дотримуватись певних запобіжних заходів, щоб вберегти докази від подальшого пошкодження[9]. Наприклад, документи, які містяться у великих сейфах, що не підлягають транспортуванню до лабораторії, найкраще витягувати, використовуючи ту ж процедуру, що

digital, etc.), as well as the need to improve methodological guidelines for experts in this field.

The implementation of international experience in the Ukrainian practice of forensic technical examination of charred documents will contribute to increasing the effectiveness of information recovery and the quality of expert conclusions. Cooperation with international organizations and the adoption of advanced methodologies enhance the efficiency of examinations and ensure high-quality standards. The application of international practices in the study of charred documents can significantly improve the quality and effectiveness of forensic technical expertise in Ukraine. The use of modern methods and technologies, as well as international cooperation, are key factors for success in this area.

The results of this research can be used to modernize the methodologies of forensic analysis of documents damaged by arson, taking into account contemporary scientific achievements and the needs of criminal justice. The proposed approaches will contribute to the unification of expert practice in Ukraine in accordance with international standards.

Keywords: charred documents, technical examination of documents, methods of examination, international experience, thermal exposure, original content of documents.

[5] de Haan JD and Icove DJ. "Kirk's Fire Investigation (7 uppl.)." Essex: Pearson Education Ltd (2014).

[6] Doud, Donald, and Ordway Hilton. "Document Examiner Aids the Arson Investigation, The." *J Crim L Criminology Police Sci* 46 (1955): 404.

[7] Horswell, John. "Crime scene investigation." The Practice of Crime Scene Investigation. United States: CRC Press, (2004).

[8] Allen MJ. "*Foundations of forensic document analysis: theory and practice*." UK: John Wiley and Sons Ltd, (2015): 272.

[9] Bartha A and Duxbury NW. "Restoration and Preservation of Charred Documents." *Can Soc Forensic Sci J* 1 (1968): 1-4.

Dikevych Kristyna,

QUELQUES CARACTÉRISTIQUES DE L'ÉTUDE DES DOCUMENTS CARBONISÉS : EXPÉRIENCE À L'ÉTRANGER

Résumé : Cet article propose une analyse exhaustive des méthodes et approches modernes d'étude des documents brûlés dans le cadre d'expertises techniques et criminalistiques en tenant compte de l'expérience étrangère des experts judiciaires dans ce domaine. La nouveauté de l'étude réside dans la systématisation et la localisation de méthodes issues du milieu scientifique étranger, qui n'avaient jamais été présentées auparavant sous une forme similaire. Ainsi, plus de dix méthodes de recherche ont été analysées, utilisées efficacement par des experts judiciaires de différents pays pour des documents présentant divers degrés de dégradation. Des recommandations sont formulées pour le choix d'une méthode spécifique en fonction du degré de carbonisation du document et du type d'encre. Les conclusions soulignent la nécessité d'une approche interdisciplinaire, d'étudier et de combiner différentes méthodes (physiques, chimiques, numériques, etc.), ainsi que d'améliorer les recommandations méthodologiques destinées aux experts dans ce domaine.

Mots-clés : documents carbonisés ; examen technique des documents ; méthodes de recherche ; expérience étrangère ; impact thermique ; contenu primaire des documents.

і для вилучення окремих документів, тобто підсовуючи тонку металеву пластину під усю масу фрагментів; пластину разом із вмістом обережно піднімають і поміщають у м'яку картонну коробку. У випадках, коли вміст сейфа головним чином складається з декількох пакунків документів, може бути доцільно спочатку підняти кілька пачок із верхньої частини стопки перед тим, як витягати решту. Якщо розслідування проводиться відразу після пожежі, слід дати сейфу охолонути, перш ніж його відкривати.

У сфері судової технічної експертизи документів існує два аспекти проблеми, що стосується дешифрування змісту текста обвугленого документа[10]. По-перше, крихкий і скручений матеріал повинен бути укріплений і зроблений достатньо гнучким, щоб його можна було взяти до рук і розгорнути, а по-друге, це подальше розшифрування записів, які в залежності від ступеня пошкодження документа можуть бути як у повній мірі видимі неозброєним оком, так і видимі лише під час використання спеціальних приладів або після застосування фізичних, фізико-хімічних чи хімічних методів досліджень.

Спочатку буде охарактеризовано деякі спеціальні методи досліджень, які застосовуються в зарубіжній практиці та мають неруйнівний характер, тобто дозволяють досліджувати документи без пошкодження їхньої структури.

Так, проведення огляду в умовах різного освітлення, зокрема в інфрачервоному (ІЧ) та ультрафіолетовому (УФ) спектрах, дозволяє виявити залишки тексту, невидимі неозброєним оком. Зокрема, ІЧ-освітлення ефективне для виявлення записів, виконаних чорнилами на основі вуглецю або інших компонентів, непрозорих для інфрачервоного випромінювання, тоді як УФ-освітлення допомагає ідентифікувати люмінесцентні матеріали[11]. Фотозйомка з фільтрами потребує використання комерційної плівки та фільтра Wratten deep blue. Фільтр підсилює коливання контрастності обвугленого фону документа порівняно з іншими ділянками паперу, на які нанесено барвник[12]. Також документ можна фотографувати з полярними фільтрами, оскільки поляризація світла відрізняється на поверхнях паперу та чорнил, що дозволяє зафіксувати різні відтінки на плівці[13].

Рукописні записи на обвуглених документах також можна покращити за допомогою відеоспектрального компаратора (VSC), Docubox DRAGON®, Docucenter NIRVIS® або інших наукових приладів, які використовують різні джерела світла, включаючи прожекторне та біле точкове освітлення. Порівняно з прожекторним світлом, найкраще покращення спостерігалося під білим точковим джерелом світла. Деякі літери, які не були чітко видимі при звичайному прожекторному освітленні та під білим точковим світлом, стали більш розбірливими при налаштуванні довжин хвиль випромінювання[14].

Зарубіжний досвід акцентує увагу на застосуванні цифрових технологій для обробки зображень. Використання спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє підвищити контрастність, зменшити шуми та покращити загальну якість зображень відновлених документів. Це значно спрощує процес аналізу та іден-

[10] Bartha, A. «Restoration and preservation of typewriting and printing on charred documents.» *Can Soc Forensic Sci J* 6 (1973): 111-112.

[11] Kumar, M., and Kaur, R. "A Review-Burnt or Charred Documents." Int J Inform Computing Sci 5 (2018): 1-9.

[12] Tholl, Joseph. "Infrared in Court: Uses of Photographs in Civil and Criminal Cases." *Am Bar Assoc J* 54 (1948): 776-851.

[13] Olson, Larry A. "Examination of Cut, torn, Shredded, and Perforated Documents." Forensic Document Examination in the 21st Century. USA: CRC Press, (2020).

[14] Ethier, Andrew, and Pardeep Jasra. «Detection of Writing and Fingerprints on Burnt Documents Using the Video Spectral Comparator.» J Emerg Forensic Sci Res 1 (2016): 18-26.

тифікації інформації. Сканування обвуглених аркушів із високою роздільною здатністю — перший крок у цифровій реконструкції. Отримані зображення обробляються за допомогою програмного забезпечення, яке дозволяє:

- покращити контрастність між текстом і фоном;
- зменшити рівень «шуму» та сторонніх артефактів;
- виділити ледь помітні штрихи за допомогою фільтрів (наприклад, Sobel, Gaussian Blur, Laplacian);
- застосовувати алгоритми сегментації зображень для виявлення структури тексту.

Найбільш ефективними вважаються програми типу Adobe Photoshop, GIMP, а також спеціалізовані наукові пакети, як ImageJ або ENVI. Відомі приклади використання алгоритмів машинного навчання для автоматичної реконструкції фрагментів пошкодженого тексту[15].

Метод гіперспектральної реконструкції передбачає використання гіперспектральної зйомки для отримання зображень документа в різних спектральних діапазонах. Кожен діапазон надає унікальну інформацію про матеріали документа та залишки чорнил, що дозволяє відновити текст або зображення, невидимі в звичайному світлі. Дослідження, опубліковане в Journal of the American Society of Questioned Document Examiners, демонструє потенціал гіперспектральної зйомки для розрізнення чорнил та дешифрування замаскованих записів у документах[16]. Також можна застосувати процесс, який включає цифрову обробку зображень пошкоджених документів для відновлення їхньої початкової структури та змісту. Використовуючи спеціалізоване програмне забезпечення, експерти можуть покращити якість зображення, підвищити контрастність і виділити текстові фрагменти, що сприяє більш точному аналізу та інтерпретації даних. Застосування гіперспектральної зйомки в поєднанні з цифровими методами обробки зображень дозволяє ефективно відновлювати інформацію з пошкоджених документів[17].

Метод оптико-цифрового дешифрування поєднує оптичні технології та цифрову обробку для виявлення та відновлення інформації з пошкоджених або обвуглених документів. Використовуючи різні довжини хвиль світла, такі як інфрачервоне випромінювання, експерти можуть виявити приховані або стерті записи, які потім обробляються цифровими методами для покращення читабельності. Дослідження, опубліковане в журналі Analyst, демонструє ефективність використання ближньої інфрачервоної гіперспектральної зйомки для виявлення підробок у документах[18].

У деяких випадках застосовують мікрокомп'ютерну томографію або лазерне 3D-сканування, що дозволяє побачити приховані записи на згорнутих чи злиплих аркушах без їх фізичного розгортання. Метод особливо корисний для документів, які перебувають у критичному стані. Дослідження, проведене в Італії та Великобританії, підтвердило успішність цього підходу при дослідженні старовинних документів, пошкоджених вогнем[19].

Метод інфрачервоної фотографії може бути успішно застосований, якщо оригінальний текст було нанесено за допомогою друкарської машинки, чи виконано олівцем або густими залізо-галовими чорнилами. У процесі використовуються інфрачервоні фотопластинки Eastman ра-

[15] Shipra, Rohatgi, Gupta Shruti and Sharma Madhulika. "A Study to Focus on Augmentation of Pre-existing Methodologies for Tampered Document Examination." *Res J Pharm Technol* 10 (2017): 4085-4089.

[16] R. Brent Ostrum. Application of Hyperspectral Imaging to Forensic Document Examination Problems. Journal of the American Society of Questioned Document Examiners, Volume 9, Issue 2. 2006. Pp 85-93. DOI: 10.69525/jasqde.134.

[17] Kristiane de Cássia Mariotti, Rafael Scorsatto Ortiz, Marco Flôres Ferrão. Hyperspectral imaging in forensic science: An overview of major application areas. Sci Justice. 2023 May;63(3):387-395. DOI: 10.1016/j.scijus.2023.04.003. Epub 2023 Apr 7.

[18] Carolina S. Silva, Maria Fernanda Pimentel, Ricardo S. Honorato, Celio Pasquini, José M. Prats-Montalbáne, Alberto Ferrer. Near Infrared Hyperspectral Imaging for forensic analysis of document forgery. July 2014The Analyst 139(20) DOI:10.1039/C4AN00961D.

[19] Sharma, Bhoopesh Kumar. "Decipherment of the Written and Printed Matter on the Charred Document Using UV and IR under Different Wavelengths." 2020 International Conference on Computation, Automation and Knowledge Management (ICCAKM), Dubai, United Arab Emirates: IEEE publisher (2020).

Dikevych Kristyna,

BESTIMMTE MERKMALE DER UNTERSUCHUNG VON VERKOHLTEN DOKUMENTEN: INTERNATIONALE ERFAHRUNGEN

In der modernen forensischen Technik richtet sich die Aufmerksamkeit besonders auf die Wiederherstellung von Informationen aus durch thermische Belastung geschädigten Dokumenten. Das Verbrennen von Dokumenten dient oft der Verschleierung krimineller Handlungen, wodurch Ermittlungen vor ernsthafte Herausforderungen gestellt werden. Ziel dieses Artikels ist eine umfassende Analyse moderner Methoden und Ansätze zur Untersuchung verbrannter Dokumente im Rahmen der forensisch-technischen Expertise, unter Berücksichtigung internationaler Erfahrungen von Expert:innen. Die Neuheit der Studie liegt in der Systematisierung und Lokalisierung von Methoden aus dem ausländischen Forschungsumfeld, die bislang nicht in dieser Form dargestellt wurden. Mehr als zehn Forschungsmethoden werden untersucht, die Expert:innen in verschiedenen Ländern je nach Schadensgrad der Dokumente und verwendeter Tintenart effektiv einsetzen. Empfehlungen zur Auswahl spezifischer Verfahren entsprechend dem Verkohlungsgrad und dem Tintentyp werden gegeben. Die Schlussfolgerungen betonen die Notwendigkeit eines interdisziplinären Ansatzes, die Kombination physikalischer, chemischer und digitaler Methoden sowie die Überarbeitung methodischer Leitlinien für Sachverständige. Die Implementierung internationaler Erfahrungen in die ukrainische Praxis der forensisch-technischen Untersuchung verbrannter Dokumente kann die Effizienz der Informationsgewinnung und die Qualität der Gutachten deutlich steigern. Kooperationen mit internationalen Organisationen und die Adaption fortschrittlicher Methoden erhöhen die Untersuchungseffizienz und gewährleisten hohe fachliche Standards. Die Ergebnisse dieser Forschung können zur Modernisierung der Methodik der Dokumentenanalyse bei Brand- und Löschschäden dienen und tragen zur Vereinheitlichung der Sachverständigenpraxis in der Ukraine nach internationalen Standards bei.

Schlüsselwörter: Verkohlte Dokumente. Forensische Dokumentenprüfung. Untersuchungsmethoden. Internationale Erfahrungen. Thermische Belastung. Originaldokumentinhalt.

Dikevych Kristyna

PEWNE CECHY BADANIA ZWĘGLONYCH DOKUMENTÓW: DOŚWIADCZENIE MIĘDZYNARODOWE

We współczesnej nauce sądowej zwrócono szczególną uwagę na problem odzyskiwania informacji z dokumentów uszkodzonych przez ekspozycję termiczną. Zniszczenie dokumentów przez spalanie jest często stosowane jako metoda ukrywania działalności przestępczej, która stanowi poważne wyzwania dla dochodzeń. W związku z tym badanie możliwości przywrócenia takich dokumentów zdobywa znaczące znaczenie praktyczne i teoretyczne.

Celem tego artykułu jest przedstawienie kompleksowej analizy nowoczesnych metod i podejść do badania spalonych dokumentów w ramach fachowej wiedzy technicznej, biorąc pod uwagę międzynarodowe doświadczenie ekspertów kryminalistycznych w tej dziedzinie.

Nowością badania polega na systematyzacji i lokalizacji metod z zagranicznych środowisk naukowych, które wcześniej nie zostały przedstawione w takim formacie.

W rezultacie przeanalizowano ponad dziesięć metod badawczych, które są skutecznie stosowane przez ekspertów kryminalistycznych w różnych krajach do dokumentów o różnych poziomach szkód. Dostarczono zalecenia dotyczące wybrania określonej metody w zależności od stopnia zwęglania dokumentu i rodzaju zastosowanego atramentu.

Wnioski podkreślają potrzebę interdyscyplinarnego podejścia, konieczność badania i łączenia różnych metod (fizyczne, chemiczne, cyfrowe itp.), A także potrzebę poprawy wytycznych metodologicznych dla ekspertów w tej dziedzinie.

Wdrożenie międzynarodowych doświadczeń w ukraińskiej praktyce analizy technicznej zwęglonych dokumentów przyczyni się do zwiększenia skuteczności odzyskiwania informacji i jakości wniosków ekspertów. Współpraca z organizacjami międzynarodowymi i przyjęcie zaawansowanych metodologii zwiększają wydajność badań i zapewniają wysokiej jakości standardy. Zastosowanie praktyk międzynarodowych w badaniu zwęglonych dokumentów może znacznie poprawić jakość i

зом із темно-червоним фільтром Wratten 87 та проявником Eastman DK 50. Для розшифрування вигорілого тексту іноді застосовується розчин нітрату срібла (AgNO). Документ поміщають у фотолоток з емалевим покриттям поверх скляної пластини. Він накривається другою скляною пластиною, яка не торкається сторінки. Лоток заливають розчином нітрату срібла і сірий текст контрастує з чорним фоном20. Друга частина методу має руйнівний характер, тому необхідно спершу отримати дозвіл від ініціатора проведення експертизи перед його застосуванням, так як руйнуючі методи передбачають зміну або часткове знищення структури документа чи нанесених на нього речовин. Іншими такими методами можуть бути наступні.

Метод борної кислоти: суміш 1,2% борної кислоти та 0,4% гідроксиду натрію обережно наноситься на обвуглену масу за допомогою розпилювача, що робить її гнучкою. Після цього розпилюється 10% розчин формаліну, який сприяє розгортанню обвуглених документів[21].

Метод полівінілацетату: на обвуглену масу, розміщену на скляній пластині, за допомогою піпетки наноситься 3% розчин полівінілацетату в ацетоні або метилметакрилаті (комерційно відомий як Bedacyl ICI 40%). Щоб запобігти прилипання обвуглених документів, скляну пластину попередньо обробляють 1% розчином силікону в петролейному ефірі. Якщо документи злиплися, їх можна роз'єднати, пропустивши достатню кількість ацетону. Якщо обвуглений документ був написаний кульковою ручкою, використовують розчинник полівінілпіролідону, відмінний від ацетону[22].

Метод додаткового обпалювання: у 1968 році Барта та Даксбері виявили, що процес додаткового обпалювання краще працює на обвуглених документах з машинописним текстом та механічним друком, ніж на документах з рукописним текстом. Подальші дослідження цього методу з використанням муфельної печі Dyna-Tro11 з контрольованою температурою та максимальним нагрівом до 2000°F (1093,333°C) показали, що температури, необхідні для того, щоб машинописний текст став розбірливим, зазвичай трохи вищі, ніж ті, які потрібні для рукописного тексту. Папір починає чорніти приблизно при 550°F (287,778°C), і це почорніння завершується близько 600°F (315,556°C). Обвуглення становить приблизно чверть від початкового розміру. В певних обставинах друк або машинописний текст можна прочитати через слабкий контраст паперу, який був обвуглений. Іноді це можна зафіксувати на фотографії з використанням бічного світла. Обвуглення стає сірим приблизно при 750°F (398,889°C), і машинописний текст та друк стають більш легкими для читання. Машинописний текст та друк стають легко читабельними, оскільки колір паперу змінюється на світло-коричневий і в кінцевому підсумку на кремово-білий при температурі близько 900°F (482,222°C). Друк та машинописний текст чорним кольором залишаються чорними. Друк та машинописний текст червоним кольором набувають різних відтінків коричневого кольору. Деякі машинописні копії, які спочатку були чорними або синіми, стають темно-червонувато-коричневими, і водяні знаки також можуть бути прочитані. Цей метод також застосовувався для спалення більшої кількості аркушів паперу, на яких були печатка та машинописний текст. Вугілля являло собою дрібний порошок і було настільки крихким, що його безповоротно руйнувало навіть звичайне дихання з близької відстані. Література та критичні огляди свідчать, що стабілізація вугілля здійснюється або за допомогою нової обробки «Neatan», або ламінуванням, або їх поєднанням[23].

Метод парів ціаноакрилату: швидкий і прямий метод полягає у нанесенні парів ціаноакрилату на обвуглені документи у спеціально підготовленому місці. Полімер не є прозорим. Він не перешкоджає оптичному огляду і, як вважається, навряд чи завадить іншим напрямам судово-медичного дослідження. Під час візуального огляду стає зрозуміло, що випаровування ціаноакрилату зміцнило крихкі зразки, і це буде корис-

[20] Shiv Kunal. "Decipherment of the Written Contents in Different Types of Damaged Documents with Optical Imaging Techniques." J Seybold Rep 15 (2020): 9211.

[21] Mirza, Yasar, Lav Kesharwani. Comparative study for recovery of written contents on different burnt papers"." Int J Currt Res 9 (2017): 56929-56931.

[22] Там само.

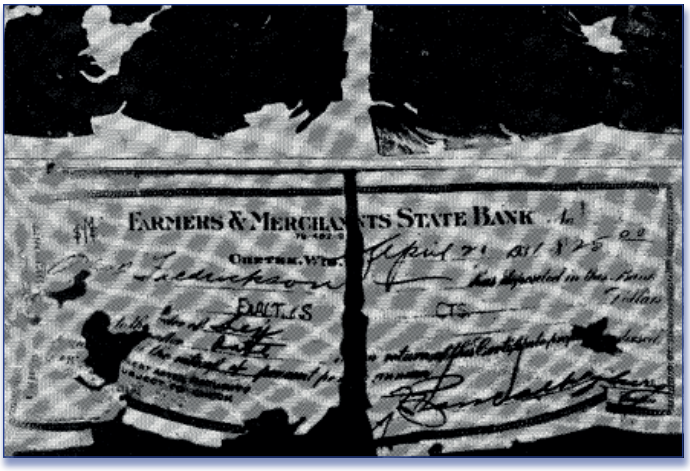
[23] Там само.

но для запобігання пошкодженням під час транспортування до судово-медичної лабораторії, де потім може бути проведена більш детальна вторинна обробка, така як обробка ПВА: ацетоном. Для крихких фрагментів обвугленого паперу рекомендується процедура попереднього зволоження з подальшим впливом парів ціаноакрилату як проміжний етап перед обробкою ПВА: ацетоном. У «польових» умовах можна використовувати димову паличку для стабілізації зволоженого обвугленого паперу перед його направленням, шляхом впливу парів ціаноакрилату в лабораторії[24].

Хімічна обробка з використанням хлоралгідрату: коли обвуглені документи містять друкований текст, їх повторно обробляють 20%-25% розчином хлоралгідрату в етиловому спирті та висушують. Потім їх обробляють тим самим розчином з додаванням гліцерину і знову висушують. Проявлений текст можна сфотографувати[25].

Метод занурення в спиртово-гліцериновий розчин: обвуглений фрагмент поміщають на поверхню рідини, що містить дві частини води, п'ять частин спирту та три частини гліцерину. Під час насичення фрагментів рідиною проводиться дешифрування. Було відзначено, що машинописні/друковані документи та ті, що написані олівцем, легше піддаються дешифруванню порівняно з документами, написаними «змивними» та подібними до них чорнилами. З часом склад чорнил для письма змінився, оскільки залізо, що містилося в них, викликало корозію пера, а також руйнівно впливало на папір. Наразі чорнила, які використовуються в кулькових ручках, містять барвники, пігменти, гліцерин, спирти, смоли, олії та жири без будь-яких слідів металів. Тому після спалювання документів, написи на яких виконані такими чорнилами, їхній вміст, такий як барвники, пігменти, спирт, смоли тощо, вигоряє, але олії та жири, які використовуються як мастило в цих чорнилах, залишаються на обвугленому папері через їхню високу температуру кипіння[26].

В якості наочного прикладу може бути приведено дослідження, представлене Chetna Rajendra Tidke та співавторами, яке є спробою розшифрувати напис, виконаний кульковою ручкою, на аркушах паперу після обвуглення до 270ºC. Для цього на аркуш паперу розпилювався розчин аміаку, оскільки він дуже швидко випаровується і не чинить руйнівного впливу на обвуглений аркуш. Аркуші паперу формату А4 (колір Century Green, 70 г/м^2) розрізали на шматочки (15х8,5 см). На цих шматочках за допомогою 45 різних кулькових ручок був написаний текст. Зразки від кожної ручки, підготовлені таким чином, піддавали нагріванню при 6 різних температурах у печі, а саме: 210ºC, 220ºC, 230ºC, 240ºC, 250ºC, 270ºC протягом 8–10 хвилин. Обвуглені зразки обережно поміщали на білий аркуш паперу та фотографували. Після цього документи поміщали в камеру для випаровування, що містила 50 мл розчину аміаку. За зразками періодично вели спостереження, проте жодного помітного проявлення напису не спостерігалося навіть через 12 годин. При цьому, коли на обвуглені зразки обережно розпилювали розчин аміаку за допомогою сітчастого розпилювача, записи на них були чітко розшифровані. Їх негайно фотографували у видимому світлі, оскільки напис, проявлений після розпилення розчину аміаку, швидко зникає через випаровування розчину. Було помічено, що при 210ºC та 220ºC колір паперу змінився з білого на світло-коричневий, а чорнило на папері повністю випарувалося через вплив тепла, внаслідок чого жодних написів видно не було. Однак при розпиленні розчину аміаку на обвуглений папір написи стали видимими у вигляді білих

[24] Vastrick, Thomas W. "Questioned Document Examination." Forensic Science and Law, USA: CRC Press, (2005).

[25] Там само.

[26] Tonazzini, Anna. "Analytical and mathematical methods for revealing hidden details in ancient manuscripts and paintings: A review." J Adv Res 17 (2019): 31-42.

skuteczność wiedzy technicznej kryminalistycznej na Ukrainie. Zastosowanie nowoczesnych metod i technologii, a także współpracy międzynarodowej, są kluczowymi czynnikami sukcesu w tym obszarze.

Wyniki tych badań można wykorzystać do modernizacji metodologii analizy kryminalistycznej dokumentów uszkodzonych przez podpalenie, biorąc pod uwagę współczesne osiągnięcia naukowe i potrzeby wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Proponowane podejścia przyczynią się do zjednoczenia praktyki eksperckiej na Ukrainie zgodnie ze standardami międzynarodowymi.

Słowa kluczowe: zwęglone dokumenty, badanie techniczne dokumentów, metody badania, doświadczenie międzynarodowe, ekspozycja termiczna, oryginalna treść dokumentów.

штрихів. При 230ºС і 240ºС колір паперу змінився на коричневий та темно-коричневий відповідно, і при розпиленні розчину аміаку з'являлися слабко видимі записи. При 270ºС документ став від сірого до сіро-чорного, і при розпиленні розчину аміаку нічого не вдавалося розпізнати[27]. Як висновок, можна сказати, що чорнило кулькової ручки містить олії та жири як мастильні матеріали, і їхні сліди залишаються на папері після обвуглення до 250ºС завдяки їхнім високим температурам кипіння. Через різницю в полярності між розчином аміаку та оліями і жирами залишкові сліди олій і жирів на обгорілому папері діють як репелент для розчину аміаку. Таким чином, розчин аміаку поглинається обвугленим папером, за винятком ділянок з текстом, що призводить до диференціації завдяки контрасту кольору між текстом і фоном. Оскільки аміак є леткою речовиною, він швидко випаровується і чинить менший руйнівний вплив на обвуглений папір. Тому документи, написані кульковою ручкою, якщо вони обвуглюються приблизно до 250ºС, можна розшифрувати й легко прочитати, обережно розпиливши розчин аміаку. Цей метод може бути ефективно використаний для розшифровки рукописних записів, виконаних кульковою ручкою, на документах, які були обвуглені за температури приблизно до 250ºС.

Також існують інші методи, які доцільно застосовувати в залежності від компонентного складу чорнил. Наприклад, Раманівська спектроскопія (спектроскопія комбінаційного розсіювання світла) грунтується на аналізі світла, яке розсіюється від зразка після його опромінення лазером. Цей розсіяний світловий сигнал несе інформацію про вібраційні моди молекул, з яких складається речовина, у даному випадку — чорнило. Навіть якщо пігменти чи барвники чорнил термічно зруйновані, залишки органічних молекул (як-то компоненти смол або продуктів розкладу жирів та масел) можуть зберігатися у структурі паперу. Раманівська спектроскопія дозволяє зафіксувати наявність цих залишків на тих ділянках, де був рукописний текст. Метод є неруйнівним і дозволяє працювати з крихкими, обвугленими матеріалами, може локалізувати області нанесення чорнил, навіть якщо вони не видимі візуально, підходить для створення спектральної карти документа, де ділянки з текстом мають відмінні спектри[28]. Лазерно-індукована спектроскопія пробою (LIBS – Laser-Induced Breakdown Spectroscopy) використовує імпульсний лазер, який випаровує мікроскопічну кількість матеріалу з поверхні зразка, створюючи плазму. Світіння цієї плазми аналізується для виявлення хімічних елементів, що входять до складу зразка. LIBS дозволяє дослідити елементний склад чорнил, які використовувались у написанні тексту. Деякі компоненти чорнил (наприклад, неорганічні барвники, залишки металів або інших стабілізаторів) можуть зберігатися навіть після сильного нагрівання до 250–300°C. LIBS здатна ідентифікувати області, де були чорнила, навіть якщо видимий текст повністю зник. Завдяки глибинному профілюванню, можна визначити, де саме на або під поверхнею знаходяться залишки чорнил. Також можна побудувати карту розподілу елементів по всій площині документа, фактично відтворивши структуру напису[29]. Тонкошарова хроматографія (TLC – Thin-Layer Chromatography) — це метод розділення складових суміші (наприклад, чорнила) за допомогою їхньої різної швидкості переміщення по адсорбційній поверхні під дією розчинника. TLC можна застосувати, якщо на папері залишились сліди чорнила, які можна обережно вилучити мікроінструментами. Це дозволяє розділити компоненти чорнила навіть у разі часткової деградації і порівняти їх із зразками стандартних чорнил. Метод дозволяє визначити, яким саме чорнилом був виконаний рукописний текст, що є важливим при встановленні авторства. Хоча TLC є частково руйнівним методом, він дозволяє розпізнати тип чорнил, якщо збереглися хоча б залишки та дає змогу ідентифікувати властиві компоненти чорнил, що відрізняються від продуктів горіння паперу[30].

Таким чином, можна зазначити, що ці методи — Раманівська спектроскопія, LIBS та TLC — є взаємодоповнюючими. Раманівська спектроскопія й LIBS підходять для неруйнівного встановлення місць нанесення чорнил та візуального відновлення змісту, тоді як TLC дозволяє провести ідентифікацію типу чорнил, якщо зразок дає змогу отримати матеріал для аналізу. Разом вони формують потужний комплекс інструментів для судово-технічної експертизи обвуглених документів. Вибір методу дослідження залежить від складу чорнила, яким виконані записи, оскільки різні компоненти чорнил по-різному реагують на тепло та методи аналізу.

Не менш важливим аспектом є обмін досвідом між країнами та стандартизація методів дослідження обвуглених документів. Різні держави можуть володіти унікальними на-

[27] Chetna Rajendra Tidke, K.P.S Kushwaha. Decipherment of Ball Point Pen Writings on the Charred/Burnt Paper. International Journal of Forensic Science. 2019;2(1):21-24.

[28] André Braz, Maria López-López, Carmen García-Ruiz, Raman spectroscopy for forensic analysis of inks in questioned documents, Forensic Science International, Volume 232, Issues 1–3, 2013, Pages 206-212, ISSN 0379-0738, https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2013.07.017.

[29] Cicconi F, Lazic V, Palucci A, Almeida Assis AC, Saverio Romolo F. Forensic Analysis of Commercial Inks by Laser-Induced Breakdown Spectroscopy (LIBS). Sensors (Basel). 2020 Jul 4;20(13):3744. doi: 10.3390/s20133744. PMID: 32635434; PMCID: PMC7374342.

[30] Там само.

працюваннями, технологіями та практичними підходами до роботи з документами, що зазнали термічного впливу. Тому створення міжнародної платформи для обміну знаннями, результатами досліджень і практичними кейсами дозволяє ефективніше інтегрувати найкращі світові практики у національні методики. Участь у спільних наукових проєктах, міжнародних конференціях, круглих столах і семінарах сприяє формуванню єдиного науково-методичного простору, де експерти з різних країн можуть обговорювати виклики, обмінюватися досвідом щодо складних випадків, удосконалювати методики фіксації, аналізу та розшифрування пошкоджених документів.

Ключову роль у цьому процесі відіграє співпраця з міжнародними організаціями, такими як ENFSI (Європейська мережа судово-експертних установ), INTERPOL, а також профільними науковими інституціями та публікаціями в міжнародних рецензованих журналах (наприклад, Forensic Science International, Journal of Forensic Sciences, PMC – PubMed Central тощо). Таке партнерство відкриває доступ до передових досліджень, новітніх лабораторних технологій, стандартів безпеки та сучасних цифрових інструментів, що дає змогу значно підвищити точність та надійність експертиз[31]. Впровадження уніфікованих стандартів, заснованих на кращих міжнародних практиках, гарантує не лише більш об'єктивні результати досліджень, але й забезпечує прийнятність висновків експертів у судових процесах різних країн. Стандартизація дозволяє уникати неоднозначних трактувань результатів та сприяє гармонізації процедур у глобальному масштабі. Крім того, об'єднані зусилля сприяють створенню бази знань для навчання нових фахівців, підвищення їхньої кваліфікації, а також формуванню нових напрямів досліджень і технічних рішень для розпізнавання написів на обвуглених документах. Саме тому міжнародна кооперація та стандартизація методів дослідження є фундаментальними складовими для розвитку галузі судової експертизи. Вони сприяють не лише вдосконаленню наукових підходів, а й підвищенню рівня довіри до результатів експертиз, незалежно від країни їх проведення.

Висновки. Впровадження зарубіжного досвіду в українську практику техніко-криміналістичної експертизи обвуглених документів сприятиме підвищенню ефективності відновлення інформації та якості експертних висновків. Співпраця з міжнародними організаціями та впровадження передових методик сприяє підвищенню ефективності експертиз та забезпеченню високих стандартів якості. Застосування зарубіжного досвіду в дослідженні обвуглених документів може значно покращити якість та ефективність техніко-криміналістичних експертиз в Україні. Використання сучасних методів та технологій, а також міжнародна співпраця, є ключовими факторами успіху в цій сфері.

У статті здійснено узагальнення та критичний аналіз сучасних зарубіжних підходів до техніко-криміналістичного дослідження обвуглених документів. На підставі міждисциплінарного огляду спектральних, оптичних і цифрових технологій, що застосовуються у провідних експертних центрах світу, обгрунтовано можливість їх адаптації до українських умов судово-експертної практики. Наукова новизна полягає в системному узагальненні інноваційних методів дешифрування знищених термічним шляхом рукописних записів, упровадженні в науковий обіг новітніх термінів (гіперспектральна реконструкція, цифрова стабілізація структури документа, оптико-цифрове дешифрування), а також запропонованій класифікації методів з урахуванням фізико-хімічних характеристик чорнил і паперу. Теоретичне значення отриманих результатів полягає в уточненні впливу високих температур на структурні та оптичні властивості паперової основи та залишкових слідів чорнил, що забезпечує підвищення точності ідентифікації документного тексту на різних стадіях обвуглення. Практичне значення полягає у визначенні ефективних технологічних рішень (Raman-спектроскопія, лазерно-індукована спектроскопія пробою, гіперспектральна візуалізація тощо), які можуть бути впроваджені в технічне оснащення лабораторій судової експертизи, а також використані для підготовки нових методичних рекомендацій.

Результати дослідження можуть бути використані для модернізації методик судово-експертного аналізу документів, пошкоджених внаслідок підпалу, з урахуванням сучасних наукових досягнень і потреб кримінального судочинства. Запропоновані підходи сприятимуть уніфікації експертної практики в Україні відповідно до міжнародних стандартів.

Referenses

Allen MJ. "Foundations of forensic document analysis: theory and practice." UK: John Wiley and Sons Ltd, (2015): 272.

André Braz, Maria López-López, Carmen García-Ruiz, Raman spectroscopy for forensic analysis of inks in questioned documents, Forensic Science International, Volume 232, Issues 1–3, 2013, Pages 206-212, ISSN 0379-0738, https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2013.07.017.

[31] Martynenko N. Methodological support for forensic science in the USA and Ukraine: A comparative study. Forensic Sci Int Synerg. 2025 Jan 4;10:100571. doi: 10.1016/j.fsisyn.2024.100571. PMID: 39867259; PMCID: PMC11757784.

Bartha A and Duxbury NW. "Restoration and Preservation of Charred Documents." *Can Soc Forensic Sci* J 1 (1968): 1-4.
Bartha, A. "Restoration and preservation of typewriting and printing on charred documents.» Can Soc Forensic Sci J 6 (1973): 111-112.
Carolina S. Silva, Maria Fernanda Pimentel, Ricardo S. Honorato, Celio Pasquini, José M. Prats-Montalbáne, Alberto Ferrer. Near Infrared Hyperspectral Imaging for forensic analysis of document forgery. July 2014The Analyst 139(20) DOI:10.1039/C4AN00961D.
Chayal, V.M., Paite, N.L., Barik, A.K., Kumar, S., Bhattacharya, S., & Amin, H. "Stabilization and Examination of Charred Documents": A Systematic Review. DOI:10.37421/2157-7145.2023.14.531
Chetna Rajendra Tidke, K.P.S Kushwaha. Decipherment of Ball Point Pen Writings on the Charred/ Burnt Paper. International Journal of Forensic Science. 2019;2(1):21-24.
Cicconi F, Lazic V, Palucci A, Almeida Assis AC, Saverio Romolo F. Forensic Analysis of Commercial Inks by Laser-Induced Breakdown Spectroscopy (LIBS). Sensors (Basel). 2020 Jul 4;20(13):3744. doi: 10.3390/s20133744. PMID: 32635434; PMCID: PMC7374342.
de Haan JD and Icove DJ. "Kirk's Fire Investigation (7 uppl.)." Essex: Pearson Education Ltd (2014).
Doud, Donald, and Ordway Hilton. "Document Examiner Aids the Arson Investigation, The." J Crim L Criminology Police Sci 46 (1955): 404.
Ethier, Andrew, and Pardeep Jasra. «Detection of Writing and Fingerprints on Burnt Documents Using the Video Spectral Comparator.» J Emerg Forensic Sci Res 1 (2016): 18-26.
Horswell, John. "Crime scene investigation." The Practice of Crime Scene Investigation. United States: CRC Press, (2004).
Kristiane de Cássia Mariotti, Rafael Scorsatto Ortiz, Marco Flôres Ferrão. Hyperspectral imaging in forensic science: An overview of major application areas. Sci Justice. 2023 May;63(3):387-395. DOI: 10.1016/j.scijus.2023.04.003. Epub 2023 Apr 7.
Kumar, M., and Kaur, R. "A Review-Burnt or Charred Documents." Int J Inform Computing Sci 5 (2018): 1-9.
Martynenko N. Methodological support for forensic science in the USA and Ukraine: A comparative study. Forensic Sci Int Synerg. 2025 Jan 4;10:100571. doi: 10.1016/j.fsisyn.2024.100571. PMID: 39867259; PMCID: PMC11757784.
Mirza, Yasar, Lav Kesharwani. Comparative study for recovery of written contents on different burnt papers"." Int J Currt Res 9 (2017): 56929-56931.
Olson, Larry A. "Examination of Cut, torn, Shredded, and Perforated Documents." Forensic Document Examination in the 21st Century. USA: CRC Press, (2020).
R. Brent Ostrum. Application of Hyperspectral Imaging to Forensic Document Examination Problems. Journal of the American Society of Questioned Document Examiners, Volume 9, Issue 2. 2006. Pp 85-93. DOI: 10.69525/jasqde.134.
Shipra, Rohatgi, Gupta Shruti and Sharma Madhulika. "A Study to Focus on Augmentation of Pre-existing Methodologies for Tampered Document Examination." Res J Pharm Technol 10 (2017): 4085-4089.
Sharma, Bhoopesh Kumar. "Decipherment of the Written and Printed Matter on the Charred Document Using UV and IR under Different Wavelengths." 2020 International Conference on Computation, Automation and Knowledge Management (ICCAKM), Dubai, United Arab Emirates: IEEE publisher (2020).
Shiv Kunal. "Decipherment of the Written Contents in Different Types of Damaged Documents with Optical Imaging Techniques." J Seybold Rep 15 (2020): 9211.
Tholl, Joseph. "Infrared in Court: Uses of Photographs in Civil and Criminal Cases." Am Bar Assoc J 54 (1948): 776-851.
Forensic Science and Law, USA: CRC Press, (2005).
Tonazzini, Anna. "Analytical and mathematical methods for revealing hidden details in ancient manuscripts and paintings: A review." J Adv Res 17 (2019): 31-42.
Vastrick, Thomas W. "Questioned Document Examination." Forensic Science and Law, USA: CRC Press, (2005).
Vorobej O.V., Mel'nikov I.M., Voloshin O.G. V 75 Tehniko-kriminalistichne doslidzhennja dokumentiv. Navchal'no-metodichnij posibnik. Kiïv: Centr uchbovoï literaturi, 2008. 304 p. Pp. 206-209. [in Ukrainian]

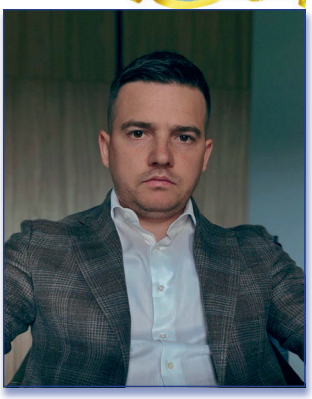
Received by Editorial Board: 29.04.2025

Suggested Citation:
Дікевич, К. (2025). Деякі особливості дослідження обвуглених документів: зарубіжний досвід. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 151-160. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.12

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.10.2025.13
УДК 343.14 (477)

Дмитро Бученко,
аспірант навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
м. Київ, Україна;
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-4402-5425,
e-mail: zakonodin2222@gmail.com

Збирання доказів під час розслідування насильницького зникнення людини

Дмитро Бученко

Наукове осмислення категорії «обстановка вчинення кримінального правопорушення» здійснюється в межах кількох галузей знань кримінально-правового профілю. Попри це, ґрунтовну увагу обстановці тих злочинів, що вчиняються професійними учасниками правосуддя в межах наук кримінально-правового циклу поки що не приділено. Метою статті стало з'ясування особливостей обстановки вчинення професійними учасниками судочинства кримінальних правопорушень у сфері забезпечення правосуддя. На підставі проведених наукових пошуків установлено, що обстановка їх учинення охоплює та відображає географічно-просторові характеристики вчинення кримінально-караних діянь, підготовки до їх учинення та/або приховування (у вузькому сенсі). Типовою ознакою обстановки вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень є те, що превалююча їх кількість учиняється в умовах очевидності, тобто в присутності потенційних потерпілих і свідків, і лише деякі – в умовах неочевидності – таємно, без потерпілих і свідків тощо. Відтак перспективи подальших досліджень полягають у визначенні особливостей типової слідової картини, що знаходить своє відображення в обстановці вчинення злочинів досліджуваного виду.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказ, доказування, насильницьке зникнення людини, слідча (розшукова) дія, судова експертиза, процесуальний захід.

Постановка наукової проблеми. Збирання доказів – один із базових напрямів діяльності під час досудового розслідування. Цей обов'язок законодавець покладає насамперед на сторону обвинувачення, наділяючи її при цьому відповідними повноваженнями, однак під час його практичної реалізації виникає низка складнощів тактичного й організаційного характеру, а також зумовлена правовими прогалинами, іншими недоліками системи джерел права, що визначають порядок здійснення кримінального провадження на території України.

В умовах повномасштабного військового вторгнення Росії на територію України, що триває з 24 лютого 2022 року, особлива увага приділяється протидії порушенням особистої свободи, зокрема злочинам, пов'язаним із насильницьким зникненням. У зв'язку зі зростанням кількості таких злочинів і складністю їх документування в умовах війни, з'явилася гостра потреба у розробленні апробованих технологій, прийомів і способів доказування у справах цієї категорії, зокрема . Тому наукове дослідження в цьому напрямі не лише актуальне, а й критично важливе для зміцнення механізмів правосуддя в надзвичайних обставинах.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика доказування в межах кримінального провадження, зокрема питання, пов'язані зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів на стадії досудового розслідування, стабільно залишається у фокусі наукового інтересу провідних українських правознавців. Значний внесок у розвиток цієї сфери зробили такі вчені, як Д. О. Бочаров, В. В. Вапнярчук, С. В. Давиденко, А. В. Дуда, В. А. Завтур, Д. Б. Кастарнов, Л. А. Кірмач, О. В. Литвин, М. І. Станкович, С. М. Стахівський, А. С. Степаненко, Ж. В. Удовенко, О. І. Чучукало та інші. Їхні роботи охоплюють широкий спектр теоретичних і практичних аспектів доказування, що стосуються як загального механізму кримінального процесу, так і його окремих стадій.

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© Д. Бученко, 2025

Dmytro BUCHENKO

GATHERING EVIDENCE DURING THE INVESTIGATION OF VIOLENT DISAPPEARANCES

The scientific understanding of the category of "circumstances of a criminal offense" is carried out within several areas of criminal law. Despite this, the circumstances of crimes committed by professional participants in the justice system have not yet been given thorough attention within the criminal law cycle. The purpose of this article is to clarify the peculiarities of the circumstances of criminal offenses committed by professional participants in the justice system in the field of justice. Based on the scientific research conducted, it has been established that the circumstances of their commission cover and reflect the geographical and spatial characteristics of the commission of criminal acts, preparation for their commission, and/or concealment (in the narrow sense). A typical feature of the circumstances of the commission of the criminal offenses under study is that the majority of them are committed in conditions of obviousness, i.e., in the presence of potential victims and witnesses, and only a few are committed in conditions of non-obviousness—secretly, without victims and witnesses, etc. Therefore, the prospects for further research lie in determining the characteristics of a typical trace pattern, which is reflected in the circumstances of the commission of crimes of the type under investigation.

Keywords: criminal proceedings, evidence, proof, enforced disappearance of a person, investigative (search) action, forensic examination, procedural measure.

Окрема увага у науковій літературі приділяється проблемам доказування в межах певних категорій кримінальних правопорушень, тобто в так званому «галузевому» контексті.

У вітчизняній кримінально-процесуальній науці питання формування, збирання та оцінки доказів на стадії досудового розслідування неодноразово ставали об'єктом грунтовного наукового аналізу. Зокрема, Я. Ю. Конюшенко ще у 2010 році у своїй праці, присвяченій доказуванню на досудовому етапі кримінального провадження, звернув увагу на роль судового контролю у забезпеченні законності та допустимості доказів[1]. Це дослідження засвідчує важливість нагляду суду за діями слідчого, спрямованими на збирання фактичних даних про подію кримінального правопорушення.

Концептуально новий підхід до розуміння природи доказів був запропонований М. А. Погорецьким, який розробив власну теорію формування доказової інформації. Він стверджує, що матеріальний об'єкт стає речовим доказом лише за умови його фіксації відповідно до вимог процесуального законодавства. Предмет набуває доказового статусу не автоматично, а лише тоді, коли зберігає на собі ознаки, пов'язані зі злочином (сліди, ушкодження, генетичний матеріал тощо), і проходить процесуальну процедуру – огляд, опис, вилучення та долучення до справи. Таким чином, доказовим є не сам об'єкт, а його зафіксовані властивості та зв'язки з подією злочину[2].

Інший вчений, Ю. М. Середа, вже на базі чинного КПК України, дослідив сучасні уявлення про джерела доказів і механізми їх формування. Він здійснив аналіз еволюції доктринальних підходів, приділивши особливу увагу правовому статусу суб'єктів доказування, їх повноваженням та обов'язкам, а також процесуальним інструментам, які вони використовують у своїй діяльності[3].

Питанням джерел доказів була присвячена і наукова праця Д. В. Давидової. Авторка здійснила комплексне дослідження поняття джерел доказів у кримінальному процесі, проаналізувавши їхню правову природу, гносеологічні особливості, роль показань, документів, речових доказів та експертних висновків у побудові доказової бази. Особливу увагу приділено як українському, так і зарубіжному досвіду правового регулювання цієї сфери[4].

Окрема категорія досліджень стосується оцінки допустимості доказів. У цьому контексті важливо згадати дисертаційне дослідження О. С. Осетрова (2016), який запропонував критерії недопустимості доказів, зокрема у випадках порушення процесуальної форми, перевищення повноважень, отримання інформації з використанням насильства, психологічного тиску, а також при порушенні фундаментальних прав особи. Автор наголошує на потребі чіткого розмежування між істотними і неістотними процесуальними порушеннями та їхнього впливу на можливість використання отриманої інформації як доказу[5].

І. О. Крицька у своєму дослідженні, присвяченому речовим доказам, зосередила увагу на питанні їхнього збереження як елементу забезпечення цілісності доказової бази. Вона запропонувала трактувати зберігання речового доказу як окрему юридично значущу діяльність, що спрямована на недопущення зміни або втрати його властивостей, а також на дотримання прав осіб, пов'язаних із цими предметами[6].

У свою чергу, В. В. Вапнярчук у дослідженні 2018 року висунув ідею впровадження до наукового обігу поняття «об'єкт кримінального процесуального доказування», що є ширшим за традиційне уявлення про пред-

[1] Конюшенко Я. Ю. Доказування на досудовому провадженні у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 23 с.

[2] Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія : Право. 2011. № 1 (3). С. 1–53. URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf.

[3] Середа Ю. М. Формування доказів у кримінальному процесі України : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 213 с.

[4] Давидова Д. В. Джерела доказів у кримінальному процесі України : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. 225 с.

[5] Осетрова О. С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 216 с.

[6] Крицька І. О. Речові докази у кримінальному провадженні : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 250 с.

мет доказування. Учений запропонував власну концепцію взаємозв'язку між об'єктом, доказовим фактом і суб'єктом, що здійснює доказування, обгрунтувавши необхідність дотримання формалізованих процедур як на етапі здобуття, так і під час перевірки й оцінювання доказів[7].

Суттєвий внесок у розробку тематики речових доказів зробив С. О. Ковальчук, який, спираючись на європейські стандарти правосуддя, сформував концепцію правової природи речового доказу з акцентом на його безпечне зберігання, документування обігу та відповідальне передання під час кримінального провадження. Його підхід забезпечує належне балансування між ефективністю розслідування та дотриманням прав учасників процесу[8].

Попри значні досягнення в дослідженні окремих типів кримінальних проваджень[9], залишається недостатньо опрацьованою тема доказування у справах про злочини, спрямовані проти представників правоохоронних органів. На сьогодні бракує цілісного наукового підходу до розкриття специфіки встановлення доказової бази щодо цього виду злочинів, включаючи механізми збирання, перевірки, аналізу та оцінки доказів у процесі їх розслідування. Відтак, зазначена проблематика становить перспективний напрям для подальших теоретичних і прикладних досліджень.

Мета статті – визначити особливості збирання доказів під час розслідування насильницького зникнення людини, узагальнити їх апробовані алгоритми.

Викладення основного матеріалу дослідження. На початковому етапі розслідування насильницького зникнення провідну роль відіграє організація та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення, фіксацію, дослідження й аналітичне опрацювання інформації, що має доказове значення. Цей процес охоплює реалізацію низки таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, освідування особи, призначення та проведення судових експертиз, а також різноманітні негласні слідчі (розшукові) дії. До останніх, зокрема, належать: здійснення аудіо- та відеоспостереження за особою або певним місцем, тимчасове обмеження права на листування шляхом арешту кореспонденції, вилучення або огляд поштових відправлень, зчитування даних із телекомунікаційних систем та електронних інформаційних платформ, обстеження приватних приміщень тощо [10].

Основними завданнями початкового етапу розслідування злочинів вчені визначають такі:

- усебічне ознайомлення слідчого з конкретною подією, котра стала предметом кримінального розслідування, виявлення першочергових обставин, що потребують фіксації та подальшого аналізу, а також формування базових відомостей для створення ефективного плану досудового слідства;
- негайне збирання й закріплення доказової інформації, що має властивість швидко втрачатися (наприклад, сліди на місці події, усні показання очевидців тощо);
- установлення місця перебування особи, яка вважається зниклою внаслідок події з ознаками кримінального правопорушення. У подальшому, на наступних етапах розслідування, процес доказування ускладнюється та розширюється – відбувається поглиблене вивчення, перевірка та логічна оцінка зібраних доказів із метою встановлення всіх обставин кримінальної події, усіх її учасників тощо [11].

[7] Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. … докт. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

[8] Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : дис. …докт. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.

[9] Романюк В. В. Предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо економічних злочинів. Наукові перспективи. 2023. №2 (32). С. 413-422. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-413-422; Чорноус Ю. М., Дульський О. Л. Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні. Нове українське право. 2023. С. 191-198. https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.25

[10] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17.

[11] Войтович Є. М., Тичина Д. М., Антощук А. А. Основи методики розслідування насильницького зникнення людини : монографія. Київ, 2022. 177 с.

Dmytro BUCHENKO

SICHERSTELLUNG VON BEWEISMITTELN BEI DER UNTERSUCHUNG VON GEWALTSAMEM VERSCHWINDENLASSEN VON PERSONEN

Die wissenschaftliche Auseinandersetzung mit der Kategorie „Tathandlungsumstände" erfolgt in mehreren kriminologisch-rechtlichen Disziplinen. Gleichwohl wurde die Situation bei Straftaten, die von professionellen Justizbeteiligten begangen werden, bislang kaum thematisiert. Ziel des Artikels ist die Ermittlung der Besonderheiten der Tathandlungsumstände bei Delikten durch professionelle Justizbeteiligte im Umfeld der Rechtspflege. Auf Basis wissenschaftlicher Recherchen wird gezeigt, dass die Umstände dieser Delikte geografisch-räumliche Merkmale des Tatgeschehens, der Vorbereitung und/oder der Verschleierung abbilden. Typischerweise finden die Taten in „offensichtlicher" Umgebung statt, also in Anwesenheit möglicher Opfer und Zeug:innen; heimliche Begehungen ohne Opfer und Zeug:innen sind die Ausnahme. Perspektiven weiterer Forschungen liegen in der Bestimmung typischer Spurencocktails, die sich in den Tatumständen solcher Delikte widerspiegeln.

Schlüsselwörter: Strafverfahren. Beweis. Beweisführung. Gewaltsames Verschwindenlassen. Ermittlungsmaßnahme. Forensische Expertise. Prozessuale Maßnahme.

Dmytro BUCHENKO

COLLECTE DE PREUVES LORS D'UNE ENQUÊTE SUR LA DISPARITION FORCÉE D'UNE PERSONNE

La compréhension scientifique de la catégorie des « circonstances de commission d'une infraction pénale » s'inscrit dans plusieurs domaines du droit pénal. Malgré cela, les circonstances des infractions commises par les professionnels de la justice n'ont pas encore fait l'objet d'une attention particulière dans le cadre des sciences du cycle pénal. L'objectif de cet article était de clarifier les caractéristiques des circonstances de commission d'infractions pénales par les professionnels de la justice dans le domaine de la garantie de la justice. Sur la base des recherches scientifiques menées, il a été établi que les circonstances de leur commission englobent et reflètent les caractéristiques géographiques et spatiales de la commission d'actes pénalement punissables, de leur préparation et/ou de leur dissimulation (au sens strict). Une caractéristique typique des circonstances de la commission des infractions pénales étudiées est que la plupart d'entre elles sont commises dans des conditions d'évidence, c'est-à-dire en présence de victimes et de témoins potentiels, et seulement certaines - dans des conditions de non-évidence, secrètement, sans victimes ni témoins, etc. Par conséquent, les perspectives de recherches ultérieures résident dans la détermination des caractéristiques d'un modèle de trace typique, qui se reflète dans les circonstances de la commission des crimes du type étudié.

Mots-clés : procédure pénale, preuve, disparition forcée d'une personne, acte d'enquête (recherche), examen analyse scientifique, acte de procédure.

З огляду на наведене, діяльність слідчого на початковій стадії досудового розслідування у справах про насильницьке зникнення людини передбачає:

- первинну реєстрацію відомостей у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (ЄРДР);
- попередню аналітичну оцінку наданої чи виявленої інформації щодо можливого вчинення кримінального правопорушення;
- верифікацію змісту отриманої заяви або повідомлення про злочин.

Учені констатують, що у випадках, коли мова йде про правопорушення, передбачені ст. 146-1 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), найбільший відсоток інформації (57%) надходить від родичів або близьких осіб потерпілих. Додатковими джерелами є результати громадського моніторингу чи польових візитів до прифронтових населених пунктів (23%); самостійне виявлення фактів злочину правоохоронцями під час оперативної роботи (8%); повідомлення від знайомих, колег, бізнес-партнерів жертви (ще 8%); інформація, яку надають посадові особи державних інституцій, підприємств або організацій (2%), а також – у поодиноких випадках – безпосередні заяви самих потерпілих, які вже звільнені з місць незаконного утримання (2%) 12. Стосовно кожного джерела інформації необхідно реалізувати низку заходів, спрямовану на детальне з'ясування обставин учиненого кримінального правопорушення, їх перевірку, оцінку та подальше документування, з метою збирання фактичних даних у вигляді процесуальних джерел доказів.

У контексті розслідування насильницького зникнення особи, до обставин, що підлягають з'ясуванню на стадії досудового розслідування, з урахуванням положень ст. 91 КПК України, слід відносити такі групи відомостей:

Ідентифікаційні та соціальні характеристики зниклої особи, зокрема: повне ім'я, вік, місце проживання, професійну діяльність, службовий статус, характер виконуваних повноважень (особливо якщо зникла особа має відношення до сфери публічної діяльності або є уразливою за віком, статтю чи станом здоров'я). Особливе значення мають дані про контакти, зв'язки й можливі конфлікти, які могли стати мотивом для насильницького зникнення, громадську діяльність, громадянську і політичну позицію потерпілого.

Фактичні обставини зникнення, включаючи хронологію подій, що передували його початку, ймовірні місце та час зникнення, ситуаційне тло події, наявність свідків чи технічних засобів фіксації (відеокамери, GPS, мобільний зв'язок), а також будь-які ознаки підготовки чи вжитих заходів для приховування факту викрадення або утримування особи проти її волі.

Механізм учинення злочину, тобто яким саме способом особу було позбавлено свободи пересування чи контакту із зовнішнім світом: застосування фізичної сили, погроз, обману; використання транспортних засобів, засобів зв'язку, засобів конспірації тощо. Слід установити, які інструменти або ресурси були залучені на стадіях готування, реалізації та приховування злочину.

Дані щодо ймовірного виконавця або групи осіб, які можуть бути причетні до зникнення. Сюди входять: біографічні відомості, професійна сфера, наявність кримінального або іншого асоціального минулого, тип особистісних зв'язків із потерпілим, можливі мотиви та психологічний стан у момент вчинення дій.

Форма вини та суб'єктивні характеристики поведінки підозрюваного, зокрема, чи діяв він/вона свідомо й умисно, який був безпосередній мотив (наприклад, помста, залякування, політичний або економічний тиск), а також яка мета переслідувалась (викрадення з метою утримання, усунення з публічного простору, вплив на третіх осіб тощо).

Наявність співвиконавців, а також роль кожного з них у підготовці, організації чи реалізації зникнення. Якщо встановлено, що злочин було замовлено, потрібно дослідити характер домовленостей між організатором (замовником) і виконавцями, спосіб передачі інструкцій, оплати, звітності тощо.

[12] Войтович Є. М., Тичина Д. М., Антощук А. А. Основи методики розслідування насильницького зникнення людини : монографія. Київ, 2022. 177 с.

Форма завданої шкоди, яка в цьому випадку полягає не лише у фізичному чи моральному стражданні потерпілої особи, а й у серйозному порушенні прав її родини, впливі на громадську безпеку, дискредитації державних інституцій.

Юридично значимі обставини, що можуть бути підставою для:

- звільнення особи від кримінальної відповідальності (наприклад, у разі добровільного зізнання та звільнення потерпілого);
- пом'якшення або обтяження покарання;
- прийняття рішення про закриття кримінального провадження за відсутністю складу злочину чи інших передбачених законом причин.

Процесуальні та технічні витрати, пов'язані із залученням експертів, спеціалістів, проведенням експертиз, обробкою технічних даних тощо, які підлягають документуванню та компенсації за рахунок бюджету або інших законних джерел.

Для встановлення вказаних обставин слідчий реалізує комплекс слідчих (розшукових) дій (огляди, допити, призначення судових експертиз), негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо- та відеоконтроль, тимчасовий доступ до інформаційних систем тощо) та інші процесуальні заходи. Зокрема, подаються клопотання до слідчого судді за погодженням із прокурором щодо отримання дозволу на тимчасовий доступ до персональних і комунікаційних даних, накладення арешту на майно або інформацію, що має доказове значення, з метою її збереження й подальшої передачі експертам або спеціалістам.

Системне і глибоке дослідження усіх наведених елементів дозволяє сформувати цілісну доказову базу, що має критичне значення для встановлення об'єктивної істини у справах про насильницьке зникнення особи. Водночас алгоритм слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій формується залежно від особливостей сформованої слідчої ситуації.

Також під час розслідування насильницького зникнення особи, особливого значення набуває можливість отримання доказової інформації від суб'єктів публічного і приватного права. Відповідно до положень ст. 93 КПК України, сторони кримінального провадження можуть звертатися із запитами або вимогами до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, а також до посадових і фізичних осіб з метою витребування документів, предметів, відомостей, експертних висновків, ревізійних актів тощо 13.

З огляду на специфіку злочинів, пов'язаних із насильницьким зникненням, процес збирання доказів вимагає не лише дотримання законності, а й ретельного документування кожного етапу. Зокрема, відповідно до ст. 103 КПК України, результати слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій мають бути належним чином зафіксовані у протоколах із додаванням аудіо- чи відеозаписів, які засвідчують хід процесуальних дій. Єдиним винятком із цього порядку є проведення експертизи, результатом якої є письмовий висновок експерта 14.

Окрему увагу слід приділити процедурним аспектам складання документів за результатами проведених слідчих (розшукових) дій. Такі дії мають відповідати вимогам ст.ст. 104-106 КПК України, що гарантує дотримання процесуального порядку і захист прав сторін.

В умовах розслідування насильницьких зникнень, коли доступ до інформації часто є ускладненим, необхідне застосування всього арсеналу передбачених КПК України слідчих (розшукових) і процесуальних дій. Їхня ефективність залежить, зокрема, від своєчасності реагування, всебічності дослідження обставин, а також професійного рівня залучених фахівців. Такі злочини потребують комплексного підходу, з урахуванням як юридичного, так і фактичного контексту подій.

Отже, розслідування насильницького зникнення людини найчастіше відбувається за відсутності особи потерпілого. Його вчинення переважно відбувається в умовах неочевидності, і навіть достеменно місце викрадення особи не вдається з'ясувати. Відтак, апробований алгоритм

Dmytro BUCHENKO

ZBIERANIE DOWODÓW W BADANIU GWAŁTOWNEGO ZNIKNIĘCIA OSOBY

Zrozumienie naukowe kategorii „Sytuacja popełnienia przestępstwa" odbywa się w kilku oddziałach wiedzy na temat profilu prawa karnego. Niemniej jednak nie została jeszcze zwrócona uwaga sytuacji przestępstw popełnianych przez profesjonalnych uczestników sprawiedliwości w ramach cyklu prawa karnego. Celem tego artykułu było znalezienie osobliwości sytuacji przez profesjonalnych uczestników sądownictwa przestępstw w dziedzinie sprawiedliwości. Na podstawie poszukiwań naukowych ustalono, że sytuacja ich komisji obejmuje i odzwierciedla cechy geograficzne i przestrzenne Komisji Działań Kryminalnych, przygotowanie do ich prowizji i/lub ukrycia (w wąskim sensie). Typową cechą sytuacji zbadanych przestępstw kryminalnych jest to, że ich dominująca liczba odbywa się w obliczu oczywistych, czyli w obecności potencjalnych ofiar i świadków, a tylko niektóre - w warunkach niezobowiązań - potajemnie, bez ofiar i świadków, a zatem perspektywy dalszych badań mają na celu ustalenie cech typowego śladowego obrazu, który jest odzwierciedlony w sytuacji, w której zbadano typu typu.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, dowód, dowód, gwałtowne zniknięcie osoby, działanie śledcze (śledcze), badanie kryminalistyczne, miara proceduralna.

[13] Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

[14] Там само.

слідчих (розшукових) дій і процесуальних заходів щодо збирання доказів вини осіб, причетних до насильницького зникнення включає:

1) комплекс негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення місцезнаходження потерпілого (потерпілих) (аудіо- та відеоспостереження за особою або певним місцем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, тимчасове обмеження права на листування шляхом арешту кореспонденції, вилучення або огляд поштових відправлень, зчитування даних із телекомунікаційних систем та електронних інформаційних платформ, обстеження приватних приміщень тощо);

2) отримання відомостей про осіб, причетних до події злочину, замовників і всіх виконавців (усі дії, що пов'язані зі втручанням у приватне спілкування та ін.);

3) збирання й отримання відеозаписів, установлення свідків-очевидців (проведення допитів, отримання тимчасового доступу до речей і документів тощо);

4) призначення судових експертиз щодо зібраних даних і матеріалів, їх огляд, проведення попередніх досліджень;

5) огляд комп'ютерних даних, відшукання інформації, розміщеної на різноманітних відкритих інтернет-ресурсах, пабліках, медіа тощо;

6) збирання інформації з банків даних і інформаційно-аналітичних систем;

7) у разі отримання інформації про місцеперебування потерпілого – проведення обшуку та спеціальних операцій щодо його звільнення тощо. Вважаємо, що такий алгоритм дозволить не тільки зібрати докази причетності винних осіб, але й унеможливить посягання на життя та здоров'я особи, яку незаконно викрали, позбавили волі, арештували, затримали тощо.

Висновки. У межах кримінальних проваджень, пов'язаних із насильницьким зникненням осіб, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій набуває особливого значення, адже характер злочину передбачає складну структуру механізму його вчинення і вимагає гнучких підходів до фіксації доказової інформації. Алгоритм таких дій має включати: 1) комплекс негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення місцезнаходження потерпілого (потерпілих) (аудіо- та відеоспостереження за особою або певним місцем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, тимчасове обмеження права на листування шляхом арешту кореспонденції, вилучення або огляд поштових відправлень, зчитування даних із телекомунікаційних систем та електронних інформаційних платформ, обстеження приватних приміщень тощо); 2) отримання відомостей про осіб, причетних до події злочину, замовників і всіх виконавців (усі дії, що пов'язані зі втручанням у приватне спілкування та ін.); 3) збирання й отримання відеозаписів, установлення свідків-очевидців (проведення допитів, отримання тимчасового доступу до речей і документів тощо); 4) призначення судових експертиз щодо зібраних даних і матеріалів, їх огляд, проведення попередніх досліджень; 5) огляд комп'ютерних даних, відшукання інформації, розміщеної на різноманітних відкритих інтернет-ресурсах, пабліках різноманітних месенджерів, медіа тощо; 6) збирання інформації з банків даних і інформаційно-аналітичних систем; 7) у разі отримання інформації про місцеперебування потерпілого – проведення обшуку та спеціальних операцій щодо його звільнення тощо. Вважаємо, що такий алгоритм дозволить не тільки зібрати докази причетності винних осіб, але й унеможливить посягання на життя та здоров'я особи, яку незаконно викрали, позбавили волі, арештували, затримали тощо. Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати у виробленні тактичних рекомендацій щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також тактичних операцій.

References

Chornous, Yu. M., Dulskyi, O. L. (2023). Metodyko-kryminalistychne zabezpechennia zbyrannia dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Methodological and forensic support of evidence collection in criminal proceedings]. Nove ukrainske pravo, 191–198. https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.25 [in Ukrainian].

Davydova, D. V. (2015). Dzherela dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Sources of Evidence in the Criminal Procedure of Ukraine]: Dysertatsiia kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.09). Kryvyi Rih, 225 s. [in Ukrainian].
Koniushenko, Ya. Yu. (2010). Dokazuvannia na dosudovomu provadzhenni u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Evidence in pre-trial proceedings in the criminal procedure of Ukraine]: Avtoreferat dysertatsii kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.09). Kyiv, 23 s. [in Ukrainian].
Kovalchuk, S. O. (2018). Vchennia pro rechovi dokazy u kryminalnomu protsesi: teoretyko-pravovi ta praktychni osnovy [The Doctrine of Material Evidence in Criminal Proceedings: Theoretical, Legal and Practical Foundations]: Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, 12.00.09). Odesa, 626 s. [in Ukrainian].
Krytska, I. O. (2017). Rechovi dokazy u kryminalnomu provadzhenni [Material evidence in criminal proceedings]: Dysertatsiia kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.09). Kharkiv, 250 s. [in Ukrainian].
Osetrova, O. S. (2016). Vyznannia dokaziv nedopustymymy u kryminalnomu provadzhenni [Recognition of evidence inadmissible in criminal proceedings]: Dysertatsiia kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.09). Kyiv, 216 s. [in Ukrainian].
Pohoretskyi, M. A. (2011). Dokazy u kryminalnomu protsesi: problemni pytannia [Evidence in criminal proceedings: problematic issues]. Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Pravo, (1(3)), 1–53. Retrieved from https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf [in Ukrainian].
Romaniuk, V. V. (2023). Predmet dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh shchodo ekonomichnykh zlochyniv [Subject matter of proof in criminal proceedings on economic crimes]. Naukovi perspektyvy, (2(32)), 413–422. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-413-422 [in Ukrainian].
Sereda, Yu. M. (2012). Formuvannia dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Formation of Evidence in the Criminal Procedure of Ukraine]: Dysertatsiia kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.09). Kyiv, 213 s. [in Ukrainian].
Vapniarchuk, V. V. (2018). Teoretychni osnovy kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [Theoretical foundations of criminal procedural evidence]: Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, 12.00.09). Kharkiv, 524 s. [in Ukrainian].
Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (Accessed: 11.02.2025). [in Ukrainian].
Voitovych, Ye. M., Tychyna, D. M., Antoshchuk, A. A. (2022). Osnovy metodyky rozsliduvannia nasylnytskoho znyknennia liudyny [Basics of the methodology of investigation of enforced disappearance of a person] : Monohrafiia. Kyiv, 177 s. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 29.04.2025

Suggested Citation:

Бученко, Д. (2025). Збирання доказів під час розслідування насильницького зникнення людини. *Архів кримінології та судових наук*. 1(11). 161-167. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.10.2025.13

Сергій Міхальов

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.14
УДК 343.98 (477)

Сергій Міхальов,
аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна.
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-2981-5357,
e-mail: mih.s.97911@gmail.com

Криміналістична характеристика фінансування тероризму

Фінансування тероризму доцільно розглядати як комплексну, динамічну систему дій та взаємодій, які здійснюють окремі особи або групи, що мають на меті матеріально забезпечити терористичну діяльність. Цей процес не є випадковим чи хаотичним — навпаки, він реалізується в певній логічній послідовності, спрямованій на досягнення цілей терористичного характеру. Унаслідок таких дій залишаються певні сліди, як у фізичному середовищі, так і в інформаційному просторі, а також у свідомості осіб, що беруть участь у фінансових операціях або можуть бути свідками цих подій. Складовими механізму фінансування тероризму є ряд ключових елементів, котрі в криміналістиці ототожнюють із механізмом злочинної діяльності, а також за результатами узагальнення та систематизації набувають вигляду криміналістичної характеристики. Метою статті стало визначення особливостей криміналістичної характеристики фінансування тероризму. Визначено, що криміналістична характеристика фінансування тероризму є систематизованим набором типових ознак, що відображають найпоширеніші способи вчинення цього виду злочинної діяльності. Її головне призначення — надати органам досудового розслідування структуровану інформацію, яка дозволяє своєчасно ідентифікувати типові сліди, реконструювати схеми фінансування, прогнозувати подальші дії учасників та обирати найбільш ефективні методи слідчої роботи. Узагальнено, що осмислення механізму фінансування тероризму як окремої криміналістичної категорії, а також знання його основних елементів, значно підвищує ефективність розслідування. Це сприяє впорядкуванню зібраної доказової інформації, формуванню логічно побудованої доказової бази та дозволяє здійснювати всебічний аналіз фактів у справах про фінансування терористичної діяльності.

Ключові слова: злочин, тероризм, фінансування тероризму, криміналістична методика, криміналістична характеристика.

Постановка наукової проблеми. Інтеграція положення про незмінність європейського та євроатлантичного курсу до Преамбули Конституції України стала не лише політичною декларацією, а й стратегічним орієнтиром у державотворчому процесі. Цей напрямок визначає пріоритетність приведення національної правової системи у відповідність до стандартів Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу. Очікуване майбутнє членство в ЄС ставить перед Україною обов'язок глибокої гармонізації свого законодавства з правом Європейського Союзу. Водночас, міжнародні договори вже мають інтегрований характер у національному правовому полі, що зумовлює необхідність їх системного врахування як у процесі законотворення, так і при реалізації норм на практиці. Водночас вступ до європейського співтовариства несе не лише нові перспективи, а й потенційні ризики, зокрема зростання загрози транснаціональної злочинності, яка наразі не набула системного характеру, однак може активізуватись у нових геополітичних обставинах.

На тлі складної безпекової, політичної та соціально-економічної ситуації, яка склалася в Україні та світі, українське суспільство щоденно демонструє надзвичайну витримку, відданість національній ідеї та готовність до спротиву агресії і проявам суспільно небезпечної поведінки. Це проявляється як у героїчній діяльності сил оборони та безпеки, так і

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© С. Міхальов, 2025

в потужній мобілізації цивільного населення, що активно долучається до формування стабільного безпекового середовища.

Однією з актуальних транснаціональних загроз, яку вже давно виокремлює міжнародна спільнота, є тероризм. Боротися з цим явищем можливо лише шляхом застосування комплексного, міжгалузевого і міжвідомчого підходу. Аналіз наукових доробків вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також узагальнених практичних рекомендацій дозволяє зробити висновок, що нинішня система протидії терористичним загрозам на національному рівні страждає від бракованої наукової основи. Це призводить до неоднорідності у правозастосовній практиці, яка, у свою чергу, потребує систематизованого вивчення з метою розроблення ефективних, науково обгрунтованих рішень.

Особливої уваги заслуговує питання розслідування фінансування тероризму — напряму, який досі залишався поза фокусом комплексних досліджень у межах української правової науки. Створення методичних засад щодо розслідування злочинів цього виду має ключове значення для усунення типових помилок органів досудового розслідування, забезпечення правильного процесуального реагування на виявлені факти, а також для формування ефективних рекомендацій, які охоплюють як тактичний рівень проведення окремих слідчих (розшукових) дій, так і стратегічне планування всього процесу досудового розслідування в межах кримінального провадження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми теорії криміналістичної методики та деякі аспекти розслідування окремих видів злочинів розкриті у працях Л. І. Аркуші, А. Ф. Волобуєва, І. В. Вороніна, В. О. Гусєвої, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, Н. І. Клименко, А. В. Коваленка, В. В. Коваленка, І. І. Когутича, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, В. О. Малярової, В. В. Невгада, О. В. Одерія, І. А. Петрової, І. В. Пирога, О. В. Пчеліної, В. Д. Пчолкіна, О. С. Саінчина, С. О. Сафронова, Е. Б. Сімакової Єфремян, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенка, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова, О. О. Юхна та ін. Попри це, питання методики розслідування фінансування тероризму залишаються поза увагою теоретиків і практиків.

Особливості кримінально-правових і криміналістичних засобів протидії фінансуванню тероризму досліджували О. П. Баранова[1], Л. М. Демидова[2], А. І. Кунтій та О. М. Дуфенюк[3], А. В. Милевська[4], Ю. Є. Муравська[5], І. В. Цюприк[6] та ін. Водночас комплексно до розроблення криміналістичної характеристики фінансування тероризму вчені не підходили. Вивчення історичних джерел засвідчило, що виникнення й визначення поняття «тероризм» простежується впродовж всього існування людства і є складним, соціально-політичним та кримінально-правовим явищем, яке нині окреслене в міжнародних і вітчизняних нормативно-правих актах. У XXI ст. терористичні акти стала міжнародною проблемою і переросли в організовану злочинну діяльність, яка вчиняється організованими злочинними групами, злочинними організація і спеціально

[1] Баранов О. П. Фінансування тероризму як загроза національній безпеці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 108-112.

[2] Демидова Л. М. Проблеми кваліфікації фінансування тероризму. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. № 31. С. 84-98.

[3] Кунтій А. І., Дуфенюк О. М. Значення криміналістичної характеристики фінансування тероризму для процесу досудового розслідування. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 30 вересня 2016 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 193-195.

[4] Милевська А. В. Розслідування фактів фінансування тероризму. Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки. збірник тез Податкового конгресу (м. Ірпінь, 12 грудня 2019 року). Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 698-701.

[5] Муравська Ю. Інституційне забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму в контексті зміцнення економічної безпеки держави: досвід Литви. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 3. С. 159-164.

[6] Цюприк І. В. Особливості організації досудового розслідування фінансування тероризму. *Право і суспільство*. 2016. № 2 (2). С. 189-195.

Serhii MIKHALOV,

CRIMINAL CHARACTERISTICS OF TERRORISM FINANCING

Terrorist financing should be viewed as a complex, dynamic system of actions and interactions carried out by individuals or groups with the aim of materially supporting terrorist activities. This process is not random or chaotic — on the contrary, it is carried out in a specific logical sequence aimed at achieving terrorist objectives. Such actions leave certain traces, both in the physical environment and in the information space, as well as in the minds of individuals who participate in financial transactions or may witness these events. The mechanism of terrorist financing consists of a number of key elements, which in criminalistics are identified with the mechanism of criminal activity and, based on the results of generalization and systematization, take the form of a criminalistic characteristic. The purpose of the article is to determine the characteristics of the criminalistic characteristics of terrorist financing. It has been determined that the criminalistic characteristics of terrorist financing are a systematized set of typical features that reflect the most common methods of committing this type of criminal activity.

Its main purpose is to provide pre-trial investigation authorities with structured information that allows them to identify typical traces in a timely manner, reconstruct financing schemes, predict the further actions of participants, and select the most effective investigative methods. In general, understanding the mechanism of terrorism financing as a separate criminalistic category, as well as knowledge of its main elements, significantly increases the effectiveness of investigations. This helps to organize the evidence gathered, form a logically structured evidence base, and allows for a comprehensive analysis of the facts in cases involving the financing of terrorist activities.

Keywords: crime, terrorism, terrorist financing, criminalistic methodology, criminalistic characteristics.

Serhii MIKHALOV,

KRIMINALISTISCHE CHARAKTERISTIK DER TERRORISMUSFINANZIERUNG

Die Terrorismusfinanzierung ist als komplexes, dynamisches System von Handlungen und Interaktionen zu betrachten, durch das Personen oder Gruppen terroristische Aktivitäten materiell unterstützen. Dieser Prozess ist keineswegs zufällig oder chaotisch, sondern folgt einer logischen Abfolge zur Zielerreichung terroristischer Absichten. Dabei bleiben Spuren im physischen Umfeld, im Informationsraum und im Bewusstsein der an Finanztransaktionen Beteiligten oder Zeug:innen zurück. Die Mechanismen der Terrorismusfinanzierung bestehen aus Schlüsselkomponenten, die in der Kriminalistik mit dem Tatablauf verknüpft und nach Systematisierung zu einer kriminalistischen Charakteristik verdichtet werden. Ziel des Artikels ist die Definition der Charakteristika dieser Finanzierung. Es wird gezeigt, dass sie ein systematisiertes Set typischer Merkmale darstellt, das die verbreitetsten Modalitäten dieser kriminellen Aktivität widerspiegelt. Hauptzweck ist es, den Ermittlungsbehörden strukturierte Informationen zu liefern, um typische Spuren rechtzeitig zu identifizieren, Finanzierungsschemata zu rekonstruieren, weitere Aktivitäten der Beteiligten vorherzusagen und effektive Ermittlungsmethoden auszuwählen. Die Erkenntnis des Mechanismus der Terrorismusfinanzierung als eigenständige kriminalistische Kategorie und das Wissen um seine Grundelemente steigern die Effizienz der Ermittlungen erheblich. Dadurch wird die organisierte Zusammenführung von Beweisinformationen, der Aufbau einer logisch strukturierten Beweisbasis und die umfassende Analyse in Fällen der Terrorismusfinanzierung ermöglicht.

Schlüsselwörter: Straftat. Terrorismus. Terrorismusfinanzierung. Kriminalistische Methodik. Kriminalistische Charakteristik.

створеними терористичними державами, які започаткували безліч форм і способів їх вчинення.

Досліджуючи стан наукового розроблення основних проблем, пов'язаних із розслідування терористичних актів, з'ясовано, що вони стали предметом наукових розвідок учених і практиків XX ст., в яких акцентовано на загальних основах криміналістичної методики. Зокрема, зроблено висновок, що вказана проблема розглядалася частково в період Незалежності України у рамках протидії злочинам, учиненим проти життя і здоров'я особи та пов'язаним із кримінальними вибухами. Це обумовлено також прийняттям нового кримінального процесуального законодавства (КПК України 2012 р.), яке кардинально змінило організацію розслідування злочинів і вимагало сучасного наукового розроблення проблеми. І, врешті, ця проблема вкрай загострилася після анексії Криму та створення терористичних держав на Сході України за участі збройних формувань рф (2014 р.). Відтак, тема актуальна і потребує подальших досліджень.

Мета статті – визначити особливості криміналістичної характеристики фінансування тероризму.

Викладення основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 258-5 Кримінального кодексу України, під фінансуванням тероризму розуміють дії, спрямовані на матеріальну або фінансову підтримку як окремих терористів, так і терористичних угруповань (організацій). До таких дій також належить забезпечення ресурсами для підготовки або здійснення терористичних актів, втягнення осіб у їх учинення, публічні заклики до терористичних дій, а також сприяння їх реалізації та створення терористичних структур[7].

Динамічний приріст кримінальних правопорушень цього виду свідчить про актуалізацію проблеми фінансування тероризму в Україні та водночас – про ускладнення у забезпеченні належного досудового реагування. Відповідно, постає об'єктивна необхідність у розробленні спеціалізованої криміналістичної методики розслідування цих злочинів. Зокрема, потребує поглибленого опрацювання система криміналістичних характеристик таких діянь, що має сприяти ефективнішій організації процесу виявлення, документування, доказування та притягнення винних осіб до відповідальності

Питання протидії фінансуванню тероризму регулюється як міжнародними актами (Європейська конвенція ETS №90, Конвенція ООН 1999 року тощо), так і національним законодавством України (Кримінальним кодексом України, законами «Про боротьбу з тероризмом», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» тощо). Водночас ефективність правового регулювання значною мірою залежить не лише від змісту норм, а від рівня фахової підготовки працівників правоохоронних органів, координації між структурами та наявністю чітких криміналістичних алгоритмів дій.

Жодна навіть найдосконаліша правова норма не буде результативною без належної практичної реалізації: це стосується як кадрового забезпечення, так і технічних ресурсів, міжвідомчої взаємодії та професійної мотивації. Тільки поєднання цих чинників дозволяє ефективно протидіяти загрозам фінансування тероризму та зводити до мінімуму ризики, пов'язані з цією формою злочинної активності.

За даними Міжнародного валютного фонду, щороку відмивається від 2% до 5% світового ВВП. Відмивання грошей є серйозною загрозою: воно лежить в основі злочинності та тероризму і навіть може поставити під загрозу економічну стабільність. Виявлення та припинення цього виду діяльності, а також запобігання його виникненню в майбутньому є першочерговими завданнями. Ринок відмивання грошей та фінансування тероризму за своєю природою є глобальним, і, хоча в місцеве законо-

[7] Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

давство імплементуються різні правила та норми, саме глобальні стандарти лежать в основі всіх цих місцевих вимог[8].

Останнім часом суттєвого розвитку зазнають злочинні схеми, до яких вдаються окремі особи для реалізації злочинного умислу, пов'язаного із фінансуванням тероризму. Таким чином, механізм злочинної діяльності еволюціонує, а отже, і криміналістичні рекомендації мають удосконалюватися для того, щоб задовольняти потреби практики.

Складність завдання щодо вичерпання шляхів фінансування тероризму зумовлена зміною мотивації терористичної діяльності, різноманітними джерелами її фінансування, дедалі більш руйнівними і небезпечними методами, а також різноманітними цілями. Відтак, перш ніж визначити особливості і зміст криміналістичної характеристики фінансування тероризму, необхідно визначити особливості механізму кримінальної протиправної діяльності.

Передусім слід зауважити про множинність способів, знарядь і засобів, що використовуються для реалізації злочинного умислу суб'єктом злочину. Механізми підготовки, реалізації та маскування фінансування терористичних структур включають складні фінансові схеми та правочини з майном. Знання таких способів допомагає вибудувати логіку дій сторони обвинувачення і слугує базою для розробки спеціалізованих методик розслідування. Варто враховувати й суміжні форми сприяння терористичній діяльності — створення груп, підбурювання, вербування, поширення закликів.

Фінансування тероризму на сьогодні пов'язане із реалізацією низки фінансових операцій. Часто вони мають шахрайський характер (ознаки обману). Децентралізація, псевдоанонімність і безмежний характер криптовалют уможливлюють транскордонні фінансові потоки та унеможливлюють відстеження транзакцій або принаймні суттєво ускладнюють цей процес[9].

Уряди багатьох держав вживають заходи щодо фінансової протидії суспільно небезпечним явищам, пов'язаним із тероризмом. Для протидії фінансуванню тероризму, наприклад, Велика Британія запровадила глобальні механізми, запроваджені Організацією Об'єднаних Націй та Групою з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. Подальші законодавчі положення змусили фінансистів тероризму адаптувати свої механізми фінансування і відійти від традиційних джерел фінансування. На сьогодні вчені констатують, що терористи можуть отримати фінансування шляхом шахрайства, часто непомітного. Хоча докладаються зусилля для виявлення нових типологій та адаптації відповідного законодавства, взаємозв'язок між шахрайством і фінансуванням тероризму розуміється невірно[10].

Дослідження способу фінансування тероризму актуалізоване ще і потребою відмежування його від інших складів кримінальних правопорушень. Зокрема, тероризм, на відміну від більшості кримінальних діянь, не переслідує фінансової вигоди як основної мети. Однак для здійснення терористичної діяльності необхідні ресурси, що зумовлює складність і багатовимірність процесу її фінансування. Терористичні структури можуть отримувати кошти з будь-яких джерел — як законних, так і незаконних, і не лише від своїх прибічників, а й від осіб, які не підозрюють про кінцеве призначення коштів. Саме це суттєво відрізняє фінансування тероризму від інших злочинів, пов'язаних із відмиванням грошей.

Метою відмивання грошей є надання легального вигляду прибуткам, здобутим унаслідок протиправної (переважно організованої) діяльності, та їх інтеграція в легальну економіку. Таким чином, спочатку відбува-

[8] Cox D. Handbook of anti-money laundering. John Wiley & Sons, 2014. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=b7okBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=Handbook+of+Anti+Money+LaunderingBook2015++Cox,+Dennis&ots=TZwl2saHUz&sig=hOqXrUUS9I6PLTtLTdhiLWOaK9A&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

[9] Carletti R., Luo X., Adelopo I. Understanding criminogenic features: case studies of cryptocurrencies-based financial crimes". *Journal of Financial Crime*. 2025. Vol. 32 No. 3. P. 681-705. https://doi.org/10.1108/JFC-06-2024-0176.

[10] Ryder N. To report or not to report? An analysis of the relationship between defence against terrorism financing suspicious activity reports and fraud in the United Kingdom // Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts. – Cham: Springer Nature Switzerland, 2024. C. 169-202. DOI: 10.1007/978-3-031-59547-9_8.

Serhii MIKHALOV,

CARACTÉRISTIQUES CRIMINELLES DU FINANCEMENT DU TERRORISME

Il convient de considérer le financement du terrorisme comme un système complexe et dynamique d'actions et d'interactions menées par des individus ou des groupes dans le but de financer des activités terroristes. Ce processus n'est ni aléatoire ni chaotique ; il s'inscrit au contraire dans une séquence logique visant à atteindre des objectifs terroristes. De telles actions laissent des traces, tant dans l'environnement physique que dans l'espace informationnel, ainsi que dans l'esprit des personnes participant aux transactions financières ou susceptibles d'en être témoins. Les composantes du mécanisme de financement du terrorisme sont constituées d'éléments clés qui, en criminalistique, sont identifiés au mécanisme de l'activité criminelle et, par généralisation et systématisation, prennent la forme d'une caractéristique criminalistique. L'objectif de cet article était de déterminer les caractéristiques de la caractéristique criminalistique du financement du terrorisme. Il a été établi que la caractéristique criminalistique du financement du terrorisme est un ensemble systématisé de signes typiques reflétant les modes de perpétration les plus courants de ce type d'activité criminelle. Son objectif principal est de fournir aux services d'enquête préliminaire des informations structurées leur permettant d'identifier rapidement les indices typiques, de reconstituer les schémas de financement, de prédire les actions ultérieures des participants et de choisir les méthodes d'enquête les plus efficaces. Il est conclu que la compréhension du mécanisme de financement du terrorisme en tant que catégorie criminalistique distincte, ainsi que la connaissance de ses principaux éléments, accroissent considérablement l'efficacité de l'enquête. Cela contribue à l'organisation des éléments de preuve recueillis, à la constitution d'une base de preuves structurée de manière logique et permet une analyse complète des faits dans les affaires de financement du terrorisme.

Mots-clés : criminalité, terrorisme, financement du terrorisme, méthodologie criminalistique, caractéristiques criminalistiques.

Serhii MIKHALOV,

CHARAKTERYSTYKA KRYMINALISTYCZNA FINANSOWANIA TERRORYZMU

Wskazane jest ukończenie terroryzmu jako złożonego, dynamicznego systemu działań i interakcji, które są prowadzone przez osoby lub grupy, które mają na celu zapewnienie działalności terrorystycznej. Proces ten nie jest przypadkowy ani chaotyczny - wręcz przeciwnie, jest wdrażany w pewnej logicznej sekwencji mający na celu osiągnięcie celów natury terrorystycznej. Takie działania pozostają pewnymi śladami, zarówno w środowisku fizycznym, jak i w przestrzeni informacyjnej, a także w umysłach osób zaangażowanych w transakcje finansowe lub mogą być świadkami tych wydarzeń. Składniki mechanizmu finansowania terroryzmu to szereg kluczowych elementów identyfikowanych w naukach karnych z mechanizmem działalności przestępczej, a także wyniki uogólnienia i systematyzacji przybierają formę cech kryminalistycznych. Celem tego artykułu było określenie osobliwości cech kryminalistycznych finansowania terroryzmu. Ustalono, że cechy kryminalistyczne finansowania terroryzmu są systematycznym zestawem typowych cech, które odzwierciedlają najczęstsze sposoby popełnienia tego rodzaju działalności przestępczej. Jego głównym celem jest dostarczenie ciał badań przedprzestrzeniowych z ustrukturyzowanymi informacjami, które umożliwiają terminową identyfikację typowych śladów, rekonstruowanie programów finansowania, przewidywanie dalszych działań uczestników i wybranie najskuteczniejszych metod pracy badawczej.

Uogólniono, że zrozumienie mechanizmu finansowania terroryzmu jako oddzielnej kategorii kryminalistycznej, a także znajomość jego podstawowych elementów, znacznie zwiększa wydajność badań. Przyczynia się to do uporządkowania zebranych dowodów, tworzenia logicznie konstruowanej bazy dowodów i pozwala na przeprowadzenie kompleksowej analizy faktów w przypadkach finansowania terrorystycznego.

Słowa kluczowe: przestępczość, terroryzm, finansowanie terroryzmu, technika kryminalistyczna, cechy kryminalistyczne.

ється отримання незаконного доходу, а потім — спроба його легалізувати. У випадку з фінансуванням тероризму ситуація є принципово іншою: фінансові потоки починаються з акумулювання коштів і завершуються їх передачею терористам. У цьому процесі зазвичай не виникає потреби у легалізації коштів, особливо якщо їх походження є законним. Навіть коли джерело фінансування є незаконним, відмивання грошей відіграє незначну роль, оскільки кінцева мета — не зберегти або легалізувати кошти, а витратити їх на підтримку терористичних дій.

Хоча деякі методи фінансування тероризму подібні до тих, що використовуються для відмивання грошей (наприклад, приховування джерела чи призначення коштів), їх функціональне призначення суттєво відрізняється. Ці спільні риси стали підгрунтям для проведення паралелей між фінансуванням тероризму та відмиванням коштів, оскільки терористи також використовують схожі інструменти для переміщення ресурсів, як і представники організованої злочинності. Водночас, на відміну від випадків відмивання грошей, фінансування тероризму не завжди супроводжується прямим кримінальним правопорушенням, пов'язаним із приховуванням фінансових потоків. Попри наявність злочинного наміру, недоцільно вважати самі кошти «прибутком» від цього наміру.

Таким чином, спільним знаменником у випадках фінансування тероризму й відмивання грошей є наявність грошових ресурсів. Але якщо в першому випадку гроші мають злочинне походження, то в другому — вони є інструментом потенційної загрози. Це ставить під сумнів доцільність автоматичного застосування механізмів боротьби з відмиванням коштів до фінансування тероризму. Адже антивідмивні системи, спрямовані на запобігання використанню нелегальних доходів, не завжди ефективно виявляють чи зупиняють фінансування терористичних структур. Питання ефективності такої інтеграції потребує окремого глибшого аналізу, який не є предметом розгляду в цьому тексті[11].

Популярність і ринкова капіталізація раніше відігравали домінуючу роль у виборі криптовалюти злочинцями, оскільки до 2019 року біткойн був пов'язаний з більшістю злочинів, котрі вчиняються із використанням криптовалюти. Останнім часом все більше інших криптовалют, таких як монети конфіденційності та стабільні монети, використовуються для фінансових злочинів. Криптовалюта також стала важливим джерелом фінансування тероризму[12]. Таким чином, з урахуванням широкого спектра активів, які можуть бути предметом злочину (грошові кошти, майнові права, цінні папери, нерухомість тощо), особливої ваги набуває виявлення й аналіз операцій, що підлягають державному фінмоніторингу. Це забезпечує оперативне реагування через НС(Р)Д на потенційно підозрілі дії з фінансовими активами.

Слід зауважити, що схеми по фінансуванню тероризму є складними, і за своїми ознаками відповідають технологіям злочинної діяльності. При цьому фінансові установи можуть запобігти відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, особами, які були несвідомо завербовані як грошові мули, якщо вони зосередять ресурси моніторингу на емоційно вразливих клієнтів, таких як туристи, біженці, безробітні, які, можливо, втратили роботу через пандемії, війни, терористичні акти, повені, студенти та ті, хто перебуває в економічній скруті; звернути дуже пильну увагу на країну походження, звідки надходять кошти; звернути дуже пильну увагу на країну, в яку перераховуються кошти[13].

Важливе місце в структурі механізму злочинної діяльності та криміналістичної характеристики займають особи, причетні до реалізації злочинних схем, пов'язаних із фінансуванням тероризму. Ці схеми дозволяють звузити коло перевірки можливих учасників злочину, оцінити

[11] Tofangsaz H. Rethinking terrorist financing; where does all this lead? Journal of Money Laundering Control. 2015. Т. 18. № 1. С. 112-130. URL: https://ir.canterbury.ac.nz/server/api/core/bitstreams/53e44e0c-f807-4648-850d-ad978f6f8e05/content

[12] Carletti R., Luo X., Adelopo I. Understanding criminogenic features: case studies of cryptocurrencies-based financial crimes". *Journal of Financial Crime*. 2025. Vol. 32 No. 3. P. 681-705. https://doi.org/10.1108/JFC-06-2024-0176.

[13] Esoimeme E. E. Identifying and reducing the money laundering risks posed by individuals who have been unknowingly recruited as money mules. *Journal of Money Laundering Control*. 2021. Т. 24. № 1. С. 201-212.

їхнє майнове становище, джерела надходжень, перелік контактів і потенційних вигодоотримувачів. Ці дані використовуються для організації фінансового моніторингу, який здатен попередити злочин ще на етапі його підготовки.

Дослідженню підлягають типова обстановка, місце і час учинення кримінального правопорушення. Аналіз умов, у яких зазвичай здійснюються такі дії, дозволяє прогнозувати ризики й правильно організовувати спостереження та процесуальні дії. Це важливо для зменшення рівня протидії та підвищення ефективності слідства.

Характерна слідова картина також є самостійним елементом механізму та криміналістичної характеристики. Сліди злочинної діяльності можуть мати як матеріальну (документи, речові докази), так і ідеальну природу (показання свідків). Установлення таких слідів потребує ретельної криміналістичної тактики, особливо коли йдеться про подолання активної протидії досудовому розслідуванню. Отримані докази формують основу для винесення обґрунтованого процесуального рішення.

Висновки. Механізм фінансування тероризму, який доцільно розглядати як цілісну, динамічну систему взаємопов'язаних дій, процесів і взаємодій осіб або груп, зацікавлених у матеріальній підтримці терористичної діяльності. Така система реалізується у специфічний спосіб з метою досягнення терористичного результату, що призводить до формування слідів як у матеріальному середовищі, так і в інформаційному просторі та свідомості учасників чи свідків.

Структура механізму фінансування тероризму охоплює низку обов'язкових компонентів, серед яких ключову роль відіграють: суб'єкт злочину (особа або група, яка надає ресурси, яка їх вводить в обіг, яка виводить їх у вигляді різноманітних ресурсів), об'єкт посягання (терористичне угруповання або виконавці актів), засоби передавання коштів (готівка, банківські операції, криптовалюта тощо), спосіб маскування джерела або призначення фінансів, а також просторово-часова обстановка, в якій відбуваються фінансові операції. Додатково враховуються канали комунікації, технічні засоби, використані для переведення або легалізації коштів, а також супутня документація, що може підтверджувати або приховувати справжній характер фінансових потоків, і є складовою частиною обстановки вчинення злочину.

Криміналістична характеристика фінансування тероризму становить собою систему типових ознак, які відображають найбільш поширені моделі вчинення таких діянь. Її основне завдання — надати слідчому узагальнену, але практично орієнтовану інформацію, що дозволяє виявляти характерні сліди, встановлювати типові схеми фінансування, прогнозувати дії суб'єктів та визначати ефективні напрями розслідування. Таким чином, розуміння механізму фінансування тероризму як криміналістичної категорії, типових відомостей про складові криміналістичної характеристики, сприяє більш точній і системній організації досудового розслідування, дає змогу структурувати зібрані докази та формувати обґрунтовану доказову базу у справах зазначеної категорії.

References

Baranov, O. P. (2018). Finansuvannia teroryzmu yak zahroza natsionalnii bezpetsi. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 9. S. 108-112. [in Ukrainian].

Carletti, R., Luo, X., Adelopo, I. (2015). Understanding criminogenic features: case studies of cryptocurrencies-based financial crimes». *Journal of Financial Crime*. 2025. Vol. 32 No. 3. P. 681-705. https://doi.org/10.1108/JFC-06-2024-0176.

Cox, D. (2014). Handbook of anti-money laundering. John Wiley & Sons. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=b7okBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=Handbook+of+Anti+Money+LaunderingBook2015++Cox,+Dennis&ots=TZwl2saHUz&sig=hOqXrUUS9I6PLTtLTdhiLWOaK9A&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Demydova, L. M. (2016). Problemy kvalifikatsii finansuvannia teroryzmu. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*. № 31. S. 84-98. [in Ukrainian].

Esoimeme, E. E. (2021). Identifying and reducing the money laundering risks posed by individuals who have been unknowingly recruited as money mules. *Journal of Money Laundering Control*. T. 24. № 1. C. 201-212.

Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. [in Ukrainian].

Kuntii, A. I., Dufeniuk, O. M. (2016). Znachennia kryminalistychnoi kharakterystyky finansuvannia teroryzmu dlia protsesu dosudovoho rozsliduvannia. Protydiia terorystychnii diialnosti: mizhnarodnyi dosvid i yoho aktualnist dlia Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. (m. Kyiv, 30 veresnia 2016 roku). Kyiv: Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy, 2016. S. 193-195. [in Ukrainian].

Muravska, Yu. (2017). Instytutsiine zabezpechennia rozsliduvannia finansovykh zlochyniv ta borotby z finansuvanniam teroryzmu v konteksti zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy: dosvid Lytvy. *Aktualni problemy pravoznavstva*. 2017. № 3. S. 159-164. [in Ukrainian].

Mylevska, A. V. (2019). Rozsliduvannia faktiv finansuvannia teroryzmu. Upravlinnia publichnymy finansamy ta problemy zabezpechennia natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky. zbirnyk tez Podatkovoho konhresu (m. Irpin, 12 hrudnia 2019 roku). Irpin: Universytet derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy, 2019. S. 698-701. [in Ukrainian].

Ryder, N. (2024). To report or not to report? An analysis of the relationship between defence against terrorism financing suspicious activity reports and fraud in the United Kingdom // Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts. – Cham: Springer Nature Switzerland, 2024. C. 169-202. DOI: 10.1007/978-3-031-59547-9_8.

Tofangsaz, H. (2015). Rethinking terrorist financing; where does all this lead? Journal of Money Laundering Control. 2015. Т. 18. № 1. С. 112-130. URL: https://ir.canterbury.ac.nz/server/api/core/bitstreams/53e44e0c-f807-4648-850d-ad978f6f8e05/content

Tsiupryk, I. V. (2016). Osoblyvosti orhanizatsii dosudovoho rozsliduvannia finansuvannia teroryzmu. *Pravo i suspilstvo.* 2016. № 2 (2). S. 189-195. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 29.04.2025

Suggested Citation:

Міхальов, С. (2025). Криміналістична характеристика фінансування тероризму. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 168-174. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.14

DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.15
УДК 343.98 (477)

Богдан Чалий,
аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна.
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5086-8228,
e-mail: bohdan.ch8901@gmail.com

Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством

Богдан Чалий

Актуальність проблеми протидії рейдерству зумовлена його системною загрозою економічній безпеці держави та високим рівнем латентності. Незаконне заволодіння активами суб'єктів господарювання за допомогою фальсифікацій, маніпуляцій і зловживань становить складну кримінальну діяльність, що потребує комплексної правової і криміналістичної протидії. Ефективне розслідування рейдерських злочинів неможливе без системного і професійного застосування спеціальних знань. Мету статті визначено, як розкрити дефініцію поняття спеціальні знання, що застосовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, визначити їх типові форми. На підставі проведених пошуків запропоновано під спеціальними знаннями, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, розуміти знання в галузі конкретної науки, здобуті у процесі набуття професійної кваліфікації, а також під час провадження професійної діяльності, які використовуються обізнаними особами для вирішення тих тактичних завдань, що перебувають поза межами професійної компетенції сторони обвинувачення (найчастіше це знання у сфері економіки, бухгалтерського обліку, почеркознавства, лінгвістики, психології, комп'ютерних наук тощо). Визначено й охарактеризовано типові форми застосування спеціальних знань у розслідуваних кримінальних правопорушеннях.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, рейдерство, спеціальні знання, судова експертиза, процесуальна дія, спеціаліст, експерт.

Постановка наукової проблеми. Протиправне заволодіння активами суб'єктів господарювання залишається однією з найгостріших проблем сучасної економіки. Економічна злочинність завдає значної шкоди суспільству й державі, потребуючи своєчасної реакції з боку правоохоронних органів і ефективного державного механізму протидії.

Одним із найпоширеніших явищ у цій сфері є рейдерство — злочинна діяльність, спрямована на незаконне заволодіння підприємствами або їхнім майном чи іншими активами. Попри практичну актуальність проблеми, в науці кримінального права її дослідження лише набирає обертів. Рейдерство розглядають як комплекс кримінально караних дій, які можуть включати як насильницькі, так і ненасильницькі методи впливу, що призводять до майнової чи репутаційної шкоди підприємствам та порушують стабільність правовідносин у сфері власності.

До кримінально-правових норм, які найчастіше розглядаються в контексті рейдерських посягань, належать: ст. 205-1, ст. 206, ст. 206-2, ст. 218-1, ст. 219, ст. 222, ст. 231, ст. 232 КК України. Попри широкий перелік таких статей, їх об'єднує спільна риса — застосування злочинних схем з метою незаконного перехоплення контролю над активами підприємств. Такий підхід дає змогу охопити як правові, так і організаційні форми реалізації рейдерського умислу.

У науковому дискурсі проблема рейдерства не є новою, однак із розвитком кримінального законодавства вона набуває нових відтінків. У

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© Б. Чалий, 2025

Bohdan CHALYI,

CONCEPTS AND FORMS OF SPECIAL KNOWLEDGE IMPLEMENTED DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO RAIDING

Relevance of the problem of countering raiding is due to its systemic threat to the economic security of the state and a high level of latency. Illegal seizure of assets of business entities through falsification, manipulation and abuse is a complex criminal activity that requires comprehensive legal and forensic countermeasures. Effective investigation of raiding crimes is impossible without systematic and professional application of special knowledge. The article purpose is to determine how to reveal the definition of the concept of special knowledge used during the investigation of criminal offenses related to raiding, to determine their typical forms. Based on the conducted searches, it is proposed that special knowledge used during the investigation of criminal offenses related to raiding be understood as knowledge in the field of a specific science, acquired in the process of acquiring professional qualifications, as well as during the conduct of professional activities, which are used by knowledgeable persons to solve those tactical tasks that are beyond the professional competence of the prosecution (most often this is knowledge in the field of economics, accounting, handwriting, linguistics, psychology, computer science, etc.). Typical forms of specific expertise application in investigated criminal offenses are identified and characterized.

Keywords: criminal offense, raiding, specific expertise, forensic examination, procedural action, specialist, forensic expert.

проєкті нового Кримінального кодексу України запропоновано окрему криміналізацію дій, спрямованих на встановлення контролю над юридичними особами через використання фіктивних правових механізмів. Йдеться, зокрема, про штучне блокування участі акціонерів чи учасників у голосуванні, фальсифікацію рішень корпоративних органів, порушення пріоритетного права на викуп цінних паперів тощо. Окремі норми проєкту також передбачають відповідальність за посягання на підприємницьку діяльність, доведення до неплатоспроможності, розголошення комерційної таємниці й інші правопорушення у сфері господарювання. Це підтверджує, що боротьба з рейдерством залишатиметься актуальною ще тривалий час.

Ефективне розслідування таких кримінальних правопорушень потребує застосування всього спектра процесуальних інструментів і криміналістичних методик. Значну роль при цьому відіграють спеціальні знання — особливо коли йдеться про складні схеми правопорушень, що виходять за межі звичайної правової або слідчої компетенції. У певних випадках використання таких знань є обов'язковим. Найчастіше це стосується економічних, фінансових, бухгалтерських, лінгвістичних, психологічних, медичних та інших галузей. Тому забезпечення економічної безпеки потребує як нормативного оновлення, так і вдосконалення практики використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Це вимагає системного осмислення проблеми і глибокого наукового опрацювання її аспектів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання методики розслідування економічних злочинів, техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, застосування спеціальних знань у кримінальному процесі вже були предметом досліджень багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Арешонкова, Л. Аркуші, В. Гусєвої, В. Журавля, О. Колесніченка, В. Кузьмічова, І. Пирога, В. Шевчука, В. Шепітька, М. Щербаковського, Е. Сімакової-Єфремян та ін.[1]

Комплексним вивченням проблем використання спеціальних знань у кримінальному процесі займалися також В. Галаган, І. Гора, М. Костицький, І. Петрова, Б. Романюк, В. Шерстюк, А. Тимчишин, З. Соколовський та інші. Питання їх залучення в окремих категоріях справ, у тому числі й господарсько-правового характеру, порушуються у працях Г. Бідняк, Ю. Ковальова, Є. Лук'янчикова, А. Мировської, Д. Хомича, Н. Тимофєєвої та інших дослідників.

Однак, попри значну теоретичну і практичну увагу до проблем криміналістичного супроводу розслідувань, на сьогодні відсутнє цілісне дослідження особливостей використання спеціальних знань саме під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. Це створює потребу у подальшому поглибленому вивченні теми, з урахуванням сучасних викликів і тенденцій у сфері економічної безпеки.

Мета статті – розкрити дефініцію поняття спеціальні знання, що застосовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, визначити їх типові форми.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним із ключових елементів у протидії рейдерським захопленням є ефективне використання можливостей судових експертиз і допомоги обізнаних осіб під час досудового розслідування таких злочинів. Судові експертизи дозволя-

[1] Husieva V., Oderiy O., Petrova I., Fomina T. Features of the investigation of premeditated murders committed by persons with mental disorders in the practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2021. № 10 (46). С. 109-117; Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 559 с.; Вуйма А. Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.* 2020. №1 (89). С. 54-62; Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Мойсеєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 366 с.; Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.; Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 516 с.; Шепітько В. Ю. Вибрані твори. Харків : Вид. агентство «Апостиль». 2010. 576 с.

ють вирішувати низку завдань, що виходять за межі професійної компетенції представників сторони обвинувачення. Їх залучення стає особливо важливим при необхідності отримання спеціалізованих висновків, які можуть бути визнані повноцінними процесуальними джерелами доказів, за умови їх отримання від кваліфікованих фахівців, зокрема, спеціалістів та експертів, уповноважених на проведення таких досліджень відповідно до вимог Закону України «Про судову експертизу». Водночас важливо дотримуватися принципів кримінального провадження, які виключають домінування будь-якого доказу над іншими: усі вони мають оцінюватися на підставі таких критеріїв, як допустимість, належність і достовірність. Проте саме експертні дослідження, що базуються на сучасних науково-технічних підходах, часто забезпечують найбільш об'єктивну інформацію, яка є вирішальною для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Незважаючи на це, вітчизняна криміналістика і судова експертологія практично не зосереджували уваги на особливостях застосування спеціальних знань саме під час розслідування рейдерських правопорушень. Відсутність глибокого опрацювання цієї теми створює наукову прогалину, яка потребує розширення дослідницького поля в частині методик протидії таким злочинам, зокрема із залученням спеціалістів-експертів.

Слід також наголосити на відсутності чіткої правової кваліфікації рейдерства у чинному Кримінальному кодексі України, що викликає фахові дискусії щодо меж відповідальності за такі дії. У новому проєкті КК України пропонується криміналізувати встановлення незаконного контролю над господарськими структурами через обмеження прав акціонерів, маніпулювання управлінськими рішеннями та порушення пріоритетного права придбання корпоративних активів.

Рейдерські дії сьогодні охоплюють не лише корпоративну сферу, а й інші об'єкти власності, включаючи землю, об'єкти аграрної діяльності, майнові права. Через широкий арсенал інструментів, що використовуються рейдерами, звинувачення зазвичай охоплює декілька складів злочинів одночасно, формуючи їх реальну сукупність. Підтвердження цьому — приклади із судової практики, де застосування фальсифікованих документів, змови з державними реєстраторами або нотаріусами, стали засобами незаконного заволодіння майном. У таких випадках відомості до державного реєстру вносилися на підставі підроблених правочинів, чим спричинено мільйонні збитки.

Під час реалізації злочинних намірів рейдери часто вчиняють кримінальні правопорушення, які порушують установлений порядок господарської діяльності. Одним із найбільш розповсюджених способів досягнення рейдерських цілей є підроблення офіційних документів, що подаються для державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, з метою легалізації грошових коштів,

У науковій літературі констатують, що у таких провадженнях найчастіше призначаються:

- судово-технічна експертиза документів (78%);
- судово-економічна експертиза (65%);
- судово-почеркознавча експертиза (42%). Завдяки цим експертизам стає можливим виявлення фактів фальсифікації, підробки підписів, штучного формування корпоративних рішень, визначення наявності змови й оцінка матеріальних втрат[2].

Отже, роль судової експертизи у розслідуванні рейдерських злочинів не можна зводити лише до допоміжної. Вона є критичним засобом доказування, від якої безпосередньо залежить результативність правосуддя. Завдяки застосуванню спеціальних знань досягається неупереджене з'ясування істини, що унеможливлює маніпуляцію фактами, та забезпечується ефективна протидія злочинам у сфері корпоративного рейдерства.

Неабияке значення у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, відіграє залучений спеціаліст, який, як правило, стає самостійним учасником кримінального провадження. Напри-

[2] Тюленєв С. А. Теоретичні забезпечення та практичні розслідування основи кримінальних криміналістичного правопорушень, пов'язаних із рейдерством : монографія. Харків : Право, 2025. 406 с.

Bohdan CHALYI,

BEGRIFF UND FORMEN SPEZIELLER FACHKENNTNISSE BEI DER ERMITTLUNG VON STRAFTATEN IM ZUSAMMENHANG MIT HANDELSSTÖRUNG

Die Bekämpfung von Handelsstörungen ist aufgrund ihrer systemischen Bedrohung der wirtschaftlichen Sicherheit des Staates und der hohen Dunkelziffer von großer Bedeutung. Die rechtswidrige Aneignung von Unternehmensvermögen durch Fälschungen, Manipulationen und Machtmissbrauch stellt eine komplexe kriminelle Aktivität dar, die einer integrativen rechtlichen und kriminalistischen Gegenwehr bedarf. Effektive Ermittlungen erfordern den systematischen und professionellen Einsatz spezieller Fachkenntnisse. Ziel des Artikels ist die Definition und Analyse typischer Formen dieser Kenntnisse bei Straftaten im Zusammenhang mit Handelsstörung. Als „spezielle Fachkenntnisse" werden Kenntnisse aus Fachwissenschaften verstanden, die während der beruflichen Qualifizierung und Praxis erworben werden und von Sachkundigen zur Lösung taktischer Aufgaben eingesetzt werden, die außerhalb der beruflichen Kompetenz der Ermittlungsbehörden liegen. Häufig handelt es sich um Expertise in den Bereichen Wirtschaft, Buchführung, Handschrifterkennung, Linguistik, Psychologie und Informatik. Nach Systematisierung werden die typischen Anwendungsformen dieser Fachkenntnisse bei Handelsstörungen beschrieben.

Schlüsselwörter: Straftat, Handelsstörung, spezielle Fachkenntnisse, forensische Expertise, prozessuale Handlung, Spezialist:in, Experten-Gutachten.

Bohdan CHALYI,

CONCEPTS ET FORMES DE CONNAISSANCES SPÉCIALES MIS EN ŒUVRE LORS DE L'ENQUÊTE SUR LES INFRACTIONS PÉNALES LIÉES AUX RAID

L'importance de la lutte contre les raids réside dans la menace systémique qu'ils représentent pour la sécurité économique de l'État et dans leur forte latence. La saisie illégale d'actifs d'entreprises par falsification, manipulation et abus est une activité criminelle complexe qui nécessite des contre-mesures juridiques et criminalistiques complètes. Une enquête efficace sur les crimes de raids est impossible sans l'application systématique et professionnelle de connaissances spécialisées. L'objectif de cet article est de déterminer comment définir la notion de connaissances spécialisées utilisées lors des enquêtes sur les infractions pénales liées aux raids, afin d'en identifier les formes typiques. Sur la base des recherches menées, il est proposé d'entendre par connaissances spécialisées utilisées lors des enquêtes sur les infractions pénales liées aux raids des connaissances scientifiques spécifiques, acquises lors de l'acquisition de qualifications professionnelles, ainsi que dans l'exercice d'activités professionnelles, et utilisées par des personnes compétentes pour résoudre des tâches tactiques dépassant les compétences professionnelles du parquet (le plus souvent, il s'agit de connaissances en économie, comptabilité, écriture, linguistique, psychologie, informatique, etc.). Les formes typiques d'application des connaissances spéciales dans les infractions pénales étudiées sont identifiées et caractérisées.

Mots-clés : infraction pénale, perquisition, connaissances spéciales, analyse scientifique, action procédurale, spécialiste, expert judiciaire.

клад, потенціал взаємодії між слідчим (детективом) та спеціалістом під час проведення допиту, полягає у підвищенні якості й ефективності цієї слідчої (розшукової) дії. Під час підготовки й безпосереднього проведення допиту спеціаліст може відігравати важливу роль, зокрема:

- брати участь у формулюванні запитань з урахуванням галузевої специфіки;
- допомагати у створенні й оформленні наочних матеріалів для демонстрації допитуваному;
- тлумачити терміни, пояснювати зміст спеціалізованої документації, механізми фінансової звітності, реєстраційні процеси, особливості господарської або економічної діяльності;
- за згодою слідчого – бути безпосередньо присутнім під час допиту та навіть ставити запитання у межах своєї компетенції;
- здійснювати технічний супровід проведення допиту, зокрема у випадках використання мультимедійних засобів або складних технічних пристроїв. Тобто залучення спеціаліста на етапі допиту дозволяє глибше розкрити зміст отримуваної інформації, правильно її інтерпретувати й одразу фіксувати ознаки, що можуть мати доказове значення.

Залучений до огляду комп'ютерної техніки та пов'язаних із нею цифрових носіїв інформації, спеціаліст проводить попередній аналіз і сприяє з'ясуванню технічних особливостей об'єктів, котрі підлягатимуть огляду: зокрема, визначенню виду, моделі комп'ютерного обладнання, специфіки застосованого програмного забезпечення, формату, обсягу та структури збережених даних 3. Ці відомості дозволять не лише спрогнозувати можливі ускладнення, але й завчасно підготувати відповідні засоби для їх усунення.

Також у контексті кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, як вказали 78% опитаних нами представників сторони обвинувачення, особливу увагу участі спеціалістів слід приділити під час планування, підготовки та проведення огляду. Йдеться як про тих, які мають статус судового експерта, уповноваженого на проведення комп'ютерно-технічної експертизи, так і про інших спеціалістів, здатних забезпечити методично точне, технічно грамотне вилучення цифрової інформації з дотриманням вимог кримінального процесуального права щодо автентичності, незмінності та відтворюваності доказів. До того ж, слід заздалегідь переконатися в наявності у спеціаліста всього необхідного техніко-криміналістичного обладнання — або самостійно забезпечити технічне оснащення відповідного рівня.

На практиці надзвичайно важливим є залучення спеціаліста-криміналіста, чия участь у цій слідчій (розшукової) дії не обмежується технічною підтримкою. Його завданням є комплексна фото- і відеофіксація обстановки на місці події: умов розташування техніки, доступу до носіїв, навколишньої обстановки. Цей спеціаліст також здійснює технічне вимірювання, складання схем, зняття слідів, фіксує або вилучає предмети й документи, які мають значення для провадження. Його діяльність є ключовою для створення достовірного і доказово значущого протоколу огляду.

Крім того, в окремих випадках виникає необхідність залучення інших спеціалістів, зокрема:

- економістів, які консультують під час огляду щодо того, які саме фінансові документи мають доказове значення, що дозволяє уникнути безсистемного вилучення великого масиву матеріалів, які лише перевантажують справу, не маючи доказового потенціалу.
- бухгалтерів, які орієнтуються у складних системах облікової звітності та термінах, що дозволяє правильно інтерпретувати зміст бухгалтерських документів, визначити логіку господарських операцій, виявити неточності або маніпуляції у звітності.

[3] Манжай О. В. Особливості огляду засобів комп'ютерної техніки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. Т. 74. № 3. С. 111-120; Коваленко А. В. Організація і тактика проведення огляду комп'ютерних даних. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 4. С. 53-58.

- IT-спеціалістів або техніків з інформаційної безпеки, які допомагають у коректному ідентифікуванні й описі електронних носіїв та устаткування, забезпечують вилучення цифрової інформації без її пошкодження, а також унеможливлюють спотворення або втрату даних.
- працівників служби Державного земельного кадастру, які долучаються у випадках, коли об'єктом дослідження є земельні ділянки, що належать до активів суб'єкта господарювання — для точного визначення їх меж, координат і просторового розташування тощо.

Усі дані щодо участі спеціалістів, застосованих ними засобів, результатів їхньої діяльності, а також специфіка технічної фіксації інформації — зазначаються у протоколі огляду. Цей документ має нормативно встановлену структуру і включає вступну частину (із зазначенням підстав та учасників слідчої (розшукової) дії), описову частину (що містить детальну фіксацію фактичної сторони подій, висновки спеціалістів, дані замірів тощо) і заключну частину (висновки, примітки, підписи, додатки). Сам же документ під час судового розгляду може набути доказового значення і визначений як процесуальне джерело доказів.

Загалом, належна підготовка, професійне технічне забезпечення та залучення міждисциплінарної групи спеціалістів перетворюють слідчу (розшукову) дію на ефективний захід щодо вирішення низки тактичних завдань, для яких необхідне застосування спеціальних знань. Тобто із формальної процесуальної дії на ефективний доказовий інструмент, що дозволяє виявити і зафіксувати ключові обставини кримінального правопорушення, результати фіксації яких згодом набувають статусу доказів у суді.

У сучасній практиці протидії рейдерським посяганням особливої ваги набуває застосування спеціальних знань у непроцесуальних формах. Це дозволяє оперативно орієнтуватися в складних ситуаціях, своєчасно реагувати на прояви злочинної активності та забезпечувати ефективну підготовку до ключових етапів розслідування.

Найбільш поширеним прикладом такої непроцесуальної діяльності є самостійне дослідження об'єктів, що можуть становити інтерес для розслідування, зокрема нежитлових приміщень, корпоративної документації, інформаційних систем, технічних засобів, правовстановлюючих документів на майно. Уповноважені особи можуть попередньо ознайомлюватися з виявленими слідами кримінального правопорушення, матеріальними об'єктами тощо, порівнювати типові ознаки документів, перевіряти дані в реєстрах і базах, здійснювати огляд прилеглої до об'єкта території без оформлення офіційної процесуальної дії тощо.

Значну роль відіграє й неформальна попередня оцінка висновків експерта – особливо у випадках проведення судово-економічних, почеркознавчих або комп'ютерно-технічних експертиз, які часто використовуються під час розслідування рейдерських захоплень. Такий аналіз, що здійснюється поза рамками кримінального процесу, дозволяє критично осмислити зміст висновку, з'ясувати правомірність використаних методик та визначити обгрунтованість викладених тверджень. Оскільки лише незначна частина слідчих може самостійно розібратися в експертній методології (до 15%), більшість звертаються за допомогою до спеціалістів, які володіють відповідною галузевою спеціалізацією (експертів, аудиторів, бухгалтерів, правознавців тощо).

Консультації з такими спеціалістами поза межами слідчих (розшукових) дій – поширена практика. Вони допомагають краще підготуватися до призначення експертизи, правильно сформулювати запитання, визначити, які зразки слід відібрати, уточнити специфіку корпоративної звітності чи особливості бухгалтерського обліку. Зокрема, в справах про рейдерство слідчі активно взаємодіють з експертами в галузі корпоративного, фінансового й інформаційного аналізу. За результатами опитувань, понад 58% слідчих визнають необхідність такої неформальної фахової допомоги на етапі підготовки процесуальних рішень.

Окремий напрям непроцесуального застосування спеціальних знань пов'язаний із діяльністю працівників судово-експертних підрозділів у межах оперативно-розшукової діяльності. Йдеться, зокрема, про тех-

Bohdan CHALYI,

POJĘCIA I FORMY SPECJALNEJ WIEDZY WDROŻONE W DOCHODZENIU PRZESTĘPSTW ZWIĄZANYCH Z NALOTEM

Pilność problemu przeciwdziałania nalotowi wynika z jego systematycznego zagrożenia dla bezpieczeństwa gospodarczego państwa i wysokiego poziomu opóźnień. Nielegalne zajęcie aktywów podmiotów gospodarczych poprzez fałszowanie, manipulacje i nadużycie jest złożoną działalnością przestępczą, która wymaga złożonego przeciwdziałania prawnego i kryminalistycznego. Skuteczne badanie zbrodni na Raider jest niemożliwe bez systematycznego i profesjonalnego wykorzystania specjalnej wiedzy. Celem tego artykułu jest ujawnienie definicji koncepcji specjalnej wiedzy wykorzystywanej w dochodzeniu przestępstw związanych z nalotami, w celu ustalenia ich typowych form. Na podstawie wyszukiwania są one proponowane na podstawie specjalnej wiedzy wykorzystywanej w dochodzeniu przestępstw związanych z nalotem, zrozumienie wiedzy w dziedzinie konkretnej nauki, uzyskanych w trakcie pozyskiwania kwalifikacji zawodowych, a także w zakresie rachunkowości, pisma ręcznego, lingwistyki, psychologii, psychologii, komputerowej nauki itp.). Zidentyfikowano i scharakteryzowano typowe formy stosowania specjalnej wiedzy w badanych przestępstwach przestępczych.

Słowa kluczowe: przestępstwa przestępcze, rajd, wiedza specjalistyczna, wiedza kryminalistyczna, działania proceduralne, specjalista, ekspert.

нічну оцінку підписів і печаток, вивчення ознак підроблення на документах, зняття копій із електронних носіїв, підготовку фото- чи відеофіксації стану об'єкта, що міг бути незаконно захоплений. Також спеціалісти беруть участь у створенні внутрішніх обліків (картотек, колекцій, реєстрів), які допомагають швидше виявити типові злочинні схеми.

Крім того, до важливих форм використання спеціальних знань відносяться: попереднє дослідження документів корпоративного характеру на предмет фальсифікації (підроблення); оцінка їхньої юридичної сили; вивчення цифрових слідів незаконного втручання у системи обліку підприємства; виявлення слідів несанкціонованого доступу до документації або інформаційних ресурсів.

Особливої важливості така неформальна допомога набуває на ранніх стадіях розслідування, коли потрібно оперативно реагувати на виявлені ознаки кримінальних правопорушень і відновити контроль над підприємством або майном. Саме завдяки непроцесуальному використанню спеціальних знань вдається своєчасно зібрати ключову орієнтувальну інформацію, що в подальшому сприятиме повноцінному доказуванню в кримінальному провадженні.

Ми вважаємо, що обрання конкретної форми застосування спеціальних знань під час досудового розслідування обумовлюється низкою чинників. Зокрема, Н. М. Косміна серед них виокремлює:

1. Процесуальний статус суб'єкта, який застосовує спеціальні знання. Це можуть бути:
   - посадові особи, уповноважені на проведення слідчих чи оперативно-розшукових дій (слідчі, дізнавачі, оперативники, прокурори, судді);
   - особи, які володіють спеціальними знаннями й мають відповідний процесуальний статус (експерти, лікарі, педагоги, перекладачі тощо);
   - спеціалісти без фіксованого в законі процесуального статусу, але які володіють необхідною компетенцією (податкові інспектори, аудитори, технічні фахівці тощо).
2. Ціль використання спеціальних знань – наприклад, виявлення, фіксація, вилучення слідів злочину або проведення попередніх чи експертних досліджень.
3. Значення отриманих результатів – вони можуть мати доказове чи орієнтовне (допоміжне) значення [4].

Узагальнюючи підходи науковців, можна виокремити кілька базових класифікацій форм використання спеціальних знань. Так, В. В. Семенов поділяв їх залежно від виду діяльності на:
- судову експертизу;
- участь спеціаліста у процесуальних діях;
- ревізійну (контрольну) діяльність;
- довідково-консультативну допомогу[5].

В. Г. Гончаренко класифікував форми використання спеціальних знань за суб'єктним критерієм, виділяючи:
- форми, що реалізуються слідчим;
- форми, які здійснює фахівець;
- форми, що є компетенцією експерта[6].

Зауважимо, що найпоширенішим критерієм для класифікації форм залучення спеціальних знань є ступінь їх процесуальної урегульованості – поділ на процесуальні й непроцесуальні. Також Є. Д. Лук'янчиков запропонував класифікацію за змагальним принципом – розподіляючи знання на ті, що використовуються стороною обвинувачення, стороною захисту, а також залученими ними особами [7].

---

[4] Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. С. 44-53.

[5] Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 205 с.

[6] Гончаренко В. И. Использование даннуіх естественнуіх и технических наук в уголовном судопроизводстве: монография. Киев : Вищ. шк., 1980. 160 с.

[7] Лук'янчиков Є. Д. Форми використання спеціальних знань за новим КПК України. URL: http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/Лук'янчиков-Євген-Дмитрович.pdf.

М. В. Салтевський, з огляду на характер доступу до спеціальних знань, розмежовує безпосереднє (використання знань самими процесуальними особами) та опосередковане (звернення до допомоги експертів чи спеціалістів у разі браку власних знань або технічних засобів) застосування[8].

Критерій етапу розслідування, на якому відбувається застосування знань, запропонувала Л. Ю. Капітанчук[9]. Інші автори, як-от М. В. Кривонос і В. С. Бондар, класифікували форми на процесуальні (експертиза, участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях) та допоміжні (участь перекладачів, лікарів, педагогів тощо)[10].

А. М. Лазебний, досліджуючи злочини проти громадського порядку, окремо виокремив:

- форми, пов'язані з пошуком, фіксацією і вилученням слідів злочину;
- призначення та проведення експертиз. Також по-різному вчені підходять до визначення і типізації непроцесуальних форм застосування спеціальних знань. Не поглиблюючись у доволі розлогі дискусії, присвячених цьому питанню, зауважимо, що з урахуванням специфіки рейдерських правопорушень, питання ефективного використання спеціальних знань набуває особливого значення. Такі злочини часто мають складну економічну, правову і документально підтверджену структуру, що потребує участі не лише слідчих та оперативників, а й вузькопрофільних фахівців11.

Процесуальні форми застосовуються для отримання доказів: судово-економічні експертизи для встановлення збитків, судово-технічні дослідження документів для виявлення підробок, почеркознавчі експертизи для встановлення підписів.

Непроцесуальні форми є незамінними на етапі планування та організації слідчих дій, наприклад: консультації з експертами з корпоративного права, фахівцями у сфері бухгалтерського обліку, ІТ-фахівцями при виявленні цифрових слідів фальсифікацій.

Участь спеціалістів у вигляді технічного супроводу при обшуках дозволяє оперативно і фахово ідентифікувати цифрові носії, корпоративну документацію, а також унеможливити їх знищення або підміну.

Допоміжні форми, наприклад, залучення представників органів земельного кадастру чи технічної інвентаризації, забезпечують належну фіксацію об'єктів, що є предметом рейдерського посягання.

Таким чином, розмаїття форм використання спеціальних знань не лише дозволяє адаптувати тактичні інструменти під особливості кожної конкретної справи, а й є важливою запорукою своєчасного і повного з'ясування обставин, характерних для складних економічних і корпоративних злочинів. У справах про рейдерство такий підхід є обов'язковою умовою як для протидії фальсифікаціям, так і для зміцнення доказової бази.

Висновки. Актуальність проблеми протидії рейдерству зумовлена його системною загрозою економічній безпеці держави та високим рівнем латентності. Незаконне заволодіння активами суб'єктів господарювання за допомогою фальсифікацій, маніпуляцій і зловживань становить складну кримінальну діяльність, що потребує комплексної правової і криміналістичної протидії. Недостатність правового врегулювання рейдерських посягань у чинному Кримінальному кодексі України обумов-

---

[8] Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. С. 82.

[9] Капітанчук Л. Ю. Використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України. *Порівняльно аналітичне право.* 2013. № 3. С. 304–307.

[10] Кривонос М. В., Бондар В. С. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів : монографія. Сєвєродонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 44-46.

[11] Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2016. С. 93.

лює складнощі у кваліфікації таких дій та вимагає законодавчої деталізації, зокрема запровадження окремого складу злочину, що передбачено проєктом нового КК України, про що неодноразово вказували і вітчизняні вчені.

Ефективне розслідування рейдерських злочинів неможливе без системного і професійного застосування спеціальних знань. Судові експертизи, участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях, попередні консультації, непроцесуальні оцінки експертних висновків — усі ці форми є критично важливими для доказування наявності ознак складу кримінального правопорушення у діях особи, причетної до кримінально-протиправної діяльності, доказування обставин, що становлять предмет доказування, установлення умислу та документування збитків.

Процесуальні форми застосування спеціальних знань — насамперед судово-економічні, технічні й почеркознавчі експертизи — слугують типовим засобом збирання доказів у вигляді висновків експерта. Вони дають змогу виявляти підробки, установлювати факти фальсифікації документів і підтверджувати реальну шкоду, завдану потерпілим підприємствам.

Непроцесуальні форми застосування спеціальних знань забезпечують попереднє орієнтування у матеріалах, дозволяють підвищити якість підготовки до слідчих (розшукових) дій, уточнити завдання експертизи та мінімізувати ризики втрати доказової інформації.

Роль спеціаліста в кримінальному провадженні, пов'язаному з рейдерством, виходить за межі технічного супроводу і наданні консультаційної допомоги. Такий фахівець бере участь у формуванні тактичних завдань, проведенні обшуків, допитів, оглядів і має вирішальне значення для правильного тлумачення економічних, фінансових, юридичних і технічних процесів.

Використання міждисциплінарного підходу — залучення економістів, бухгалтерів, IT-спеціалістів, юристів, землевпорядників — дозволяє комплексно оцінювати ситуацію, забезпечує повноту збирання доказів і підвищує ефективність розслідування.

Розширення наукового дискурсу у сфері протидії рейдерству потребує грунтовного дослідження питань застосування спеціальних знань, формування відповідної методики і вдосконалення нормативної бази, зокрема щодо процесуального статусу спеціаліста та критеріїв оцінки його участі в кримінальному провадженні. Забезпечення правової безпеки власності в Україні неможливе без належного використання спеціальних знань у всіх їх формах — як процесуальних, так і непроцесуальних. Це один із ключових напрямів модернізації правозастосовної діяльності та доктрини кримінального процесуального права.

Вважаємо, що під спеціальними знаннями, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, слід розуміти знання в галузі конкретної науки, здобуті у процесі набуття професійної кваліфікації, а також під час провадження професійної діяльності, які використовуються обізнаними особами для вирішення тих тактичних завдань, що перебувають поза межами професійної компетенції сторони обвинувачення (найчастіше це знання у сфері економіки, бухгалтерського обліку, почеркознавства, лінгвістики, психології, комп'ютерних наук тощо).

References

Areshonkov V. V. (2021). Teoretychni, pravovi ta prakseolohichni zasady tekhniko-kryminalistychnykh doslidzhen u rozsliduvanni zlochyniv: dys. … d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 559 s. [in Ukrainian].

Honcharenko V. Y. (1980). Yspolzovanye dannyikh estestvennyikh y tekhnycheskykh nauk v uholovnom sudoproyzvodstve: monohrafyia. Kyev: Vyshch. shk. 160 s. [in Russian].

Husieva V., Oderiy O., Petrova I., Fomina T. (2021). Features of the investigation of premeditated murders committed by persons with mental disorders in the practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 10 (46). S. 109–117. [in English].

Kapitanchuk L. Yu. (2013). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni nezakonnoho perepravlennia osib cherez derzhavnyi kordon Ukrainy. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 3. S. 304–307. [in Ukrainian].

Kosmina N. M. (2010). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, pov'iazanykh z nezakonnym obihom narkotykiv: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 44–53. [in Ukrainian].
Kovalenko A. V. (2023). Orhanizatsiia i taktyka provedennia ohliadu komp'iuternykh danykh. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Iurydychni nauky»*. № 4. S. 53–58. [in Ukrainian].
Kryvonos M. V., Bondar V. S. (2017). Teoriia ta praktyka vykorystannia spetsialnykh znan v rozsliduvanni zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analohiv ta prekursoriv: monohrafiia. Sievierodonetsk: RVV LDUVS im. E.O. Didorenka. S. 44–46. [in Ukrainian].
Kuzmichov V. S., Prokopenko H. I. (2001). Kryminalistyka: navch. posib. / za zah. red. V. H. Honcharenka ta Ye. M. Moiseieva. Kyiv: Yurinkom Inter. 366 s. [in Ukrainian].
Lazebnyi A. M. (2016). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen proty hromadskoho poriadku: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin. S. 93. [in Ukrainian].
Luk'ianchykov Ye. D. (n.d.). Formy vykorystannia spetsialnykh znan za novym KPK Ukrainy. URL: http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/Luk'ianchykov-Ievhen-Dmytrovych.pdf (data zvernennia: вказати дату). [in Ukrainian].
Manzhai O. V. (2016). Osoblyvosti ohliadu zasobiv komp'iuternoi tekhniky. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav. T. 74. № 3. S. 111–120. [in Ukrainian].
Pyrih I. V. (2015). Teoretyko-prykladni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia: monohrafiia. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD. 432 s. [in Ukrainian].
Saltevskyi M. V. (2005). Kryminalistyka (u suchasnomu vyhliadi): pidruchnyk. Kyiv: Kondor. S. 82. [in Ukrainian].
Semenov V. V. (2006). Spetsialni znannia v rozsliduvanni zlochyniv (zmist, orhanizatsiia vykorystannia): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 205 s. [in Ukrainian].
Shepitko V. Yu. (2010). Vybrani tvory. Kharkiv: Vyd. ahentstvo «Apostyl». 576 s. [in Ukrainian].
Simakova-Iefremian E. B. (2017). Teoretyko-pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 516 s. [in Ukrainian].
Tiulieniev S. A. (2025). Teoretychni zabezpechennia ta praktychni osnovy rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz reiderstvom: monohrafiia. Kharkiv: Pravo. 406 s. [in Ukrainian].
Vuima A. H. (2020). Poniattia, sutnist ta formy spetsialnykh znan, shcho vykorystovuiutsia pid chas rozsliduvannia vbyvstv. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka*. № 1 (89). S. 54–62. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 29.04.2025

Suggested Citation:
Чалий, Б. (2025). Поняття та форми спеціальних знань, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 175-183. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.15

РЕЦЕНЗІЇ
Reviews
Bewertungen
Revues
Recenzie

Рецензія на монографію С. А. Тюлєнєва та В. Г. Нікітюка

«РАТИЩНА ХОЛОДНА ЗБРОЯ, УТВОРЕНА З СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗНАРЯДДЯ. КНИГА ДРУГА. ВИДАННЯ ДРУГЕ, ПЕРЕРОБЛЕНЕ І ДОПОВНЕНЕ. ХАРКІВ : ННЦ «ІСЕ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА, 2025. 216 С.»»

Монографія С. А. Тюлєнєва та В. Г. Нікітюка «Ратищна холодна зброя, утворена з сільськогосподарського знаряддя. Книга друга. Видання друге, перероблене і доповнене. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2025. 216 с.»» являє собою цінне та своєчасне дослідження у галузі зброєзнавства, що вирізняється глибоким аналізом маловідомих аспектів історії зброї. Видання є логічним продовженням першої книги авторів, присвяченої бойовим сокирам, і фокусується на різноманітті ратищної зброї, яка історично виникла внаслідок трансформації звичайних сільськогосподарських інструментів. Варто зазначити, що видання доповнене розділом 8 «Сільськогосподарські ціпи», який містить додаткові матеріали щодо бойових ціпів, їх символізації в геральдиці, живопису, рельєфній скульптурі, боністиці; подана класифікація ціпів. Це дозволяє ще детальніше розглянути історію та розвиток ратищної зброї, що виникла із сільськогосподарського знаряддя, а також розширить розуміння її ролі в культурному та військовому контексті. Оновлене видання стане ще більш цінним ресурсом для дослідників і всіх зацікавлених у тематиці історії зброї.

Інтерес для дослідників представляють актуальні ознаки ратищної зброї, яка за криміналістичною класифікацією належить до категорії холодної зброї:

- цільове призначення;
- наявність конструктивних уражаючих елементів;
- відповідність масогабаритних характеристик ратищної зброї фізичним можливостям людини, що дає змогу метати її або використовувати в інший спосіб як ручну зброю;
- достатність мускульної енергії людини для ефективного ураження живої цілі за одноразового застосування ратищної зброї;
- відсутність зручного способу застосування зброї для виконання господарсько-побутових або виробничих робіт;
- наявність конструктивних елементів, що сприяють застосуванню ратищної зброї для ураження живої цілі й заважають виконанню господарсько-побутових або виробничих робіт;
- достатня міцність конструкції ратищної зброї для багаторазового її використання як холодної зброї з врахуванням способу її використання.

Згідно з чинною методикою дослідження холодної зброї, холодна ратищна зброя має бути призначена для ураження живої цілі та придатна для неодноразового ураження. Якщо знаряддя частково або повністю цьому не відповідає, то воно не належить до категорії холодної зброї. Призначеність визначають за наявністю сукупності конструктивних ознак (елементів певного виду, матеріалу, форми та розмірів, а також способу їх з'єднання), які дають змогу класифікувати об'єкт як певний різновид холодної зброї. Придатність зброї для використання за призначенням визначають за наявністю технічного забезпечення як окремих елементів, так і всієї конструкції, достатністю її уражуючих властивостей, а також безпечністю використання. Ці критерії мають відповідати сучасним екземплярам ратищної зброї (новоробів), виготовлених за типом відомих старовинних зразків за цільовим призначенням. Старовинні екземпляри холодної ратищної зброї, яка перебувала на озброєнні як окремих воїнів, так і військових формувань згідно з їх цільовим призначенням, необхідно визначати як такі, що належить до категорії бойової холодної зброї, а господарсько-побутові вироби (зокрема такі, що за потреби інколи використовували під час битв) — не кваліфікувати як холодну зброю. Водночас важливим критерієм для старовинної зброї є визначення придатності до використання за цільовим призначенням, що пов'язано зі значним терміном зберігання, який може нараховувати сотні або й тисячі років, унаслідок чого ратище зазвичай зазнає критичних

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

© Е. Сімакова-Єфремян, 2025

пошкоджень або повністю втрачається, а бойова частина — лише частково.

Однією з головних переваг монографії є її комплексний підхід до дослідження. Автори не обмежуються лише описом окремих видів зброї, а розглядають її у широкому історичному та соціокультурному контексті. Підкреслюється, що багатовікова боротьба українців за незалежність, як і аналогічні процеси в інших куточках світу, неодмінно супроводжувалася використанням усіх доступних засобів, серед яких важливе місце посідали перероблені сільськогосподарські знаряддя.

Привертає увагу вузька спеціалізація та детальний розгляд різних видів ратищної зброї, що походять від сільськогосподарського інвентарю, таких як вила, граблі, коси, багри, лопати, мотики, серпи та ціпи. Автори не просто перелічують ці види, але й докладно аналізують їхні конструктивні особливості, історичний розвиток застосування та регіональні відмінності.

Високий науковий рівень роботи підтверджується такими аспектами:

рекомендацією до друку рішенням Вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, що свідчить про визнання наукового значення праці;

наявністю рецензентів, які є визнаними фахівцями в галузі технічних, історичних та юридичних наук, а також мистецтвознавства - отримання Диплому за перше місце у номінації «монографія» на Всеукраїнському (національному) конкурсі наукових та навчально-методичних видань з аграрної історії «Сіяч»;

використанням широкого кола джерел та експертного досвіду авторів, що забезпечує достовірність та обґрунтованість представлених відомостей. З 275 наведених джерел – 187 іншомовні;

розробленням детальних класифікацій для кожного виду зброї на основі багатьох ознак, таких як вид, походження, матеріал виготовлення, спосіб ураження, довжина ратища тощо. Це демонструє системний та всебічний підходи до вивчення предмета.

Монографія детально розкриває процес еволюції не лише зброї, але й самого сільськогосподарського інвентарю (мотик, лопат, вил, граблів, серпів, кіс, багрів, сокир тощо). Автори показують, як розвиток технологій обробки матеріалів (деревини, каменю, запеченої глини, металів) впливає на ефективність та зручність використання цих інструментів як у господарстві, так і в бою.

Особливої уваги заслуговує зв'язок історичних фактів із сучасністю. Автори зазначають, що багатовікова історія України, зокрема, боротьба українців за незалежність, неодмінно відбувалася з використанням усіх можливих засобів, серед яких — сільськогосподарське знаряддя та зброя, перероблена з нього. Це підкреслює актуальність дослідження та його значення для розуміння як історичного, так і сучасного контексту використання нестандартної зброї.

Структура монографії є логічною та послідовною, що полегшує сприйняття матеріалу.

Особливої уваги заслуговує класифікація та опис різних видів ратищної зброї, представлених у монографії. Читач знайде тут докладну інформацію про:

- вила: починаючи від простих дерев'яних вил для сільськогосподарських робіт до їх бойових модифікацій, церемоніальних і парадних зразків, а також екзотичних видів, таких як німецький дезарконер чи китайські бойові вила;
- граблі: простежується еволюція граблів від давніх прототипів до сучасних знарядь, а також розглядаються їхні бойові версії, зокрема, в'єтнамські, китайські та японські бойові граблі;
- коси : монографія охоплює широкий спектр бойових кіс, від європейських зразків XVI-XIX століть до китайської гуань дао та японських бісенто й нагіната;
- багри: представлено як європейські багри, що використовувалися в історичних битвах, так і їхні різновиди в різних культурах, включаючи індійський анкус, китайські цзяньгоу та японські содегарамі;

- лопати: розглядається трансформація звичайної лопати в армійське знаряддя та засіб самооборони, включаючи малу піхотну та саперну лопати, а також японську бойову лопату хера;
- мотики: представлені як сільськогосподарські мотики, так і їхні бойові аналоги, що використовувалися в різних регіонах;
- серпи : монографія демонструє вражаючу різноманітність серпоподібної зброї, починаючи від бактрійських мечів-серпів та індонезійського куджангу до японської кусарігами та африканських бойових серпів;
- ціпи: використовували з давніх-давен у Месопотамії як сільськогосподарський інвентар. У Давньому Єгипті ціп, окрім сільськогосподарського знаряддя, був одним із символів влади ще за часів Тутанхамона. Пізніше ціпи стали використовуватися і як зброя. Руків'я виготовляли з легких порід дерева, а било – з важких і міцних, наприклад, дуба. На сьогодні ціп перестав використовуватися як сільськогосподарське знаряддя у зв`язку з поширенням молотарок і комбайнів.

Особливу цінність монографії надає багатий ілюстративний матеріал. Численні фотографії, рисунки та схеми допомагають читачеві візуалізувати описані зразки зброї та краще зрозуміти їхні конструктивні особливості. Важливою є також увага до регіональних відмінностей у конструкції та застосуванні зброї, що підкреслює її тісний зв'язок з місцевими традиціями та потребами.

Автори також розглядають символічне значення деяких видів сільськогосподарського знаряддя та їхніх бойових похідних у геральдиці, філателії та інших аспектах культури. Це додає дослідженню міждисциплінарного характеру та розширює розуміння ролі цих предметів у суспільстві.

Окремо слід відзначити розділ, присвячений криміналістичній класифікації ратищної зброї, утвореної з сільськогосподарського знаряддя. Визначення критеріїв, за якими господарсько-побутові предмети можуть бути віднесені до категорії холодної зброї, є важливим для судових експертів та інших спеціалістів у цій галузі.

З огляду на все зазначене вище, монографія С. А. Тюлєнєва та В. Г. Нікітюка «Ратищна холодна зброя, утворена з сільськогосподарського знаряддя. Книга друга. Видання друге, перероблене і доповнене» є фундаментальним дослідженням, яке стане незамінним джерелом інформації для судових експертів і спеціалістів у галузі холодної зброї, істориків, етнографів, колекціонерів та всіх, хто цікавиться історією військової справи та еволюцією знарядь праці. Її детальний аналіз, багатий ілюстративний матеріал та міждисциплінарний підхід роблять цю монографію значним внеском у розвиток зброєзнавства.

Рецензентка
Заступниця директора з наукової роботи
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
докторка юридичних наук, професорка,
заслужена діячка науки і техніки України
Елла Сімакова-Єфремян

Review of the monograph by Serhii Tiulieniev and Vitalii Nikitiuk

POLE COLD WEAPONS FORMED FROM AGRICULTURAL TOOLS. BOOK TWO. SECOND EDITION, REVISED AND SUPPLEMENTED. KHARKIV: NSC « HON. PROF. M. S. BOKARIUS FSI» 2025. 216 P.

Monograph by Serhii Tiulieniev and Vitalii Nikitiuk: Pole Cold Arms Formed from Agricultural Tools. Book Two. Second edition, revised and supplemented. Kharkiv: ICE named after Hon. Prof. M.S. Bokarius, 2025. 216 p. is a valuable and timely study in the field of weapons studies, characterized by a deep analysis of little-known aspects of the history of weapons. The publication is a logical continuation of the authors' first book on battle axes and focuses on variety of pole weapons that historically arose from the transformation of ordinary agricultural tools. It is worth noting that the publication is supplemented by Chapter 8: Agricultural Chains, which contains additional materials on battle chains, their symbolization in heraldry, painting, relief sculpture and notaphily; a classification of chains is presented. This allows for an even more detailed look at the history and development of the chain weapon, which originated from an agricultural tool, and will expand the understanding of its role in the cultural and military context. The updated edition will be an even more valuable resource for researchers and anyone interested in history of weapons.

Interest to researchers present actual specifics of pole weapon, that, according to the forensic classification, belongs to the category of cold arms:

- intended use;
- availability of structural striking elements;
- compliance of the weight and size characteristics of the handgun with the physical capabilities of a person, which allows it to be thrown or otherwise used as a handgun;
- sufficiency of human muscle energy for the effective defeat of a living target with a single use of a pole weapon;
- lack of a convenient way to use weapons for household or industrial work;
- availability of structural elements that contribute to the use of rhetorical weapons to defeat a live target and interfere with the performance of household or industrial works;
- sufficient strength of the rhetorical weapon design for its repeated use as a cold weapon, taking into account the method of its use.

According to current methods for studying cold weapons, cold weapons must be intended for hitting a living target and be suitable for repeated hits. If the weapon partially or completely does not meet this requirement, then it does not belong to the category of cold weapons. The intended purpose is determined by the presence of a set of design features (elements of a certain type, material, shape and size, as well as the method of their connection), which make it possible to classify the object as a certain type of cold weapon. The suitability of the weapon for use for its intended purpose is determined by the presence of technical support for both individual elements and the entire structure, the sufficiency of its striking properties, as well as the safety of use. These criteria must correspond to modern examples of cold weapons (new products) manufactured according to the type of known ancient samples for their intended purpose. Ancient examples of cold steel weapons, which were in service with both individual warriors and military formations according to their intended purpose, should be defined as belonging to the category of combat cold fighting weapons, and household products (in particular, those that were sometimes used during battles if necessary) should not be qualified as cold steel weapons. At the same time, an important criterion for ancient weapons is determining their suitability for use for their intended purpose, which is associated with a significant storage period, which can be hundreds or even thousands of years, as a result of which the cold steel usually suffers critical damage or is completely lost, and the combat part, only partially.

One of the main advantages of the monograph is its comprehensive approach to research. The authors are not limited to the description of certain types of weapons, but consider them in a broad historical and socio-cultural context. It is emphasized that the centuries-old struggle of Ukrainians for independence, as well as similar processes in other parts of the world, was necessarily accompanied

by the use of all available means, among which recycled agricultural implements occupied an important place.

The narrow specialization and detailed consideration of various types of pole weapons originating from agricultural implements, such as forks, rakes, scythes, picks, shovels, hoes, sickles, and flails, is noteworthy. The authors not only list these types, but also analyze in detail their design features, historical development of use, and regional differences.

The high scientific level of work is confirmed by the following aspects:

recommendation for publication by the decision of the Academic Council of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, which indicates the recognition of the scientific significance of the work;

Availability of reviewers who are recognized experts in the field of technical, historical and legal sciences, as well as art history - Anatoliy Doluda, PhD in Technology, Docent, Associate Professor of the Department of Restoration and Examination of Works of Art of the Kharkiv State Academy of Design and Arts; Volodymyr Maslak, Doctor of History, Professor, Academician, Head of the Department of Humanities, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University; Yevhen Pysmenskyi, Professor, Member of the Scientific Advisory Council of the Supreme Court, member of the Presidium of the Ukrainian Association of Criminal Law. This guarantees and confirms the high level of expertise and quality of the research. This guarantees and confirms the high level of expert evaluation and quality of the research;

1. ВИЛА

Вила (лат. *furca*, англ. *Pitchfork*, праслов. *Vidla* — розвилка, похідне від *viti* — вити, навивати сіно на стіг) — сільськогосподарський ручний інструмент, який селяни використовували в сільському господарстві для завантаження і вивантаження сіна й інших продуктів сільського господарства, а також створення проколів у ґрунті для його аерування.

1.1. Господарсько-побутові вила

Вила — це інструмент, що містить держак із кількома прямими зубами на його кінці. Зуби вил (на відміну від граблів) розташовані не під прямим кутом до держака, а є його продовженням (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Вила (2-га пол. XIX ст.)

Традиційно за матеріалом виготовлення сільськогосподарські вила поділяють на дерев'яні та металеві.

Дерев'яні вила використовували для змітування сіна чи подачі снопів на віз (рис. 1.2). Для накладання або перенесення гною використовували дерев'яні вила з металевими наконечниками (ральниками, наріжниками).

Рис. 1.2. Навантаження сіна дерев'яними вилами на віз

Більш досконалими були металеві вила з довгими, дещо вигнутими та загостреними зубами, укріпленими на колодці з втулкою для кріплення дерев'яного держака (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Селянин із металевими вилами

Кількість зубів, конструктивно пов'язаних поперечкою в одне ціле,— від 2 до 12. Розрізняють сінні (рис. 1.4—1.5), гнойові (рис. 1.6) та коренеплідні (рис. 1.7—1.8) сільськогосподарські вила.

Рис. 1.4. Сінні вила Рис. 1.5. Сінні вила

4

- obtaining a Diploma for the first place in the nomination "monograph" at the All-Ukrainian (national) competition of scientific and educational publications on agricultural history "Сіяч";
- using a wide range of sources and expert experience of the authors, which ensures the reliability and validity of the information provided. Of the 275 sources cited, 187 are in foreign languages;
- development of detailed classifications for each type of weapon based on many features, such as type, origin, material of manufacture, method of destruction, length of the mantle, etc. This demonstrates a systematic and comprehensive approach to the topic study.

The monograph reveals in detail the process of evolution of not only weapons but also agricultural implements (hoes, shovels, pitchforks, rakes, sickles, scythes, hoes, axes, etc.). The authors demonstrate how development of material processing technologies (wood, stone, baked clay, metals) affects the efficiency and convenience of using these tools both on the farm and in battle.

Connection between historical facts and modernity deserves special attention. The authors note that the centuries-old history of Ukraine, in particular, the struggle of Ukrainians for independence, certainly took place using all possible means, including agricultural implements and weapons recycled from it. This emphasizes the relevance of the study and its importance for understanding both the historical and modern context of the use of non-standard weapons.

The monograph structure is logical and consistent that facilitates content perception.

Particular attention should be paid to the classification and description of various types of ritual weapons presented in the monograph. The reader will find here detailed information about:

- pitchforks: ranging from simple wooden pitchforks for agricultural work to their combat modifications, ceremonial and ceremonial models, as well as exotic types such as the German desarconer or Chinese battle pitchforks;
- rakes: the evolution of rakes from ancient prototypes to modern weapons is traced, as well as their combat versions are considered, in particular, Vietnamese, Chinese and Japanese combat rakes;

- braids: The monograph covers a wide range of martial arts braids, from European models of the 16th and 19th centuries to Chinese guan dao and Japanese bisento and naginata;
- bugles: both European bugles used in historical battles and their varieties in different cultures, including Indian ankus, Chinese jiangou, and Japanese sodegarami, are presented;
- shovels: examines the transformation of the ordinary shovel into an army weapon and self-defense tool, including the small infantry and sapper shovel, as well as the Japanese hera battle shovel;
- hoes: both agricultural hoes and their combat counterparts used in different regions are presented;
- sickles: the monograph showcases an impressive variety of sickle-like weapons ranging from Bactrian sickle swords and Indonesian kujang to Japanese kusarigami and African war sickles;

Chains: have been used since ancient times in Mesopotamia as agricultural tools. In Ancient Egypt, in addition to agricultural tools, the chain was one of the symbols of power as far back as the time of Tutankhamun. Later, chains were also used as weapons. The handles were made of light wood, and the bits were made of heavy and strong wood, such as oak. Today, the chain is no longer used as an agricultural tool due to the spread of threshing machines and combines.

The rich illustrative content provides a special value of the monograph. Numerous photographs, drawings and diagrams help the reader to visualize the described samples of weapons and better understand their design features. It is also important to pay attention to regional differences in the design and use of weapons, which emphasizes its close connection with local traditions and needs.

The authors consider symbolic significance of some types of agricultural implements and their combat derivatives in heraldry, philately, and other aspects of culture. This adds an interdisciplinary character to the research and broadens the understanding of the role of these items in society.

Separately, it should be noted the section devoted to the forensic classification of rhetorical weapons formed from agricultural implements. Determining the criteria by which household items can be classified as cold weapons is important for forensic experts and other specialists in this field.

In view of all the above, monograph by Serhii Tiulieniev and Vitalii Nikitiuk: Pole Cold Weapons Formed from Agricultural Tools. Book Two. Second edition, revised and supplemented is fundamental research that will become an indispensable source of information for forensic experts and specialists in the field of knives, historians, ethnographers, collectors and anyone interested in the history of military affairs and the evolution of tools. Her detailed analysis, rich illustrative material and interdisciplinary approach make this monograph a significant contribution to the development of weapons science.

Reviewer
Deputy Director on scientific work,
of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius
Forensic Science Institute»
Doctor of Law, Professor,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

Ella Simakova-Yefremian

Revue de la monographie de Serhii Tiulieniev et Vitalii Nikitiuk

ARME BLANCHE À CLIQUET FORMÉE À PARTIR D'UN OUTIL AGRICOLE. DEUXIÈME ÉDITION, RÉVISÉE ET COMPLÉTÉE. KHARKIV : M. S. BOKARIUS CNREJ, 2025. 216 P.

Monographie de monographie de Serhii Tiulieniev et Vitalii Nikitiuk : Arme blanche à cliquet formée à partir d'un outil agricole. Deuxième édition, révisée et complété. Kharkiv : M. S. Bokarius CNREJ, 2025. 216 p. est une étude précieuse et opportune dans le domaine des études sur les armes, caractérisée par une analyse approfondie d'aspects peu connus de l'histoire des armes. Cette publication est la suite logique du premier livre des auteurs sur les haches de combat et se concentre sur la variété des armes à crotales qui sont nées historiquement de la transformation d'outils agricoles ordinaires. Il convient de noter que la publication est complétée par le chapitre 8, «Chaînes agricoles», qui contient des informations supplémentaires sur les chaînes de combat, leur symbolisme dans l'héraldique, la peinture, la sculpture en relief et la bonistique, ainsi qu'une classification des chaînes. Cela permet d'examiner de manière encore plus détaillée l'histoire et l'évolution de l'arme à chaîne, qui a évolué à partir d'un outil agricole, et de mieux comprendre son rôle dans le contexte culturel et militaire. L'édition mise à jour constituera une ressource encore plus précieuse pour les chercheurs et tous ceux qui s'intéressent à l'histoire des armes.

Les chercheurs s'intéressent aux caractéristiques pertinentes des armes rhétoriques qui, selon la classification criminalistique, appartiennent à la catégorie des armes froides :

- utilisation prévue ;
- disponibilité des éléments endommageant la structure ;
- conformité des caractéristiques de masse des armes rhétoriques avec les capacités physiques d'une personne, ce qui permet de la lancer ou de l'utiliser d'une autre manière comme arme de poing ;
- suffisance de l'énergie musculaire humaine pour un engagement efficace d'une cible réelle avec une seule utilisation d'armes rhétoriques ;
- manque d'un moyen pratique d'utiliser des armes pour les travaux ménagers ou industriels ;
- disponibilité d'éléments structurels qui contribuent à l'utilisation d'armes rhétoriques pour vaincre une cible réelle et interférer avec la performance des travaux ménagers ou industriels ;
- force suffisante de la conception rhétorique de l'arme pour son utilisation répétée comme arme froide, en tenant compte de la méthode de son utilisation.

Selon la méthode simple de suivi des cultures froides, les cultures froides peuvent être destinées à la destruction de cibles vivantes et conviennent à des fins non jetables. Si elles ne correspondent souvent à rien, elles n'appartiennent pas à la catégorie des cultures froides. L'importance est déterminée par la présence d'une combinaison de caractéristiques de conception (éléments de type, de matériau, de forme et de taille différents, ainsi que leur mode de connexion), qui permettent de classer un objet comme un type différent d'hiver froid. L'applicabilité de la structure à des fins de reconnaissance est due à la présence de la sécurité technique des éléments environnants et de la structure entière, à la disponibilité des organes de soutien, ainsi qu'à l'usage sécurisé s. Ces critères peuvent être similaires à ceux des spécimens actuels d'armures militaires, préparés selon le type de symboles anciens familiers à des fins spécifiques. Les exemples anciens d'armures militaires froides, ayant servi dans l'armée ainsi que dans des moulages militaires pour leurs propres besoins, doivent être identifiés comme tels. Les armures de combat appartiennent à la catégorie des armures froides, et les armures de combat ménager (celles qui ont été victorieuses pour la consommation au moment de la bataille) ne sont pas considérées comme telles. De nos jours, un critère important pour les objets anciens est leur valeur, associée à une longue durée de conservation, qui peut représenter des centaines, voire des milliers de pierres, dont l'héritage est reconnu par l'armée comme gravement endommagé ou totalement gaspillé, et dont la partie militaire est trop souvent.

L'un des principaux avantages de la monographie est son approche globale de la recherche. Les auteurs ne se limitent pas à la description de certains types d'armes, mais les considèrent dans un large contexte historique et socioculturel. Il est souligné que la lutte séculaire des Ukrainiens pour l'indépendance, ainsi que des processus

8. ЦІП

8.1. Сільськогосподарські ціпи

Ціп (англ. Flail, лат. Flail) використовували з давніх-давен у Месопотамії як сільськогосподарський інвентар (рис. 8.1). У Давньому Єгипті ціп, окрім сільськогосподарського знаряддя (рис. 8.2), був одним із символів влади ще за часів Тутанхамона (рис. 8.3). Пізніше став використовуватися і як зброя. Руків'я виготовляли з легких порід дерева, а било – з важких і міцних, наприклад дуба. Після сушки снопів по них били ціпами (рис. 8.4), періодично перевертаючи. Після обмолоту зерно згрібали вбік, солому збирали. На сьогодні ціп перестав використовуватися як сільськогосподарське знаряддя у звязку з поширенням молотарок і комбайнів.

Рис. 8.1. Давній сільськогосподарський ціп

Сільськогосподарський ціп (англ. Agricultural Flail, лат. Agriculturae Flail) (інші назви: чеп, молотило, цап) – знаряддя для обмолоту (відокремлення зерна від колосків). Зазвичай складається з двох або декількох рухомо з'єднаних палиць: руків'я (тримача, тримки, кадці) довжиною до 2 м та била (бойка, кия, кийця, билення, типка, тяпця, нав'язня, валька, бича, битника, отильника, типинки) довжиною до 0,8 м, яке є робочою частиною знаряддя. Руків'я з билом з'єднані між собою підвісом (приузом, привузом, привзою, приудом, гужком), який зазвичай виготовлявся із сиром'ятної шкіри або мотузки (рис. 8.5).

Рис. 8.2. Єгипетські фрески з гробниці фіванського чиновника Менна

Рис. 8.3. Інсигнії Тутанхамона: скіпетр і ціп. XIV ст. до н. е.

166

similaires dans d'autres parties du monde, s'accompagnaient nécessairement de l'utilisation de tous les moyens disponibles, parmi lesquels les outils agricoles recyclés occupaient une place importante.

L'attention est attirée sur la spécialisation étroite et l'examen détaillé de divers types d'armes rata provenant d'outils agricoles, tels que les fourches, les râteaux, les tresses, les crochets, les pelles, les houes, les faucilles et les queues. Les auteurs énumèrent non seulement ces espèces, mais analysent également en détail leurs caractéristiques de conception, l'évolution historique de l'application et les différences régionales.

Le haut niveau scientifique des travaux est confirmé par les aspects suivants :

recommandation pour publication par décision du Conseil Académique du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» du Ministère de la Justice de l'Ukraine, ce qui indique la reconnaissance de la signification scientifique de l'œuvre ;

La disponibilité d'examinateurs qui sont des experts reconnus dans le domaine des sciences techniques, historiques et juridiques, ainsi que de l'histoire de l'art: Anatoliy Doluda, candidat aux sciences techniques, professeur agrégé, professeur agrégé du département de restauration et d'examen des œuvres d'art de l'établissement d'enseignement supérieur de l'Académie de design et des arts de l'État de Kharkiv ; Volodymyr Maslak, docteur en sciences historiques, professeur, académicien, chef du département des sciences humaines, de la culture et des arts de l'Université nationale Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi ; Yevhen Pysemenyi, professeur du département de droit et d'administration publique, Docteur en droit, Professeur, Membre du conseil consultatif scientifique de la Cour suprême, membre du présidium de l'Association ukrainienne de droit pénal de droit pénal. Cela garantit et confirme le haut niveau d'expertise et la qualité de la recherche ;

l'obtention d'un Diplôme pour la première place de la nomination « monographie » au concours Ukrainien (national) de publications scientifiques et pédagogiques sur l'histoire agricole « Сіяч» ;

- en utilisant un large éventail de sources et d'expériences d'experts des auteurs, ce qui garantit la fiabilité et la validité des informations fournies. Sur les 275 sources citées, 187 sont en langues étrangères ;
- élaboration de classifications détaillées pour chaque type d'arme en fonction de nombreuses caractéristiques, telles que le type, l'origine, le matériau de fabrication, la méthode de destruction, la longueur du manteau, etc. Cela démontre une approche systématique et globale de l'étude du sujet.

La monographie révèle en détail le processus d'évolution non seulement des armes, mais aussi des équipements agricoles eux-mêmes (houe, pelles, fourches, râteaux, faucilles, tresses, pourpres, haches, etc.). Les auteurs montrent comment le développement des technologies de transformation des matériaux (bois, pierre, argile cuite, métaux) affecte l'efficacité et la facilité d'utilisation de ces outils à la fois à la ferme et au combat.

Le lien entre les faits historiques et la modernité mérite une attention particulière. Les auteurs notent que l'histoire séculaire de l'Ukraine, en particulier la lutte des Ukrainiens pour l'indépendance, a certainement eu lieu en utilisant tous les moyens possibles, y compris les outils agricoles et les armes recyclées. Cela souligne la pertinence de l'étude et son importance pour comprendre à la fois le contexte historique et moderne de l'utilisation d'armes non standard.

La structure de la monographie est logique et cohérente, ce qui facilite la perception du matériel.

Une attention particulière doit être accordée à la classification et à la description des différents types d'armes rituelles présentés dans la monographie. Le lecteur trouvera ici des informations détaillées sur :

- fourchettes : allant de simples fourchettes en bois pour les travaux agricoles à leurs modifications de combat, échantillons cérémoniels et cérémoniels,

ainsi que des espèces exotiques telles que le désarconer allemand ou les fourchettes de combat chinoises ;
- râteaux : l'évolution des râteaux des prototypes anciens aux armes modernes est tracée, ainsi que leurs versions de combat sont considérées, en particulier, les râteaux de combat vietnamiens, chinois et japonais ;
- tresses : la monographie couvre un large éventail de tresses de combat, des échantillons européens du XVIe au XIXe siècle au guan dao chinois et au bisento et naginata japonais ;
- gaffes : présente à la fois les gaffes européennes utilisés dans les batailles historiques et leurs variétés dans différentes cultures, y compris les ankus indiens, le jiangou chinois et le sodegarami japonais ;
- pelles : la transformation d'une pelle conventionnelle en canon de l'armée et en moyen d'autodéfense est envisagée, y compris de petites pelles d'infanterie et de sapeurs, ainsi qu'une pelle de combat japonaise de hérisson ;
- houes : les houes agricoles et leurs homologues de combat utilisées dans différentes régions sont présentées ;
- faucilles : la monographie démontre la diversité frappante des armures en forme de faucille, allant des faucilles-épées bactriennes et du kujang indonésien aux kusarigami japonais et aux faucilles de guerre africaines ;

Chaînes : utilisées depuis l'antiquité en Mésopotamie comme outils agricoles. Dans l'Égypte antique, la chaîne, outre la terre agricole, était l'un des symboles du maître de l'horloge, Toutânkhamon. Plus tard, les chaînes ont commencé à se dégrader. Les bras étaient fabriqués à partir d'essences de bois légères, et les battoirs à partir d'essences précieuses et précieuses, comme le chêne. Aujourd'hui, elles ont perdu leur importance en tant que projet rural, en raison de l'essor des marteaux et des moissonneuses-batteuses.

La monographie est particulièrement précieuse pour son riche contenu d'illustration. De nombreuses photographies, dessins et diagrammes aident le lecteur à visualiser les armes décrites et à mieux comprendre leurs caractéristiques de conception. L'attention portée aux différences régionales dans la conception et l'utilisation des armes est également importante, soulignant leur lien étroit avec les traditions et les besoins locaux.

Les auteurs examinent également la signification symbolique de certains types d'outils agricoles et de leurs dérivés de combat dans l'héraldique, la philatélie et d'autres aspects de la culture. Cela ajoute un caractère interdisciplinaire à la recherche et élargit la compréhension du rôle de ces sujets dans la société.

Par ailleurs, il convient de noter la section consacrée à la classification criminalistique des armes rhétoriques formées à partir d'outils agricoles. Déterminer les critères selon lesquels les articles ménagers peuvent être classés comme des armes froides est important pour les experts judiciaires et autres spécialistes dans ce domaine.

À tous égards, la monographie de monographie de Serhii Tiulieniev et Vitalii Nikitiuk : Arme blanche à cliquet formée à partir d'un outil agricole. Deuxième édition, révisée et complétée est significative. Un livre d'ami. Vu par un ami, révisé et mis à jour, avec des recherches fondamentales, qui deviendra une source d'information indispensable pour les experts navals et les spécialistes des eaux froides, les historiens, les ethnographes, les collectionneurs et tous ceux qui s'intéressent à l'histoire des affaires militaires et à son évolution. Notre analyse détaillée, notre riche matériel d'illustration et notre approche interdisciplinaire font de cette monographie une contribution significative au développement des connaissances.

Le critique
Directeur sur le travail scientifique,
adjoint du Centre national de la recherche scientifique
«Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius»
Docteur en droit, professeur,
Travailleur honoré de la science et de la technologie de l'Ukraine

Ella Simakova-Yefremian

Rezension zur Monografie von S. A. Tiulieniev und V. H. Nikitiuk:

„STANGENWAFFEN AUS LANDWIRTSCHAFTLICHEN WERKZEUGEN. BAND II. ZWEITE, ÜBERARBEITETE UND ERWEITERTE AUFLAGE. CHARKIW: NWZ IFE, 2025. 216 S."

Monografie von S. A. Tjulenev und V. H. Nikitjuk: „Stangenwaffen aus landwirtschaftlichen Werkzeugen. Band II. Zweite, überarbeitete und erweiterte Auflage. Charkiw: NWZ IFE, 2025. 216 S." stellt eine wertvolle und zugleich höchst aktueller wissenschaftliche Arbeit auf dem Gebiet der Waffenkunde dar. Das Werk zeichnet sich durch eine fundierte Analyse bislang wenig erforschter Aspekte der Waffengeschichte aus. Es bildet eine konsequente Fortsetzung des ersten Bandes der Autoren, der den Streitäxten gewidmet war, und legt den Fokus auf die Vielfalt der Stangenwaffen, die historisch durch die Umfunktionierung gewöhnlicher landwirtschaftlicher Geräte entstanden sind. Besonders hervorzuheben ist Kapitel 8, das den bäuerlichen Dreschflegeln gewidmet ist. Es enthält zusätzliche Materialien zur Symbolik dieser Waffenform in der Heraldik, Malerei, Reliefplastik und Notaphilie sowie eine systematische Klassifikation. Dieser Teil erweitert das Verständnis für die kulturelle und militärische Bedeutung derartiger Waffen und trägt dazu bei, die historische Entwicklung dieser Waffengattung detaillierter nachzuzeichnen.

Für die forensische Praxis bietet das Buch besondere Relevanz durch die systematische Darstellung der Merkmale, anhand derer Stangenwaffen kriminaltechnisch als Hieb- und Stichwaffen (kalte Waffen) klassifiziert werden können. Zu diesen Merkmalen zählen:

Ihre Zweckbestimmung zum gezielten Einsatz gegen lebende Ziele;

- das Vorhandensein konstruktiver Angriffselemente;
- die Anpassung der Masse- und Größendimensionen an die körperlichen Fähigkeiten eines Menschen, um die Waffe werfen oder anderweitig manuell führen zu können;
- die Eignung, mit menschlicher Muskelkraft bei einmaligem Einsatz wirksam Schaden zuzufügen;
- das Fehlen einer praktikablen Nutzung im Haushalt oder in der landwirtschaftlichen Arbeit;
- das Vorhandensein konstruktiver Eigenschaften, die gezielt auf Wirksamkeit gegen lebende Ziele ausgelegt sind und zugleich eine Nutzung zu praktischen Zwecken verhindern;
- die strukturelle Stabilität der Waffe für den wiederholten Gebrauch als kalte Waffe unter Berücksichtigung ihrer Handhabung.

Nach der geltenden kriminaltechnischen Methodik gilt eine Stangenwaffe nur dann als „kalte Waffe", wenn sie dafür konstruiert und geeignet ist, lebende Ziele zu verletzen, und mehrfach eingesetzt werden kann. Werkzeuge, die diesen Kriterien nicht oder nur teilweise entsprechen, fallen nicht unter die rechtliche Definition von Hieb- oder Stichwaffen. Verwendungszweck wird anhand einer Kombination von konstruktiven Merkmalen bestimmt (Elemente bestimmter Art, Materials, Form und Größe sowie deren Verbindung), die es ermöglichen, einen Gegenstand als eine bestimmte Art von Blankwaffe zu klassifizieren. Die Gebrauchstauglichkeit der Waffe für den beabsichtigten Einsatz ergibt sich aus der technischen Ausgestaltung sowohl einzelner Elemente als auch der gesamten Konstruktion, der Wirksamkeit ihrer Schlagwirkung sowie der sicheren Handhabung. Diese Kriterien sollten den modernen Exemplaren der Stangenwaffen (Rekonstruktionen) entsprechen, die nach dem Vorbild bekannter historischer Vorlagen gefertigt wurden.

Historische Stangenwaffen, die gemäß ihrer Zweckbestimmung sowohl von einzelnen Kriegern als auch von Militäreinheiten verwendet wurden, sind der Kategorie der Blankwaffen zuzuordnen. Haushalts- und Gebrauchsgegenstände (darunter solche, die gelegentlich in Schlachten verwendet wurden) sind dagegen nicht als Blankwaffen zu qualifizieren. Ein wesentlicher Maßstab bei historischen Waffen ist zudem ihre Gebrauchstauglichkeit im ursprünglichen Sinne, was aufgrund der oft jahrhundertelangen Lagerung nur schwer zu bewerten ist – meist sind die Stiele schwer beschädigt oder vollständig verloren, während die Kampfteile nur teilweise erhalten sind.

Ein zentrales Merkmal der Monografie ist ihr ganzheitlicher Forschungsansatz. Die Autoren beschränken sich nicht auf eine Beschreibung einzelner Waffentypen, sondern betrachten diese im umfassenden historischen und soziokulturellen Kontext. Sie betonen, dass der jahrhundertealte Freiheitskampf der Ukrainer – wie auch ähnliche Prozesse weltweit – stets den Einsatz sämtlicher verfügbarer Mittel erforderte, darunter auch umgearbeitete landwirtschaftliche Geräte.

Besonders hervorzuheben ist die spezialisierte und detaillierte Betrachtung unterschiedlicher Stangenwaffenarten, die aus landwirtschaftlichem Gerät hervorgingen, wie Heugabeln, Rechen, Sensen, Haken, Schaufeln, Hacken, Sicheln und Dreschflegel. Die Autoren listen diese nicht nur auf, sondern analysieren gründlich deren Konstruktionsmerkmale, historische Anwendung und regionale Besonderheiten.

Die wissenschaftliche Qualität der Arbeit zeigt sich unter anderem durch:

- die Empfehlung zur Veröffentlichung durch den Wissenschaftlichen Rat des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums „Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertisen“ (NWZ IFE) des Justizministeriums der Ukraine;
- die Beteiligung angesehener Gutachter aus Technik, Geschichte, Rechtswissenschaften und Kunstgeschichte, u. a. Anatolii Doluda (Technik), Volodymyr Maslak (Geschichte) und Yevhen Pysmenskyi (Rechtswissenschaft);
- die Auszeichnung mit dem 1. Preis in der Kategorie „Monografie“ im Rahmen des nationalen Wettbewerbs wissenschaftlicher und didaktischer Veröffentlichungen zur Agrargeschichte „Siiach“;
- die Verwendung umfangreicher Quellen – von 275 sind 187 fremdsprachig;
- die detaillierte Klassifikation jedes Waffentyps nach Kriterien wie Herkunft, Material, Art der Schlagwirkung, Schaftlänge u. a., was einen systematischen Zugang belegt.

Die Monografie beleuchtet nicht nur die Evolution der Waffen selbst, sondern auch die des zugrunde liegenden landwirtschaftlichen Geräts (Hacken, Schaufeln, Gabeln, Rechen, Sicheln, Sensen, Haken, Äxte usw.). Dabei zeigen die Autoren, wie Fortschritte in der Materialbearbeitung (Holz, Stein, Ton, Metall) die Effektivität und Nutzbarkeit der Werkzeuge im Alltag und im Kampf beeinflussten.

Besonderes Augenmerk gilt der Verbindung historischer Fakten zur Gegenwart. Die Autoren unterstreichen, dass der ukrainische Unabhängigkeitskampf stets auch mit improvisierten Waffen – etwa umfunktionierten Werkzeugen – geführt wurde. Dies verdeutlicht die Aktualität und Relevanz ihrer Untersuchung.

Die Struktur der Monografie ist logisch und übersichtlich, was das Verständnis erleichtert. Hervorzuheben ist die Klassifikation und Beschreibung verschiedener Stangenwaffenarten, darunter:

- Gabeln: von einfachen Holzgabeln bis hin zu Kampf- und Zeremonialvarianten sowie exotischen Formen wie dem deutschen Desarconer oder chinesischen Kampf-Gabeln;
- Rechen: ihre Entwicklung von antiken Prototypen bis zu modernen Geräten sowie ihre Nutzung als Waffen in Vietnam, China und Japan;
- Sensen: von europäischen Modellen des 16.–19. Jahrhunderts bis zu chinesischen Guan Dao und japanischen Bissento und Naginata;
- Haken: europäische Kriegs-Haken sowie Varianten wie der indische Ankus, chinesischer Jianggou und japanischer Sodegarami;
- Schaufeln: ihre Transformation zu militärischem Gerät wie Infanteriespaten, Sappeurschaufeln und der japanischen Kampfschaufel Hêra;
- Hacken: sowohl als Arbeitsgeräte als auch in ihrer Nutzung als Waffen in verschiedenen Regionen;
- Sicheln: ein eindrucksvolles Spektrum an sichelförmigen Waffen, etwa baktrische Sichel-Schwerter, indonesischer Kujang, japanische Kusarigama und afrikanische Kampfsicheln;
- Dreschflegel: seit der Antike in Mesopotamien als Werkzeug genutzt; im alten Ägypten Symbol der Macht – später auch Waffe mit hölzernem Griff und Schlagstück aus hartem Holz (z. B. Eiche); heute obsolet durch moderne Mähdrescher.

Ein bedeutender Pluspunkt ist das reichhaltige Bildmaterial – zahlreiche Fotos, Zeichnungen und Diagramme ermöglichen die visuelle Erfassung der dargestellten Waffen. Regionale Besonderheiten bei Konstruktion und Einsatz unterstreichen die enge Verbindung zur lokalen Kultur und ihren Anforderungen.

Die Autoren analysieren außerdem die symbolische Bedeutung bestimmter Waffentypen in Heraldik, Philatelie und weiteren kulturellen Ausdrucksformen. Dadurch erhält die Arbeit interdisziplinären Charakter.

Besondere Aufmerksamkeit verdient das Kapitel zur kriminalistischen Klassifikation von Stangenwaffen landwirtschaftlichen Ursprungs. Die Festlegung von Kriterien zur Einordnung solcher Geräte als Blankwaffen ist für forensische Experten von großer Relevanz.

Fazit: Die Monografie von S. A. Tiulieniev und V. H. Nikitiuk ist ein grundlegendes Werk, das für forensische Sachverständige, Historiker, Ethnographen, Sammler und Militärhistoriker von unschätzbarem Wert ist. Ihre umfassende Analyse, die reiche Bebilderung und der interdisziplinäre Zugang machen sie zu einem bedeutenden Beitrag in der Waffenforschung.

Gutachterin:
Stellvertretende Direktorin für Forschung
NWZ IFE (Nationales Wissenschaftliches Zentrum
„Verd. Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertisen“ des Justizministeriums der Ukraine),
Dr. iur., Professorin,
Verdiente Wissenschaftlerin der Ukraine

Ella Simakova-Yefremian

Recenzja monografii autorstwa S.Tyuleneva i V. Nikitiuka

"RATYSHCHEV'S COLD WEAPONS FORMED FROM AGRICULTURAL TOOLS. KSIĘGA DRUGA. WYDANIE DRUGIE, POPRAWIONE I UZUPEŁNIONE. CHARKÓW: NSC "ICE NAMED AFTER HON. PROF. M. S. BOKARIUS, 2025. 216 C.„"

Monografia autorstwa S. A. Tyuleneva i V. G. Nikitiuka «Ratyshchevsky cold steel weapons formed from agricultural tools. Księga druga. Wydanie drugie, poprawione i uzupełnione. Charków: ICE im. honorowego profesora M.S. Bokariusa, 2025. 216 s.» to cenne i aktualne opracowanie z zakresu bronioznawstwa, charakteryzujące się dogłębną analizą mało znanych aspektów historii broni. Publikacja jest logiczną kontynuacją pierwszej książki autorów na temat toporów bojowych i koncentruje się na różnorodności broni grzechotkowej, która historycznie powstała z przekształcenia zwykłych narzędzi rolniczych. Warto zauważyć, że publikacja została uzupełniona o rozdział 8 „Łańcuchy rolnicze", który zawiera dodatkowe materiały na temat łańcuchów bojowych, ich symboliki w heraldyce, malarstwie, rzeźbie płaskorzeźbionej i bonistyce; przedstawiono klasyfikację łańcuchów. Pozwala to na jeszcze bardziej szczegółowe spojrzenie na historię i rozwój broni łańcuchowej, która wyewoluowała z narzędzia rolniczego, i poszerzy zrozumienie jej roli w kontekście kulturowym i wojskowym. Zaktualizowane wydanie będzie jeszcze cenniejszym źródłem informacji dla badaczy i wszystkich zainteresowanych historią broni.

Przedmiotem zainteresowania badaczy są istotne cechy broni ostrej, która zgodnie z klasyfikacją kryminalistyczną należy do kategorii zimnej stali:

- przeznaczenie;
- obecność konstruktywnych elementów uderzających;
- zgodność cech wagowych i gabarytowych broni obuchowej z możliwościami fizycznymi człowieka, co pozwala na rzucanie nią lub używanie jej w inny sposób jako broni ręcznej;
- wystarczalność energii mięśni człowieka do skutecznego trafienia żywego celu przy jednorazowym użyciu broni obuchowej;
- brak dogodnego sposobu użycia broni do prac domowych lub przemysłowych;
- obecność

Zgodnie z obecną metodologią badania broni ostrej, broń ostra musi być zaprojektowana do uderzenia w żywy cel i być zdolna do wielokrotnego uderzenia. Jeśli broń nie spełnia tego wymogu w części lub w całości, nie należy do kategorii broni ostrej. Cel jest określany przez obecność zestawu cech konstrukcyjnych (elementów określonego typu, materiału, kształtu i rozmiaru, a także sposobu ich połączenia), które pozwalają zaklasyfikować przedmiot jako określony rodzaj broni zimnej. Przydatność broni do zamierzonego zastosowania jest określana przez dostępność wsparcia technicznego zarówno dla poszczególnych elementów, jak i całej konstrukcji, wystarczalność jej właściwości niszczących oraz bezpieczeństwo użytkowania. Kryteria te muszą być spełnione przez współczesne przykłady broni ostrzowej (nowo wyprodukowanej), wykonanej zgodnie z typem znanych starożytnych modeli do zamierzonego celu. Starożytne kopie broni z zimnej stali, które służyły zarówno indywidualnym żołnierzom, jak i formacjom wojskowym zgodnie z ich przeznaczeniem, powinny być zdefiniowane jako należące do kategorii bojowej broni z zimnej stali, a przedmioty gospodarstwa domowego (w tym te, które były czasami używane podczas bitew, jeśli było to konieczne) nie powinny być kwalifikowane jako broń z zimnej stali. Jednocześnie ważnym kryterium w przypadku broni starożytnej jest określenie jej przydatności do zamierzonego użycia, co wiąże się ze znacznym okresem przechowywania, który może trwać setki, a nawet tysiące lat, w wyniku czego czerep jest zwykle krytycznie uszkodzony lub całkowicie utracony, a głowica bojowa jest tylko częściowo utracona.

Jedną z głównych zalet monografii jest kompleksowe podejście do badań. Autorzy nie ograniczają się do opisu poszczególnych rodzajów broni, lecz rozpatrują je w szerokim kontekście historycznym i społeczno-kulturowym. Podkreśla się, że wielowiekowej walce Ukraińców o niepodległość, podobnie jak podobnym procesom w innych częściach świata, siłą rzeczy towarzyszyło wykorzystywanie wszelkich dostępnych środków, wśród których ważne miejsce zajmowały przetworzone narzędzia rolnicze.

Na uwagę zasługuje wąska specjalizacja i szczegółowe uwzględnienie różnych rodzajów broni kopytnej wywodzącej się z narzędzi rolniczych, takich jak widły, grabie, kosy, trąby, łopaty, motyki, sierpy i łańcuchy. Autorzy nie tylko wymieniają te rodzaje broni, ale także szczegółowo analizują ich cechy konstrukcyjne, historyczny rozwój ich użycia i różnice regionalne.

Wysoki poziom naukowy pracy potwierdzają następujące aspekty:

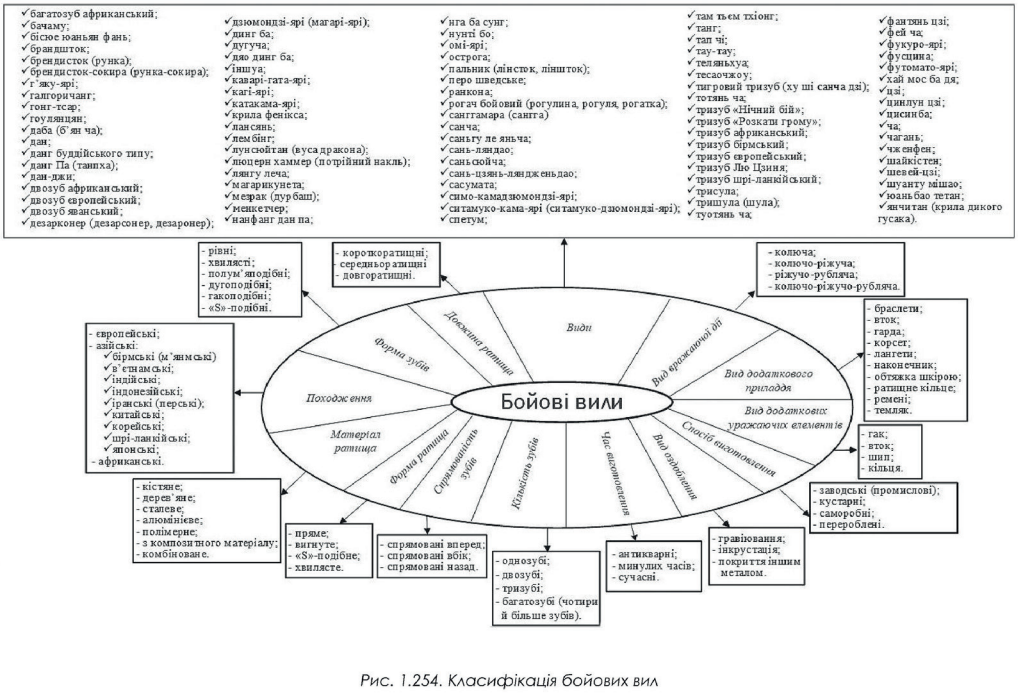

Рис. 1.254. Класифікація бойових вил

- rekomendacja do publikacji decyzją Rady Naukowej Narodowego Centrum Naukowego „Instytut Ekspertyz Sądowych im. Zasłużonego Profesora M. S. Bokariusa" Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy, która wskazuje na uznanie naukowego znaczenia pracy;
- obecność recenzentów, którzy są uznanymi specjalistami w dziedzinie nauk technicznych, historycznych i prawnych, a także historii sztuki Anatolij Doluda, kandydat nauk technicznych, docent, docent Katedry Restauracji i Ekspertyzy Dzieł Sztuki Wyższej Szkoły Charkowskiej Państwowej Akademii Projektowania i Sztuki; Wołodymyr Maslak, doktor nauk historycznych, profesor, akademik, kierownik Katedry Nauk Humanistycznych, Kultury i Sztuki Narodowego Uniwersytetu im. Mychajła Ostrohradskiego w Krzemieńczuku; Jewhen Pysmensky, profesor Katedry Prawa i Administracji Publicznej, doktor prawa, profesor, członek Rady Doradczej Naukowej przy Sądzie Najwyższym, członek Prezydium organizacji publicznej „Ogólnoukraińskie Stowarzyszenie Prawa Karnego". To gwarantuje i potwierdza wysoką ocenę ekspercką i jakość badań;
- otrzymanie Dyplomu za pierwsze miejsce w nominacji „monografia" na Ogólnoukraińskim (krajowym) konkursie publikacji naukowo-edukacyjno-metodycznych z zakresu historii agrarnej „Siewca";
- wykorzystanie szerokiej gamy źródeł i eksperckiego doświadczenia autorów, co zapewnia wiarygodność i ważność prezentowanych informacji. Spośród 275 cytowanych źródeł 187 jest w językach obcych;
- opracowanie szczegółowych klasyfikacji dla każdego rodzaju broni w oparciu o wiele cech, takich jak typ, pochodzenie, materiał produkcji, metoda niszczenia, długość ostrza itp. Świadczy to o systematycznym i kompleksowym podejściu do badania tematu.

Monografia szczegółowo ukazuje proces ewolucji nie tylko broni, ale także narzędzi rolniczych (motyki, łopaty, widły, grabie, sierpy, kosy, motyki, siekiery itp.). Autorzy pokazują, jak rozwój technologii obróbki materiałów (drewna, kamienia, wypalanej gliny, metali) wpłynął na wydajność i wygodę korzystania z tych narzędzi zarówno w gospodarstwie, jak i w walce.

Na szczególną uwagę zasługuje powiązanie faktów historycznych z teraźniejszością. Autorzy zauważają, że wielowiekowa historia Ukrainy, w szczególności walka o

niepodległość, z konieczności odbywała się przy użyciu wszelkich możliwych środków, w tym narzędzi rolniczych i broni z nich przekształconej. Podkreśla to znaczenie tego badania i jego znaczenie dla zrozumienia zarówno historycznego, jak i współczesnego kontekstu użycia niestandardowej broni.

Struktura monografii jest logiczna i spójna, co ułatwia percepcję materiału.

Na szczególną uwagę zasługuje przedstawiona w monografii klasyfikacja i opis poszczególnych rodzajów broni grzechotnika. Czytelnik znajdzie tu szczegółowe informacje o:

- widłach: począwszy od prostych drewnianych wideł służących do prac rolniczych, poprzez ich bojowe modyfikacje, modele ceremonialne i obrzędowe, a także typy egzotyczne, takie jak niemiecki desarconer czy chińskie widły bojowe;
- grabiach: prześledzono ewolucję grabi od starożytnych prototypów po współczesne narzędzia, a także przeanalizowano ich wersje bojowe, w szczególności wietnamskie, chińskie i japońskie grabie bojowe;
- kosach: Monografia obejmuje szeroki zakres kos bojowych, od europejskich modeli z XVI i XIX wieku po chińskie guan dao oraz japońskie bisento i naginata;
- bugles: przedstawia zarówno europejskie bugles używane w historycznych bitwach, jak i ich warianty w różnych kulturach, w tym indyjskie ankus, chińskie jiangou i japońskie sodegarami;
- łopaty: analizuje transformację zwykłej łopaty w broń wojskową i narzędzie samoobrony, w tym małą łopatę piechoty i saperską, a także japońską łopatę bojową hera;
- motyki: przedstawia zarówno motyki rolnicze, jak i ich bojowe odpowiedniki używane w różnych regionach;
- sierpy: Monografia demonstruje imponującą różnorodność broni w kształcie sierpa, od baktryjskich mieczy sierpowych i indonezyjskiego kujang po japońskie kusarigami i afrykańskie sierpy bojowe;
- łańcuchy: używane od czasów starożytnych w Mezopotamii jako narzędzia rolnicze. W starożytnym Egipcie, oprócz bycia narzędziem rolniczym, łańcuch był jednym z symboli władzy już w czasach Tutenchamona. Później łańcuchy były również używane jako broń. Uchwyty były wykonane z lekkiego drewna, a bicze z ciężkiego i mocnego drewna, takiego jak dąb. Obecnie łańcuch nie jest już używany jako narzędzie rolnicze ze względu na rozpowszechnienie młocarni i kombajnów.

Monografia jest szczególnie cenna ze względu na bogaty materiał ilustracyjny. Liczne fotografie, rysunki i schematy pomagają czytelnikowi zwizualizować opisywaną broń i lepiej zrozumieć jej cechy konstrukcyjne. Istotne jest również zwrócenie uwagi na regionalne różnice w projektowaniu i użytkowaniu broni, podkreślając ich ścisły związek z lokalnymi tradycjami i potrzebami.

Autorzy badają również symboliczne znaczenie niektórych rodzajów narzędzi rolniczych i ich bojowych pochodnych w heraldyce, filatelistyce i innych aspektach kultury. Dodaje to interdyscyplinarnego charakteru badaniu i poszerza zrozumienie roli tych przedmiotów w społeczeństwie.

Na osobną uwagę zasługuje rozdział poświęcony klasyfikacji kryminalistycznej broni rathisch powstałej z narzędzi rolniczych. Określenie kryteriów, według których przedmioty gospodarstwa domowego mogą być klasyfikowane jako broń ostra, jest ważne dla ekspertów medycyny sądowej i innych specjalistów w tej dziedzinie.

W świetle powyższego, monografia autorstwa S. A. Tyuleneva i V. G. Nikitiuka «Ratyshchev's Cold Weapons Formed from Agricultural Implements. Księga druga. Wydanie drugie, poprawione i uzupełnione» to fundamentalne opracowanie, które stanie się niezbędnym źródłem informacji dla ekspertów kryminalistycznych i specjalistów w dziedzinie zimnej stali, historyków, etnografów, kolekcjonerów i wszystkich zainteresowanych historią wojskowości i ewolucją narzędzi. Szczegółowa analiza, bogaty materiał ilustracyjny i interdyscyplinarne podejście sprawiają, że monografia ta stanowi znaczący wkład w dziedzinę uzbrojenia.

Recenzent

Zastępca dyrektora
Narodowego Centrum Naukowego
„Bokarius Institute of Forensic Expertise"
ds. pracy naukowej, doktor nauk prawnych,
profesor, honorowy pracownik nauki i technologii Ukrainy

Ella Simakova-Yefremian

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

INFORMATION FOR AUTHORS

INFORMATION FÜR AUTOREN

INFORMATIONS POUR LES AUTEURS

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Інформація для авторів

Шановні колеги!

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» запрошує вас до публікації в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук» (2025 рік)

(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: КВ No. 24307-14147 Р від 21.12.2019 року. Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835).

Видання «Архів кримінології та судових наук» є відновленням заснованого у 1926 році Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокаріусом наукового журналу «Архив криминологии и судебной медицину». За задумом М. С. Бокаріуса, видання охоплювало широке коло актуальних питань у сфері кримінології, криміналістики, судової експертизи та судової медицини. Авторами матеріалів були видатні вчені України, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн світу. Таким чином М. С. Бокаріус установлював зв'язки з ученими різних держав. Журнал розсилався в різні країни світу, де користувався особливою популярністю серед науковців. Микола Сергійович здійснив значний внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнюючи її авторитет за кордоном. Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» рада повідомити про внесення журналу до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600).

Програмна мета й тематична спрямованість наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» — вирішення концептуальних наукових, науково-методичних і прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; судових наук; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності; питань технічного забезпечення й автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду і співробітництва в галузі кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

Видання наукових статей журналу планується українською, англійською, німецькою, французькою мовами.

Матеріали журналу адресовані широкому колу науковців і практичних фахівців, а також усім, хто цікавиться питаннями кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

Для того, щоб опублікувати статтю в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук» вам необхідно:

– заповнити анкету автора/співавтора наукової статті та надіслати її до редакції журналу на електронну пошту nncise@nncise.org.ua

– надіслати статтю на електронну пошту nncise@nncise.org.ua

До публікації в журналі приймаються наукові статті наукових працівників, судових експертів, працівників вітчизняних і зарубіжних судово-експертних установ, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, аспірантів та докторантів, працівників юридичної і правоохоронної галузей та ін.

Із більш детальною інформацією ви можете ознайомитися на сайті ННЦ «ІСЕ».

Розміщення наукових статей у журналі «Архів кримінології та судових наук» здійснюється на безоплатній основі.

Журнал в електронному вигляді (PDF-формат) буде розміщено на офіційному сайті журналу.

Вимоги до змісту, обсягу та оформлення

1. Загальний обсяг наукової статті (УДК, відомості про автора (співавтора), назва статті, анотація, ключові слова, текст наукової статті, підрядкові бібліографічні посилання, References, резюме) має бути 10–20 сторінок.

2. Відповідність наукової статті тематиці журналу: на сторінках видання публікуються матеріали щодо вирішення концептуальних наукових, науково-методичних і прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; судових наук; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності; питань технічного забезпечення й автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду і співробітництва в галузі кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

3. Наукова стаття надається до друку українською, англійською, французькою, німецькою мовами.

4. Науковий стиль викладення матеріалу (точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, зв'язність, цілісність, завершеність) та його високий науковий рівень.

5. Наукова новизна результатів дослідження має характеризуватися такими ознаками: раціональність, обгрунтованість, достовірність, логічна несуперечливість, відповідність до основоположних принципів науки.

6. Текст наукової статті, анотація та резюме повинні бути надруковані в текстовому редакторі MS Word (у форматі doc; docx); формат паперу А4; орієнтація сторінок: книжкова із вирівнюванням по ширині з відступом із усіх сторін по 20 мм; шрифт: Times New Roman (розмір шрифту — 14 pt); міжрядковий інтервал — 1,5. Текст не має містити переноси і макроси.

7. У науковій статті інформацію необхідно подавати в такій послідовності:

7.1. Шифр за Універсальною десятковою класифікацією (УДК) має бути зазначено з вирівнюванням по лівому краю.

7.2. Інформацію про автора (співавтора) наукової статті необхідно зазначати з вирівнюванням по центру (ПІБ українською мовою (у разі надання наукової статті іншими мовами — англійською, німецькою, французькою або російською), науковий ступінь, учене звання, відомості про обрання членом Національної академії наук України, Національної академії правових наук України, почесне звання, посада, місце роботи, населений пункт, країна, ORCID, ID, адреса електронної пошти).

7.3. Назву наукової статті потрібно зазначати напівжирним шрифтом великими літерами з вирівнюванням по центру, без скорочень літерних абревіатур. Назва публікації повинна відтворювати зміст наукової статті та відповідати поставленим завданням, науковим результатам і висновкам.

7.4. Текст анотації — 600–700 знаків (мовою наукової статті). Анотація має складатися із таких частин: а) окреслення наукової проблеми; б) мета; в) використані методи дослідження (зазначаються, якщо містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті); г) основні результати дослідження; ґ) висновки.

Усі структурні частини анотації мають починатися з абзацу. Назви структурних частин анотації, крім мети, не зазначаються.

7.5 Ключові слова мають відповідати змісту статті, відображати тематику публікації. Подаються в називному відмінку через кому.

7.6. Викладення тексту наукової статті.

Наукова стаття обов'язково повинна містити такі структурні елементи:

– постановка наукової проблеми, її зв'язок із науково-практичними інтересами (необхідно розкрити суть і стан наукової проблеми в загальному вигляді, теоретичну, практичну значимість дослідження, зв'язок із науково-практичним завданням, обґрунтування актуальності дослідження);

– аналіз основних досліджень і публікацій з обраної тематики статті, окреслення проблемного поля дослідження, якому присвячено наукову статтю з обов'язковим посиланням на авторів та їхні праці;

– мета статті (слід сформулювати основну тезу публікації, яка відрізняється від розглянутих раніше досліджень із обраної теми, мета має формуватися з окреслення проблеми та аналізу досліджень останніх років, поглиблення існуючих підходів, акцентування уваги на введеній у науковий обіг термінології, теоріях, закономірностях, уточненнях відомих раніше положень);

– викладення основного матеріалу дослідження з отриманими результатами (у цій частині публікації слід розкрити важливі теоретичні положення та результати дослідження, отримані наукові факти, ідеї, думки, закономірності, концепції, тенденції подальшого розвитку теми, особистий внесок автора дослідження);

– висновки (тут зазначаються основні результати проведеного дослідження, у яких сформульована наукова новизна, теоретичне й практичне значення, у формі синтезу матеріалу публікації в чіткій, послідовній, логічно викладеній формі згідно з поставленою метою).

У тексті наукової статті мають бути дотримані загальні правила цитування й посилання на використані джерела та вимоги Національного стандарту України.

У тексті статті необхідно використовувати підрядкові бібліографічні посилання.

Підрядкові бібліографічні посилання потрібно розміщувати як примітку в нижній частині сторінки (полоси набору), відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рискою. Підрядкові бібліографічні посилання необхідно пов'язувати з текстом документа за допомогою знаків виноски, які на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті (наприклад: Текст1) і перед підрядковим посиланням (наприклад: 1Посилання).

У тексті статті можна подавати ілюстрації (таблиці, діаграми, графіки, схеми, формули). Ілюстрації повинні відповідати тексту статті, а текст — ілюстраціям. Назви ілюстрацій потрібно розміщувати після їх номерів. За необхідності ілюстрації можна доповнити пояснювальними відомостями (підрисунковий напис), які додаються окремими файлами до наукової статті. Ілюстрації також потрібно подавати окремими файлами у форматах tiff, pdf, jpeg належної якості. Роздільна здатність має бути не менш як 300 dpi, а розмір зображення — не менш як 1060 × 1410 pixel. Не допускається перефотографування або сканування ілюстрацій із друкованих джерел. У векторних форматах текст необхідно переводити в криві.

Кожна таблиця повинна мати порядковий номер і тематичний заголовок, які необхідно розмістити над нею симетрично до тексту. Тематичний заголовок і слово «Таблиця» пишуться з великої літери. Із таблицями необхідно працювати в текстовому редакторі MS Word (у форматі rtf або docx), кегль 14.

Діаграми та графіки мають бути зроблені за допомогою векторних редакторів MS, MS Excel, Visio. Схеми мають бути оформлені у векторному форматі (doc, docx, rtf, vsd) і обов'язково згруповані.

При написанні формул використовувати редактор формул MS Equation 3.0, Math Type сумісному з MS Office 2003, 2007 або 2010.

7.7. Reference (заголовок) розміщується по центру звичайним накресленням шрифту, без лапок. References необхідно розміщувати після тексту статті за абеткою. Він надає інформацію, необхідну для того, щоб знайти й отримати будь-яке джерело, процитоване в тексті документа. Кожне джерело, процитоване в науковій статті, має бути зазначене в списку використаних джерел. Там само, кожен запис у списку використаних джерел фігурувати в тексті статті

Після кожного посилання необхідно в дужках зазначити мову оригіналу джерела, наприклад — [in Ukrainian]. Транслітерацію потрібно здійснювати залежно від мови оригіналу джерела. Цитований матеріал наводиться в алфавітному порядку за прізвищем автора (редактора/укладача, якщо немає автора). Якщо матеріал не має автора, його необхідно розподілити за першою літерою його назви.

Якщо в бібліографічному описі зазначено кілька робіт одного й того ж автора, редактора або упорядника, тоді записи розташовуються в хронологічному порядку за роками видання в порядку зростання.

Якщо бібліографічний опис джерела займає декілька рядків, тоді перший рядок опису вирівнюється по ширині — із відступом у 1 см без нумерації.

Наприклад: Bytiak, Yu.P. (2005). Derzhavna sluzhba v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7.8. До наукової статті також надаються тексти резюме не менше 1800 знаків іншими мовами, ніж мова статті.

Редакція наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» самостійно здійснює переклад резюме німецькою та французькою мовами, для авторів (співавтора) наукових статей, які не подали до редакції наукові статті цими мовами.

Резюме має складатися з таких частин: а) окреслення наукової проблеми; б) мета; в) використані методи дослідження (зазначаються, якщо вони містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті); г) основні результати дослідження; г) висновки.

Усі структурні частини резюме мають починатися з абзацу. Назви структурних частин резюме, крім мети, не зазначаються.

Вимоги до подання

1. Наукова стаття, що надається для опублікування, не може бути розміщена в інших друкованих (електронних) виданнях. Для розгляду редакційною колегією ННЦ «ІСЕ» необхідно надіслати її електронну версію на електронну адресу hniise@hniise.gov.ua (назва файлу має містити (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Стаття_Іванов») разом з ілюстраціями (за наявності), оформленими окремими файлами у відповідних форматах зазначених вище (назви файлів мають містити прізвище (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Ілюстрація_Іванов»).

2. Автору (співавтору) необхідно надати анкету (Додаток 1) з відомостями про автора/співавтора (назва файлу має містити прізвище (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Анкета_Іванов»).

3. Автору (співавторам), окрім того, необхідно надати в електронному вигляді у форматі jpg або tiff особисте якісне кольорове фото (якісні кольорові фото) розміром 9×12 см із роздільною здатністю не менш як 300 dpi (назва файлу (файлів) має містити прізвище (прізвища) автора (співавтора) і дату направлення до редакції з поміткою «Фото_Іванов»).

4. Надіславши наукову статтю та інші матеріали, що надаються для опублікування в журналі «Архів кримінології та судових наук», автор (співавтор) повністю та беззастережно приймає (приймають) умови Ліцензійного договору на використання твору на офіційному сайті ННЦ «ІСЕ» — http://hniise.gov.ua

Звертаємо увагу на те, що автору (співавторам) не потрібно надсилати рецензію доктора (кандидата) юридичних наук, який є фахівцем у галузі знань, щодо тематики поданої статті та рекомендацію до опублікування у формі витягу з протоколу засідання кафедри (відділу) закладу вищої освіти (наукової установи), оскільки кожна подана для опублікування в журналі «Архів кримінології та судових наук» стаття проходить якісне незалежне подвійне «сліпе» рецензування (англ. мовою double-blind peer review), коли рецензент не знає, хто є автором наукової статті, а автору не відомо, хто рецензент його статті.

Аналіз і критична оцінка наукових статей, висловлення зауважень і надання пропозицій щодо їх доопрацювання та вдосконалення здійснюються рецензентами.

Автор (співавтор) несе (несуть) відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому (їм) особисто та якість перекладу цитат з іншомовних джерел.

Матеріали, надані з порушенням зазначених вимог, не публікуються.

Редакційна колегія має право рецензувати (подвійне «сліпе» рецензування), редагувати, скорочувати та відхиляти статті.

Автори повинні враховувати, що всі надіслані статті перед рецензуванням перевіряються щодо обсягу цитованого матеріалу та наявності плагіату. Ліцензійні умови: автори зберігають авторське право, а також надають право редакційній колегії журналу публікувати оригінальні наукові статті, що містять результати експериментальних і теоретичних досліджень і не знаходяться на розгляді для опублікування в інших виданнях.

Зразок оформлення наукової статті, поданої для опублікування до редакції наукового журналу «Архів кримінології та судових наук»

Усе друкується 14-м кеглем із міжрядковим інтервалом 1,5
Мовою публікації всі відомості подаються на початку наукової статті, іншими мовами — у кінці
УДК _____
Ім'я, по батькові, прізвище 1-го автора,
науковий ступінь, учене звання,
місце роботи, місто, країна;
ORCID: http://orcid.org/****-****-****-****
e-mail: _____@_____
Ім'я, по батькові, прізвище 2-го автора (співавтора),
науковий ступінь, учене звання,
місце роботи, місто, країна;
ORCID: http://orcid.org/****-****-****-****
e-mail: _____@_____
Назва наукової статті
Текст анотації.
Ключові слова: .....
Постановка наукової проблеми. .....
Аналіз основних досліджень і публікацій. .....

Мета статті. .....
Викладення основного матеріалу дослідження. .....
Висновки. .....
References.
1. .....
2. .....
Резюме.

Додаток 1

Анкета автора (співавтора) наукової статті, що подається для опублікування в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук»

Прошу опублікувати в журналі «Архів кримінології та судових наук» наукову статтю.

Автор наукової статті надає право Національному науковому центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» розміщувати свою статтю повністю або частково в наукометричних, наукових базах і ресурсах відкритого доступу, мережі «Інтернет», електронній бібліотеці та репозиторії ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Прізвище, ім'я, по батькові автора (співавтора) (українською, англійською та російською мовами)
Науковий ступінь (шифр наукової спеціальності)
Учене звання (назва кафедри або шифр спеціальності)
Відомості про обрання членом Національної академії наук України, Національної академії правових наук України
Почесне звання
Посада
Місце роботи
Населений пункт, країна
Ідентифікатор ORCID (за наявності)
Researcher ID (за наявності)
Назва наукової статті
Галузь науки, спеціальність, із якої підготовлено статтю
Поштова адреса (для листування)
Адреса електронної пошти
Контактний номер телефону
Адреса в соціальних мережах (Facebook, LinkedIn, G+, ResearchGate)
Месенджери (тільки для зв'язку) (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype)

Автор несе відповідальність за зміст цієї статті.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

Дата, підпис П.І.Б.

Dear colleagues!

National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» invites you to publish in the journal: Archives of Criminology and Forensic Sciences (2025).

(Certificate of registration of the print media: KB No. 24307-14147 P dated of 21.12.2019. Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835).

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is pleased to inform on including the Journal to Category "B" (Order №420, dated on 15.04.21) of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which may publish the results of dissertations aimed at obtaining the Scientific Degrees of Doctors, PhDs and Doctor of Philosophy (in accordance with the Procedure for forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 32 dated on 15.02.2018, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018, under № 148/21600).

The edition of «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is a renewal of the scientific journal Arkhiv Kryminolohiyi ta Sudebnoyi Medytsyny (Archive of Criminology and Forensics), founded in 1926 by Honored Professor Mykola Serhiiovych Bokarius. According to M. S. Bokarius idea, the publication covered a wide range of topical issues in the fields of criminology, criminalistics, forensic science and forensic medicine. The authors of the materials were noted scientists of Ukraine, Germany, France, Italy, Spain, Belgium, Bulgaria, Finland and other countries of the world. In this way, M. S. Bokarius established wide contacts with scientists of different countries, the journal was distributed to many countries of the world, where it was particularly popular among scientists. Mykola Serhiiovych made a significant contribution to the development of domestic science, enhancing its authority abroad.

The program objective and thematic focus of the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is the solution of conceptual scientific, scientific-methodological and applied problems in the fields of criminology, forensic science, criminalistics, criminal proceedings; forensic sciences; problems of use of special knowledge in the judiciary, administrative and legal foundations of forensic activities; issues of technical support and automation of expert research, use of international experience and cooperation in the fields of criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

The publication of scientific articles of the journal is planned to be issued in English, German, French, Ukrainian.

The materials of the journal are addressed to a wide range of researchers and practitioners, as well as anyone interested in criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

To consider the publication of an article in the journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» (2023), you need:

- fill in the questionnaire of the author/co-author of the scientific article and send it to the editor of journal via e-mail: nncise@nncise.org.ua;
- e-mail the article to: nncise@nncise.org.ua.

For publication in the journal are accepted articles of researchers, forensic experts, employees of domestic and foreign forensic science institutions, scientific and pedagogical workers of higher education institutions, post-graduate students and doctoral students, employees of the legal and law enforcement industries, etc.

You can find more information on the official website of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute».

Publication of scientific articles in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is carried out on a free basis.

An electronic version of the journal (PDF-format) will be published on the official web site of the journal.

Requirements for content, scope and design

1. Total scope of a scientific article (information about the author (co-authors), article title, abstract, keywords, article text, subordinate bibliographic references, resume, References: list of used sources) should be 10-20 pages.

2. Correspondence of the article to the journal topic: the journal covers the materials as to solution of conceptual scientific, scientific-methodological and applied problems in the fields of criminology, forensic science, criminalistics, criminal proceedings; forensic sciences; problems of use of special knowledge in the judiciary, administrative and legal foundations of forensic activities; issues of technical support and automation of expert research, use of international experience and cooperation in the fields of criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

3. Article is submitted for publication in Ukrainian, English, French, German and Russian.

4. Scientific style of the material presentation (accuracy, logic, conciseness, clarity, connectivity, integrity, completeness) and its high scientific level.

5. Scientific novelty of research results should be characterized by the following features: rationality, validity, authenticity, logical non-contradiction, compliance with fundamental scientific principles.

6. Text of the article should be printed using the MS word processor (in the doc or docx format); A4 paper size; page orientation: portrait, justified, all side indented: 20 mm; Font: Times New Roman (Font size: 14 pt.); Line spacing: 1.5. Text should not contain hyphens and macros.

7. Scientific article should contain the following structural elements:

7.1. The Universal Decimal Classification (UDC) code should be left-aligned.

7.2. Information about the publication author (co-authors) should be center-aligned; (First name, Last name in Ukrainian [in the case of providing a scientific article in other languages: English, German, French], academic degree, academic rank, information about the election as a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Legal Sciences of Ukraine, honorary title, position, place of employment, locality, country, Researcher ID, ORCID ID, e-mail address).

7.3. Article title should be in bold, center-aligned, capital letters, without abbreviations. Publication title should reproduce the article content and correspond to assigned task, scientific results and conclusions.

7.4. Normal abstract text should be equal 600-700 characters (in the article language); Abstract should include the following: a) scientific issue delineation; b) purpose; c) research methods (to be indicated if they contain novelty and are important considering the article topic); d) main research results; e) conclusions.

All structural parts of the abstract should start with a paragraph. Titles of annotation's structural parts except the purpose should not be indicated.

7.5. Keywords should match the content of the article and display the publication topic. Keywords are represented in the nominative case and separated by a comma.

7.6. Scientific article text should contain the following structural elements:

– Formulation of Research Problem, its connection with scientific and practical interests (it is necessary to reveal essence and state of the scientific problem in general terms, theoretical, practical significance of a research in connection with scientific and practical tasks, substantiation of the research relevance);

– Analysis of recent researches and publications on the selected article topic, outlining the problematic field of the research that article is devoted with obligatory reference to the authors and their works;

- Article purpose (it is necessary to formulate the publication main thesis differing from previously considered research on the chosen topic, the goal should be formed according to problem definition and research analysis in recent years, deepening existing approaches, focusing on the introduced in the scientific circulation terminology, theories, regularities, refinements of earlier known regulations);

– Main content presentation with obtained results (in this part of the publication important theoretical provisions and research results, scientific facts, ideas, opinions, patterns, concepts, tendencies of further development of the topic, personal contribution of the author of the research should be disclosed);

– Conclusions (main results of performed research scientific novelty, theoretical and practical significance is formulated in this part, in the synthesis form of the publication material in a clear, consistent, logically formulated form according to the stated purpose);

The article text should adhere to general rules of citation and references to used sources and requirements of the National Standard of Ukraine.

You should use footnote bibliography in the text of the article.

Footnote bibliography should be placed as a note at the bottom of the page (type page), distinguishing it from the main text with a horizontal line. Footnote bibliography should be associated with the document text using footnotes, which should be given on the top line of type face after corresponding fragment in the text (for example: Text1) and before the Footnote (for example: 1Reference).

Illustrations (tables, diagrams, graphics, schemes, formulas) can be submitted in the text article. Illustrations should correspond to the article text and the text should correspond to illustrations. Illustrations' titles should be placed after their numbers. If necessary, illustrations can be supplemented by explanatory information (caption) added as separate files to the article if necessary. Illustrations should be designed using separate files in tiff, .pdf, .jpeg of appropriate quality. Resolution should be at least 300. dpi, and the image size is at least 1060 × 1410 pixel. It is not allowed to re-photograph or scan illustrations of published sources. In vector format text must be converted into curves or fonts should be added.

Each table should have a serial number and a subject heading which should be placed symmetrically to the text above. Subject heading and the Table word should be capitalized. Tables should be performed using the Microsoft Word word processor (.rtf or .docx), Point size: 14.

Charts and graphs should be made using Microsoft Excel spreadsheet, (.xls) or Microsoft Visio diagramming tool (.vsd). Schemes should be made using Microsoft Visio diagramming tool (doc, docx, rtf, vsd) and should be grouped.

Formulas should be performed using the MS Equation 3.0, Math Type formula editor compatible with MS Office 2003, 2007 or 2010.

7.7. Reference. Headline is placed in the center using normal Font Style without quotation marks. References should be placed after the article text alphabetically. References provide information necessary to find and retrieve any source cited in the document text. Each source cited in research paper should appear in the reference list. Each entry in the reference list should be mentioned in the research paper text.

After each reference it is necessary to indicate in the parentheses the source language of the source, for example: [in Ukrainian]. or (in Russian).

Transliteration should be made depending on the source language. Quoted content is alphabetically named by the author's surname (editor/compiler, if there is no author). If the content does not have any author, it should be distributed by the first letter of its title.

If the bibliographic description indicates several research papers by the same author, editor or compiler; the entries are arranged in chronological order by publication year in ascending order.

If the bibliographic description of the source is more than one line; the first line of the description is justified with 1 cm indented without numbering.

For example: Bytiak, Yu.P. (2005). Derzhavna sluzhba v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7.8. The abstracts of at least 1800 characters in other languages (in English), apart from the language of the article, should also be added.

The editorial board of the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» independently translates the abstract into German and French, for those authors (co-authors) of scientific articles that have not submitted scientific articles in these languages.

Abstract should include the following: a) scientific issue delineation; b) purpose; c) research methods (to be indicated if they contain novelty and are important considering the article topic); d) main research results; e) conclusions.

All structural parts of the abstract should start with a paragraph. Titles of annotation's structural parts except the purpose should not be indicated.

REQUIREMENTS FOR SUBMISSION

1. Scientific article submitted for publication may not be published in other print (electronic) publications. To be considered by the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» editorial board it is necessary to send its electronic version to the e-mail address of the collection hniise@hniise.gov.ua (the file name should consist of the Author(s) (co-authors) Last name and Date sent Editorial Board marked: Article_Ivanov with illustrations (if available), decorated with separate files in the appropriate formats mentioned above (file names must consist of the surname (s) of the author (co-authors) and refer to the Editorial Board marked Illustration_Ivanov).

2. Author (co-authors) should provide Questionnaire (Appendix 1) the file should consist of the information about the author/co-authors (the file name should consist of the author's last name (co-authors' last names) and the sent date with the note: Questionnaire_Ivanov).

3. Author (co-authors) should submit a qualitative personal color photograph (quality color photographs) of 9 × 12 cm with a resolution not less than 300 dpi in the .jpg or .tiff format. The file name (files) should include author's (co-authors) last name(s) and send to the editor with the note: Photo_Ivanov.

4. Submitting a scientific article and other materials submitted for publication in the journal Archives of Criminology and Forensic Sciences, the author (co-authors) fully and unconditionally accepts (accepts) the terms of the License Agreement on the official site http://hniise.gov.ua.

Please, note that it is not necessary for the author (co-authors) to send a Doctor of Law, PhD in Law review who is a specialist in the field of expertise concerning the article topic and a recommendation for publication in the form of an extract from minutes of the meeting of the of the institution higher education institution department (research institute), since each article submitted for publication in the Archives of Criminology and Forensic Sciences scientific journal operates Double blind peer review. This means that the reviewers of the paper won't get to know the identity of the author(s), and the author(s) won't get to know reviewer identity.

Analysis and evaluation of scientific articles, comments and suggestions on their updating and improvement are carried out by peer reviewers.

The author (co-authors) bears the responsibility for the accuracy of the provided content, and the affiliation of the latter to him personally and the translation quality of the quotations from foreign sources.

Content submitted in violation of these requirements are not published.

The Editorial Board has the right to review (Double-Blind Peer Review), edit, reduce and reject articles.

Authors should note that all submitted articles are reviewed before reviewing for the amount of material cited and the presence of plagiarism. Licensing Terms: Authors retain copyright and also grant the Editorial Board the right to publish original scientific articles containing the results of experimental and theoretical research and are not under consideration for publication in other publications.

Layout template of an article submitted for publication in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences»

Font is 14-point size; 1,5 line spacing

All information in publication language is provided at the beginning of the article,

in other languages, all information is provided at the end of the article.

UDC _____

Last, first and middle names of First Author academic degree, academic rank; institutional affiliation;

ORCID: http://orcid.org/****-****-****-****,

e-mail: _____@_____;

Second Author full name

academic degree, academic rank; institutional affiliation;

ORCID: http://orcid.org/****-****-****-****,

e-mail: _____@_____;

ARTICLE TITLE

Abstract text.

Keywords: .....

Formulation of Research Problem. .....

Analysis of recent researches. .....

Article Purpose. .....

Main content presentation.

Conclusions. .....

References

1. .....

2. .....

Abstract.

Appendix 1

«Questionnaire about an author (co-authors) of a scientific article submitted for publication in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences»

I kindly ask you to publish a scientific article in the journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences».

The author of a scientific article grants the right to National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» to publish his/her article fully or partially in scientometric, scientific bases and open access resources, Internet, electronic library and repository.

Author (co-authors) full name(s) (in Ukrainian and in English)
Academic degree (Area of specialization Code)
Academic rank, (Department name or Area of specialization Code)
Information about election as a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Honorary title
Job position
Institutional affiliation
Settlement, country
ORCID (if available)
Researcher ID (available)
Research Paper Title
Field of science, Area of specialization of the article.
Mailing address
E-mail:
Phone
Social networks (Facebook, LinkedIn, G+, ResearchGate)
Instant messenger (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype)

The author (co-authors) bears the responsibility for the accuracy of the content of an article.
The author confirms that the material of the article does not contain information that is not allowed to be published, and therefore the article may be printed publicly.
The author confirms that the materials provided have not previously been published or transmitted for publication to other editions, and contain authentic information.

Date Signature Full Name

Authors

Nataliia Filipenko,
Doctor of Law, Professor, Professor of the Law Department of National Aerospace University of National Aerospace University – "Kharkiv Aviation Institute" NAU "KhAI", Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9469-3650
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Aleksandar Ivanović,
Doctor of Science, regular university professor, adviser, Police Administration of Montenegro,
e-mail: ialeksandar@t-com-me

Ганна Спіцина,
доктор юридичних наук, професор,
перший заступник директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9131-0642,
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Юрій Ковальов,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-9159-4499,
e-mail: koval.98819@gmail.com

Вознюк Андрій Вознюк Андрій
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3352-5626
e-mail: vaa.999999@gmail.com

Влада Гусєва,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8614-1573,
e-mail: v.guseva989@ukr.net

Володимир Попов,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/ 0009-0003-9020-9448, e-mail: v.iu.popov@ukr.net

Oleksandr Ukhno,
Professor of the Department of Criminalistics and Forensic Science, Doctor of Law, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4771-0531
e-mail:oleksandruhno2@gmail.com.

Daria Turenko
Senior Psychologist (Polygraph Examiner) of psychological support department of the Personnel Support Department of the Main Directorate of the National Police in the Kyiv region,
Doctor of Philosophy. Kyiv. Ukraine.
e-mail:Turdara11@gmail.cov.

Костянтин Караман,
доктор філософії,
суддя Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області
м. Ізмаїл, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2965-9661,
e-mail: karamankostantin@gmail.com

Крістіна Романаускас,
докторка філософії з права,
докторантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9545-9755,
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Євген Суп,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-6912-2157,
e-mail: s.ye.7170@gmail.com

Олександр Таркан,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4083-6103,
e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

Віталій Усатий,
кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-3325-4530,
e-mail: usatii.v.o@gmail.com

Дікевич Кристина,
головний судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень,
технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних
видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8458-8053
e-mail: kris11d02@ukr.net

Дмитро Бученко,
аспірант навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-4402-5425,
e-mail: zakonodin2222@gmail.com

Сергій Міхальов,
аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-2981-5357,
e-mail: mih.s.97911@gmail.com

Богдан Чалий,
аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5086-8228,
e-mail: bohdan.ch8901@gmail.com

Елла Сімакова-Єфремян,
Заступник директора з наукової роботи,
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8246-7688,
e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Зміст

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ / EDITORIAL BOARD / REDAKTIONSKOLLEGIUM /COMITÉ DE RÉDACTION 5

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ / EDITORIAL BOARD MEMBERS / REDAKTIONSKOLLEGIUMSMITGLIEDER / MEMBRES DU COMITÉ DE RÉDACTION 6

НАУКОВА РАДА / SCIENTIFIC COUNCIL / WISSENSCHAFTLICHER RAT / CONSEIL SCIENTIFIQUE 8

АКТУАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ ТА ЧИТАЧІВ13TOPICAL INFROMATION FOR AUTHORS AND READERS13AKTUELLE INFORMATIONEN FÜR AUTOREN UND LESER 14

Ганна Спіцина
ВСТУПНЕ СЛОВО ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ 16

OPENING SPEECH OF EDITORIAL BOARD CHAIRMAN 21

EINLEITENDE WORTE DES VORSITZENDEN DES REDAKTIONSRATS 26

DISCOURS D'OUVERTURE DU PRÉSIDENT DU COMITÉ DE RÉDACTION 31

PRZEMÓWIENIE OTWIERAJĄCE 36

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović
ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У МОДИФІКАЦІЇ СИСТЕМИ 43

Ганна Спіцина,
Юрій Ковальов
ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОНТРАБАНДОЮ 54

Вознюк Андрій
КВАЛІФІКУЮЧІ (ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ) ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗЛОЧИННИМ ВПЛИВОМ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ 65

Влада Гусєва,
Володимир Попов,
ВЗАЄМОДІЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 75

Oleksandr Ukhno,
Darya Turenko
PROBLEMATIC ISSUES OF USING A POLYGRAPH IN THE DETECTION, DISCLOSURE AND PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES 83

Galina Avdeeva
TECHNOLOGICAL BREAKTHROUGH IN CRIMINALISTICS AND FORENSIC EXAMINATION : NEW HORIZONS 100

Костянтин Караман
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ ПРО СЛІДИ ЗЛОЧИНУ 111

Крістіна Романаускас
ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ 118

Євген Суп
ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ПРОФЕСІЙНИМИ УЧАСНИКАМИ СУДОЧИНСТВА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 128

Олександр Таркан
ҐЕНЕЗА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ 134

Віталій Усатий
ПРАВОВІ І ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ, ОТРИМАНИХ ВІД СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 142

Кристина Дікевич
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБВУГЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 151

Дмитро Бученко
ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ 161

Сергій Міхальов
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ..168

Богдан Чалий
ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ, ЩО РЕАЛІЗУЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕЙДЕРСТВОМ 175

Елла Сімакова-Єфремян
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ С. А. ТЮЛЄНЄВА ТА В. Г. НІКІТЮКА / REVIEW OF THE MONOGRAPH BY SERHII TIULIENIEV AND VITALII NIKITIUK / REVUE DE LA MONOGRAPHIE DE SERHII TIULIENIEV ET VITALII NIKITIUK / RECENZJA MONOGRAFII AUTORSTWA S. A. TYULENEVA I V. G. NIKITIUKA 197

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ 201

AUTHORS /AUTOREN /AUTEURS /AUTORZY 208

Наукове видання

Архів кримінології та судових наук

Науковий журнал
№ 1 (11) 2025

Переклад — А. В. Бубліков (англ., франц.),
Д. О. Духненко (англ.),

Дизайн, верстання, редагування — А. С. Тяпкін

Відповідальнй за випуск — О. О. Свідерський

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24307-14147 З від 21.12.2019

Ідентифікатор медіа R30-02417(рішення НР України
з питань телебачення і радіомовлення
від 21.12.2023 № 1835)

Scientific Edition

Archives of Criminology and Forensic Sciences

Scientific Journal
№ 1 (11) 2025

Translated by A. Bublikov (French and English versions), D. Dukhnenko (English version),

Design, DTP, Editing: A. Tiapkin

Executive Editor: — O. Sviderskyi

Certificate of State Registration of printed mass media
КВ № 24307-14147 З від 21.12.2019

Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

Підписано до друку 27.06.2025. Формат 84x108\16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 19.0. Обл.-вид. арк.16,1
Тираж 70 прим. Замовл. №

Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції —
серія ДК № 7423 від 09.08.2021

Адреса редакційної колегії: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
тел.: +380 (57) 370-91-94
Виготовлено у друкарні ТОВ «Промарт»вул. Весніна, 12, м. Харків,
61023, Україна Тел. (057) 717-28-80
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справидо Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017

Editorial Board Address: 8a, Zolochivska Street, Kharkiv, 61177, UKRAINE
National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» Phone: +380573709194

Approved for print on: 27.06.2025. Format: 84x108\16. Woodfree uncoated paper (WFU).
Printer's sheet: 19.0. Обл.-вид. арк.16,1 Print circulation: 70 copies.
Certificate of State Registration of printed mass media:
КВ № 24307-14147 P dated on 21.12.2019
Certificate on the entry of publishing business subject in the State Register of Publishers,
Manufacturers and Distributors of Publishing Products: Series ДК № 7423 від 09.08.2021
Manufacturer: «PROMART» printing house, 12 Vesnina Street, Kharkiv, 61023, UKRAINE
Phone: +390577172544
Certificate on the entry of publishing business subject in the State Register of Publishers,
Manufacturers and Distributors of Publishing Products — Series ДК No. 5748 on 06.11.2017.